Smithsonian Libraries
Adopt-a-Book Program

Adopted by

Alan Kabat

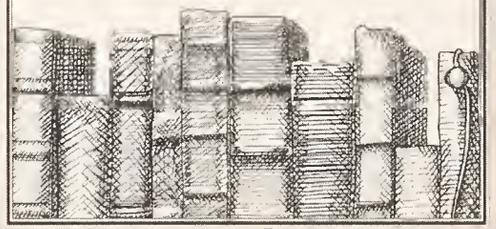

ROMANÆ MAGNITVDINIS MONVMENTA

QVÆ VRBEM ILLAM ORBIS DOMINAM
VELVT REDIVIVAM EXHIBENT POSTERITATI
VETERVM RECENTIORVMQVE QVOTQVOT HAC DE RE SCRIPSERVNT
AVTHORITATE PROBATA
QVIBVS SVFFRAGANTVR NVMISMATA, ET MVSEA PRINCIPVM
PRÆSERTIM FRAGMENTA MARMOREA FARNESIANA
QVÆ VRBIS ANTIQVÆ ICHNOGRAPHIAM CONTINENT

RESTITVTA ET AVCTA

Cura, Sumptibus ac Typis
Dominici de Rubeis, Io: Iacobi hæredis
ad Templum S.ª Mariæ de Pace

ROMÆ

ANNO M.DC.XCIX. CVM PRIVIL.º SVMMI PONT.IS ET LIC.A SVPER.

Eño, et Rño Dño Hieronymo Card. Casanatæ
S.R.E. Bibliothecario
Omnium bonarum artium Cultori, ac Mecœnati meritiss.o

Antiqua Majestas, cuius adspectu Mortales ad egregiorum facinorum imitationem excardescunt, veterum monumentis eruendis mirificè revivisc.it. Princeps Eme. spirant enim in ijs una cum splendore, ac munificentia, sublimium adhuc animorum imagines, quas Tu Sacra, profanaque veterum sapientia instructus in magnificentiss.ima Bibliotheca, maximè verò in Tua mentis amplitudine conditas excipis atque complecteris. Quo contigit, ut cum alij nobis Laboribus suis antiquorum res, et monumenta reddiderint; Tu egregijs dictis, factisque glorioso vitæ cursu virtutes omnes veterum, simul cum doctrina restituis illustriores. Te igitur hęc Romanę Magnitudinis memoranda meritò respiciunt: Cum enim summâ rem Litterariam beneficentiâ augeas, nullum est opus eruditorum, quod non Amplissimę virtuti Tuę pro beneficiorum fœnore debeatur.

Emin.ę Tuæ

Humillimus et addictissimus Servus
Dominicus de Rubeis.

Terrestris Pugnæ Victoriæ

Maritimæ Pugnæ Victoriæ

ROMA·VETVS·HOC·EST·ÆDIFICIA·EIVS·PRÆCIPVA·SVISQVÆQVE LOCIS·VT·CAPITOLIVM·TEMPLA·AMPHITHEATRA·THEATRA CIRCI·NAVMACHIA·ARCVS·TRIVMPHALES·CVRIÆ·BASILICÆ COLVMNÆ·OBELISCI·PALATIA·THERMÆ·HIPPODROMI·AQVÆ-DVCVS·HORTI·SEV·NEMORA·FESTA·VARIA·VENATIONES·IN·THEAT·IS COLOSSI·FVNEBRIA·RELATIONES·IN·NVMERV̄·FALSOR̄·DEORV̄ IMPERATOR̄·FVNERA·SACRIFICIA·ANTIQVA·PONT·MAX·CREATIO CVM·SVIS·CEREMONIIS·ET·IN·CON̄VB·IIS·CŌTRACT·VO·MATRIMONII·ORIGO ET·CVLTVS·FALSOR̄·DEOR̄·DESCRIPTIO·ROMANI·IMPERII·EIVSD̄· MONARCHIA·REGES·ET·REGINÆ·VARIAR̄Q·GENTIV̄·CAPITA·AC DVCES·DVCTI·ROMAM·IN·TRIVMPHV̄·ILLVSTRIA·QVOQ̄·GESTA VII·REGVM·ROMANOR̄·CONSVLVM·DICTATOR̄·ET·IMPERATOR̄ ITEM·DE·LIBERALITATE·IVSTITIA·PIETATE·ET·CONTINENTIA INVICTISSIMOR̄·ROMANOR̄·ET·PRÆCIPVA·CAVSA·INCREMĒTI·EIVS·DE MONARCHIÆ.

Sacrificia

Triumphus

Reginæ ac Reges in Triūphū ducti

Reges subacti Provinciæ domitæ

Continētia Scipionis in Hisp.

Curtij in Patriam amor

Traianus iustitia clarus

Horatij fortitudo in retinēdis hostibus ne in Vrbem irruerent.

Mutij Scęuolæ constantia

Quatuor hæc animalia quæ Danielis hoc in Vaticinio describuntur Nicolaus Lyra sacrarū literarū interpres accuratissimus cū Benedicto Pererio et aliis in cōmentario ad eundē locū docet quatuor esse imperia fortia, nobilissima. Nemo enim est qui de Hierosolymæ excidio et Ecclesiæ Catholicæ gladiis, membra Antichristi illatis, eorūq; capite tempore nouissimo inferendis huiusmodi prophetiā explicās, spōte Lyrani iudicio nō subscribat. Cū autē hoc in opere prosequamur nihil de Romani Imperij gloria, et amplitudine prætermittere, dabimus operā ut quā breuissime, et planissime monstruasas hasce imagines explicemus, ut tandē ad quartū deuniamus, cuius ratione quid furius de Romano Imperio dicere valeāmus. Prima igitur bestia Leena, similis Chaldeorum, designat imperiū, hi ob eorum ferocitatē, tū ob vbertatē, qua utraq; Leonā affectā esse Naturæ scriptores cōmemorat: hi ab principe eorum Nabuchodonosore, qui quod diuinā affectauit, belua nūncupatus, septennii vitā in agris exegit, propterea a Dauide psal. 78. Aper appellatus, expedit sic interpretari qd Daniel Prophēta subiecerit supra pedes hanc leenā quasi hominē subsistisse, vtinnueret, ipsū resipuisse paulū, et humanū sensū ac frugalitatē agnouisse: duas etiam addidit vt armos, opūq; copias declararet, secūdo Visū expressit truculentia Leenæ inferiorē, vt ostenderet Medorū, et Persarū imperiū, quorū Rex Cyrus mitius cū Iudeis in seruitute abductis egerat, templū eis reædificari præcipiens. Præterea Medas ac Persas ursinæ naturæ cōpositos ob cibos parsimoniā, laboriūq; tolerantiā, quā maxē pollēt in bello, Trogo autore, ursi instar, qui modico cibo vtitur et quasi vis iniurias temporis patientissime tolerare consueuit. denique cum triplici dentium ord. Danielianus hic Visus cōparet, qđ Persæ tria Regna quasi ore maxillis et dentibus ita miscuerint, vt unū, ac fortius, vt ita dicā, effecerint. 3ⁿᵘˢ fera Pardo similem fecit, vt ex Pardi pernicitate, et varietate regnū Alexandri Græcorum adumbraret, quimira celeritate totū fere Orientē, diuersa regna, et potestates imperio subdiderit. 4ᵘˢ alis corporis robur, fortitudo animi, libertas et industria in Alexandro cōmendatur. Denique p. 4. capita 4. ipsius successores assignat quib⁹ moriturus diuisit Imperiū. Nā Ptolomeo Aegyptū, Seleuco Syriā, Antigono Asiā, Philippo Græciā testamēto reliquit. 4ᵘˢ et vltimus animali Romanū expressit Imperiū, eo magis mensurā, atq; mirabilē quod huic sine nomine et lineamentis propriis cæteris ferisquæri hac veluti vacuus inuenerit, nullis imaginibus neq; coloribus Romanorum Monarchiā nec quo ad sapientiā nec virtutē necquo ad dominationē, et sceuitiā posse depingi. ad hæc demōstrare voluit in huiusmodi animalis natura suum descripsisse, viros etiam genio cōsonos. Huc etiā Rex psalles allusit psal. 78. ubi Incognito cū aliis interprete de Romanorum potentia agēs ait Tulit et Vespasianū in Hierosolymas exercēda singularis inquit, ferus depastus esteā, nō leonē, nō Vrsum nō Pardum dū taxat appellauit, sed feram quasi ipsa facies adhęc tria genus animalia, quia ōia in sese mūdi regna cōuerit cinctis q. potiss.ᵐᵉ inquit imo et singulare, ferā ut ostenderet Romanorum singulare monarchicā imperādi rationē. Denique et singularē, ut feritatē quoq. demōstraret, qua sæpe diuque (Christianā dum fidē nō agnoscebat) in prius multos inuictus, debachati sunt. Si vero ergo præsuis cōsideremus facile orit intelligi Romanorum unicā, et singulare potentiā ex cæteris vltimo coalescentē, singularū, quę exstiterunt vires et attributa cāseruasse. Nonne Romanos Leonis siue Nabuco donosori similes dixerim, quis nisi ita Imperatorib⁹ stulte diuinitate ambierit vt nō solū eos morientes Diuos cōsortio, sed etiā uiuentes ipsorū tribulis etiā nomine decoraret, quis geminas eis alas negauerit illorū victorias passim aliger as factis et simulacris adspicit. Nonne et ut Verus exulcere patientiā, qui in bello laborib⁹ et in ediuæ assuefactus sit. Præterea et humanior, quā Cyrus usi sultan suo Magno Constantino cū Christianus eo usque lahsantib⁹ et afflictis nō unius templi sed multa Romæ et ubiq; gentiū vera DEO uni ac trino ædificari prius cribuno et ipse ligone arripto SS. Petri et Pauli Basilicæ fundamēta foderit. Tandē quid et nō Pardo cōparauerim cū ob incredibilē velocitatem quarres magnas, et arduas peragebat, nequaquā quidē immemor Cæsaris illius sententiæ Veni, Vidi, Vici, cū de Pharnace triumphauit, tū ob diuersi colores, ut ita dicā, nationes sibi uectigales atq; subiectas nec etiā fuit Alexandro dissimile dū nouimus Romanā potestatem suo iā pondere corruentē, tandēq; moriturā principatus diuisisse suos, atque uni Orientis alteri Occidentis et c. imperiū cōmendasse. Hinc etiā 4. capita habuisse intelligo, quę tūdē quasi uno tempore compartiores agnouerit. Quę quidē mundi regna unū qđ hodie in Germania cōstat a Romanis ductū Imperiū respicuisse ac uere et incorrupte testatur insignia quę Imperiū illud Augusti ante oculos nobis proponit, dum Aquila una duob⁹ cū capitib⁹ nigricās depingi cōsueuerit duplicitatē quidē capitis mundi regna tueri significās, unitatē Aquilæ unicum et singulare esse Imperium.

GENEALOGIA DVPLEX GRÆCA ET LATINA FVNDATORVM VRBIS ET PRIMA VRBIS DESCRIPTIO.

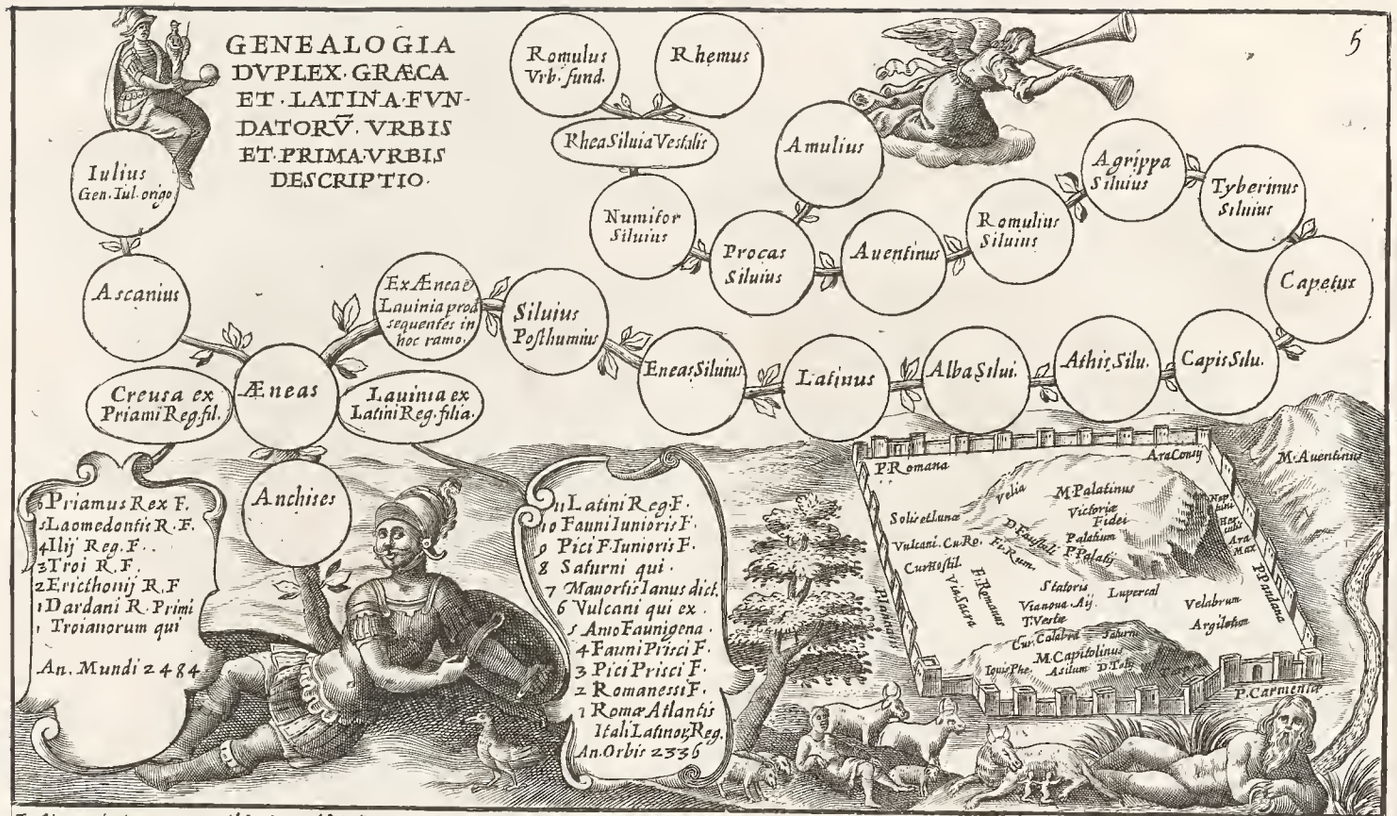

Italiam primis suis temporib⁹ sub Regib⁹ fuisse, tã notũ est, quã quod notissimũ. Primus in ea Ianus principatũ tenuit, quẽ cũ Annio Viterbien. Noem nulli existimãt à quo Ianiculũ quòd ibi habitare cœperit, appellatur. 2 successit Saturnus, quẽ Græcia in Latiũ filij Iouis arma fugiẽs in eo incolas tunc in siluis degere, et glãdib⁹ uescis solitos agriculturã docuit, ac domos fabricari fecit, et uites cõserere. quonũ uoto id tempus in eo latuit Italia Latiũ appellari cœpit, autore Virgilio. 3 secutus est Picus Saturni filius 4 Faunus 5 Latinus qui trienio regnauit, undeet in Latinos nomẽ abijt, et Latinor. correctio literæ, quas Carmẽta Nicostrata reperat. tũc Hercules Gerionẽ illi tricorporẽ interimisse fingitur, et Cacũ callidũ boũ eius abactorẽ Tiberis accolã oppressisse, bouesq; recepisse, ut ideẽ Maro et Liu. mem. Hac etiã tẽpestate Troia capta est a Græcis, et Æneas pfugus in Italiã uenit, et Laviniã Latini Regis filiã duxit uxorẽ. 6. post Latinũ successit Ascanius Æneæ ex Creusa fil. quitãdẽ hoc regno Nouercæ suæ relicto Albã lõgã quã condidit regnũ hastulit quod ut ordine Italiæ Reges enumerẽ. 7 Posthumius Sil.ⁱ frater eiusdẽ nõ germanus regnũ accepit. 8 Æneas Sil.ⁱ 9 Alba. 10 Athis. 11 Capis Capuæ cõditor. 12 Capetus Tiberinus, a quo Tib.ʳ Romæ flu. antea dictus Albula quod in eo obrutus fuerit, sortitus est nomẽ. 13 Agrippa Rem.ⁱ Auet.ⁱⁿ qui et nomẽ mõtĩ illi indidit ob ipsius ibi obitũ et sepul.ᵐ 14 Procas is Amulius f. qã fratrẽ maiorẽ natu regno expulerit, et Rheam Sil.ⁱ frat. filiam Vestæ ne hæredẽ reg. propriũ daret, cõsecrauit, quæ tãdẽ a Marte cõpressa Remũ et Romulũ geminos pegit, quã obrẽ Rhea a Patruo uincta, et Gemini in flu. alueo expositi sũt, qui parta Pico uulturi partã lupa cætera tãdẽ ab Acca Laurẽtia Faustuli Pastoris cõuge educati postea adulti patruũ occiderũt. unde. 16 Numitor in regnũ successit. At uero Romulus cũ esset Pastor pastor, manu, quos spõte sibi ipse subiecerat urbẽ posuit. Anõ post excidiũ Troiæ CCC XXXIII regnante Achaz Reg. Iudæ Ante Salutis An. CCCLII quã Romã, ut uidetur, Romulus suo de nomine appellauit, uictor ex augurio tũc temporis uano, ac superstitiose inter alia obseruato quod ipse 12 vultures, finitor sex, tãtũ uiderat. Legis tãdẽ a se latę studio quã frater pcontẽptũ uio lauit ipsũ occidere nõ dubitauit. Describitur hic Roma in figura quadrata eo modo, quo tum urbẽ Romulus ædificandam inducto sulco circumdedit quæ Capitolium, et Palatinum colles includebat. ũl uerior tenet opinio, quam sequitur Faunus cum omnibus fere Recentioribus.

Quoties Romanor; potentiã per Reges inchoatã, per Consules prouectã, per Imperatores absolutã cõspicio, nõ possũ nõ Dei Opt. Max. in ea prouidẽtiã demirari: cũ ex tãuaria dominãdi ratione nõ inutilari, sed cõseruari, nõ iminui, uel in deterius prolabi, sed mirũ in modũ sic crescere, et augeri potuerit, ut toti terrarũ orbi uenerabile sẽper, et augustũ caput erexerit. Etenim sub Romulo Rege primo nata, et sub sex aliis p 243. ãnos enutrita intra 18. millia passuũ exercuit, nec ultra Portum Hostiã effudit Infãtiã. sub Cõsulibus (quibus Dictatores Decemuiri, ac Tribunos ãnumero) p ãnos 447. adolescẽs usquẽ frãs Padũ capta creuit Italia, Africa, Hispaniaq; subactis, Gallia, et Britãnia uectigalib.; Illyricio, Histris, Liburnis, Dalmatisq; pdomitis, Achaia subiecta, Macedonia expugnata, Dardanis, Mœsis, Thracib. debellatis, accedẽte Danubio in Asiã post Regẽ Antiochũ depulsu, post uictũ Mithridatẽ Ponti regno, et minori Armenia occupatis, adiuncta Meropot. cũ Parthis fœdere iunctis, cũ Carduenis, Saracenis, et Arabib. prœliis gloriosis ac feliciter gestis, Iudea omni, Cilicia, et Syria superatis, tãdẽq; Ægypto sociis adiuncta. Sub Imperatoribus incredibile est dictu, uirilis illius ætas uigueriit, et ad ãnos integros, et uirtutis accesserit. Ab Aug. enim usque ad Theodosij iuniorĩs, et Honorij, et Arcadij eius filiorũ, tẽpora p ãnos 440. Cãtabri, Astures, totaq; Hispania Alpes marit. Grottiæ quẽ Rhetiæ, Noricũ, Pannoniæ, et Mœsiæ imperio accesserũt: oũs ora Danubij in prouinciã redacta est. Põtus oũs Armenia minor, oriens totus cũ Mesopotamia, Aria, Arabia et Ægypto sub Imp. Rom. iura atq; uirtutis. Quo autẽ ord. Rom. hæc oĩa assecuti fuerint, breuiter Sextus Rufus ostẽdit.

No facile dixerim studiose lector quatis studij et laboris in hisce Regibus Reginis, et Principib. atq. viris amplis. Romanor. ꝰ potestia subiugatis, ac diuersis temporib. eorū ductis in triūpho colligēdis in tuīs serim. cyrus sane hinc usque intractabile aggredies saepissime eo tepe fuisse, nisi praesertim tibi placendi desiderio, spes adductus cōfestim ductis difficultates abrupisse, ut quamus defatigatus et studas mola cōtingere. Magni igitur aestimā, hanc unius tabellae imaginē, quae puncto temporis omnia Regū, et Reginar. ac virorū max. Magnitudo, qui ab imperio Romanis diuersis fuere temporib. debellati, cor. in triūphis adducti. Rex Priami sensu effertur, quē p. Romanos Rex Romulus superauit et in triumpho duxit Idib. Octob. Auctore Plutarcho 12. Dionysius Liuius Plinio et Valerio 2. Vologesus Diuus Augustus Scipionis, qui quod Ardeā et Romā confoederatā, abundāte profligarat victoria, ductus in triūpho M. Gregorius Maximus Caesar. Liu. ex Capitolinis triumphat. 3. Samnitis Dux Pontius, captus, ductus in triūpho Q. Fabij Gurgitis Procos. Valer. Lv. Plutarch. 4. Syphax Rex Poenor. gloriose ductus in triumpho Pub. Corn. Scip. Africani. Poly. b. Liu. Appian. Florus Eutropius. 5. Demetrius, filius Philippi Regis Macedoniae et Armenes Nabidis Lacedaemoniae Tyranni filius obsides ab eorū parentib. accepti ductiq. in triūpho T. Quinti Flaminij. Plut. Flor. Eutrop. 6. Perseus Rex Macedoniae cū Philippo et Alexandro filijs ductus in triūpho L. Aemilij Pauli Procos. et cū Gentij quē quidē triumphū per triduū Roma celebrauit 1. die signa, tabulas q. 2. arma, pecunias q. 3. captiuos ipsumq. Regē esse transiectos meminere Orosius Florus, et Velleius, et Valerius Antias qui ex Liu. et Plutarc. fraudē inimerab. hāc pecuniā ab eo in aerariū allatā. 7. Gentius Rex Illyrior. cū coniuge et liberis et fratre Caraualio ductus hic in triumpho L. Anicij Quirinalis. Liu. Velleius. Eutrop. Flor. Athenaeus lib. 14. Plutar. in Paulo Appianus in Illyrici et alig. 8. Aristonicus Rex Asiae a M. Perperna capto, et in eius triūpho ductus Velleius. 9. Bituitus Rex Arvernor. Galliae transalpinae victus et ductus in triūpho C. Cassij Longini et Sex. Domitij Calvinij qui simul et una die triūpharūt. Orosius. Vell. Appian. M. Marcellinus quindē Rex hic in triūpho trāsiectus videtur significare. Flor. his verbis ut bene aduertit Sigonius. Nihil tā respicui in triūpho, quā Rex ipse hic ultro dicolor. in armis angēteq. corpore qualis pugnauerat secūdo ergo de eo de triūphasse cōijcitur. Domitius cū Fabio, cū quibus illi pugnasse, Strabo commemorat. 10. Jugurtha Rex Numid. et duo eius liberi in triūpho ducta C. Mario. Sallustius Plut. Florus et alij. 11. Princeps Tyriae, filius et fil. eluxor Tigranis Reg. Armenor. et Rex Iudeor. Aristobulus Mithridatis soror cū 5. filijs Albanor. Iuberor. Comagenor. Regis omnes triumphati in triūpho C. Pompeij Magni. Plutarc. 12. Vergetorix Rex ductus in triūpho C. Caesaris Dion. 13. Arsinoe Reg. Aegyptiae ductā in triūpho iuxta Caesarem. 14. Iubā Regis Mauritaniae filium et hunc reliquisse creditum in triumpho ductum ab eodē C. Caesare. Dio. App. Plut. Suid. 15. Cleopatrae statua picta, ipsam vinctā aspidē ostendens, mensa mortis sibi consecuendi plata in triūpho C. Iulij Caesaris. 16. Zenobia Regina uxor Odenati Regis Palmirenorum, praeclaris, audacia nequā interitū sui sexus eleganter excussa, cuius mores captiuae, lingua amnes cū hostib. armis et monilibus dispositis, ipsam vinctā auro gemmisq. ornatā; quae unus Odenati Zenobiae marito ipsius Regnum fuerat. 17. tandem a Rege Persarū dono missum Aurel. Caesari cum liberis in triūpho ductarum quidem. 18. Tetricus Rex Gallorum cum liberis in eodem Aurel. Caes. triumpho modo q. alij trib. Syriae.

QVEMADMODV̄ MAGNATES ILLI ROMANI IMPERATORES DE ALIQVA PROVINCIA REGIONE POPVLISVE EXCISIS ET DEBELLATIS AC DE REGIBVS VICTIS ET CAPTIS ROMÆ TRIVMPHARVNT TABVLIS ÆNEIS INCISA EX VETVSTISS. LAPIDV̄ NVMOR. ET LIBROR. MONVM. ACCVRATIS INSPIC. DESC.

1. Congiarium populo Romano datum.
2. Templum Iouis Capitolini.
3. Camilli et Flaminij.
4. Ara
5. Consules
6. Lictores
7. Ministri turbā baculis submouētes.
8. Lictores
9. Magistratus
10. Senatores
11. Tubicines
12. Tabulæ eburneæ etæreæ colossus signa captaq; urbium & fluuiorū et mariū simulac.
13. Aurū argentū aes rude et aliquot signi imp.
14. Tabulæ signa aurea argētea æreā ebur. tēa purpura coccus bissus uestes.
15. Coronæ militib. romanis et legionib. uirtutis ergo donatæ.
16. Gentiū uictarū arma pharetræ frenaeius es
17. Galeæ scuta thoraces gladij signa
18. Pecunia
19. Vasa aurea et argentea
20. Tubicines
21. Hostiæ popae uictimarij
22. Camilli et Flaminij
23. Elephanti gentiū uictarum
24. Currus arma diademata coronæ regum aut ducū captorum
25. Reges captiui cū familia filijs filiab. que suis
26. Gentes bello captæ
27. Coronæ a prouincijs Imperatori triumphanti donatæ
28. Lictores laureati
29. Thuris et arabū odorū suffimēta
30. Is qui uictis insultabat triumphan: te monebat.
31. et 33. Tubicines
32. Imperator triumphans
34. Suauiss. odorū suffimenta
35. Propinqui ducis triumphantis
36. Ministri et scutiferi
37. Legati tribuni exercitus duces
38. Legio
39. Centurias et manipulos dis: tributos
40. Exercitus Populi Romani in legiones cohortes

ORDO·TRIVMPHI·CAII CÆSARIS·PER·VIAM·TRIVMPHALEM·AD·CAPITOLIVM.

1 Templū Iouis Capitolini. 2 Congiariū PR. datū. 3 Ara. 4 Camilli et Flaminij. ✓ Consules
6 Licfores. 7 Ministri turbā baculis submo[ti]. 8 Lictores. 9 Magistratus.
10 Senatores. 11 Tubicines. 12 Prouinciæ Mon. Flu. 13 Dimicæ Ferar. pereg. 14 Vrbes regiæ et mediterr.
15 Aurū et arg. cū sig. impre. 16 Tabulæ signa aurea etc. 17 Vestes gemmis et statuæ. 18 Gentiū uictæ, arma etc. 19 Multi principes ducū in tra.
20 Galeæ scutæ et alia militū. 21 Vasa aur[ea] et arg[entea] plena mon[ete]. 22 Vasa uiminea aurea et c. 23 Alia Vasa pretiosa. 24 Multa Vasa duci et phiale.
25 Tubicines 26 Hostię pompæ Victimarij 27 Tauri multi ad sacrifi. 28 Camilli et Flamines. 29 Elephantes uicti.
30 Currus Regijcū coronis 31 Cur[rus] reg. cū coro. diuidon[is] 32 Reges ducti in triump. 33 Milites strenui y meritico[ri]. 34 Lictores laureati.
35 Odores Arabici 36 Tubicines. 37 Iq[ui] uicti in insul. 38 Imp[er]ator triumphans. 39 Aurici. 40 Sus[pen]si ex humeris. 41 Propinqui D[ucis] 42 Legati tribuū ducti 43 Ministri e scutiferi 44 Aquilifer. 45 Centuriones 46 Signa militaria. 47 Iaculatores 48 Legiones 49 Labariger. 50 Signa militaria. 51 Draconiferi.

DE DIGNITATE MILITARI APVD ROMANOS

Dignitas militaris, qua nihil præstantius apud Romanos inueniri poterat, quatuor ornamenta continebat. primũ erat Labarum, siue signorum Imperatoris insigne purpureum candyi, hoc est fusti seu hastili insertum, quod ante eũdem in expeditionẽ aliquam exeuntem, deferebant, ut plane Guilielmus Choul Lugdunensis in lib. de religione Rom. expressit ex aureo Augusti numismate. In quo quidem Labaro, imperio declinante Maxentius aquilam pingi fecit, ut ex ipsius quoque nummo perspicitur. Tandem uero Constantinus iam fidei Christianæ compos, et beneficiorum in se Christi Dñi immortaliter memor eo maxime, quod illius in cælo Crucem conspexerit, unde et victoria de Maxentio qui cum pugnabat reportandam disertissime legerat his uerbis, in hoc signo uinces, deinde non aquilæ imaginem, sed cælestis agni Christi, nomen hoc modo ☧ suis posteris in Labaro deferendam mandauit; quo etiam argumento Tertull. apol. aduersus gentes c. 16. docet, imaginem Crucifixi labaro superaddita fuisse felicibus illis primeque Ecclesiæ temporibus ut bene obseruauit Iacobus Gethserus ex Societate Iesu in lib. cot. Ium. Aliud erat Aquila, qua in uexillis, Celeriq; suorum insignibus utebantur ut huius alitis symbolo quæ auium primatum obtinuit supereminentem alis potentiam suam exprimerent. unde tamen hoc auspicati, non facile dixerim nisi inuenter ex Cornelio Nepote qui de L. Tarquinio Prisco Romanorum Rege, breuiter scribens commemorat a suis, hoc est Græcis Romam aufugienti aquilam pileum sustulisse, quod ex Tanaquilis uxoris quæ augurandi disciplinam callebat sententia regnum sibi portendi cognouit, unde forsitan ex eo tempore aquilam sibi suisque in uexillo gestari fecerit. Tertium consulatus, quem Regibus exactis, constituerunt, a consulendo mitiore uerbo dictus. bini creabantur Consules, primi quidẽ omnium L. Iunius Brutus et L. Tarquinius Collatinus; summam Imperij gerebant, copijs que imperabant. Ne autem regum aliquando nomen usurparent, neu in quemquam desæuire possent ius ab eis prouocandi concessum. vltimum Tribunatus magnæ quidem autoritatis in bello, quem Imperator, constituens, traditam sibi in milites potestatem significans, gladio manu sua donato decorabat. munus erat, castrorum, equitum peditum que ordini, et indemnitati consulere, munitioni, ne quid deesset, prouidere, milites iuramento constringere, emeritos, iussu tamen Imperatoris, cum honoribus et immunitate dimittere, signaq; exauctorare, claues castrorũ custodire, ægrotos inuisere, uulneratos medicari, nomina militum scribere, ac potius memoriæ ut singulos nominare posset defigere, militum tandem quæstiones dirimere.

DE ORDINE MILITVM ET MAGISTRATVVM MILITIÆ.

1 Rorarij ad primos congressus parma gladioq; muniti.
2 Antesignani qui primi erant agminis.
3 Pilani qui pilis hoc est iaculis depugnabant.
4 Hastati qui erant fere tyrones.
5 Triarij magnæ uis et firmamenti in prælio ex ueteranis.
6 Velites siue leuis armaturæ ad excursiones in hostile agmen faciendas in secūdo bello punico inuenti.
7 Sagittarij inter hos Ferentarij. id est funditores et c.

1 Milites prætoriani siue celeres ad custodiā Imperatoris.
2 Vrbani ex quibus uexillares cohortes delegebant.
3 Cataphractis suis uuamēto erāt hostibusq; terrori, ūdique armis cooperti.
4 Statarij Equites suris inermibus, cætera munitissimi.
5 Accensi, in mortuorum locum suffecti.
6 Calones, et lixæ qui necessaria ministrabāt quę seruilia officia Brutijs erant propria quibus eos Romani damnauerant ob eorum ad Annibalē defectionem
7 Picentes tabellarij et uiatores exercitus.
1 Milites centurioni suberant.
2 Centurio tribuno
3 Tribunus prefecto Castrorum.
4 Præfectus Legato.
5 Legatus Consulis parebat imperio

ALLOCVTIO IMPERATORIS TRIVMPHĀTIS AD VICTORĒ EXERCITV ET PRÆMIOR SEV DONOR VELVTI PECVNIÆ CORONARV ARMILLAR HASTAR VASOR Q AVREOR DISTRIBVTIO 12.

HIS ALIISQ PRÆMIIS AD EORVM EXACVENDAM VIRTVTEM BELLICAM MILITES A SVIS DVCIBVS DONABATVR ARMILLAS SINISTRO BRACHIO INSERTAS IVXTA HVMEROS GESTABĀT VT IN ANTIQVIS STATVIS VIDERE EST.

T Liuius l 4 dec 1 testatur capta et prædæ data Terracina statuisse senatū ut stipendiū miles Rom de publico acciperet, cū ante id tempus suo quisque functus eo munere esset: nihil acceptū inquit idē unquā a plebe tanto gaudio traditur fuisq igitur P et Cn Cornelijs Cossis Fabio Ambusto Valerio Potito tribunis militarib⁹ licet repugnātib⁹ trib pleb populo indictū tributū, et in militū stipendia et in alias R cip expensas coepere Patres primū conferre, eos plebs omnis sequuta stipendiū autem Varrone, Festo Plinio, et Vlpiano auctoribus dicitur a stipe idest ære quia nondū erat argentū signatū hi tribuni mil consulari potestate soluebant militib⁹ de hoc tributo pub⁹ sed præter æris stipendiū nō sufficeret, nā insingulos āos terna illis dabantur stipendia, triū ducator singula, ita ut stipendium annuū nouē esset ducator, C Cæsar 4 addidit Equitibus tamen triplicabatur stipendiū, merebāt autē triplex inquit Liu l 7 d 1. ea tempestate Præmia autē siue donaria ita distribuebantur, parta uictoria, Consul siue Imperator ex edito loco pro concione aduocato strenuissimo quoque milite, eiusq publice primum collaudata uirtute præmia pro cuiusq merito distribuebat; hos corona uaria, seu armillis illos hasta uestq donabat: Huius modi seu laudis seu præmij incitamentis mirum est quantum militum animos qui partim honore partim utilitate capiuntur, incitarent adres deinde præclariores bello gerendas; quibus cum accederet disciplina militaris exacta assiduus usus exercitatioq, otio et luxu longius ablegato, nil quoque mirum quod bellis uictorias adequarent triumpharentq de toto terrarum orbe nam Imperatores ut plurimum paucis contenti uictoria potiti prædam omnem militibus partiebantur Cuiusmodi fuere Cincinatus qui cum quatuor agri iugera possideret eaq ipsemet colleret ex agro ad Dictaturam uocatus uictoria obtenta præda omni militibus dimissa, ad colendum agrū redyt, Spurius Caruilius Papirij colléga prædam ex Hetruscis deuictis collectam militibus spartitus est centenos asses in singulos Paulus Æmilius 70. in Epiro Vrbibus captis quæ pro Perseo steterant prædam omnem exercitui contulit · Quid de Alexandro Seuero dicam qui fracto et in fugam uerso Artaxerse potentissimo Persarum Rege qui 700 Elephantis mille et 800 falcatis quadrigis et multis equorum millibus in certamen leuem descenderat opulentissima parta præda exercitum ditauit. Neque tamen Duces Imperatoresq sua uirtutis laude caruere, nam præter publicos honores, occasiones, et triumphos amplissimos eis a Senatu decretos, statuis etiā, et arcubus triumphalibus, perpetuisq honorum monumentis exornabantur.

DE CORONIS AB IMPERA-TORIBVS VARIIS QVIBVS DONA-BANTVR VICTORES MILITES

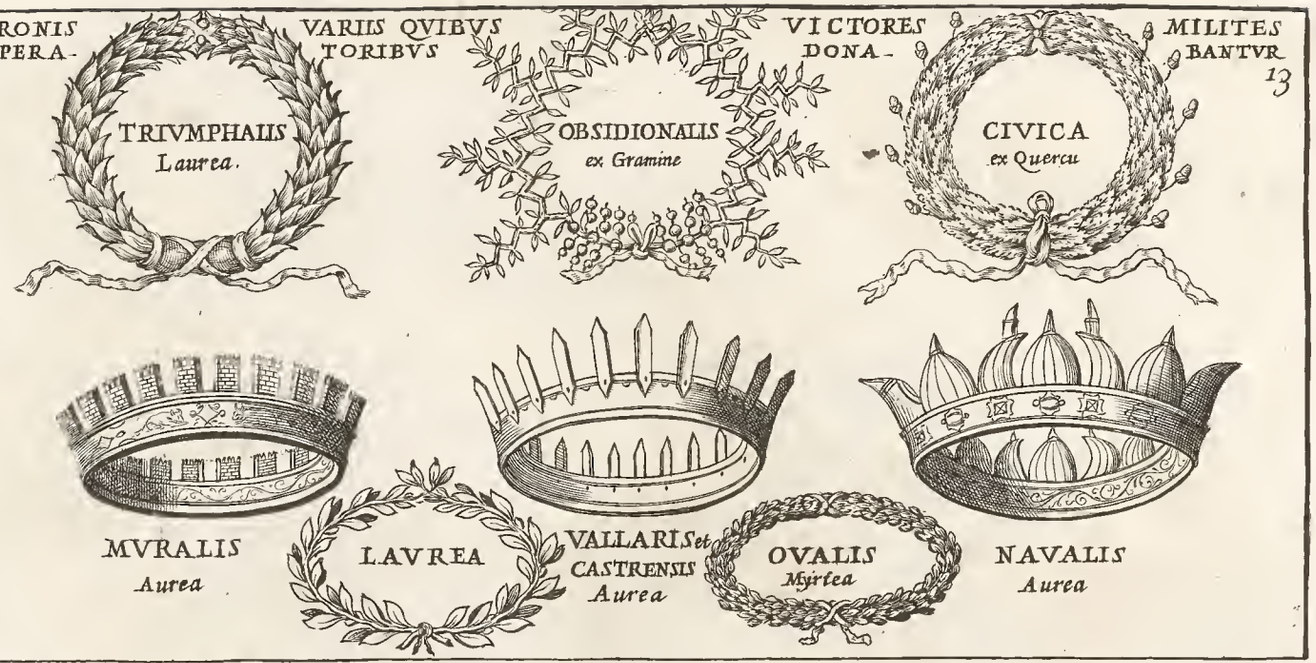

Pro uarijs et egregijs militū rebus in bello gestis terra mariq uarijs quoque ueluti præmijs coronis ab Imperatoribus donabantur quas hic expressimus Plin. l. 16. c. 4. ait Bacchū primum sibi coronam ex hedera imposuisse, quod antiquitus nulla nisi Deo dabatur, postea uictimas quoque coronare consueuisse, et homines uarijs de causis. Quare Aulus Posthumius Dictator, ut idem refert, l. 33. c. 2. apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis ei cuius maxime opera capta essent coronam auream ex præda dedit. Et exercitus Romanus a Quintio Cincinnato Dictatore liberatus eundem corona aurea libræ pondo donauit, ut testatur Liu. l. 3 dec. i. ut etiam P. Decius Tribunus militum uictis Samnitib quod exercitu Romanu ex angustijs uallis conclusu et obsessu ab hoste liberasset a Consule pro merito collaudatus et aurea corona donatus fuit ut est apud eundem Liuiū l. 7. d. 1. Papyrius quoque filius a Papyrio Cursore consule patre obrem egregie bello gestam cū quatuor Centurionibus armillis et corona aurea fuit ornatus Scipio item Massinissæ regi laudata prius pro concione eius uirtute coronā aureā dedit, cum alijs donis et Clælio alterā ut auctor est Liu. l. 10. d. 3. M. Agrippa et Octauio postea Augusto cum M. Lepidum nauali prælio apud Siciliam deuicissent coronam nauali accepit cuius meminit Plin. l. 16. c. 4. et prius eo ut ibidem est M. Varro a Cneo Pompeo. De alijs coronis scribit Gellius aita corona triumphalem Imperatoribus in triumpho dari solitam fuisse quo: dam e lauro compactam, Obsidionalem e gramine: dabatur Obsessorum liberatori ut P. Decio apud Liu. l. 7. d. Ciuica erat e quercu et ex ilice, hac ciuis ciuem ab eo extremo uitæ discrimine liberatus donabat. Hæc erat tantæ æstimationis, ut ei teste Plinio, cæteræ omnes et aureæ cederent, tanti erat ciuem seruare, hinc disce quæ debebatur Xpo Dño qui tot Sanctorum ciues suæ uitæ discrimine seruauit: quæ quoque martyribus eius Muralis erat quæ dabatur qui primus hostium muros inuas erat quare cum Gothifredum Ducem qui primus Hierosolymorū mœnia ascenderat aurea corona uellent insignire, noluit in ea Vrbe ubi Xpus Dominus spinea fuit coronatus, neque etiam ille egregius miles Christianus de quo Tertullianus de corona militis Castrensis et Vallaris dabatur qui primus Castra uallumq subierat, ut Naualis qui primus Naues occupauerat. Erat hæc aurea, ut myrtea fuit Ouatis, quā cingebatur is qui Ouans minoris triumphi specie Vrbem inibat. Refert Plin. l. 15. c. 29. Papyrium Nasonem qui primus in Monte Albano triumphauit de Corsis myrto coronatum, ludosq circenses spectare solitum quod cæteris quoq concedebatur ut coronati spectaculis cum honore interessent, ysq assurgeretur. et Postumium libertum in consulatu de Sabinis triumphantem primum omnium Ouantem Vrbem ingressum, quoniam rem leuiter sine triumpho gessérat Myrto Veneris Victrices coronatu, hancq postea Ouantiū fuisse coronam excepto inquit M. Crasso qui de fugitiuis et Spartaco laurea coronatus incessit, et Massurio auctore, ait curru quoque triumphantes myrtea corona usos. Aulus Gellius scribit, et meminit eiusdem Plinius l. 7. c. 28. L. Sicinium Dentatū uictorem fuisse in 120. bellis et 45 cicatrices aduerso corpore recepisse. 34. spolia reportasse donatumq fuisse 18. hastis, 25. phaleris. 83. torquibus, 160. armillis, 26. coronis, 14. ciuicis 8 aureis, muralibus 3. et obsidionali una. Mitylene capta C. Cæsari donata fuit ciuica corona a Termo Prætore Augusto Cæsari 13 Septemb. Cicerone filio Cos. donauit Senatus coronā Obsidionalē et Ciuicā Aureliano etiam fuerunt a Valeriano donatæ Bizantij quatuor muralis quinque Vallares Nauales 2. et duæ Ciuicæ.

SACRIFICIVM·MILITARE·AD·PORTAM·VRBIS·ATRIVMPHATVRO·OFFERRI·SOLITVM·

VtPyrrus Ligorius tam diligens antiquitatis indagator, quā solers eius dē delineator describit, Imperator exercituū ex consensu S.P.Q.R. triumphaturus portaq; vrbis soleniter in: fraturus cū partis spoljs omnibus atq; opibus ex Regnis Prouincijq; subiugatis, cū captiuis principibus carrisq; auro, gemis, aljsq; spoljs onustissimis, ut in sequenti triumpho uberius uidēdū erit importæ ipsius ingressu solēne sacrificiū Ioui, Iunoni, et Marti sublime positis importatili loco, panis sericis, aljsq; diuitijs exornato fieri consueuerat. D. Ante aram ubi ad mactada uictimā succensus erat ignis. E. Imperator triumphans pro obtenta uictoria gratias Dijs agens sacrificiū offerebat, ingenue uel potius inique confitēdo eorū beneficio talē accepisse uictoriā cū autē Imperator dignitate Pontificia nō gaudebat, templo, Pont. Max. coram illo. F. cū sacerdotib⁹ assistentib⁹ ac uictimarijs rite litabat, In quo sacrificio. G. taurus inauratis cornib⁹, et capite fascijs ex bombicino hinc indeque pēdentib⁹ inuoluto offerebatur. Dum fiebāt cæremoniæ H instrumēta tubæque audiebantur. I. præsenti centurionū et militū turba quor; capilla lauri frondib⁹ redimita erant. L. Victimarius manu securim tenet uictimā ut facturus, peracto sacrificio pulchro ordine, magnificoq; cū apparatu triumphator Romā ingrediebatur, uiaq; triumphali p Vrbē inuehebatur, quæ et ipsius tēpla peristromatis uelata erant, uiæ ramis stratæ uirentib⁹, omnū temporū lauro coronabātur populus præsūmo gaudio exultabat, atq; p plateas, uias, porticus et fenestras ad hæc mira spectacula cōsluebat ut etiā in basilica L. Pauli Æmilia locus erit amplior hæc eadē copiosius demostrādi. Nihilominus Romani eo tēpore uta fidei nostræ lumine alieni hæc faciebāt quodcūque sibi feliciter accidebat, Dijs suis acceptū referēbāt, quod quidē summo, ueroque Deo debuissent.

A Numisma Domitiani æreū, quod in ludis secularib⁹ sacrificiū exprimit, cui cūctus pop⁹. cū Imp⁶. aderat, genib⁹ cū eo flexis Deos suos uenerabatur ut refert D Guliel⁹ Choul Lugdū. in antiq. Rom. religⁿ. c 25. B. cum Romani nihil prorsus sine augurio facerēt caueā pullariā in sacrificii portare cōsueuerāt qua ex pulli Gallinacei in cibi erāt ut ex eor⁹ alacritate aut tarditate in mādūcādo fausti⁹ uel infausti⁹ die illi⁹ fore autumarēt ad faciendā uel omittēdū sacrificiū ideo augurā dimunus tāti putabatur, ut nō nisi senatores id āsumerēt, cū Deor⁹ interpretes haberētur domo instar templi structa utebātur ubi Augurator sedēs uelato capite, uersteq. promissa que trabea siue lena dicebatur, manu tenebat lituū quo 4 celi angulos designabat. C Discus max⁸. qui intestina mactatis in sacrif.⁹ animalis recipiebat, erātet alij in forma paterę, qui et sanguinē ut ex Virgil. cōstat lepidiq. crnorē susc ipiūt paterisq. D Acerra arcula thuris, alioq. suffimatū recep taculū, quę tauri carnēue alia sacrificij spargebāt, ut nidoro cōbustę carnis extingueret, ut idē Guliel⁹ existimat. E Solitaurilia uictima dicebatur pfectis⁹, quę quinto quoque āno a Censore fiebāt ad Romā expiādā dicta a soli⁹ quod hetrusca lingua unde ritus et augurijs Romana supsit supsūo integrū significat et taurile qd tauri⁹ nobilius animal qui cū scrofa hirco et ariete mactabātur. F Pilaubi aqua dicta Mercury seruabatur sacerdotib⁹ pfusi putabāt leuia sere posse crimina expiare, ut docet Virgilet Macrob. imit⁹ hoc carm⁹ ideter socios pura circūtulit unda, spargēs rore leui, et ramo felicis oliuę. G Ara sacrificij. H Vas uetus dictū Prefericuli aut urceolus, in quo ni: num erat, qd ius⁹ uictimæ caput sacerdos effunderet. I Gestamen capitis albiq⁹ Flamin⁹ dialis utebatur. K Mytra, siue Cydaris quā sumus Pont⁹ qui ob⁹ præerat sacerdotib⁹ gestare cōsueuerat Pōtificia dignitas olim etiā sumo in presto habita cuius munus erat ritus, prodigia et funeralia curare cęlestia interpretari, sacrificia Dijs assignare. L Altare ubi fructus primitiæ ponebātur. M Candelabr⁹ N Ollaubi carnes coquebatur quæ ex sacrificio supererat quibus sacerd⁹ cognati et amici ac cet. O Malleus quo animātia percutiebat. P Aspergillū exlauro, uel oliua. Q Ancilia seuta quædā q̄ cęlo lapsa fuisse credebāt. R Securis. S Secespita uetus cultur. T Cultur. V Pellis uictimæ. X Lituus hic aug.

COLVMNA MILIARIA IN FORO ROMANO

Romani iam olim totius orbis imperio prepoletes columnā triūphalis suæ urbis in medio quasi in vbilico posuere, uteo signo uelut indice quoquouersus potētiæ, et maiestatis gloriā demōstraret, atq; ipsa urbē, quæ multis dicis caput cōsueuerat, cor etiā illius esse inuerēt, unde uniuersis ac singulis regionib', terrarq; tractib' respōderet et tāquā suis mēbris deæ, firmamētū, et salutem inferret. columnæ huius loci nomen, et usus uaria apud ueteres, et recentiores inuenio Plin. lib. 3 eam quā ætate suæ extitisse testatur, in capite fori Romani positā esse cōmemorat, et Tacitus et Sueton. iuxta ædem Saturni quā ide fere ait. Appellatione etiā diuersas obtinuit, erunt. meta, quæ columna dicitur, sed plerūq; aureo milliario nomine designatur. De usu tamen diuersissime Autores inferre discrepāt. Plutarchus eum tradit columnā fuisse auream, in qua incisæ ores Italiæ uiæ finesq; at. Plinius u. unde ipsæ mēsi initiū capiebāt. quod utriq; uiæ de uiis consularib' et militaribus tenēdū sit. rursus potest nam quo pacto diuersis uiis, flexibus, ac gradibus conuenirēt. Alibi quidē et solertius (quod initio māstrare cæpimus) Romani rem huiusmodi adeo grauē, ac memorabilē artificio, parsimq; ingenii imperiū uno uoluit obtutu cōspicere, atq; uno in abaco numerare eo aureo utentes milliario uoluerūt. Quamobrē Gamutij, sentētiam libens amplector, qui hanc eo erecta columnā et dicta miliaria fuisse tradit, quod in illa miliaria uiarū, quæ copiæ cōpendio actæ detrimento ideo uiæ illæ Consulares et militares dictæ ad prouincias ducebātur, inciæ erant, ex quibus cognoscerēt quandiu cū necesse erat, terra mariq. missi milites subsidio peruenirēt. fidē quoq. adstruit R^dus admodū, apprimis. eruditus Lope Vazques d'Figueroa, qui mihi retulit se a Mugnosio uiro Mathematū peritissimo, et emeritis. acceptisse, huiusmodi columnā alys totius Imperij Ciuitatib' in medio positis, respondisse, ac proxime illis accedere immo et ipsas esse quas hodie in Castiglia Rollas, inlustrania pilorinos uulgus nuncupat. ab eo quidē tempore quo Rom. eo colonias deducebāt immedio urbis erigere consueuerāt, quamq; res postea in desuetudinē abierit, ut quæ antea ad milliaria in dicadas pectabatnūc u. hodie (præcipue apud Lusitanos) ad explendū Iustitiæ ibidē in nocētes deseruiat. lucē denique rei tandiu obscurē doctis. Hieronymus Surita Cæsar Augustanus attulit, qui in itinerario Antonini Pij diuerbis uerbis do: cet ab Augusto (autore Dione huic aureū Milliarū in capite Romani fori statuisse, ex quo spatia uiarū p urbē mearent: spatios; montium ab ipso milliario decurrebāt, neque Italiam modo, sed et uniuersam Romani Imperij prouinciam eo decore, et ornamento affecta fuisse ut quippe cōlib' eo nomine figeret facilius prouinciæ, urbes alq. conuētus obiret. præterea idem autor asseruit certa tunc itinera fuisse nō magistratib' modo sed principibus obire solita quæ ideo comitare et Regia dicebātur. ut de Amm. Marcell. et Victore in libello de Regionib' urb. ex quib' exactius Autoris uerbis cōstat quis Autor huius columnæ fuerit, quis usus, et quæ uiæ huiusmodi. ne lector existimet hanc milliariā esse illā quæ in Capitolio huius ciuitatis erat, cuius inscriptio planissime docet primi ab urbe milliary tātimodo fuisse inducē. ut tandē lectori columnæ huius argumēti usus magis inotescat, antiquā ab urbe ad prouincias per uias tales eo tempore obire solitas distantia et ornamenti circa circa ædificia habiti nullius diuersæ apparatus.

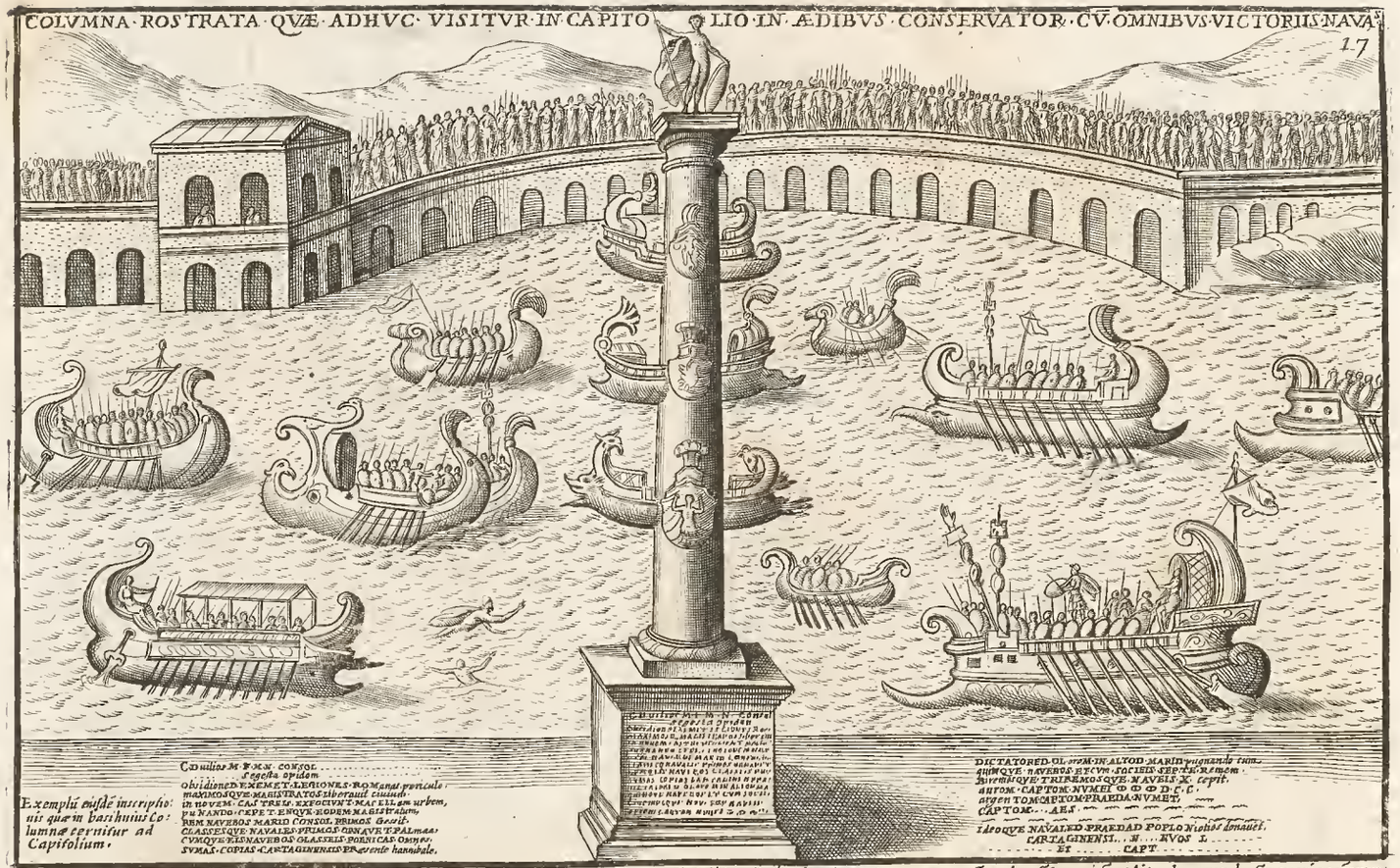

Exemplū cuiusdē inscriptionis quæ in basi huius Columnæ cernitur ad Capitolium.

C. Duilius M. F. M. N. consul ..... regeña opidam obsidione ex hemet legiones Romani periculo maximo quæ magistratos liberauit ciuitatē in mo rem cartaginensium pugnando cepet enqve eodem magistratu primus rbm naveros marid consol primos carthaginenses classesque navales primas consvlto palmas cvmqve eis naveros classeis poenicas omneis svmas copias cartaginenses in certe hannibale.

Romani genus ut Plin. uerbis utar, in gloriā suā effusissimū fatar, laudū hinc et illinc pullulātiū segetē nō cōtēti singulis singula erigere et sacrare monumēta uoluerūt, quæ imortali tropheo suor, ducūm memoriaſ cōseruarēt, quāobrē columnā excogitarūt, qūe qā nauiū efficta rostra protēdebat, et ex hostiū captar, nauiū rostris cōfata erat, rostrata meritō dicebatur, naualiū unde decor, insignia depēdebat, sita erat in Capitolio, ubi et hodie seminrula pariēti infixa, cū antiquis, inscrip, uisitur ad eū locū oratores, qā clientes suos diēdo iuebatur, dicere pro rostris lector intelligas. Autor huius columnæ C. Duilius fuisse creditur qui cū triumphū nauale p. egisset a Senatu, id honoris accepisset, ut sibi a cœna reuertēti tibicines canerēt, et funale præferretur quotidie eā erexit, Martiq, cuspolius cōsecrauit, ut diuersis carminib. Sillius Italicus cecinit lib. 6. Rostra gerēs nuea surgebat mole columna exuuiaq Martī domū, quæ Duilius alto Ante oēs morsa Pœnos, classe dicabat cuinocturnus honos funalia clam sacerq post epulas tibicen adesse fauet ehā antiqua, de qua memini, inscriptio: nec aliter intelligēdus est Plin. 34. p. ergo qui Romanis suasit nauī cōscēdere Oppiū Claudiū Caudicē fuisse Suet. in liberio, pibet eo cognomināti, qā tabular, cōtexēdum quib. naues ædificantur, caudicē appellare cōsueuerat, et ipre Claudius eodē autore Traquillo p. fuit qui freto classe traiecto Pœnos Sicilia expulit, quāobrē huic Oppio Claudio, qui additā nauigādi alg, hostes inimicōs ipatos fecit, posteri uictoriaſ et triumphoſ suoſ gloriā accepta referre debuisset. p. qui nauali prelio uicit Il. fuit C. Duilius qui ad Milas. 50 naues cepit Annibali, primus q triumphauit. 2. Cor. Scipio Cos. de Pœnis Sardis et Corsis nauali ex uictoria triumphauit, ut ex tabulis Capitol. cōstat. 3. Aquilius Florus præcanit Amilcarē Pœnos, duce pauci is nauib. suis uicit. Oros. Gellius l. 3. Pli. 22. Frōtin. Val. l. 5. 4. Cn. Octauius Prētor Kalen. decēb. de Rege Perseo nauali triumphū egit. Velleius, et Plin. l. 34. 5. Atilius Regulus Cos. de Pœnis triumphauit quia centū et Annibale prelio nauali uicerat. Oros. Flor. in epit. 6. Atil. Calatinus pauci is nauib. victor Amilcaris triumphū duxit. 7. Luctatius apud Ægatē in mari Siculo Hannōē Pœnos, duce gloriose deuicit qua in pugna 63 naues punicas cepit et 25 demersit. Eutrop. 8. Seruilius Prētor prędonar maritimos uicit, et uectig. impio Ro. fecit. Marcellus l. 14. et Frētē Cilicias bello pyratico ydomuit. Iustin. et eo bello Pamphiliā obtinuit et Cilicia Pisidas, deuicit ac fecit prouinc. Iornan. 9. M. Agrip. rastratā nau. cor. a Cæsare donat. 10. et triumphali more in urbē uectus. Dion. 10. Octauius Aug. Antonium et Cleopatrā ad Actiū nauali prelio uicit. 12. L. Æmilius Regillus prefec. inter Ephesū, Samum et Chium pr. fecit Reg. Antioc. pugnās classē eius uicit, fudit, fugauit, nauesq. fugar cū binis, nouis cepit. 62. rit. cū hac nau. 12. Cn. Fuluius Flamulus exhymeri nauali triumpha egit. 13. Q. Fab. Q. F. Q. N. Labeo pre. ex Creta insula naual egit. 14. Cn. Octauius Cn. F. Cn. N. OPR. ex Maced. et Regia Pare ne egit

DE COPIIS ROMANORVM MARITIMIS.

Per maria, et fluuios portus habebant, ubi classes in prophu essēt ad maris inferi, superique defensione ex Suet. Tacito lib 4. ānal et Vegetio, duos maximos, ceteros minores, in quibus maiores, uel minores copias cōtinebāt. Portus Miseni et Rauēnæ: ille, quia est ad Siciliā, classes recipiebat ad Galliā, Hispaniās, Mauritaniā, Africā, Aegyptū, Sardiniā, et ipsā Siciliā cærcēdas, et a Pyratis defendendas. Hic uero, qui 250 naues Dione uel potius Iornāde teste capiebat classim habebāt quæ Epyrū, Macedoniā, Greciā Propōtidē, Pontū, Cretā, et Cyprū et reliquā Oriētis regionē plustrabat. cæteri ad huc portus minores erant, uidelicet, Coloniæ et Fregij uel Foro Iulij in Galliā Narbonea ex Tacito l. 4. ānal. et in Ponto ad initiū maris Mediterranei supra Bizantiū, qui Portus, ut mominit Strabo l. 7. centū nauiū capax erat ubi Iosephi Historici tēpestate tria millia militū et 40 naues longas rostratas cōtinebāt, et in Ostiā ut ex Suēt.o colligitur. Præterea p fluuios classes disponebāt nēpe in Rheno ubi erāt copulæ, naues nō ita grādes, uno potius nauiculæ liburnæ hoc est biremes: et in Danubio, ubi genus erat nauiū quas Lusorias appellabāt quib' fluuius currebāt; et in Euphrate aduersus Parthos. in quibus ijs copijs 100 millia armatorū et remigū uersabātur. ubiq turres Pharos dictas erigebāt unde luminaria p noctē disposita iuā late nauigantib' præsertim portū intraturis ostenderēt.

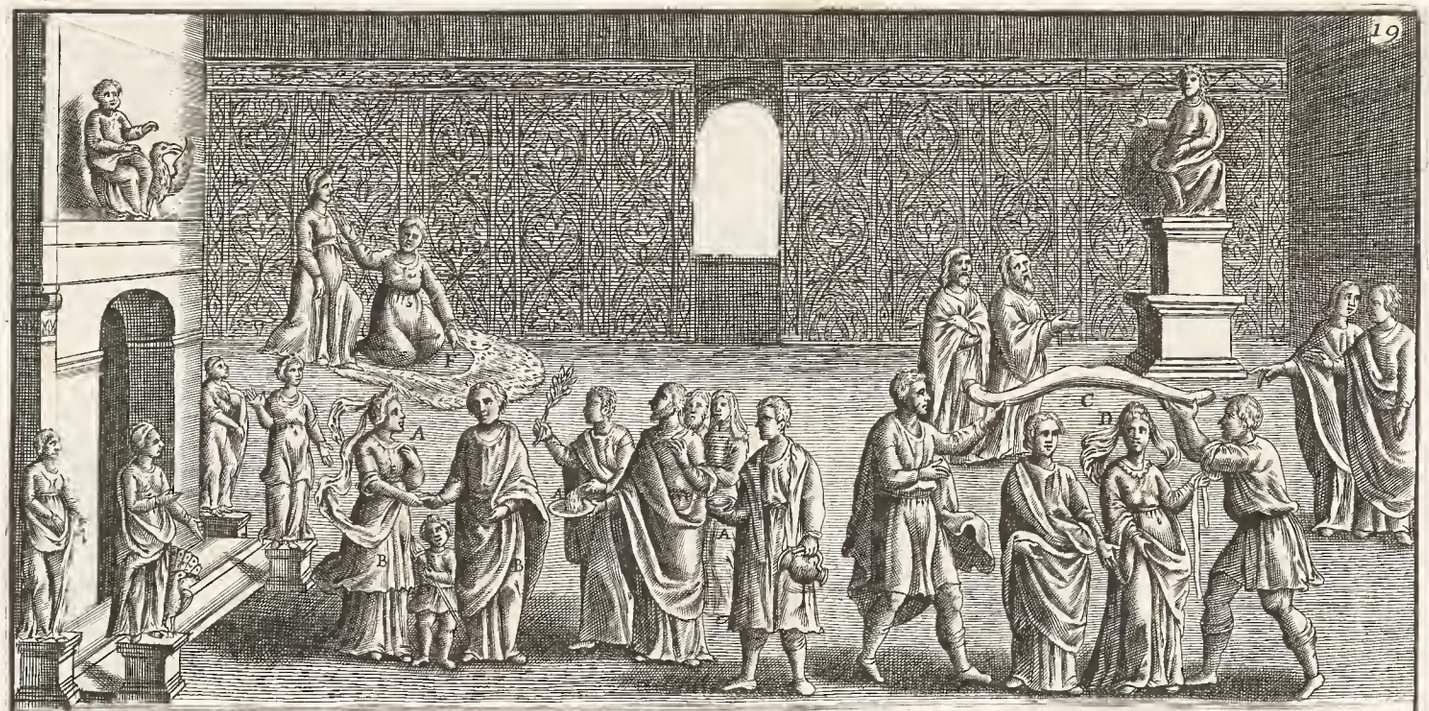

MATRIMONIVM A LATINIS OLIM ET ROMANIS NONDVM CHRISTIANIS FIERI SOLITVM

Veræ Religionis simia superstitio non ad salutarem pietatis, morumq; disciplinam suis tradendam cultoribus sed ad eorum animos ad cultum Cacadæmonis misere imbuendos suos ritus in sacrificijs. sacrisq. sponsionibus excogitauit. ac mysticis tegumentis supposuit ut suam ipsius præstantiã, fidemq. commendaret. Cum ergo ueteres Romani Matrimonium mortalibus fœdus a natura insitum, ac uniuersæ propagationis esse aditum cognouissent, id multis tegere et ornare cæremonijs ut sacrum suo modo reddorent, decreuere. Quibus hic leuiter demonstratis, facile erit studioso lectori non paucam præcipuè ex antiquis Poetis de eiusmodi re loquentibus eruditionẽ percipere. unico, uulgari et consueto modo (ne de confarratione et sortitione loquamur, quarũ hæc aliquando, et raro illa solis Pontificibus dabatur) antiqui Romani Nuptiarum fœdus inire consueuerant usu et coemptione etenim dote tanquã pretio uxor uirum coemere uidebatur, quicquid in contrariũ sentiat Alexander ab Alexandro aduersusquẽ Virgilius testis adducitur illo carmine: Teq. sibi generũ Thetis emat omnibus undis. stipulatione facta A. ignẽ et aquã in limine apositam contingebant. qua etiam A. noua nupta aspergebatur, ut hoc duplici elemento ad uictum pernecessario inexplicabile illud interse uinculum demonstrarent, quod idem Romulus panis et aquæ symbolo fieri præceperat. B. uersicolore uestẽ induebantur, non secus quam ut innuerent uaria ingenia colorum disparitate designata, unius uoluntatis quasi telæ ad concordiam intexta esse oportere. C. Iugum deinde subire faciebant ut æquali sese iugo matrimonij copulatos agnoscerent. ne unus se altero minus obstrictum ad fidem seruandam, atq. onera sufferenda existimarent. D. caput sponsæ abnubebant, ex quo uerbum nubere, fœminis peculiare duxit originem, pro signo matronalis pudicitiæ, quod uelum flammeum prõprie dicitur idq. S. Doctor Hieronymus ad nostrarum Monialium uelum non inuenuste transtulit. Virginem appellans Christi flammeo consecratam. E. nupta ipsa præcingebatur cingulo ex lana græce zona dicto, nodo quodam quem dicebant Herculanum, implicatissimo. ut uirginũ Herculis fœcunditatẽ portenderent, qui (ut fertur) una nocte uirgines 50. uitiauit, et grauidas fecit; quem nodum maritus in toro geniali soluere poterat, unde zonam soluere iuste uel iniuste uirginem uitiare significat. F. continuo sponsam nuptiali sic mundo compta, lunata pelle pecudis sedere faciebant, forte non ob aliam causam, quã ut sponsam Lucinæ ope, quam Lunam quoque appellabant fœcundã quasi pecudem fore designarent. His addendus mos rituque nunc etiam apud nos seruatus de annulo, quo sponsus sponsã sibi subarrhare consueuerat, et clauis, qua idẽ ipsam donabat, ut curam familiæ, reique custodiam eõmendaret; atque in diuorsio eandẽ ab uxore auferebat, ut docte et ingeniose Petrus Victorius annotauit locum apositum adducens apud Ciceronẽ ex Philipp.

SPONSÆ COMITATVS AD MARITI ÆDES SVB NOCTEM INVDENTIS

Egressā domo sua sponsā A. tibicē, et is cui Talassiū, siue Hymeneū, hoc est nuptiale carmen modulari curæ erat, antecedebāt B. stipabat chorus affinū C. colū compta, et fusū cū stamine deferebat, ut innueret muliebre id esse ponsū, studiūq peculiare, uel equidē quantū opinione auguror, ut ijs insignibus pacti illius memoriā recoleret, et confirmarent quod Sabini ia Romanis pacifici, et concordes de suis filiabus, quæ per raptū sub eorū potestate erant, cū ipsis inieraī, ne eas scilicet in re ulla alia quā in lini et lanæ factione occuparēt. D. Duo patrimi et matrimi pueri, ipsā quasi ex delitijs acclinantē hinc et illinc sustinebāt. E. tertius puer tædā ex pinu alba accensā ferens anteibat. F. quapr̄ relucēte ad uiri usq. et talamū ducebatur, unde et a poetis tædæ ipsæ pro cōnubio accipi solitæ. Gunus deinceps fastum lance deferebat, quod tam erat in nuptijs religiosū, ut diffarreationis uocabulo diuortiū nō raro exprimerent. H. alius uas portabat aureis gēmeisq ipsius ornamētis plenū et opertū. Eidemq domum ingressum. I. alius uglādes nuces aspergebat, quo sponsū sponsaq monitos uolebāt ia nuciū ætatē, ac puerilia nugamenta reliquisse et aliāmaturæ seriæq uitæ rationē suscipere oportere. L. Sponsus eam uenientem aspectā, tam fores, uti mos erat, lana, uittaq laneis, et lauro redimierat, ut eo quoque ornamento uxorē sui iterū officij cōmoneret. M. illā autē uiro appropinquāte limen ipsiū aut uestibulū trancēdere, nedū tange; re nō sinebāt, quin etiā a suis quasi rapta trahebatur; ut designarēt tantū esse pretiū pudicitiæ, ut si fieri posset, nec iniusto quidē cōnubio prelibāda fuisset. SiR omanū illi uteres tātum ginulatē faciebāt quo maiare pretio Christiani hanc celestē margaritā, p legē Euangelica meliu de eius docti prestantia ducere debuissēt, quā si quis quā ob prolis incrementū imminuere et labefactare cōstituat nō ia ipsi matrimonio tanquā naturæ fœderi, ut antiqui, sed uti etiam sacramento gemā aliā inestimabilē, nempe gratiā cōtinēti dantique acquiescat. si ergo nos Christiani melius omnibus pudicitiæ hanc gēmā cognoscimus quare illius pretium nō pensitamus, ne ipsā niti cū Deo, eiusq gratia cōmutamus? Præterea postes ipsos suillo et Lupino adiyre intigebāt quo ueneficia celeraq id genus nocumēta abigi credebāt. Nec tandē tres illos aues prætereo debeo, quas sponsa ante talamū mystice tractare cōsueuerat primū enim conuigi dabat pro signo coemptionis ut diximus; alterū sub pede cōhnebat. deinde in ignē larū coburendū demittebat quo docuisse censeo fœminæ ia nuptæ pecuniā esse cōtinendā, pedeq cōculcandā ac neq in fucos, uidiq uanitatē, sed in usū larū, hoc est suæ domus absumendā; tertiū et ultimū in sacciperio, nempe maiori crumena reponebat, quasi benigne cū Dys agendū sibi esse demonstrarent.

ANTIQVÆ VRBIS
Oriens
Occidens
Castrum Prætorium
Viuarium
Porta Nomentana
Porta Salaria
Porta Pinciana
Porta Flaminia
Porta Tiburtina
Porta Prænestina
Porta Labicana
Porta Asinaria
Porta Latina
Porta Capena
Porta et via Ardeatina
Porta Ostiensis
Porta Portuensis
Porta Ianiculensis
Porta Triumphalis
Aqua Martia Tepula et Iulia
Aqua Claudia et Anio nouus
Aqua Iulia
Aqua Virgo
Via Collatina
Via Lata
Via Campana
Via Appia
Via Ostiensis
Vallis Egeria
Septizonium
Mons Viminalis
Mons Caelius
Mons Aventinus
Mons Ianiculus
Mons Vaticanus
Mons Esquilinus
Mons Testaceus
Mons Mallius
Mons Sacer
Mons Aureus
Mons Cyprius
Mons Fabricius
Mons Ardeatinus
Mons Cornelius
Mons Publicius
Mons Quirinalis
Mons Capitolinus
Mons Palatinus
Mons Hortulorum
Mons Pincius
Mons Ceranolus
Mons Meridies
Regio V. Esquilina cum colle
Regio VI. Alta Semita
Regio IX. Circus Flaminius
Regio XII. Piscina Publica
Regio XIII. Aventinus
Regio XIIII. Transtiberina
TIBER FLV
Circ. Adriani
Circ. Neronis
Circ. Flore
Circ. Salustij
Circ. Caracalle
Colis ortulorum
Naumachia Domitiani
Naumachia Neronis
Meta Sudans
Meta Sempronij
Horti Pinnij
Horti Domitij
Horti Mecenatis
Horti Torentiane
Horti Cedæ
Sepulcr. Metelli
Sepulcr. Cestij
Mausoleo Augusti
Mausoleum Hadriani
Pons Triumphalis
Pons Aelius
Pons Sublicius
Pons Neronianus
Pons Agrippæ
Pons Cestius
Pons Fabricius
Pons Palatinus
Pons Ianiculus
Pons Aurelius
Pons Milvius
Pons Probi
Pons Senatorius
Pons Valentiniani
Pons Gratiani
Pons Honorij
Pons Theodosij
Pons Arcadij
Pons Nomentanus
Pons Salarius
Pons Nomentanus
Pons Salarius
Pons Triumphalis
Pons Aelius
Pons Sublicius
Pons Neronianus
Pons Agrippæ
Pons Cestius
Pons Fabricius
Pons Palatinus
Pons Ianiculus
Pons Aurelius
Pons Milvius
Pons Probi
Pons Senatorius
Pons Valentiniani
Pons Gratiani
Pons Honorij
Pons Theodosij
Pons Arcadij

1. Templum Iouis Capitolini. 2. Bibliotheca Capitolina. 3. T. Iunonis Monetæ. 4 T. Iouis Custodis. 5. T. Fidei. 6 T. Termini. 7. T. Concordiæ 8. T. Iouis Tonantis. 9 Asylum. 10. Curia Calabra. 11. T. Iouis Feretrij. 12. Aedis Mentis et Veneris Ericinæ. 13. T. Apollinis. 14. Senatulum. 15. Atrium Publicii. 16. Porticus Capitolinus. 17. Carcer Tullianus. 18. Ædes Libertatis. 19. Via Sacra usque in Arcē. 20. Trophæa Marij. 21. T. Vestæ. 22. Aliorū Deorū sacella. 23. Statuæ et Columnæ. 24. Intermontium duorum Quercetorum. 25. Centum gradus. 26. Equus Max. Domitianus. 27. Arcus Septimij Seueri. 28 Arces Capitolinæ. 29. Saxum Tarpeium.

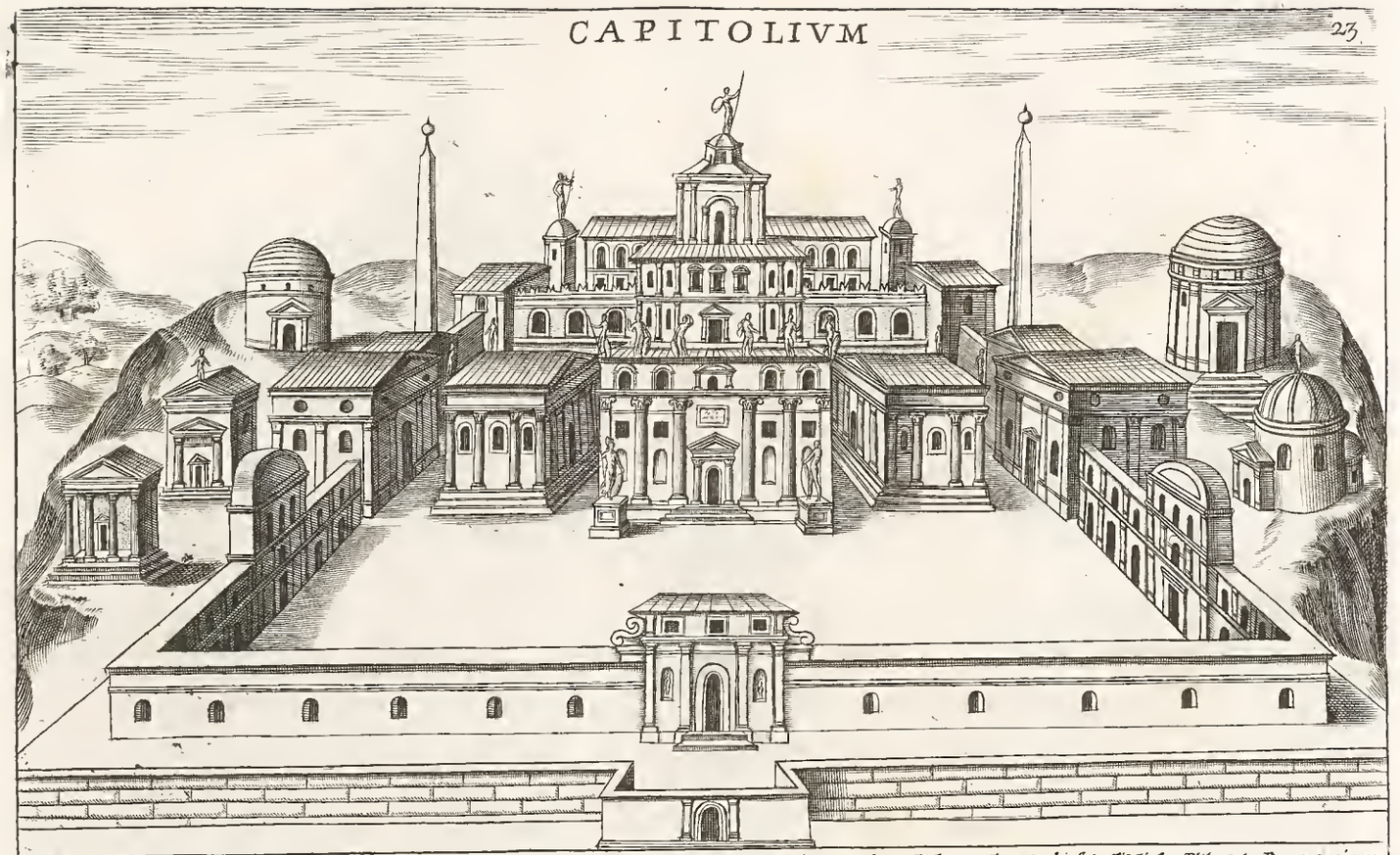

Capitolium ita dictum, ut ait Varro, quod cum fundamenta eruerentur T. Iouis Capitolini ædificando caput humanum integrum fuerit repertum, quod portendere[t] Vrbem Romanam caput futuri totius Liu. l. 1. et Plin. l. 28. Arx Romana primum dicebatur, utante Mons Saturnius deinde M. Tarpeius, seu Rupes aut Saxum Tarpeium a Tarpeia Virg. filia Sp. Tarpeii qui arci præerat: hæc quod Sabinis in arce accepisset, ab ipsis, quib[us] ea prodiderat, armis obruta, ibiq. sepulta mon. sem. seu clivo nomen dedit. Hic Collis alter: post Palatinum urbi fuit inclusus. Hic ubi nunc Aracœli Templi omnium primum fuit ab ipso Romulo cæcerathi Iouis Feretrio quo Romulus victor spolia rebellis opima. Aliud deinde celebr. eidem Iovi dicatum Tarquinius Priscus quod bello Sabinis voverat, aream ei, ut ait Liu. occupat fundamentis, dictus q. Iupiter Capitolinus quod ei Capitolium fuit cœcerathi præfecit hoc templo deinde Tarq. Superbus sed deo reg. palso, dedicauit M. Horatius Consul Poplicolæ collega qui eam dedicationem exoptauerat ut vult Plin. sed cum conflagrasset Mariana clade, Sylla restituit eo autem ante dedicationem mortuo, dedicauit Catulus Ca: tulinomen inq. Plut templo inscripsit est. Verum cum iterum Vitelliana seditione periisset incendio Vesp. tertium restituit, quin etiam Suetonius, rudera ibi purgandi manus primus admouit, ac suo collo quædam extulit, quod dicitur fecis: se Constantinus Magnus prosumma eximia pietate in colle cadis fundamentis D. Petri T. cui Iouis merito cessit, nam duodecim cophinos in honore 12. Apost. ex ea terra plenos dicitur ipse quoq. extulisse, cum præcepto ligone terram effodisset Vorsum cum iuuenum sub morte Vesp. conflagrasse et Domitianus eius fil. ut ide[m] ait, Suet. restituit ea mag. ac splendore ut quæ admodum refert Plut. ubi sup. duodenis talentor, nullib, eoq. pluris æstimaretur, et ferunt inquit ide[m] Tarquinium impedisse in fundamenta templi libr. argenti 4.0. millia nec ad in ra dis solid. diti. s. hoc opus suffecisset ad uinxit Domit. ide[m] T. Iouis Custodis. Huc ad T. Iouis Cap. ascendebat triumphantes Ioui eidem sacri: ficaturi, aditus Velabri, qui uidetur fuisse præcipuus, plurimi alij erat ascensus descensusq. e Capitolio, max. insoriu Romanum parcu. Septimij Narrat Liu. præter portentum humani capitis in fundam. inuentum illud etiam necessario quod cum cætera fana exaugurarentur ad Iouis T. ædificandum, Terminum non fuisse exauguratum idq. porte[n]dere Terminum Imperium futurum perpetuum quod quidem Deus opt. Max nutu prouid. iudicatur ita disparuisse futurum aliquando eius imperium spirituale perpetuum.

INSVLA TIBERINA OLIM IOVIS LICAONII HODIE INSVLA S. BARTHOLOMÆI

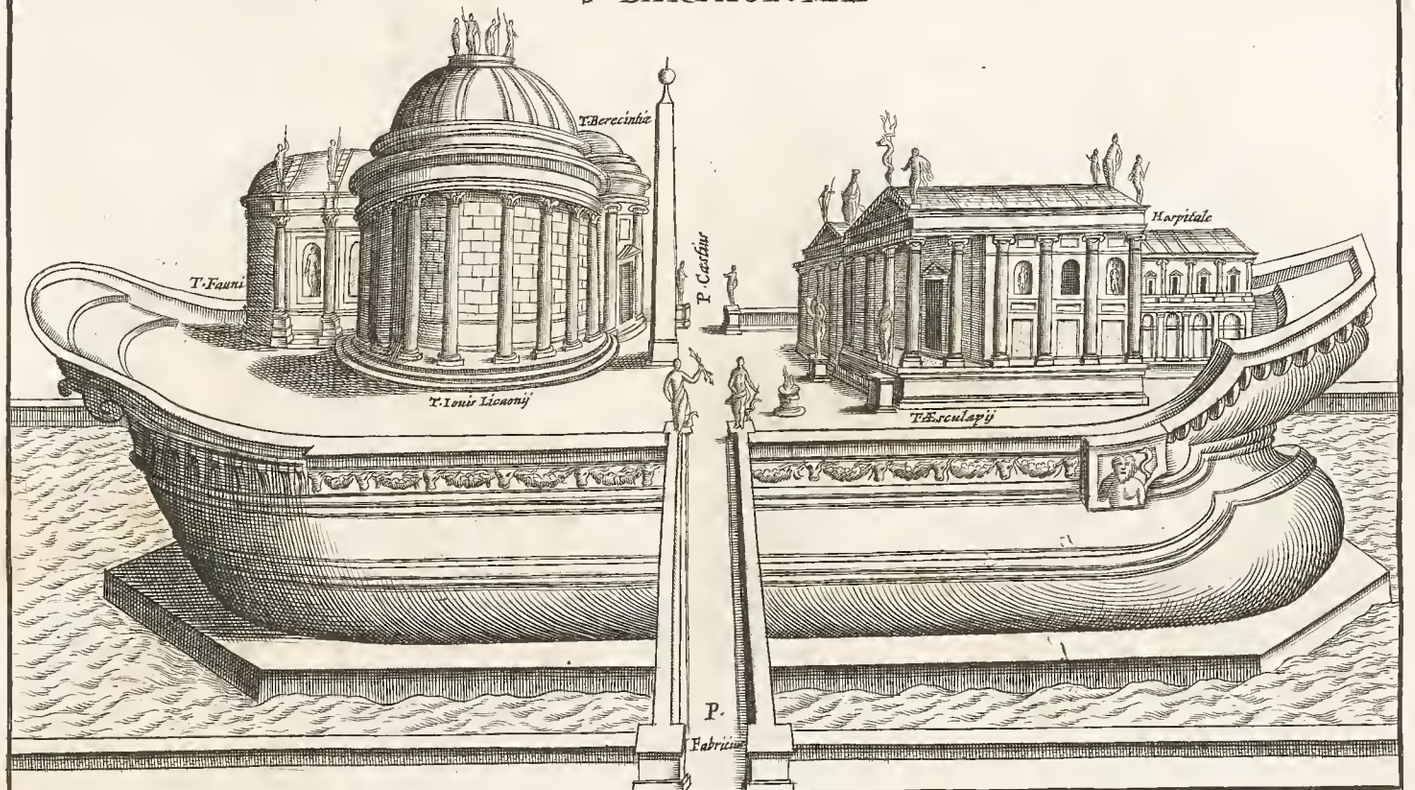

Insula Tiberina fertur primũ facta, ut ait Liuius lib. 2. ex segete farris quã dare ctũ cũs stramento ex agro Tarquinior. Romanis eorundẽ sceleris poenam fudere in Tiberim, nũ. cũ fluuius magnis caloribꝰ Iouis ut solet, flueret aqua, facile segetis acerui corbibus immissi, limo illiti uadis haerenter fecere insulã, ex aliis etiã quæ flumen temere ferit eodẽ inuectis postea credo inquit Liuius additis moles, manuq; aduecta ut tam eminẽs areæ, firmaq; templis ac porticibus esset. refert autẽ insula formam nauis seu potius triremis, quod Æsculapius, qui hic colebatur Epidauro Romam naui fuerit aduectus nam cũ Vrbs triẽnio pestẽ laborasset, inspectis libris Sibyllinis, decretũ ut mitterentur legati qui Æsculapiũ Epidauro Romam accerserent, ut est apud eundẽ Liuium lib. 12. et Vrbe laboranti praesto esse et Narrat autẽ Valerius Max. l. 1. c. 8. Æsculapium anguis specie Legatos e templo eius egressos comitatũ, et alacriter, quod ad sedẽ clariorẽ pergeret, in triremẽ cũ eis irrepsisse Romãq; aduectũ, eripuit Liberis ubi descenderũt, in Insulã hanc, ubi templũ ei dedicatũ fuit, tranauisse, aduentuq; suo pestem cessasse miro sane daemonis artificio ad fallendos eos miseros specie serpentis, ut p. nostros parentes, nam ut Deus falso credoretur ut aerẽ inficerẽ, sic eundẽ potuit purgare. Adlatus Æsculapij templi ubi nunc templi S. Ioannis Collybitæ posuere nostri omnes, quod cũ Æsculapius Apollinis filius medicinæ reperto esset, iccirco Deus aegris praefectus crederetur, hic paucis ab hinc annis quod nõ sine peculiari Dei prouidẽtia factũ notarunt plurimi Xenodochũ Xpianor. fuit cõstructũ. ubi erat templũ Iouis Licaonij aquo insula dicebatur Licaonia nũc extat templũ S. Bartholomei Ap. eius q. corpus asseruatur et ab eodẽ nunc S. Bartholomæi insula appellatur.

MONS IANICVLVS.

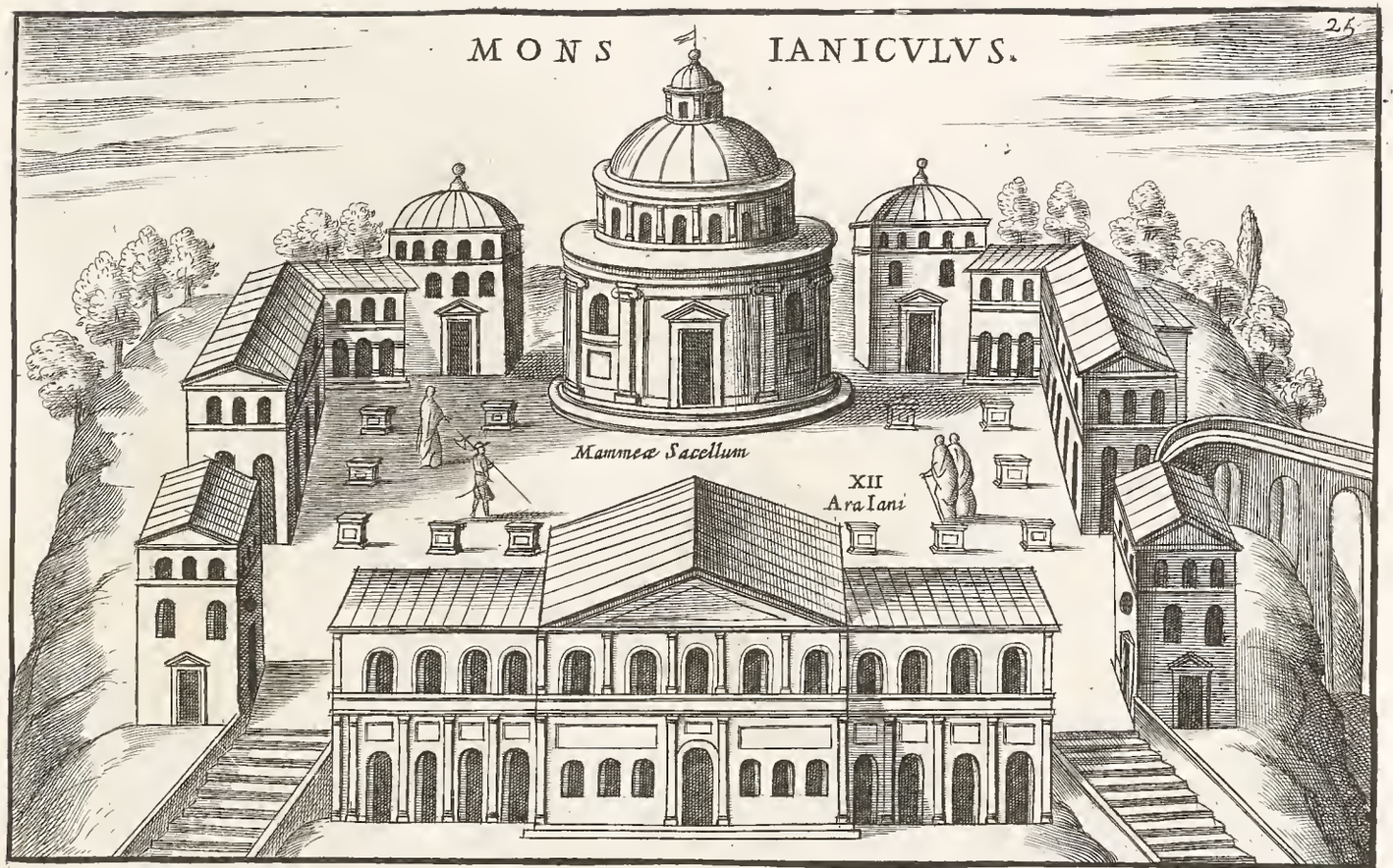

Ianiculus: mons septẽ Romæ montiũ uetustate, et antiquo Romanor; cultu celeberrimus per Transtiberinã regionẽ protenditur, propterea hoc nomine appellatus, quòd ibi Ianus habitauerit ac moriẽs sepeliri fecerit Ianus inquã ille Noemus a nonnullis habitus, qui ex diluuio superstes cũ liberos, et nepotes ad implendũ orbẽ diuideret, ipse Italiã eo uno loco incolendã sibi proposuit. Nec tamen desunt scriptores ut Fauuius, et Marlianus ac cæteri, qui referant eundẽ Ianiculũ fuisse dictũ, quod ex eo Romani primũ iter in Hetruria fecerint. si nanq. Cicero, et Macrobius casulantur Ianus ideñ Ianus corrupto uocabulo ab eundo, siue trapseundo dicitur. Hinc Ianus ab ineunte seculo aureo, teste Andrea Fulnio læuũ latus Tyberis in Hetruria tenuit, cũ dextrũ Saturnus habuisset, unũ et sat eos populos tum temporis agrestes conuerere docuit. Vestam habuit uxorẽ, quæ uirgines in unum congregauit, quarũ studio et custodia sempiternũ suũ ignẽ conseruaret, quibus et Ianus ualuas, seras et claues inuenit. ideog, in posterũ ianuæ ab eo dictæ. quod quidẽ ostendunt hodie nõnullæ illius imagines dum Iani manu una uirgã et altera clauim tenere compiti: mus. quã obrem, etob iprius egregias uirtutes facile gentẽ illã opinione sui aliqua imbuere potuit, ut post mortẽ loco numinis colerẽtur, et multis ibi, alibiq. altarib9 adorari consueuerit, quem admodũm eodẽ Ianiculo car: cum Mammeæ sacellũ 12. Iana altaria erecta sunt ut Pyrrus Ligorius in sua urbe demostrauit forte ob numerũ 12. mensiũ ex quibus annus solaris efficitur, cuius caput et initiũ ipse Ianus habebatur, et ideo gemina an: te et retro facie apræterito et futuro quæ uidet quondog quadriformi a q.ianni tẽporib9 exprimitur. cæterũ pro isto Mammeæ sacello ac 12. clauigeri Iani altarib9 antiquor, superstitione celebratis, hodie ibi Xpianæ relig. monast. PP. Fratrũ Fracisani ord uicitur, et templũs S.mo Petro cælesti clauigero erecti pariter cũ sacello eidẽ cõsecrato uimonte illo aureo uere aureo, ubi ipse Princeps Apostolor gloriosũ pro Christo Dño martyrium consũmauit.

COLVMNA BELLICA ad Portam Carmentalem

Ad portã Carmentalẽ Bellonę Martis sorori uel aurigę (uterque enim armor; præses habebatur) A. Templũ nõ minus quã Iani celebre fuit; obritus et ceremonias a Romanis bellũ indicturis ubiobiq; fieri solitas. Nã ante ipsius ędẽ B. columella ex marmore stetit; quo C. Consules cũ Magistratuũ, D. Militiq; coronac ex Ianitempli in foro Olitorio positũ reseratis foribꝰ cõtendebãt: atq; E. unus ex illis cui bellũ exercitusue curę erat inde hastã regionẽ illã uersus intorquebat, ut Ouid. in fastis huiusmodi meminit: Prospicit a tergo Sumũ breuis area arcũ, est ubi nõ parue parua columna notę: Hinc solet hastã manu belli prænũcia mitti in regẽ et gentẽ cũ placet arma capi. simile uidetur tetigisse Virgil. Sic ait et torquẽs iaculũ dimittit in auras, principiũ pugnę: socij clamore sequũtur. Sil. Ital. l. 6. princeps pœnis indictę more parẽtibꝰ Appius adstabat pugnę: Qui ierꝰ solitũ fuerit proꝰ belli indictio hastã iaculari, nõ facile Alex. ab Alex. iti de Consule affirmati crediderim; cũiã ab Anco Martio, qui primus bellicas ceremonias instituit, statuium fuisse ut Fecialeꝰ uel Patres patrati (qui ij dẽ sũt) a fide et patrãdo. i. sãciendo fœdere iuxta Varronis setẽtiã sic dicti; taquã populi interruptij et proxenetæ hastã serratã et sanguineã præustã in fines hostiũ cõceptis carminibꝰ proijcerẽt: quod ex Liu. i. ab urbe cõdita ꝓbatum sit. tametsi ãtequã de columella Bellonæ cõsul hastã emitteret, alibi Fecialeꝰ id ipsum fecisse uerint. Æ dis huius author Pyrrho quipiam negata multum animo uidit lumine cæcus, erat. litabant et sacerdotes sanguine sibi per uulnera ex brachijs emisso: ut ea detestabili libatione Deam illam nefariam, humanq; cruoris appetentem ad uictoriam inflecterent. Notandum ultimo eo die Salios in sua curia uel in Martis sacrario ancylia mouere solitos, ut eo motu atq; concussu Martem sibi conciirent.

T. PANTHEON VVLGO ROTVNDA

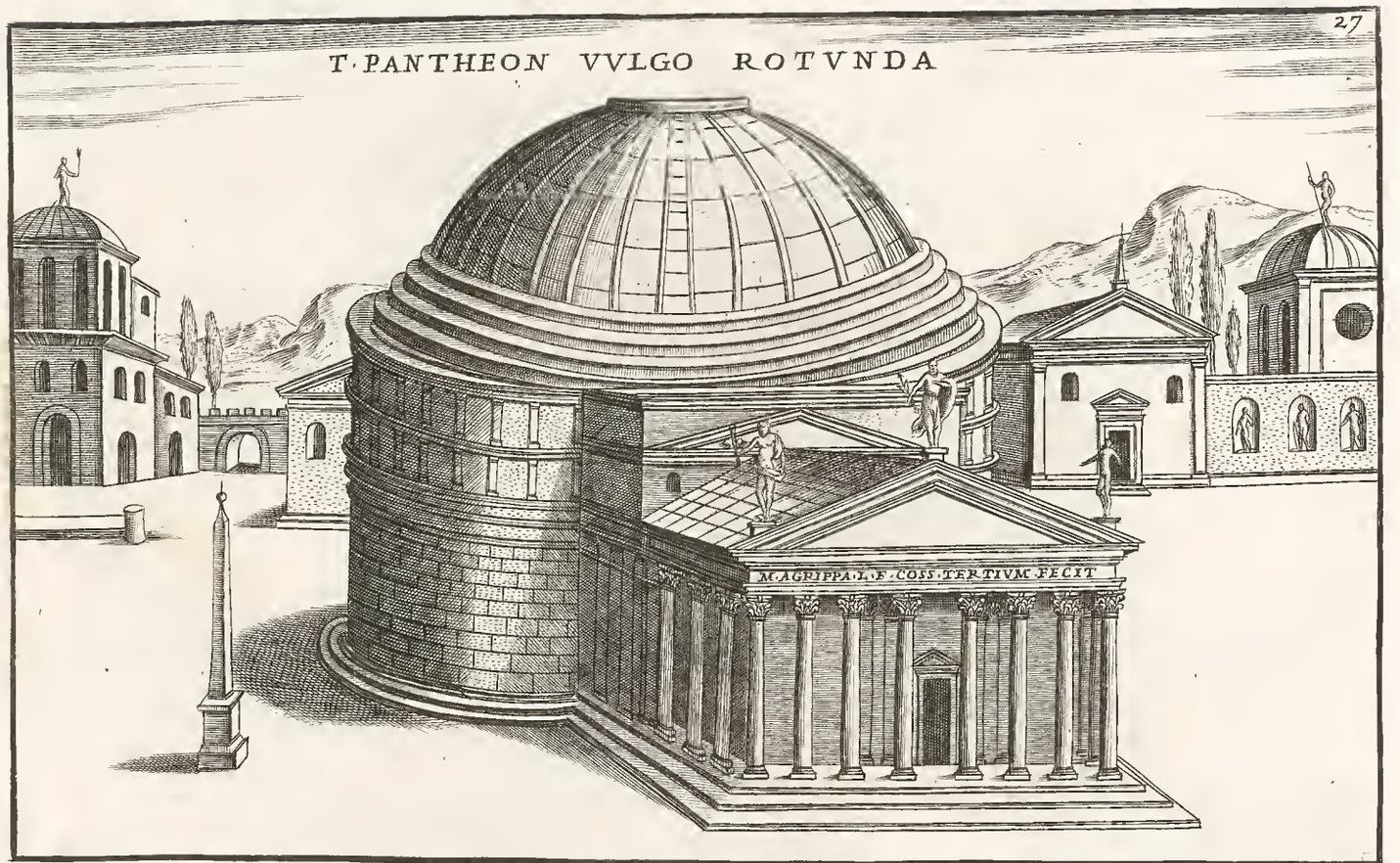

Pantheon, ut nomē indicat, in cultū Deor, omniū fuit constructū a M. Agrippa Aug^{ti} genero ita inscriptio indicat, et Plinius lib. 36. cis fuit ab eodē Ioui Vltori et Dijs omnibus dedicatū. ædificiorum Romæ præcer-tim templorum facile pulcherrimum, opere corinthio, forma rotunda, et ideo ita vulgo appellata, fortasse ut cæli seu mundi figuræ imitaretur; columnis circū amplissimū concameratis fastigiū seu tholum fulcie-tibus, quod ne ipsomet suo pondere ruat, fuit circumquaque quadratis locis excauatū. Propterea autem uidetur optimi templi structura exprimere quod muro continuo 30 palm. lat. circum-ducatur, unic a tantum ianua, unico quoque foramine in supremo arcuato culmine lumen admittit undequaque æqualiter circumfusū, cui in pauimento ex marmore opponuntur concauitates seu spira-cula ad aquam pluuiā absorbendā. Altitudo eius tanta est quanta latitudo 144. pedū in circuitu, in suis quæq; loculamentis seu sacellis dispositæ erant Deor, Dearumq, statuæ pulcherrimæ inter quas fuit egregiū Veneris simulachrū ex ebore a Phidia confectum cuius auribus unio ille Cleopatræ Reginæ in conuiuio superstes, et Actiacā uictoriā Romam delatus ab Augusto colloca-tus est. Habet loco uestibuli portici amplā 16. columnarū. Sustinebat trabes ex ære inaurato, quæ ab Vrbano VIII. Pont. Max. in usum Sanctuarij Va-ticani conuersæ. Instauravit ex S. partiano Adrianus, Septimius quoque Seuerus et Aurelianus ut in inscriptione ibidē cernitur. At uero Bonifacius 4. S^{mus} Pontifex expiatū ut olim in honorē Iouis omniū Deor, sic in honorē et cultū B. Mariæ Virg^{is} et omnium Sanctor, Imp. Phoca consecrauit. Alex: VII. P.M. foro complanato decori restituit.

TEMPLVM·IANI·QVADRIFRONTIS IN·FORO·BOARIO·

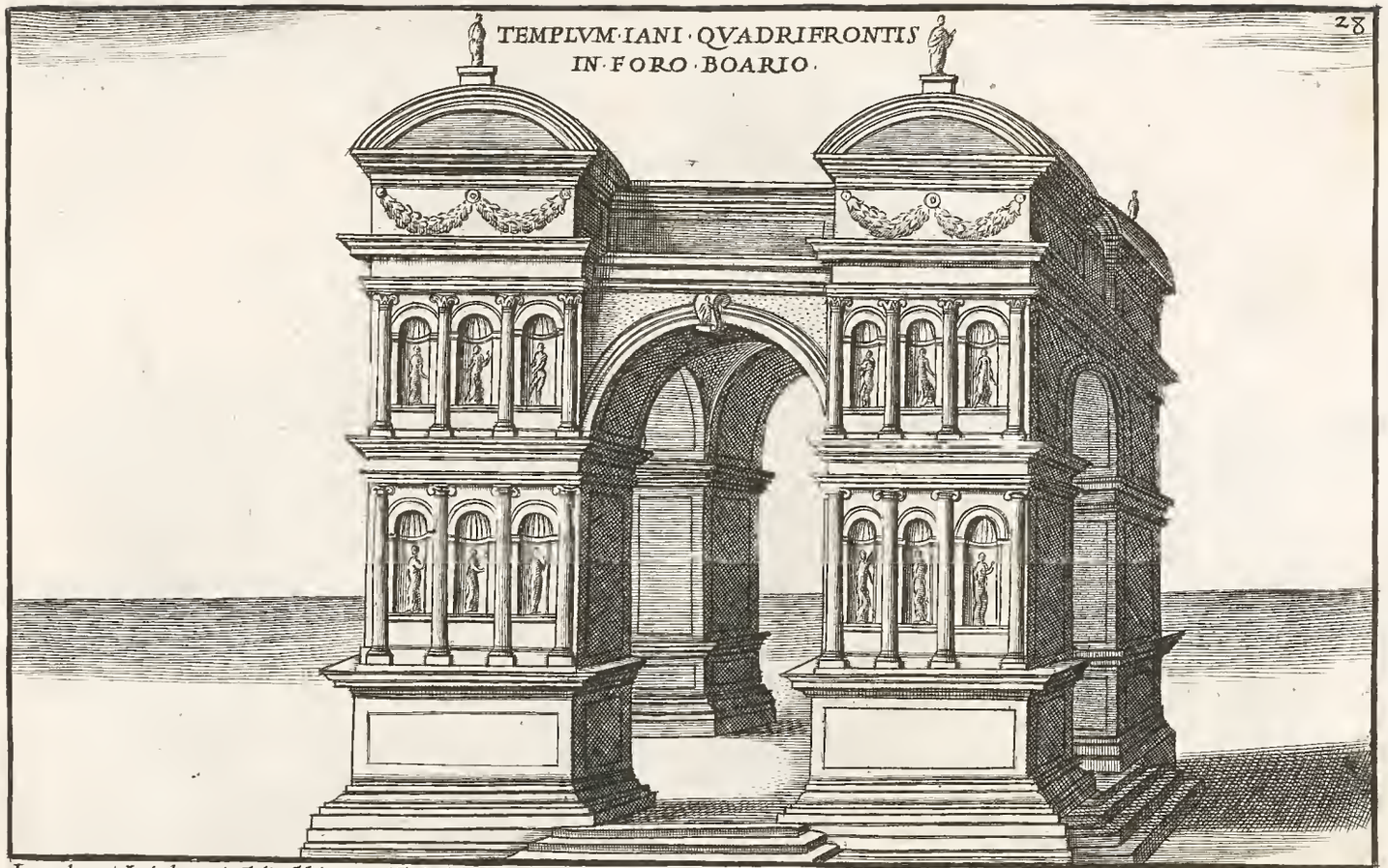

Ianum de quo in Ianiculo mentionē aliquā fecimus templū in foro habuisse boario nemini dubiū esse potest præcipuū quidē, et maximū, cū ipsius quadrifrōte simulacro, quē in locū testatur Andreas Ful.ius a Numa trāslatum fuisse Romā, qd̄ captis Phaleriis ciuitate Iusciæ inuentū fuerat in magna uenerationē habitū, de quo sic Ouidius memorat Qui Puteal, Ianūq; fimē, celereq; calendas, nāq; ad forū attingebat puteal hoc quod in mercatorū sedē, ibonius extruxerat. idē etiā iuuat libri fasti cūsint tot Iani cur sit sacratus in uno hic ubiūmta foris tēpla duob' habet. quin etiāmīs ibi teporib' uestigiū apparet, qd̄ ad porticus accedit effigiē urbē bene B. Gamucius in sua urbis antiq. descrip. quāsi magna ex parte collapsā, diruta q; uidemus, ac omni prorsus ornamēto destituta, et circucirca loculis in pariete excauatis qui columnulis sonucis (ut ex una quæ extat uidere est) fulciri ac decorari uidebatur nihilominus ex eo tēplū Ianō dicatū instar porticus in quatuor diuisæ facies Antiquarij fuisse conēdūt, qd̄ et Augusti numisma cōfirmat ubi simile templū quadratū cū Iano quadriformi desup eminēte expri: mitur. Obseruādu est aut̄ Ianū eumdē bifrōtē a Numa antea ex ære cōflati, cū a Romulo ex ligno factū acceperit et ut significaret autore Macrobio Ianū Regē prudētiæ. exhibuisse, quipræterita cōsiderabat, futuriq; cōsu- lebat prospicia u. qua apud Phaleriās ut ostēsū fuit ipse Numa quadriformē inuenit Romāq; fecit aportari, deinceps religi.ne Ioli capit p ōsq; urbis regiō diuersa ex materia fieri cōtueuit qdruphicieo uultus innuere uolentes uel Ianum in 4.or terræ orbis angulos dominatū fuisse, ut apparite sese iactāt Adria. suis in numism. demōstrauit, uel initiū āni facere, cuius et 1.us mesis a sese nomē accepit, qui quidē ānus 4.or inter pora differb. 12. uero loculi, qui in pariete cōcinne fabricati erāt a mēses, aut potiē Zodiaci signa declarabātur Gamucius. A. Fulurius dē Borosus affirmat Ianū Deū dictū fuisse pacis postquā Romulus et Tatius percusso inter se fœdere tāiusti- sima in concordia et tranquillitate uixerūt ad. ex eō tempore belli pacis q. Hieroglificū prabuit. nā pacem observatis scribē, pro factis uero belli uel quasi ruptā esse pacē prætedebat quoties is ab urbe condita usq; ad Imperiū Octauiani Iani fores aperte fuerint.

DE TEMPLO IOVIS CAPITOLINI

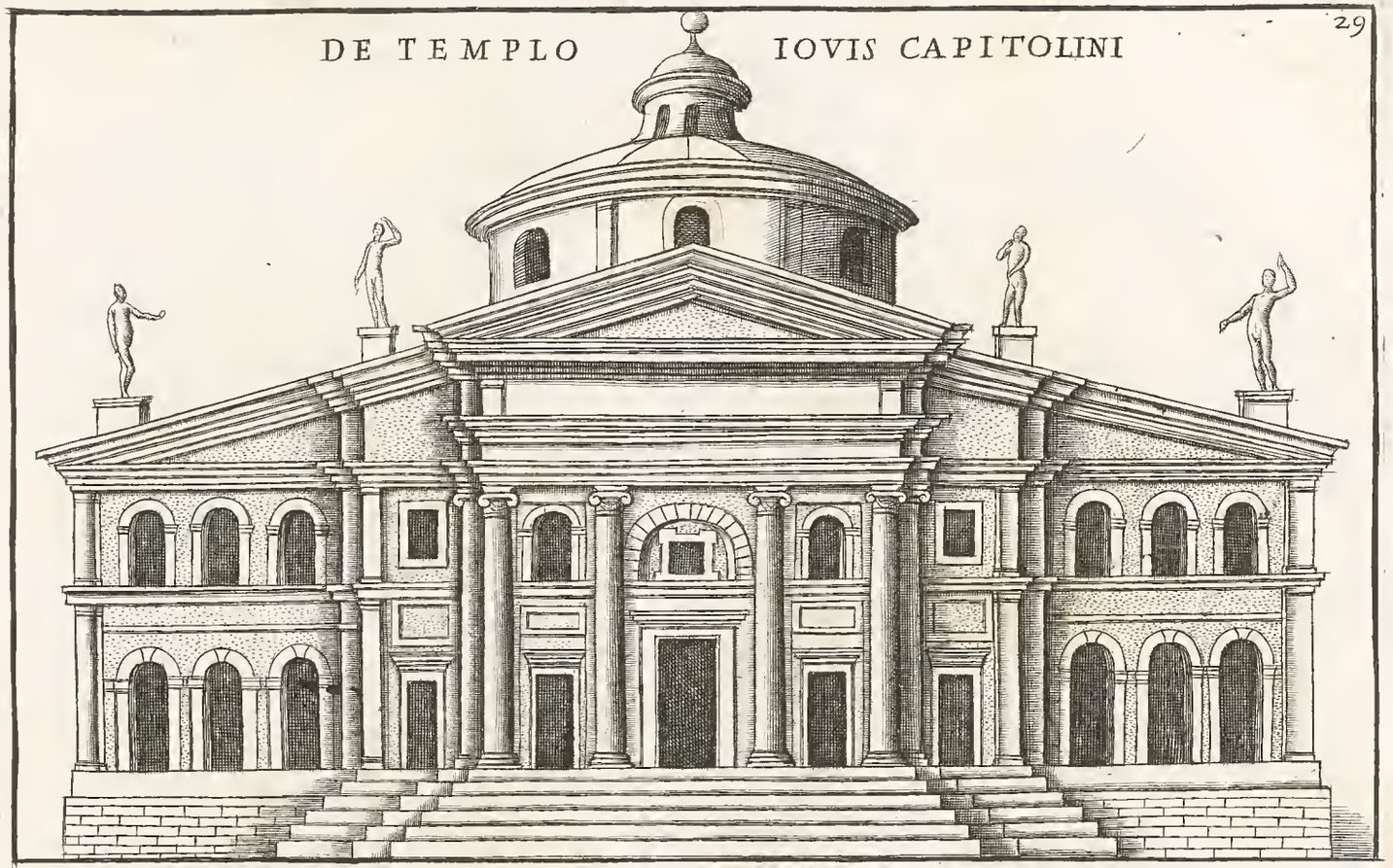

Hoc templū maximū Iouis Capitolini, siue Optimi Maximi (ut indignè appellatur) p partes confectū fuisse constat. Nā Tarquinius Priscus uouit, Superbus deinde impēsis maximis à fundamētis extruxit, sed præobitu consecrationē obire nō potuit; quod postea quidē obtinuit et dicauit M. Horatius Publicola Collega ut ex seguenti titulo uidere est. Marcus Horatius Consul. ex lege templū Iouis Optimi Max. dedicauit ānō post Reges exactos a Consulibus postea ad Dictatores, quia maius imperiū erat solēne clauū figendi translatū est. Situ fuit hoc templū supra crepidinē ut testatur Dionisius, quē locū Dei tutelares potissimū tenere consueuerāt, quasi tutelæ illius Vrbis incūbentes. in eo tria erant sacella inter se, cōmunia habentia latera. mediū quidē Iouis, ab utraque parte Iunonis et Mineruæ sub una aquila, utraq; uelata tectura. unde Ausonius. Trina in Tarpeio surgunt consortia templo. cur autē hæc tria Numina Tarquinius sub eodē tecto statuerit Macrobius exponit ex tribus rebus quæ ad uitā conducūt; nimirū spiratione quæ Ioui tribuebatur, corpore p quod Iuno, animo rationis cōpote p quē Minerua designabatur. Erat multis statuis exornatū, quar; unā auream X. pedū dicauisse Claudiū scribit Tremellius, et multis alijs ornamentis ex cultū uidelicet uasis preciosissimis, libris Sybillinis, eo noui consules ibant sacrificatū, quia Ioui omne deberi initiū existimabant. Fingitur Iupiter Saturni et Opis filius coniux et frater gemellus Iunonis, in Creta natus, et in Aulatia eiusdē insulæ oppido sepultus in testimoniū multiplicis adulterij et lasciuiæ, et tyrānidis in patrē Saturnū exercitæ pro nimo Deo habitus et Opt. Max. appellatus. quod quidē horribile uidetur dictu nedū cogitatu.

TEMPLVM DEÆ VESTÆ

Inter Capitolium et Palatinum.

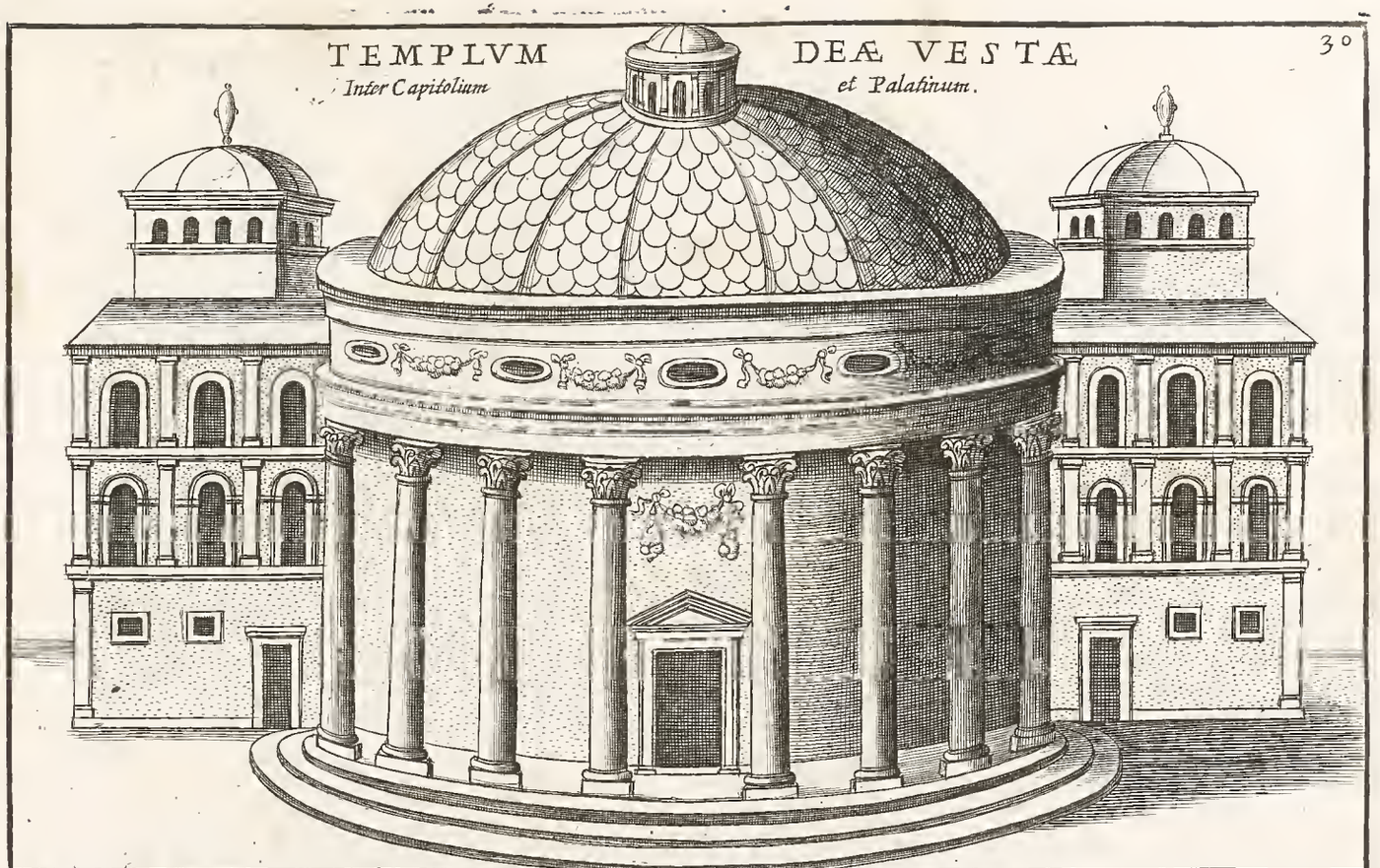

Templū Deæ Vestæ fuitaNuma Pōpilio II Romanor Rege (ut eiurdē sacra instituta) ædificatū forma spherica, ut ex numismatib' Vespn. et Faustinæ cōstat, et hic describitur: ingebatur autē 18. columnis. In pro T.lo extabat Vestæ simulachrū cui Virgines eo præcipua nobilitate cōsecrabātur, sed nō ante sextū nec post decimum admittebātur ætatis annū, ad trigesimū Virginitatē seruabāt, quo expleto nubere ipsis ex lege permissū primis decē annis instruebantur ceremoniis et sacrificijs aliis decē ipsamet ea faciebāt, reliquis postea decē ipsæ iuniores instituebāt, ut ex numis eius dē Faustinæ liquet, ubi iuniores cū prouectioribꝫ Deæ assistunt. Quæ uero omnibus præerat Maxima dicebatur, ut apud nos Abbatissa quæ Monialib' præest. Constat hoc ex Epitaphio Fl...æ V.V. quod ita habet Flauiæ Manliæ VV. Max. cuius egregiā sanctimoniā et uenerabilē morum disciplinā in Deos quoque per-uigile administratiōē Senatus laudando cōprobauit. Aemilius frater et Rufinus frater et Flauij Siluanus et Hireneus sororis filij amitę ob eximia orga se pietatē præstantiamq. Harum Virginū munus præcipuū erat ignem sacrū perpetuo seruare et tueri: ne extingueretur si quando (quod erat maximū portentum) alicuius negligentia extingueretur, ea a Pontifice Maximo castigabatur. Sic. Lutius narrat quandam flagris propterea cæsam quod sacrum ignem negligenter habuisset. Et ut illesæ erant omnibus uenerationi sic. Iasæ shyro uiuæ defodiebantur quædam iniurte accusata uiolatæ uir-ginitatis ad comprobandam innocentiam nauim. zonæ qua præcingebatur alligatam attraxit, altera cribro aquam tulit in sendtum. Numa stipendium eis e publico statuit ut qiē Liu. l. 1. plu-rimaq, ipsis bona præterea legabantur, quibus se splendide et egetes familiæ complures sustentabant. Romanos sæpe bello ciuili dissidentes reuocarunt ad cōcordiā. Perseuerarūt ad Theodosij Imp. Xpiani tempora quicq, reditus plurimū imminuit quod diceret non decere (ut consueuerant) curru uehi ad pub.m circi et amphitheatrē spectacula.

TEMPLVM HONORIS ET VIRTVTIS

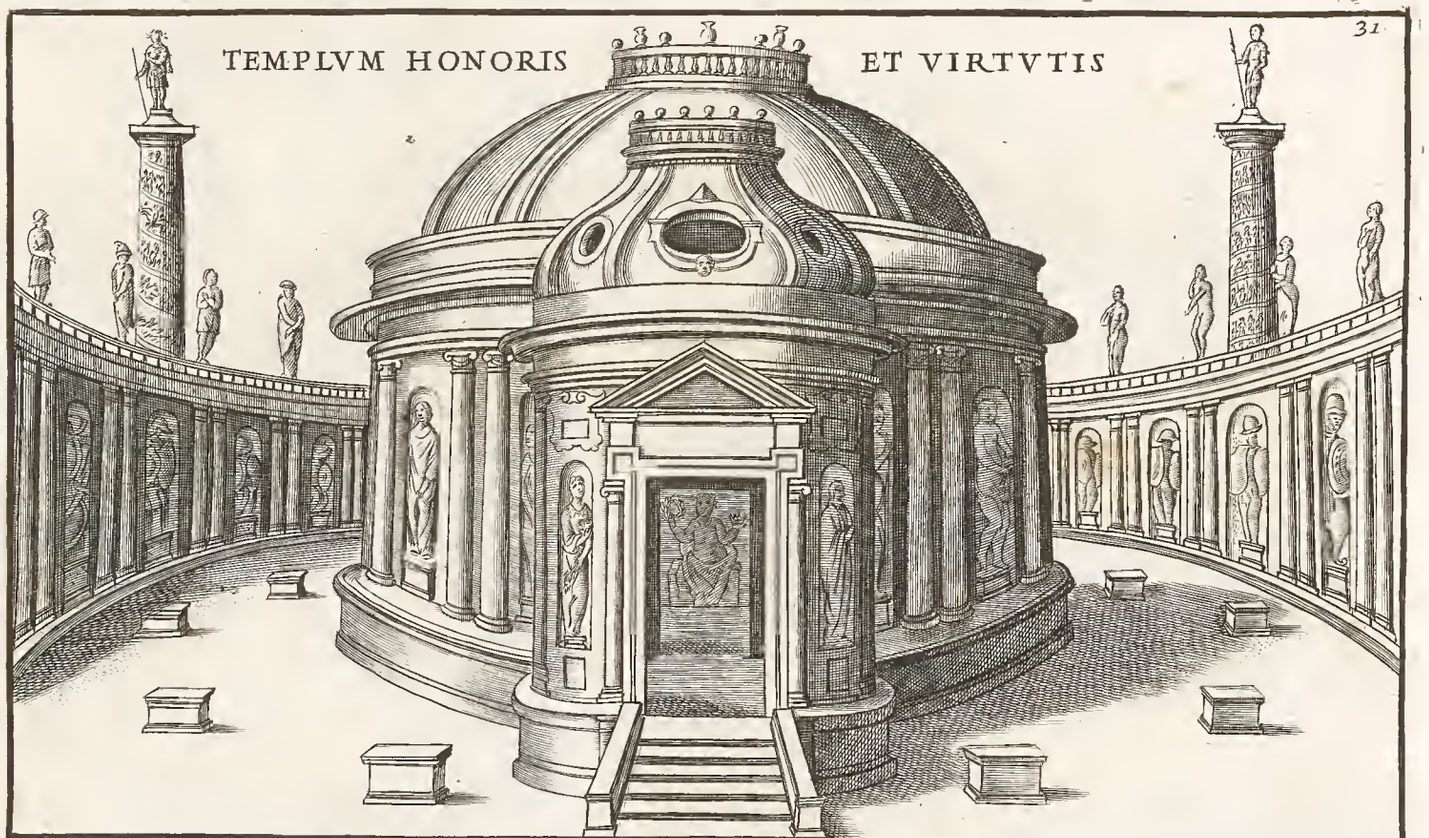

M. Marcellus ad portam Capenā hoc honori et Virtuti templū dedicauit anno 17. a Patre eius primo consulatu in Gallia citeriori uotū antea, quod fere in id temporis cōuenit, quo Liuius Romam 2.° bello punico occupatā fuisse cōmemorat aliud quoque porsus Marius teste est Pompeio: celebre sinō ob materiæ præstantiā, cūmulta tunc fana hac illud re facile antecelleret, ut pote quod Vitruuius noſtr⁹ et antiquis. Architectus nō marmoreū fuisse testetur his uerbis, nō solū scripta a Cossutio sūt desideranda, sed etiā a C. Mutio qui magnificētia confisus ædes Honoris, et Virtutis Marianæ cellæ columnariū, et epistilioriū symetrias legitimis artis institutis perfecit, id uero si marmoreū fuisset, ut haberet, quē admodū ab arte, sic a magnificētia, et impensis autoritatē, in primis, et summis operibus nominaretur. Nihilominus operositate atq; elegantia unū ex sumptuosis fuisse constat, ut ex Vitruuio legimus, nō solū sculpturæ artificio, quo intus, ac deforis renidebat, sed etiam imaginibus ornatissimis quas autore Plinio Cor. Pinus, et Actius Priscus, Vespasiano restituēte pinxerūt. quib⁹ etsi ornamētis caruisset hoc sane celebratissimū semper foret quod mysticam, et hieroglyphicā spectatorib⁹ mentē inuueret, dū uoleh.b⁹ Honoris intro ire templum nullus quā per ostiū Virtutis, cedis ibi affabre, et ingeniose factū patoret aditus. S. Augustinus de ciuit. Dei arcanū hoc aperuit docens hac uia ire antiquos Romanos uoluisse neminē honorē tribuendū, siue aspetendū, qui ingressū in Virtutē, imo et progressus non secisset. Virtus enim quæ tanquam Honoris custos hoc in loco describitur sola est quæ ueris candidatos suos honoribus afficit, et quæ Vera ac propria nobilitas est quæ et farces mystras, et Coronas continet et datura præcipuæ, qui templū suum frequentauerit, quiq; Dei gloriā animæq; salutem diligēter attenderit, qui uero aliunde quām per uirtutis iantuam uiam ad honores affectare contenderit per tectū quidē uel fenestra latruncul⁹ et tyrānī more conscendens rapere illos nōn consequi consueuerit. Memento te ergo terrarū Principes animo collabentia templa Virtutis excitare, nec ullū uelle mouere ad honore uestigiū quod p Virtutē nō fecerūs discite indignū quemq; honoribus iudicare, qui templū Virtutis non adierit, et assiduus eius cultor nō extiterit. Hoc quidē considerātes, uel illi qui a Xpiana fide abhorrebant, antiqui Imperatores moralib⁹ quibus pōterāt, se uirtutibus excolebant et huiusmodi politicis Remp. disciplinis instruebant, necante sibi maximi tituli uē dicabāt quā optimē de uirtute meruisset, aqua optimi cognomē obtineret quorū ex numero, ut ceteros prætermitt. Antoninus, atq; Traianus exhterūt qui quoniā res suas gestas uirtutis robore fulciebant nullaunqua tēporis calamitate bellorq; impetu excideriut huius rei quidē inges argumētū accipimus columnas illas duas max. una a Traiano altera ab Antonino excitatas, quę hodie in sua integritate ac elegātia p manēt.

TEMPLVM SOLIS IN MONTE QVIRINALI

Nunc sunt uestigia *in Viridario Columnensium.*

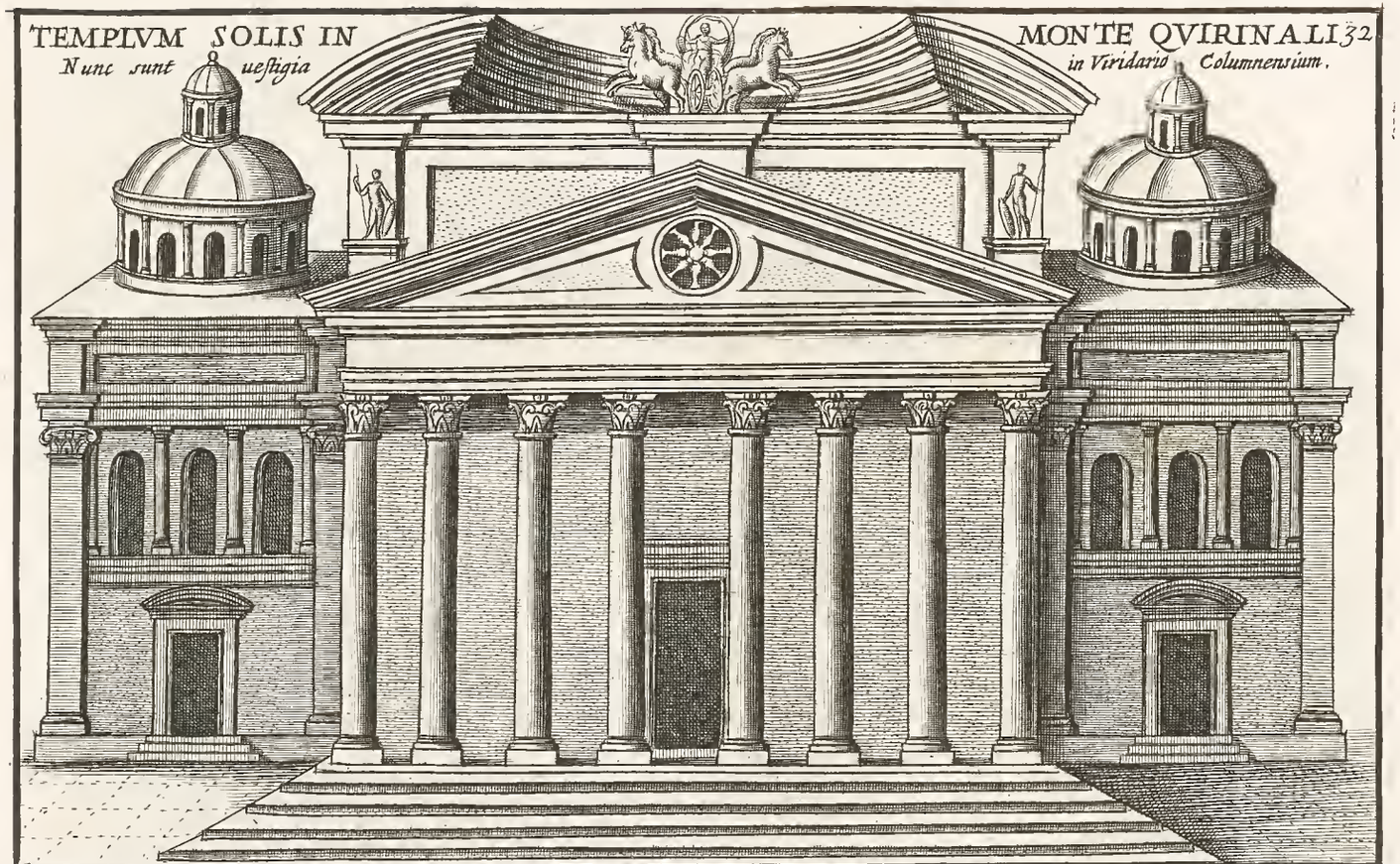

Templū Solis dicitur in Monte Quirinali ab Aurelio Imp.^re iuxta Thermas Costantinianas magnifice extructū, ornatūq, intus et foris columnis eximiæ elegātiæ sicuti meminit de hoc Flauius Vopiscus; porticus eius 12 columnis sustinebatur, quo numero et 12 menses et 12 Zodiaci signa significabatur. In hoc frontis eius dē fastigio eminebat quadriga quā tuor equis ex metallo inaurato qui referebāt 4.^or āni tempestates in ipsomet templo sublimi in loco erat statua Solis ænea inaurata licet quīdā uelint fuisse aureā quo fiebat ut templū ipsū intrinsecus et foris ecus undique emicaret et ob marmoris apsius candorē eti 12 signa extantia quæ motū solis et iter eius āniūm indicabant et locū ubi singulis mēsib^9 diuersis, declinationesq, eius dē hæc omnia uariis interuallis distincta cū picturis eximijs et columnis ex Aegypto transuectis admirabilē reddebant speciē intuentibus. Hic Sol qui nunc Apollo nunc Phoebus nūc alijs nominib^9 appellabatur ortus in Aegypto Iouis Ætheris filius dicitur fuisse singulari pulcritudine et scientia præsertim astror, lyræ quoq, et arcus inuentor simulachrū eius stultissime colebatur ut Deus et falsam augebat opinionē quod per illud dæmon uaria reddebat oracula et responsa primum templum obtinuit in Delo in Claro deinde Lycia et Ionia alijsq, regionib^9 tandem Romæ magnificentissimū eiq, instituti ludi Apollinares et sacrificia. Huc ut ad alia idola, sæpius adducti sapientiss.^mi Martyres ad sacrificādū, maluerūt fortiss.^e pro Xpo uero Deo et iustitiæ sole occūbere quā rē adeo stultā et detestādā cōmittere.

TEMPLVM ET FORVM MINERVÆ

Hodie Eccleria S. Mariæ super Minervæ

Templū Deæ Mineruæ ædificatū seu dicatū fuit a Magno Pompeo ex Manubyis ubi omnia uictar; a se gentiū insignia ac titulos reposuit ut est apud Plin. l. 3. c. 26. Templū uarie ornatū instructūq; fuit addito simulachro ipsius Deæ cui uaria quoq; a suis sacerdotib⁹ fiebant sacrificia; nāq; uictores redeūtes e bello triūphantesq; sacrificabāt in gratiar; actionē quas ei tanquā Deæ armigeræ referebāt quo circa etiā ægide sinistra ethasta manu dextra longa indutā toga fingit pingiq; erat solita inferiꝰ caput Medusæ inscuto præferens Bellona propterea quari Dea bellatrix dicta, a Græcis Pallas Minerua a Latinis dicitur aliisq; nominib⁹. Iouis Aetheris primogenita fuisse. Leontius auct. Græc. Atq; iccirco fabulatur eā Poetæ e Iouis cerebro natā ob eam fortasse causā quod cū sapientiss fuerit foemina, et ideo sapientiæ et bonis artib⁹ auctoribꝰ præposita significare eo cōmēto uoluerint sapientiā pro qua sumebatur Minerua ex inexhausto diuinæ sapientiæ fonte dimanasse. Meminit huius cōmēti S. August. l. 5. de ciu. c. 10. Tritonides quoq; dicebatur a poetis præsertim, eo quod Ogygis Regis tempore circa Tritonidē Africæ paludē uirginali facie et habitu dicatur apparuisse. Diuinitatē autē uidebātur obtinuisse apud ueteres tanquā de hominib⁹ benemerita qd olei et lanificij crederētur fuisse inuētrix. Ludi in eius honorē celebrabātur Quinquatria dicta quæ ad suum usq; tēpora ps euenisse tarē, ꝛ Plin. fiebāt autē 5. diebꝰ quib⁹ puer uacabāt artibus, præceptoribꝰ, ferebāt munuscula in honorē Deæ de quo Ouid. Varro scribit ab ea fugadas Athenas alij uolūt qdā nomē dederit obolua ei dicata insignii. Victoriæ et pacis. Merito hoc Deæ sapientiæ templū cessit cæd. B. Virg. uerē sapien. matris cui ibidē Pros. Preḡ eiusd. sap. cultꝰ ꝛ seruiunt.

DE IVNONE REGINA ET EIVS Ttemplo IN AVENTINO

ad Scalas Gemonias

hodie ibi Ædes S. Sabinæ

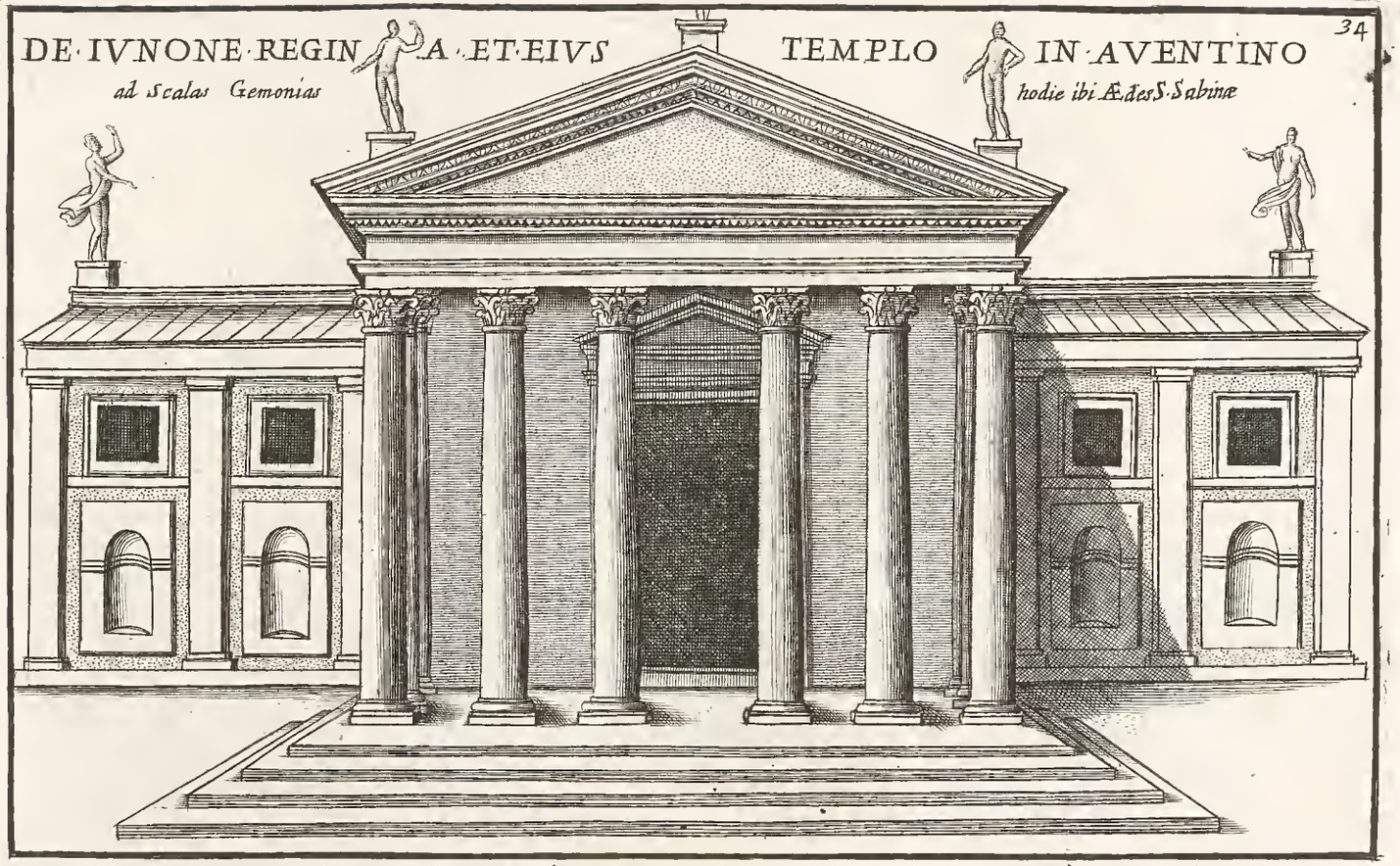

Hoc templũ Camillus Dictator ex manubiarũ, quæ spolia erant manuẽria parte, quas victor ex Veientanis obtinuit Iunoni reginæ ex voto posuit. cuius simulacrũ cũ eVeijs in VrbẽInferre uellent Romani, fabulantur et annuisse, et uelle respondisse militi cuidã siue per spiritũ, siue per iocum illud interroganti: uis neRomam ire Iuno? quod quidem nec uisum, nec etiam auditum, miraculum conclamatum est a cæteris. exinde uero in honore habita fuit sta Iunonis effigies, et cũ ingenti pompa ac uenerationeIn templum, quod ei Camillus erexerat, illata fuit, et ibi reposita. Hoc templum in Auentino erat cliuum ubi Gemoniæ scalæ, illæ celebres fuerunt, ad quas fontes unco trahi, ac præcipitari solebant: de quibus Marcus Tullius Suetonius, et multi alij meminere. quæ quidem respondent in locum, ubi hodie S. Sabinæ templum flumini imminet. Matronas, et Virgines statis temporibus alterutras sacra Iunoni facere, Liuius accurate commemorat numero 27. Virgines erant, quæ duo Iunonis Reginæ simulacra cupressina sequebantur in uestibus oblongis, carmen quoddam rude atq; ineptum, sed illi ætati fortasse non ingratum modulantes. et c. Iuno errore Gentilium Regina Deorum est habita; soror Iouis et coniux: regnis opibusq; præsse, et puer peris patro: cinari credebatur ut constat ex Virgilio, et Plauto. ei currus et arma Homero teste tribuuntur. quatuor decim ei Nymphæ ancillantur. ut scribit Virg. eadem Februæ, Cynthiæ, Lucinæ, Populoniæ, et Proserpinæ, et alijs obscuris nominibus ab effectu uocitatur. Pauo sub illius tutela continetur in cuius caudam Argum illum oculorum fuisse uersũ fingit Ouidius.

DE VENERE GENITRICE ET DE EIVS TEMPLO IN FORO CÆSARIS

Ad hortos post Templum *SS. Cosmi et Damiani.*

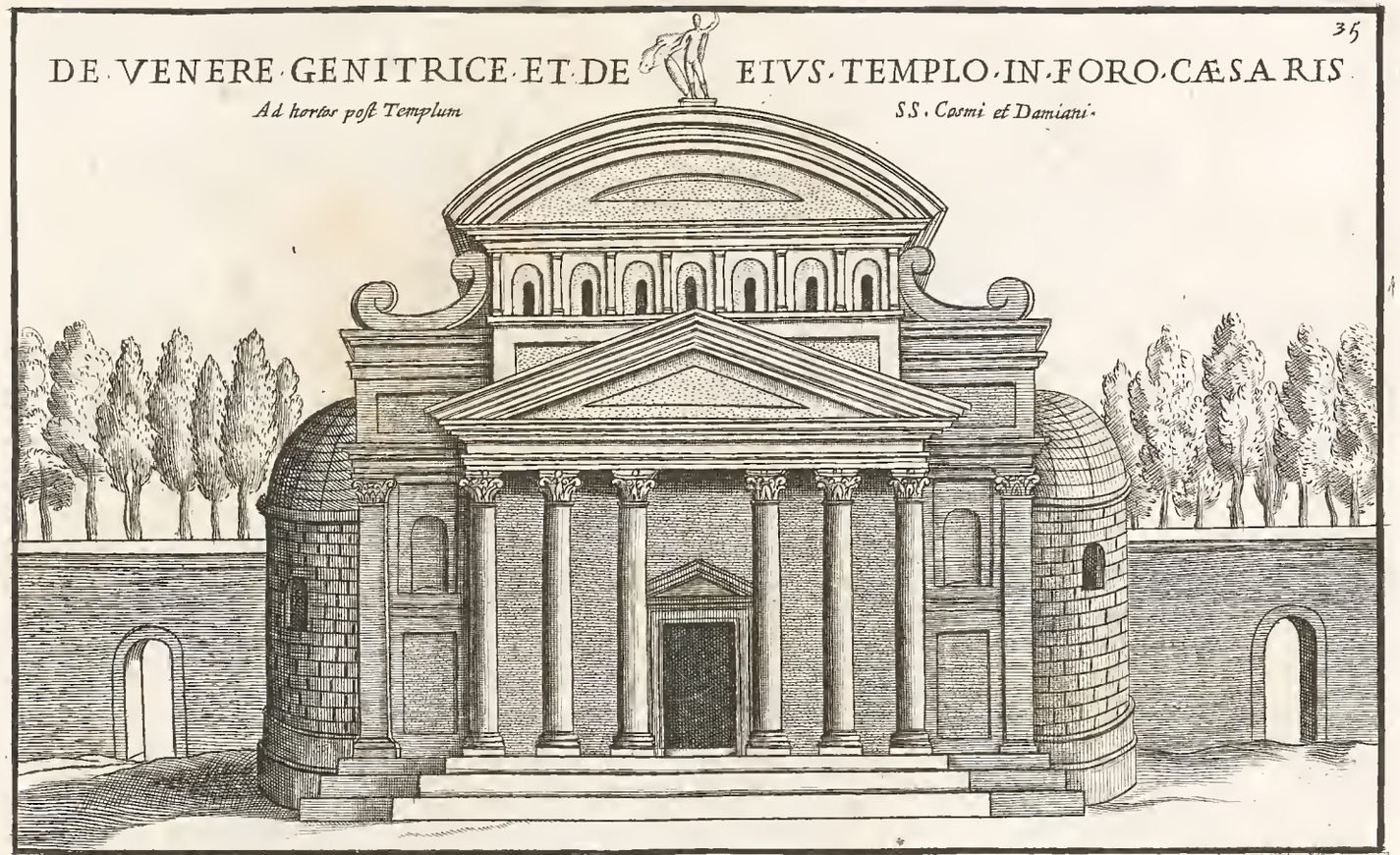

Hoc forum Cæsaris appellatur, quia Cæsar Aug. siue dictator post Pompeianã Victoriã illud à fundamẽtis extruxit. Ad quod extruendũ scribit Plin. solũ tantũ emisse mille ducentis sexdecim, extructũ instituit, ut tradit Appianus, ad causas, iudiciaq; tractanda. quod quidẽ nec procul erat à Comitio, ut ex Plin. colligitur, nẽ etiã à templo Iani. Hodie respõdet ei loco quo post SS. Cosmi et Damiani ædẽ horti conspiciuntur. In hoc foro prope uiã sacrã templum erexit Aug. Veneri genitrici, quod in Pharsalia uouerat: de quo meminit idẽ Appianus: et illud Iulio Cæs. dedicauit, quod templum tabulis, ut auctor est Plin. summo pretio emptis exornauit: et pro illius foribꝰ simulacrũ equi sui posuit, qui nominẽ, quã se sessore pati ebatur, et priores pedes hõi simile habebat. fuit hoc forum Romanũ ut modicũ ita pulcherrimũ modicũ, quia cũ ille partes boni principis ageret, nemini molestus nec iniurius esse uoluit, uicinas domos ciuiũ ad id operis occupando. Pulcherrimum uero fuit, quia multis erat statuis ornatus, inter quas præcipua illa erat Veneris Genitricis loricatæ, opus Archesilai, quãuis præ studio dedicãdi nõ absolutũ. cuius corpus teste Plin. lib. 36. unionibus, quos ex Anglia ipse portauerat, fecit aptari, et in medio foro collocari. Hæc tandẽ, quæ Vẽnus Genitrix, siue Magna appellatur, gemini Amoris mater dicitur ab Ouidio. tribuitur et cingulũ, siue cestos ob legitimas nuptias, seruitus cupidinũ, cẽnos, et columbarũ, quibini nunc isti iuuc illi ipsius portrahunt currũ ut uidere licet ex numismatis. ex arboribus myrtũ, ex floribus rosam sibi uendicat. Cytherea, Aphrodite, et Acidalia et quel a loco, uel ab effectu dicitur: denique etgenitrix, quia credebant naturæ prolẽ suppeditare. unde et Lucr. inuito suũ de rerũ nat. ea inuocat, genitrix hortorum dinumq. uoluptas. Sub eodẽ ayro nomine priuatã sibi genitricẽ Cæs. Tẽ, statuis et imaginibꝰ honorauit, ex quaper Iulũ Aeneæ filium genus suum ducere gloriabatur.

DE ROMVLO, SIVE QVIRINO ROMÆ CONDITORE ET ILLIVS TEMPLO

In Monte Quirinali — *Hodie iuxta Ædem S. Vitalis ad Nouitiatũ Patrum Societ. Iesu.* 36

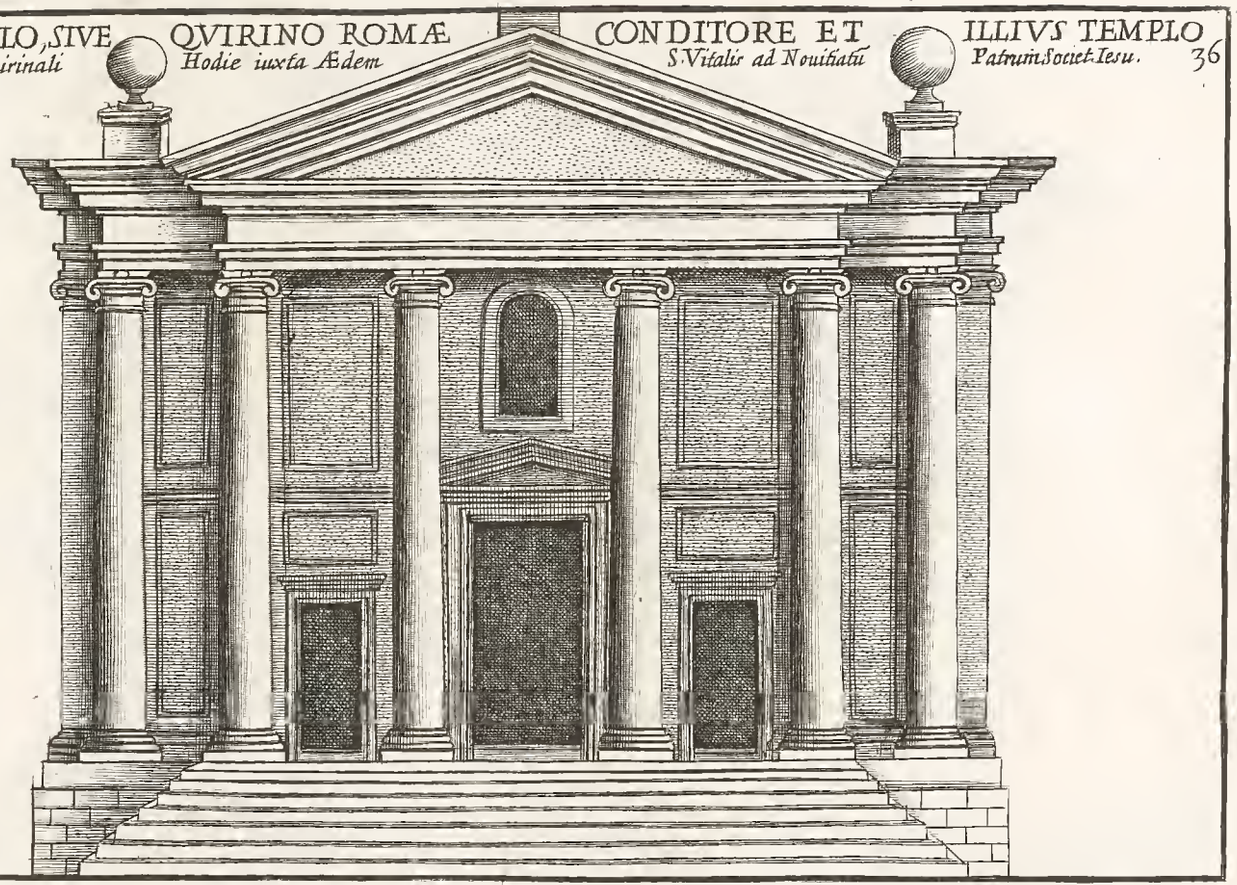

Romulus siue Quirinus Romæ primus regnauit, quã condidit. Hunc quidem incerto patre natũ, et spuriũ fuisse cum alijs placet auctoribus, tum maxime Plutarcho in Theseo. Quicquid teneat uetus opinio eum ex Marte et Ilia uirgine uestali Numitoris Albani Regis filia furtim fuisse genitũ, atq; ideo ad profluente Tyberim expositũ et à lupa fœta enutritum: tandem a Faustulo Regio pastore deprehensu, et ab Acca Laurentia educatũ usq; ad annos adolescentiæ; quibus Amulium postea obtruncauit, fratremq; Remum cũ quo simul editus fuerat, ob gloriam inaugurandi domicilij, interfecit. tandẽ uero post multos triumphos, quos ex Ceninensib⁹ et Antemnatibus, de Camerinis, de Fidenatibus, et Veientibus egerat, ut ait Dionysius lib. 11. Plutarchus et Liui. lib. 1. referunt cũ ad Capræ paludẽ concionẽ haberet subito coorta tempestate magno cũ tonitru et fragore e concione illa euanuisse: nec dem: de in terris Romuli fuisse. quanuis id Varroni cõmentitiũ uideatur, qui asserit post Rostra Romuli sepulchrũ fuisse; quã sententiã confirmat Horat. ode. 16. Tum uero eum Romani Regis desiderio oblanguescerent Iulius Proculus ut eos animaret persuasit Romuli sibi ãgustiore forma in Quirinali colle apparuisse et ab eo accepisse se in cœlũ deuehi, populoq; nũquã defuturũ. Idcirco in eo colle Romulus sub nomine Quirini adorari coepit in templo, quod illi consecratũ: cuius nominis etymologiã Quid. quadrifaria declarat in fastis. Verum est tamen quod Lactantius lib. 1. de falsa relig. cap. 15. atte stat, eundẽ Proculũ subornatũ fuisse a Patribus, ut nunciaret plebi suæ uidisse se regem humano habitu augustiore, eumq; mandasse ad populum ut sibi delubrum fieret, se Deum esse, et Quirinum uocari.

TEMPLVM · PACIS · APVD VIAM · SACRAM ·

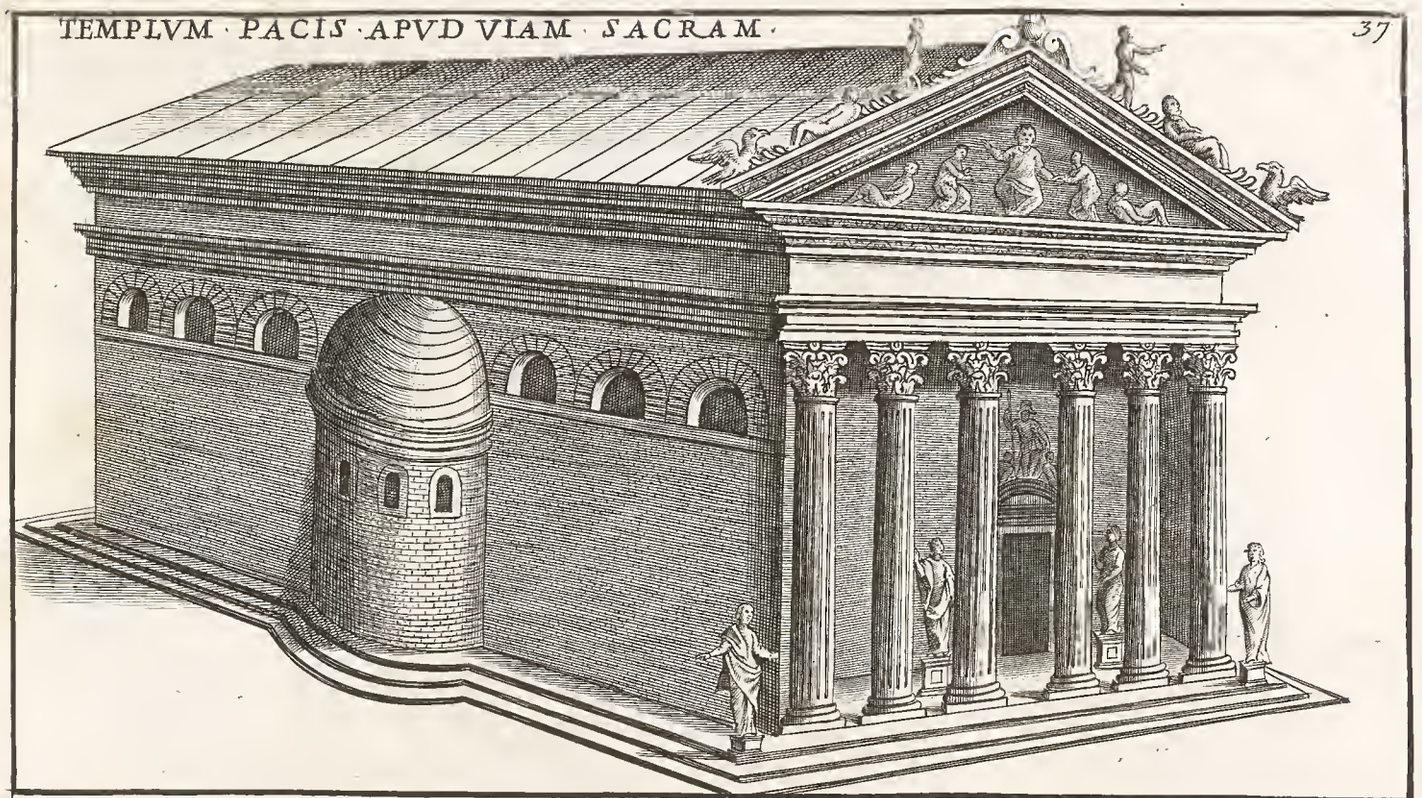

Flau. Vespasianus Imperator post bella ciuilia mira celeritate struxit, atq; cõfecit Templũ Pacis ut Suetonius et Iosephus commemorãt a fundamẽtis incipiens. opus quidẽ molis amplitudine labor; artificio, duuitarũq; cumulo totius Vrbis augustiis. teste Plin. lib. 31. Nã quo ad magnitudinẽ affirmat Gamuccius, qui eiusdẽ plãta inuenit ac delineauit loca ubi Porticus Liuia et curia hostilia Basilicaq; Catonis steterãt occupasse, vtarchitectus in bonũ ordinẽ nihil impẽdiret, quominus templũ illud absolutũs foret, ac nullis Romæ eo usq; cõditis delubris cõcederet, quo ad uero manus artificũ, quæ foris, intusq; eminebãt, multas templi partes claras: simos, pictos Timãthi, Protogenis, Sillæ, et Nicomachi picturis exornauit, preterea Veneris, cui etẽplũ dedicauit, imaginẽ a Thumale egreg. statuario facta et Herois, et Hyaluij, cuius Cicero ad Atticũ meminit multaq; alia simulacra, e potiss. tabẽ quo ad opulentiã, illud pro certo habemus Herodiano autore fuisse diuissimũ, nã et S. Hieronymus scribit ola uasa, et ornamẽta templi Hierosolymitani, quæ in celebri illo triumpho Titus aduexerat, eidẽ cõsecrasse, quæ et in arcu Titi adhuc expressa ab uno latere uidẽtur, quia uero ibinõ amplius quã candelabrũ aureũ, et arcã fiederis sculptura explicat, nouerit studiosus lector innumerabiles ac pretiosas gazas a Tito fuisse Romã allatas, patrijq; in templo collocatas, arcã nimirũ gemis, aureisq; laminis cooperta, tabula ex auro solidã, et multa alia quæ Hebreis usus in sacrificijs sacrisq; ritibꝰ utebãtur, candelabrũ aureũ, unde ramorũ, triplicitas omni ex latere cũ totidẽm luminibꝰ prillulabat. Tãdẽ uero templũ hoc maximis ornatibus, et amplius refert Herodianus Imperatore Comodo nocturni casu fulminis deflagrasse, cuius hęc preter alia sunt uerba potius. totũ de improuiso pacis templũ cõsumpti incẽdio est, quod unũ scilicet opus ciuctor totaurbe maximũ fuit, atq; pulcherrimũ et opulentissimũ, quippe unuersi fermẽ lic diuitias, quasi in thesaurũ cogerebat. cui uero in hoc templo 8. fuisset max. opere corinthio colũnã quæ semuspultus superat S. Pater Pont. Paulus V. erui et recociari iussit demdeq; adportari ad locũ eregione Basilicæ S. Mariæ Maioris, nihilnõ pretermittẽs, qã ad Sanctiss. Dei matris, quã studiosus. colit, gloriã cultũq; spectaret, nõ etenim contentus eidẽ sacellũ gẽmis, auro pijs simulacris, et picturis ornatiss. cõdidisse, etqui sacra refacere, et ipsius laudes cõcine modularetur, instituisse hãc etiã columnã erigi ac desup. Deiparæ Mariæ Virg. effigie cõstitui impauit, quã SS. Petrus et Paulus suis in columnis imposuit. Reginã ut speciãt Roma q. Patronã sibi singulariter præcipue et pacis præsidẽ uenerẽtur, et magnoscat. Vespasianus Vitellio succesit optimus Imp. et in Rẽp. officiosus. cuius emolumẽtum suo semp. antepositi, in pecunia quã Pop. Rom. nẽtui appellabat, nõ sibi, sed Reip. cogerenda in honorẽ talẽ se gerebat ut ex eo quãtũ satis esset ad bene imperãdum edicaret, in cetera oĩbus æqualem se esse diceret. Rem senatoriã militarẽq; auxit, quã prope collapsã inuenerat. facilis oĩbus ad cui aditus patebat, nã in foro, ut domi, oĩ libertate fruebatur. nihil æquius ferebat, quã aliunde sibi illatas iniurias. cũ uero aliquẽ sibi aduersariũ punire necesse erat lacrymas effundebat ne uelit̃ usta crudelitatis specie filio successori, aut alicui foret exẽplo. Hic tamen ita clemens et benignus Imperator crudelis. in Iudeos extitit in hoc potissimũ, ossẽdere nõ suo sponte, sed auctore Deo p. ipsum tãquam p. uirgam Assur, dure cernicis populum puniente, bellum illud p. se Titum q. filium q. confecisse, ut Iudeos de Virginis Dei filij nece, eorq. contumacia uendicaret, de quo in arcu Titi in tũlis diximus.

TEMPLVM CYBELES *in Monte Palatino.*

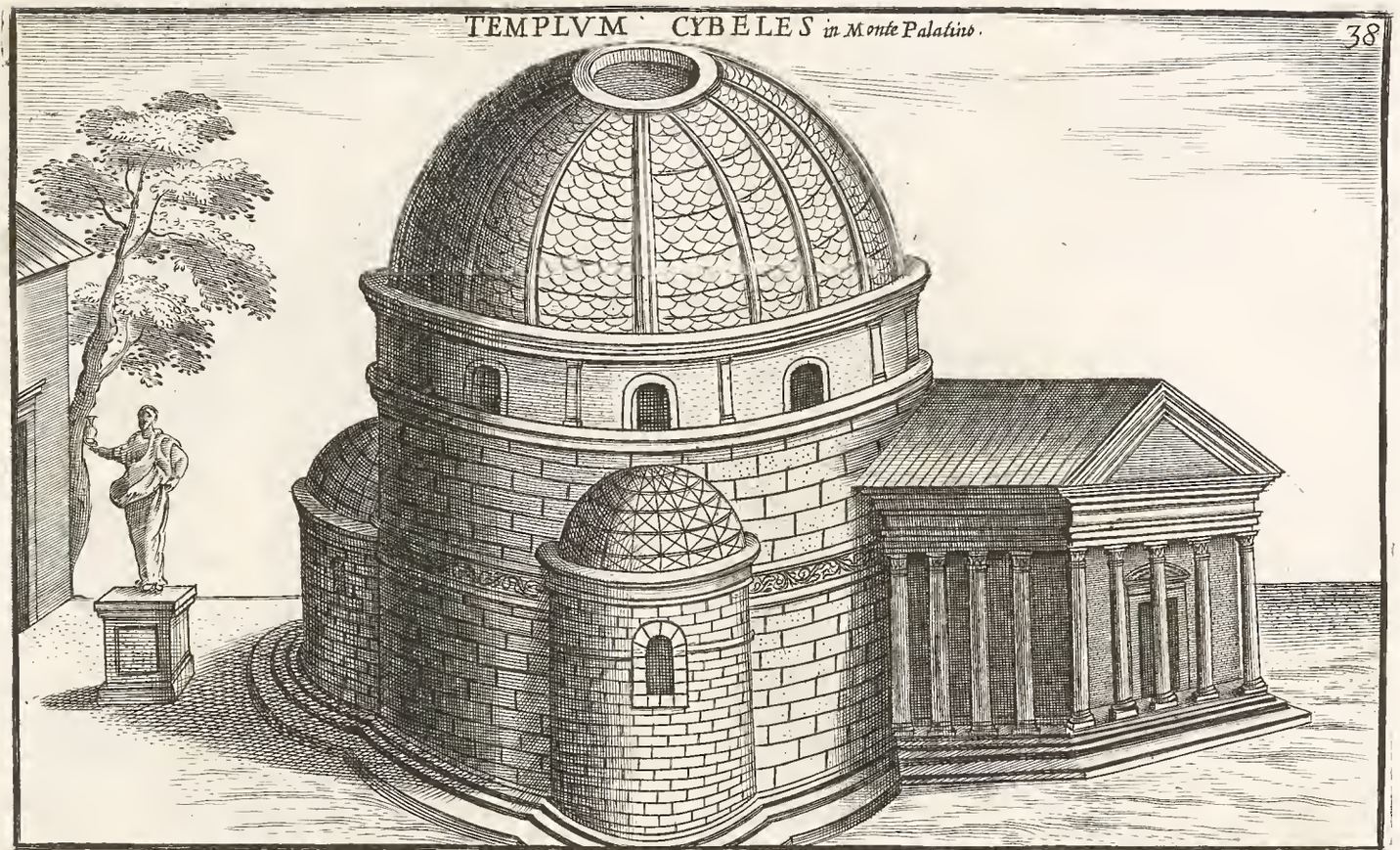

Pub. Nasica, quē falsæ illius diuinitatis oracula et senatus optimū suæ ætatis ciuē iudicarūt, primus Cybeles Deor. matris creditæ ab antiquis relig.ē Christianæ tunc rudib.ꝰ simulacrū in templo Victoriæ, quod erat in Palatio col-locauit cui postea Iunius Brutus templū ibidē cōdidit, et dicauit, ludisq. Megalesib.ꝰ exornauit. Quid uero causæ fuerit, quare Deā istā extenus peregrinā suor. in ordine Deor. ac numero habere cœperint, cōmentātur' ut refert Cornelius Nepos c. 8 3 Annibale Italiā deuastante, Sibillinor. libror. responsis urgēt.ib.ꝰ simulacrū Cybeles Deæ a Pessinūte ciuitate Phrygiæ accersitū, naui q. p Tiberim deportatū ad hęsisse uadis, nec ulla ui unquā inde extrahi potuisse, quo ad Vestalis Virgo Claudia incestus antea accusata innocentiā suā prę se ferret, quia zona, qua præcincta erat naue illā facile impulit mouit, ad portū, q. applicauit, quia n.ꝰ simulacrū luto infectū erat, postero die in-lit-mone flu. ablutū Nasica p Capenā portā in Vrbē aduexit. Ne hoc quāuis uerū esset lector admiretur, nouerit Dęmonē suis a natura uirib.ꝰ ad hęc euenire potuisse, ut de alia Vestali Virg. traditur, quæ pariter ut flore pudicitię nō usque eo raptū demōstraret cribro aquā fluminis tenuit, quę tamen potēta ad uaticiniū extendi nullo modo potest, quo quidē spiritu ex arcano Dei cōsilio Sibillę prędite fuerūt. ut p numismata uidere est Seueri, Getæ, Iuliæ Piæ et Antonini Pij effigies huius Deæ uarię in marm.ꝰ quanis ue materia ducebatur, modo. n. ut ex antiquo marmē Romæ hodie uidetur curru leonū sedit, una manu tympanū globū ue tenēs altera spicas frumēto grauidas cui et corona in capite turrigera imponebat cū hac subscrip.ne M.D.M.L.F. id est Marcus Lucius Cornelius Scipio Orfitus V.C. Augur et Ꝑ id est inter terrā ędificijs siue suis mōtib.ꝰ quasi turrib.ꝰ coronari. tempanū aduigebat, ut terræ rotūditatē, uel uector. uim in ea inclusam demōstrarent spicas addebant, ut oē genus fructuū designaret, quo tellus tāquā omnium solamater uiuentes pascere, et nutrire consueuit, modo uero cū eadem corona, sceptro q. fingebatur mamillaq. multitudine, ut ipsa totius orbis nutrix exprimerent duas brachijs leones sustinēs symbola, quidem ipsius potestatis et fortitud.ⁱˢ diuersas circū regiones animantes ut eos quasi suo ex utero produxisse ostendere tadē uero gemines cerijs ad pedes habent nō ideo uteamur esse Dianam agnascere inde, sed puto ut eius significarent terram, quæ partus similes sese creat, quia nō pariunt niri tonitruis ac imbrib.ꝰ terreantur, et mas fiant hinc ideo mater Deor. credebatur, sacerdotes ei eunuchi erudiebat quę Gallos appellabat Bocatiū.

DE TEMPLO SATVRNI HODIE ECCIA S. ADRIANI AD RADICES CAPITOLII

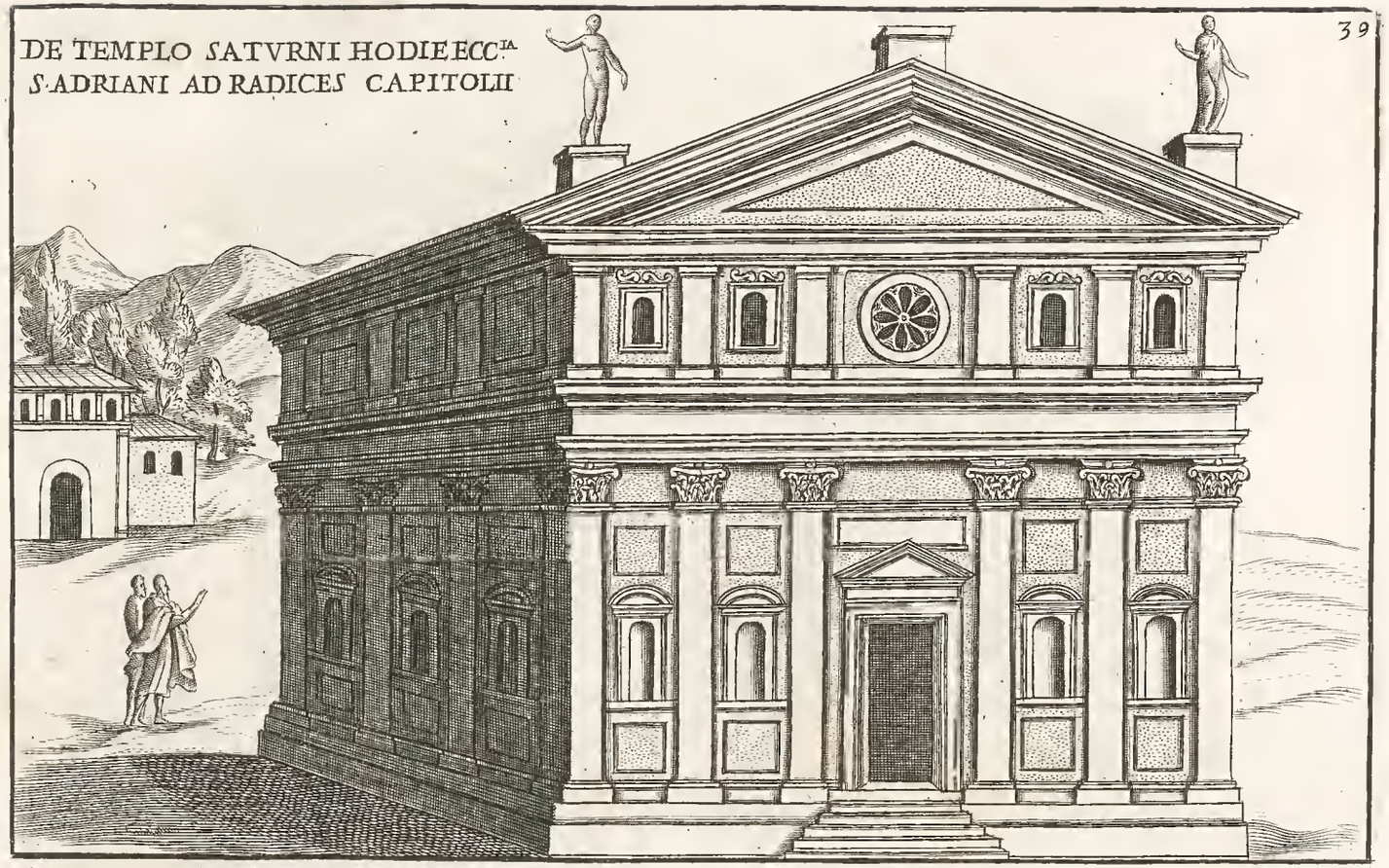

Infra eam partem montis post clivum quæ rupes Tarpeia est dicta Saturni ædes fuit. cuius quidem conditor quis nã fuerit diuisa est Autorũ sententia, nam Solinus meminit à Comitibus Herculis fuisse conditam. Varro à T. Tatio, Macrobius à Rege Tullo. in hac autẽ æde fuit ærarium omnium primũ institutũ et tutrina: eiusq; uestigia extitisse suo tempore, testatur idẽ Varro, unde effectum est ut Recentiores nostri nunc eam instatera cognominent. nõ desunt tamen qui affirment M. Horat. Publicolã omnium primũ ædem Saturni ærarium declarasse templũ hoc intus marmoribus uersicoloribus cooperãi erat de foris uero maltha, aliaq; materia abductũ. Respondet autem hic locus ei ubi quonda extitit sacellũ eũ turri S. Saluatoris cognomento in ærario, siue instatera. obiter tamen aduertẽdũ est ibidẽ hac nostra tempestate extare fornice Septimÿ quamuis diruti et semiusti. hic autẽ fuit Seuerus Septimius omniũ suæ ætatis Romanoꝝ pulcherrimus ibi ex stat uictoria alata simul et trophea bellq; terrestria et naualia simulacra cũ sua inscriptione: quę uidebis apud L. Fauũ in suis Vrbis Romæ antiquitatib⁹. Fingitur Saturnus Cæli et Vestæ fuisse filius ut scribit Lactantius Opis frater et maritus, quæ Ioue ex eo peperit seruatum matris astutia a Patre qui omnes liberos deuorabat. quam obrẽ fugatus a filio ex quarundã aliorum opinione ad inferos relegatus quondã alior; uero apud Latiũ delituisse, unde Latiũ ea pars Italiæ dicta fuit perperã facit qui eum uult ab inferis eripere, ut in Latio constituat. Etenim illius impietas nõ aliam quã inferos locum uendicat. Saturno assignatur ærarium quia fingitur numos inuentisse.

TEMPLVM FAVSTINÆ IN FORO ROMANO

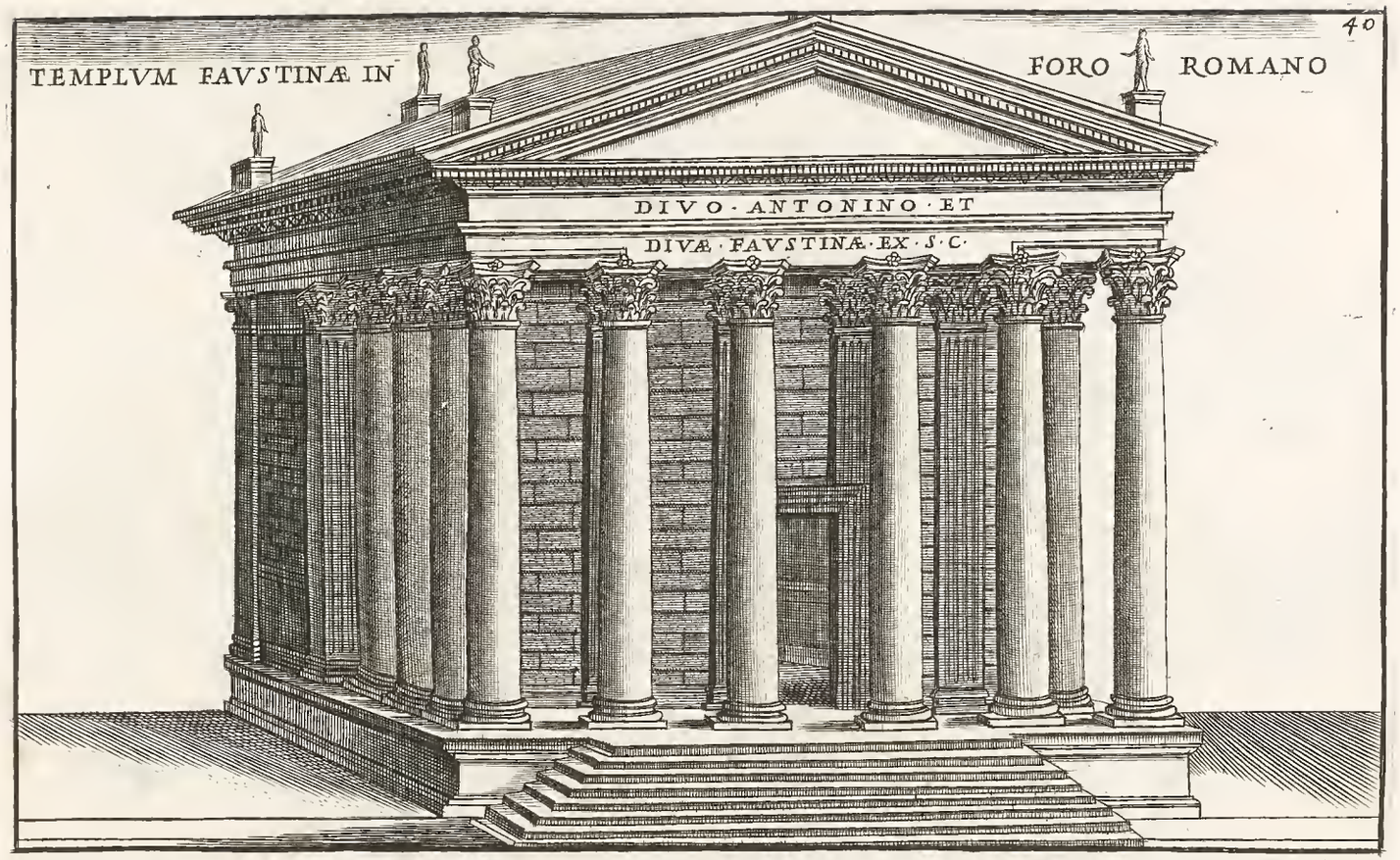

Hoc Templū ut uidetur fuit in foro Romano, decem ad huc extant eius columnæ, et aliquot ab hinc annis ingentes ibi aliæ fuerunt erutæ cū marmorib' antiquis aliisq, uestigijs in fronte præferē hanc inscriptionē D·ANTONINO ET D·FAVSTINÆ EX S·C· Verū cū nescio quo casu corruisset, ex eius uestigijs quæ super fuere ædificatū fuit Templū dicitur, S. Laurentij in Miranda · Solitum temorāt gentiles Imperatorib' præsertim templa dicare, eisq, in numerū Deor relatis Flamines Sacerdotes attribuere ab eorū nomine niucupatos · quod fecit Antoninus Pius Hadriano Patri et sane si quibus unquā Imperatorib' id debebatur, debebatur duob' præcipue Antonino Pio patri et eius filio adoptato Philosopho, quib' ad optimos Imperatores uidetur nihil defuisse præter cognitionē fidei Xpianæ. Hoc miror quomodo duab' Faustinis eorū coniugib' de pudicitia suspectis huiusmodi honores senatus decreuerit nam de illa Antonini Pij hoc habet Iul. Capitolinus multa inquit de eaob eius libertatē et uiuēdi licentiā dicebātur: et hæc merita fuit hos honores ante Antoninū ipsū, nam 3. Imperij sui anno eam amisit, quæ à Senatu consecrata est delatis Circensibus ac templo et Flaminicis et statuis aureis atq, argenteis, et ipse Antoninus hoc concessit, ut imago eius cunctis Circensibus poneretur altera uero Faustina Antonini Philosophi coniux adeo fuit suspecta de adulterio ut ipse Cōmodus Imperator eius filius creditus fuit ex adulterio natus.

TEMPLVM BONÆ DEÆ

In Monte Auentino ubi nunc Templum S. Mariæ in eo latere ubi respicit M. Tertaciū.

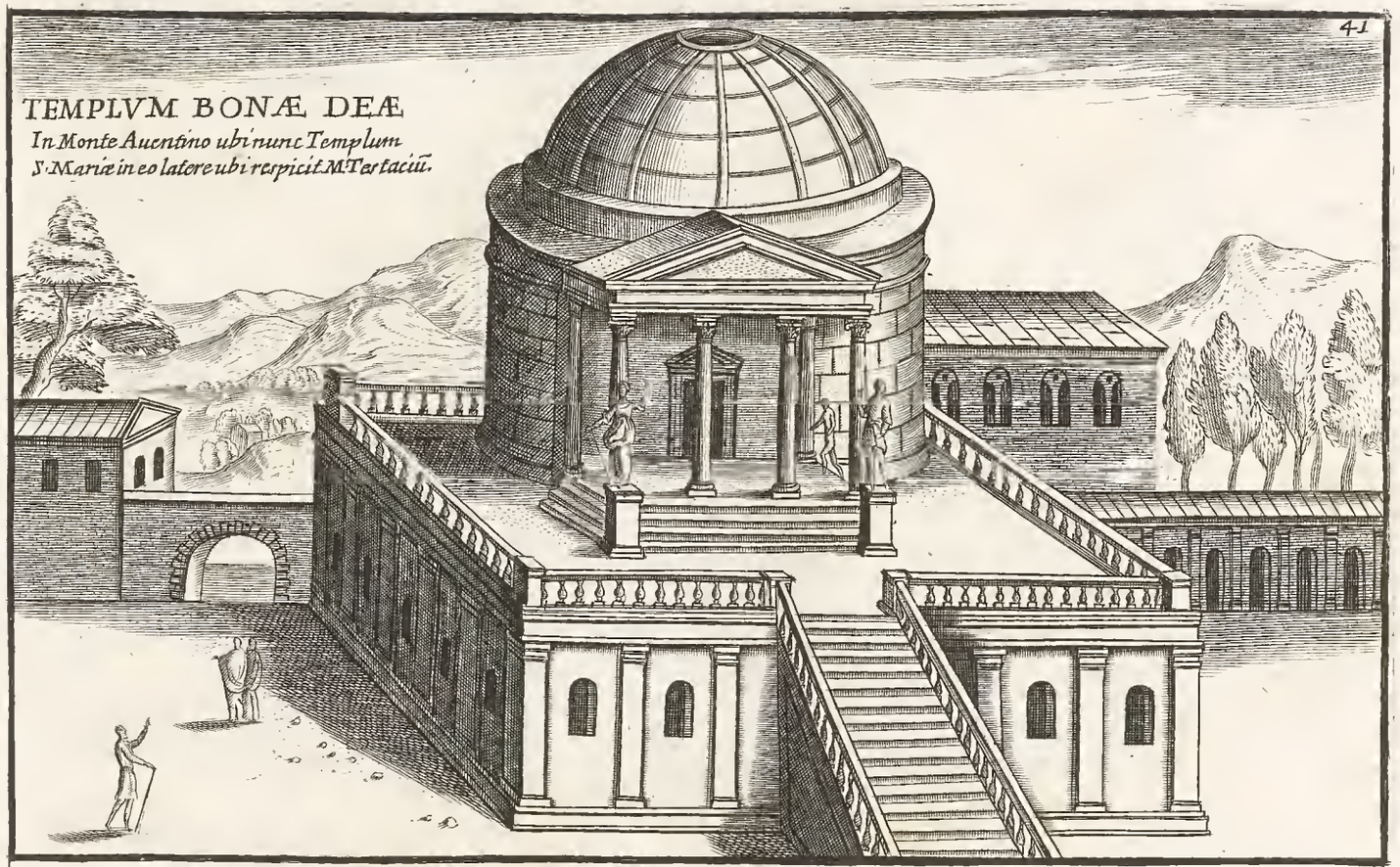

Templum hoc in Auentino monte construxit Claudia Vestalis in honorem Fatuæ Fauni filiæ castissimæ: dicitur autem hæc tantæ fuisse pudicitiæ ut nemo illam dum uixit præter uirum suum mas unquam uiderit, quare ei solæ mulieres exclusis uiris quibus ne locum inspicere fas erat in aperto sacrificabant. Clodius autem quod pro magno scelere de illo refert Cicero eo libidinis processit ut ausus fuerit ementito habitu ac muliebri specie illis interesse eaq; stupro polluere. Dicebatur autem Bona Dea uel quod eius nomine terrā intelligerent, quæ nobis omnia bona aduictū suppeditat, uel Cererē Deam frugum quæ ex terra nascūtur appellabatur quoq; Diana, Lucina, Triuia, Argentea, quæ omnia sunt Lunæ nomina uel quod nocti præesset et nocturno tēpore hæc sacrificia fierēt uel quod Diana esset castiss.ª Virgo in siluis perpetuæ uenationi dedita ut hominū consortia fugeret, uel Lucina quod parientibus præesset, nonnunquam etiā uocabatur Proserpina seu Hecate inferni Dea quod huic quoque mulieres passis crinib⁹ noctu ad tedarū lumina sacra facerēt. Hæc a nonnullis dicitur fuisse Iouis, ab aliis Hyperionis ex Latona filia unico partu cūsoleseu Apolline edita. De hac mira fabulāt Poetæ et præsertim Ouidius.

DE HERCVLE ET DE EIVS TEMPLO S. MARIÆ DEL SOLE

IN FORO BOARIO HODIE ÆDES PROPE TYBERIM

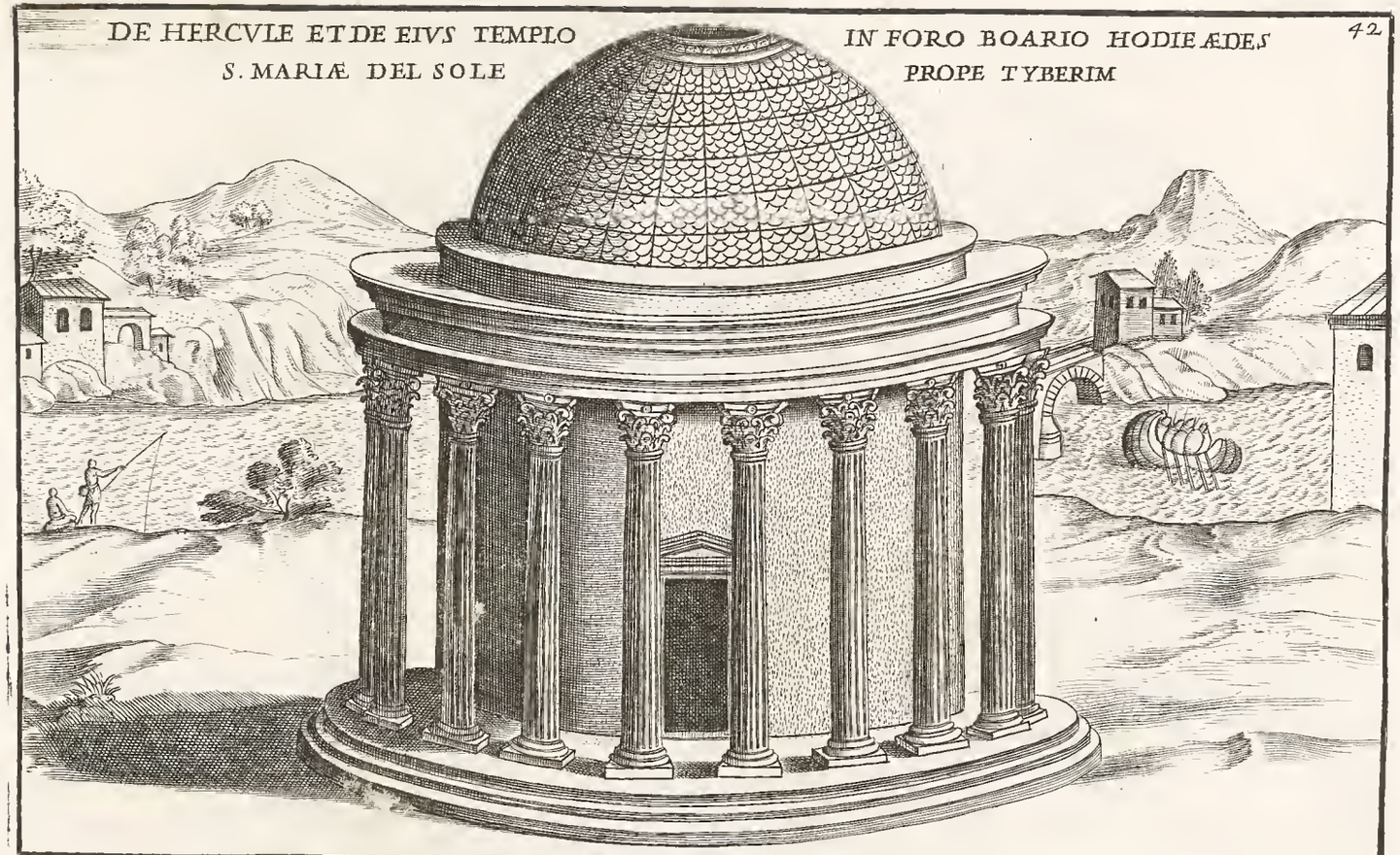

Præter nõnulla templa Romæ Herculi sub uario cognomẽto posita, quoꝝ unũ erat in Auentino hodie apud S. Alexij ædẽ, nõ temere ab antiquis christianis ibi constructũ, quòd ibidẽ Hercules græcè ΑΛΕΞΙΑΚΟΣ latine hominũ defensor colebatur aliud è regione ædis Quirini in monte Quirinali: tertiũ in circo Flaminio dictũ Herculis Musar, quia fingebatur comitatũ camenis præstare nã alia ratione quã ut (autore Eumenio) significaretur, musas quietẽ uirtute ac brachio Herculis indigere et ideo pari cultu et sacrificio adorari oportere. 4.m in aditu eiusdem circi ubi templũ nũc est S. Luciæ, præcipui Scitiq, dignum fuit templũ illud quod sub uictoris cognomine ut refert Macrobius erectũ ei fuit in foro boario; quanuis idem Macrobius alterũ eiusdem appellationis tẽplũ agnoscat ad portã Trigeminã. cũ in hoc foro præcipuæ canũ, muscaꝝ, et asyloꝝ copia nõ deesset ob animalia, quæ ibi uenalia exponebãtur, nihilominus dicitur, nec canes, neq; muscas eo ingredi ausas esse ad cæsas ibi uictimas degustãdas, uel ob Herculis clauã quæ, pro foribꝰ tẽpli erat, cuius olfactu canes refugiebãt, uel quia hoc idẽ impetrauerat Myagiro Deo muscaꝝ, qui cũ Belzebuto ceu in cidit qui princepꝫ muscaꝝ, quoꝝ dicitur: Qua in re maximè se Dæmõ aperte demonstrauit nimiũ cũ Myagiro suo Belzebuto regnũ diuersũ habere, et se inuicẽ iuuare ut miseros mortales decipererent. Statua huius Taneæ in Pont. Sixti 4. reperta cũ hoc titulo D. Her. Inuicto C. I. Pomponius P. S. V. C. uidetur in palatio cõseruator. Fingitur Hercules Iouis et Alchmenæ filius, infans in cunis duas serpẽtes a Iunone imꝫos elisit manibꝰ, uir multa mostra supauit, quẽ in 12. eius laboribꝰ cõtinẽtur quãuis unũ et 30nõ æquos tamẽ Boccatius numeret. uxorẽm habuit Deianirã; furiatus tandẽ se in Oetha combussit.

TEMPLVM · IVNONIS · LVCINÆ

HODIE · S · LAVRENTII · IN · LVCINA ·

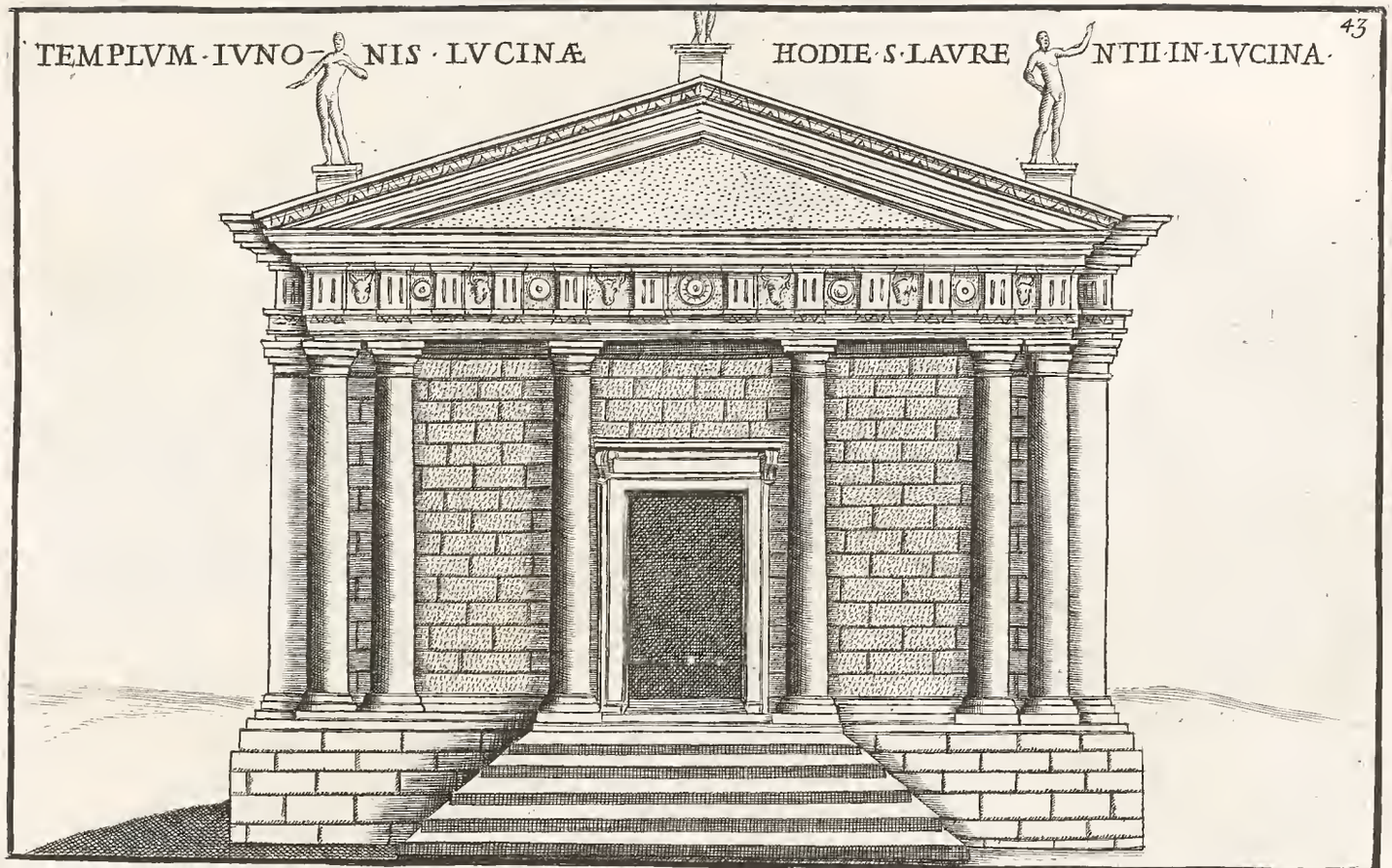

Templū Iunonis Lucinæ fuit magnifice extructū cū porticu columnis suffulta, totū intus marmore cōtectū, hic erat simulachrū Iunonis, quod Matronæ Romanæ sūma cū uenerationē colebant, nā cū nuptæ parere non possent, huc ad eius opē imploranda confluebāt, et eo dementiæ adducebātur ut terga saltē nudata humi prostratæ Sacerdotū Lupercaliū uerberib⁹ ex pellibus caprar, cōfectis subijcerent uerberanda, ut ita fœcundæ redderentur, quod quidē dæmonis opera fiebāt ut indicat Ouidius 2. fastor. (Augur erat: nomen longis intercidit annis. Nuper ab Etrusca uenerat exul humo. Ille capru mactat: iussæ sua terga puellæ Pellibus exectis percutienda dabāt. Luna resumebat decimo noua cornua mense: Virque pater subito, nuptaque mater erat. Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus; Aut quia principium tu Dea lucis haber: Parce precor grauidis, facilis Lucina puellis; Maturūq utero molliter aufer onus.) Hoc cernere licet in numismatibus Lucillæ in quibus ex una parte est Iuno sedens uiduæ habitu uerbera præferens manibus his uerbis Iunoni Reginæ Obtinuit autē Lucinæ nomen uel alucu quem habebat sub Monte Exquilio uel luce ut idem Ouidius indicat existimo id nomen obtinuisse, quod partū in lucem redderet parientibus enim præerat ut idem ibidem indicat, quo circa illa apud Terentiū in Andria pariens Lucinæ opem implorat his uerbis Iuno lucina fero pē. Hoc modo stulta Gentilitas Nostræ autē Xpianæ mulieres uel Dei matrem uel aliquem Sanctor, cui talis gratia a Deo concessa fuit. Templū autē hoc Lucinæ dedicatū est à Sixto P.P. III. in honorē S. Laurentij Martyris quod optime in diuinis officijs administratur, et regitur à R.dis Patribus qui uocantur Clerici minores.

DE TEMPLO MERCVRII

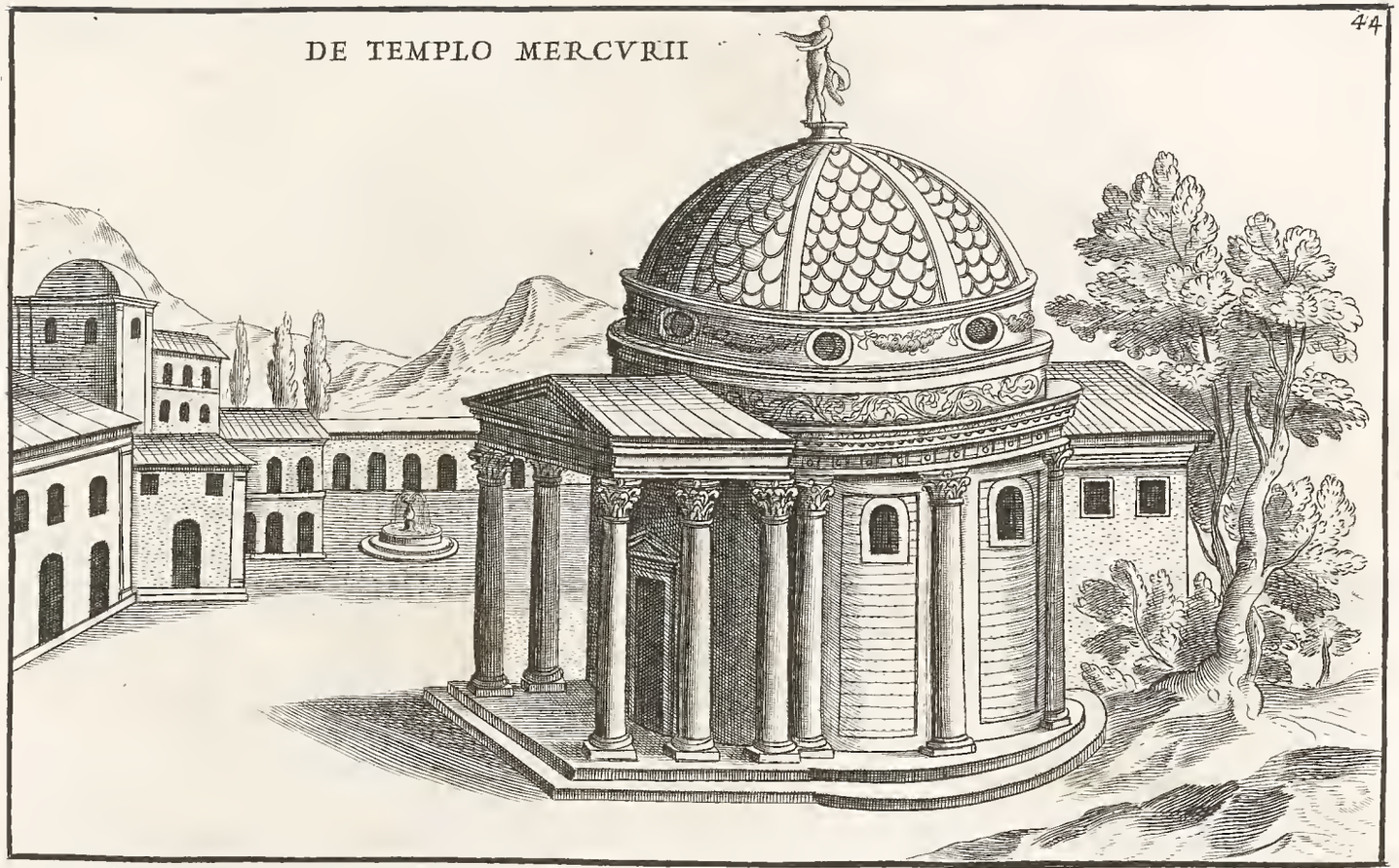

Quamuis olim ea Architectonicæ artis regula fuerit ex Vitruuio et alijs ut Deorum templa certis in locis statuerentur et hac ratione Mercurius forũ sibi uendicaret. Nihilominus immutatũ hunc ordinẽ uidimus, nam eundem Mercuriũ ædem ad Circũ maximũ habuisse constat ex Ouidio, ubi statua ipsius posita erat, preciosis ornata margaritis. Fingitur Mercurius Iouis et Cyllenes Nymphæ Arcadis fuisse filius Deorũ caduceator alq; interpres, cui quidem Virgilius et alij talaria hoc est pennas pedibus addunt ad uolandum, fatalemuirgam in manu gestare dicit ut eas animas ab Orco reuocet, ac rursus eodem præcipitet, nec minus et somnos addat alq; eripiat. Statius Papinius eidem galerum quo uolando nubes arcerent attribuit. eo Pater ipsius Iupiter usus est ad multas legationes obeundas, necnon et lenone ad sua stupra et adulteria celanda ut passim uidere est ex ipsis ethnicis Poetis. Itaque si Iouem lasciuum, et adulterũ faciebant filium quoque eius Mercurium, lenonis officio, ut eius legationi fides haberetur, honestare consueuerant. Mercuræ Musicæ, eloquentiæ, præesse fingebatur. si tamen altius huiusmodi superstitio repetatur, inuenietur sane iam apud Phœnices, Alexandrinos, Ægyptios sub nomine Missonis Tor, aut Tod ut inuentorem litterarum celebre numen extitisse,

TEMPLVM SILVANI AD RADICES VIMINALIS

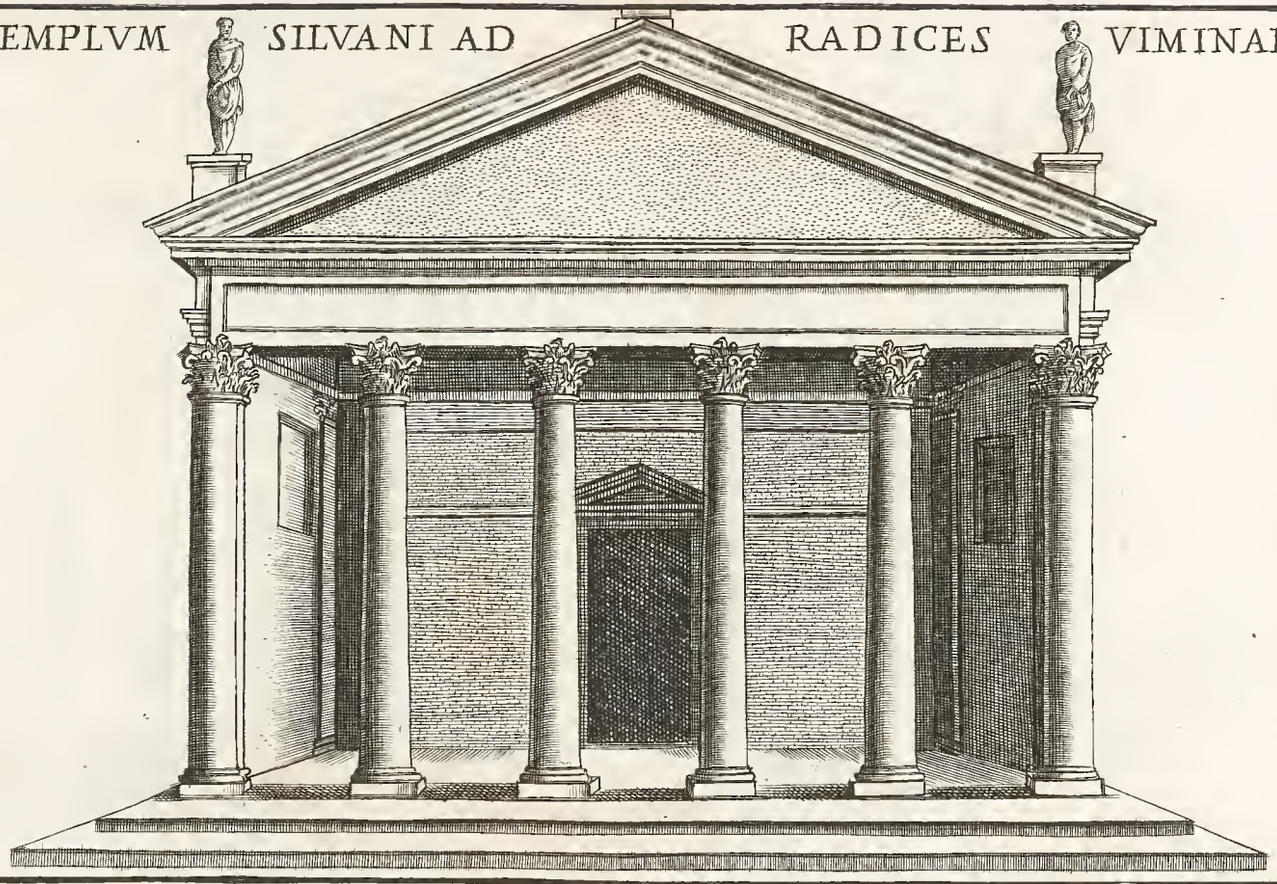

A deam partem radicum Viminalis montis, quæ uergit in occasũ, templũ Siluano positũ, et sacratũ fuisse constat, et ex uetustiss.ᵐᵉ marmoribᵘˢ ibidẽ effossis, ut Fauinus attestatur, et ex testamento in marmor inciso in prouincia interamnẽsi Lusitaniæ reperto, Iocundi militis, qui in bello Viriathi Lusitani occubuit, quod quia integrũ est, ac nullis breuiaturæ notis conscriptũ, et quid quã satis studiosis facere poterit, hic inserere operæpretiũ mihi uisũ fuit. Iocundi. Ego Gallus Fauonius Iocundus P. Fauonij F. qui bellõ rõtra Viriathũ occubui Iociũdũ, et Prudẽtẽ filiũ, e me et Quintia Fabia coniuge mea ortos, et bonos Iocundi patris mei, et eos, quæ mihi ipsi acquisiui, hæredes relinquo. hac tamen conditione ut ab urbe Roma huc ueniant, et ossa hinc mea intra quinquenniũ exportent, et uiã latina condat in sepulcro ussu meo condito, et mea uoluntate, in quo uelim nemine meriũ, neque seruiũ, neq. libertũ inseri, et uelim ossa quorũcunque sepulcro sclatim meo ornabitur, et iura Rom. seruẽtur in sepulcri Maioꝛ, retinẽdis uoluntate testatoris. et si secus fecerint, nisi legitimæ oriantur causæ, uelim in omnia quæ filijs meis relinquo prõre: parando tẽplo Dei Siluani, quod sub Viminali mõte est attribui, manesq. mei a Pont. Max. et a Flaminibᵘˢ dialibᵘˢ qui in Capitolio sũt opẽ imploret ad liberoꝛ, meoꝛũ impietate ulciscẽdã teneatq. que sacerdotes D. Siluani, me in urbẽ referre, et sepulcᵉᵐ meo, cõdere. Volõ quoq. uernas qui domi meæ sũt ões a Prætore Vrbano liberos cũ matribᵘˢ dimitti, singulisq. libra argẽti puri, et uerbẽ una dari. In Lusitania in agro VIII. cal. Quintiles bello Viriatino Siluanũ Deũ siluar, nõ dum Xpiana fide imbuta credidit antiquitas, qui cũ Faunis et Satyris in numero Semideoꝛ, uel potius mostroꝛũ, uel Dæmoniũ numeꝛ, recẽret a Bocatio, diu affir. ᵉᵒ stultitiæ, nõnullos fuisse poris Rom. ᵉᵉ deuenisse, ut matribᵘˢ in famiẽ notã inurore nõ dubitãtes, ab hisce genitos diceret ex quoꝛ, nũ. forte Iociudus hic uel potius huiociudus miles exhilis fuit, qui ex lõgiquo nobilitatis suæ, ergo Siluani meminerit.

DE MARTE VLTORE ET ILLIVS TEMPLO IN FORO AVGVSTI

Ad Aedem S. Martinæ

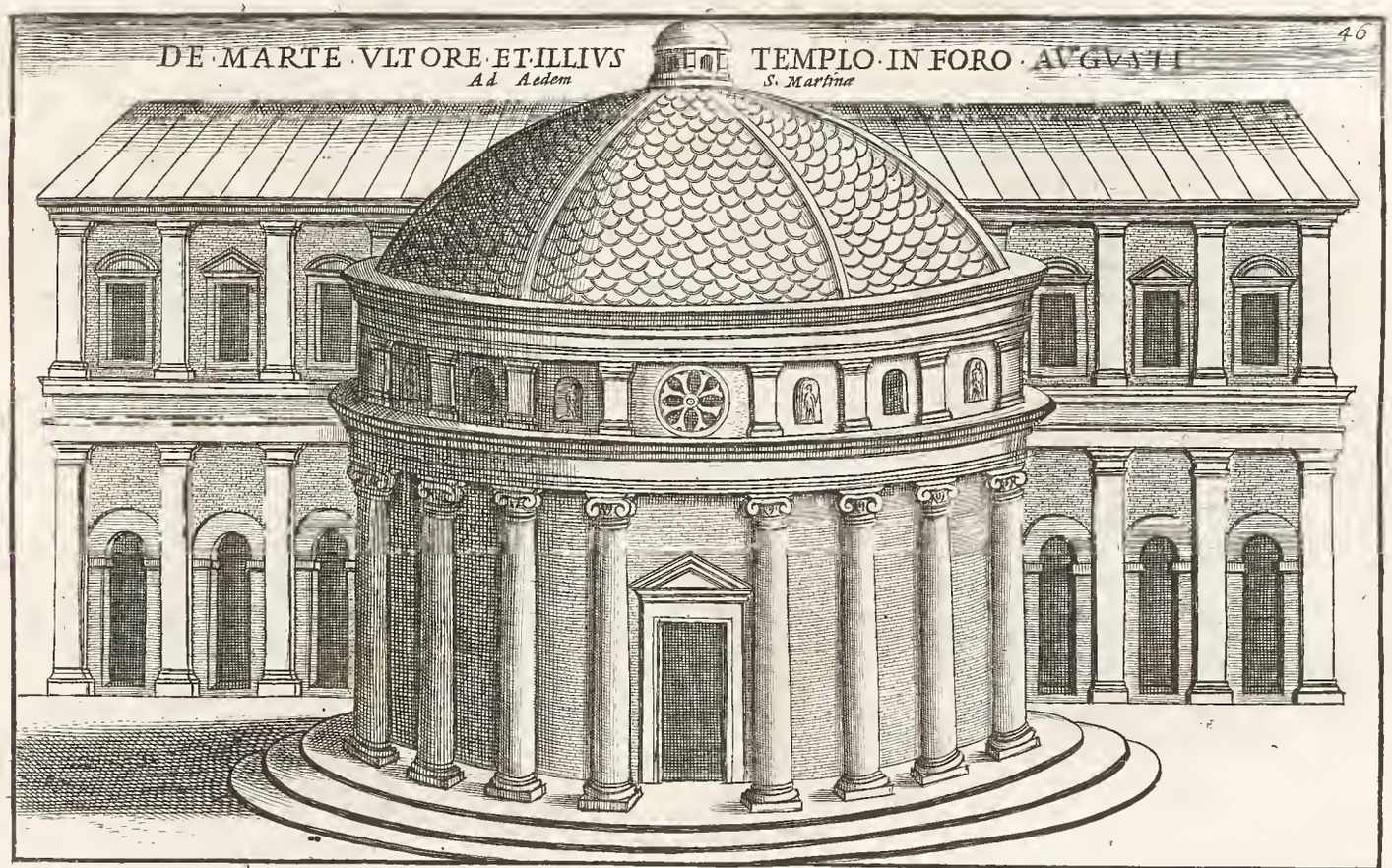

Non pauca templa Martis dedicata fuisse in urbe Roma constat ex Autoribus, sed ubinam adhuc apud Antiquarios lis est, summaq; confusio. quod autem loco, ac tempore definitur illud est quod Cæsar Augustus in suo foro, de quo supra egimus, ad eam partem quę S. Martinæ ædi attingit, templum Martis Vltori, seu vindici in forma rotunda ædificauit promissum ex voto in bello Philippensi, quod pro vltione paterna susceperat: ut scribit Suetonius: in hunc modum. plurima opera publica extruxit, e quibus præcipuæ forum cum æde Martis vltoris. Item et in fastis Ouidius inducens Martem ipsum loquentem cum Cæsare Augusto. Templa feres, eme victore vocaberis vltor. vouerat et fuso lætus ab hoste redit. Martem Iouis, et Iunonis filium cæca fingebat Antiquitas. Ouidius tamen aliter censet in fastis Iunone scilicet Martem sine patre concepisse tantummodo tacto flore, quem Chloris uxor Zephiri eidem monstrauit quod ideo finxerunt, ut aduertit Boccatius, ne Ioui benigno, et mansueto filius sic efferatum et sanguinolentum tribueret. Hunc omnes ferocissimum Deum, et armigerum dicunt, et ob id bello armisq; præsse voluere. Adhæc in magno honore apud Romanos est habitus, quod Romulus Romæ conditor ex eo genitus vulgo credebatur. Attribuitur ei currus, ex animalibus lupus ob rapacitatem, ex auibus picus quia militari seruiebat auguriis ex herbis gramen quia in gramine solebant castrametari, eoq; victores coronari.

TEMPLVM FORTVNÆ VIRILIS·NVNC S·MARIÆ ÆGYPTIACÆ·

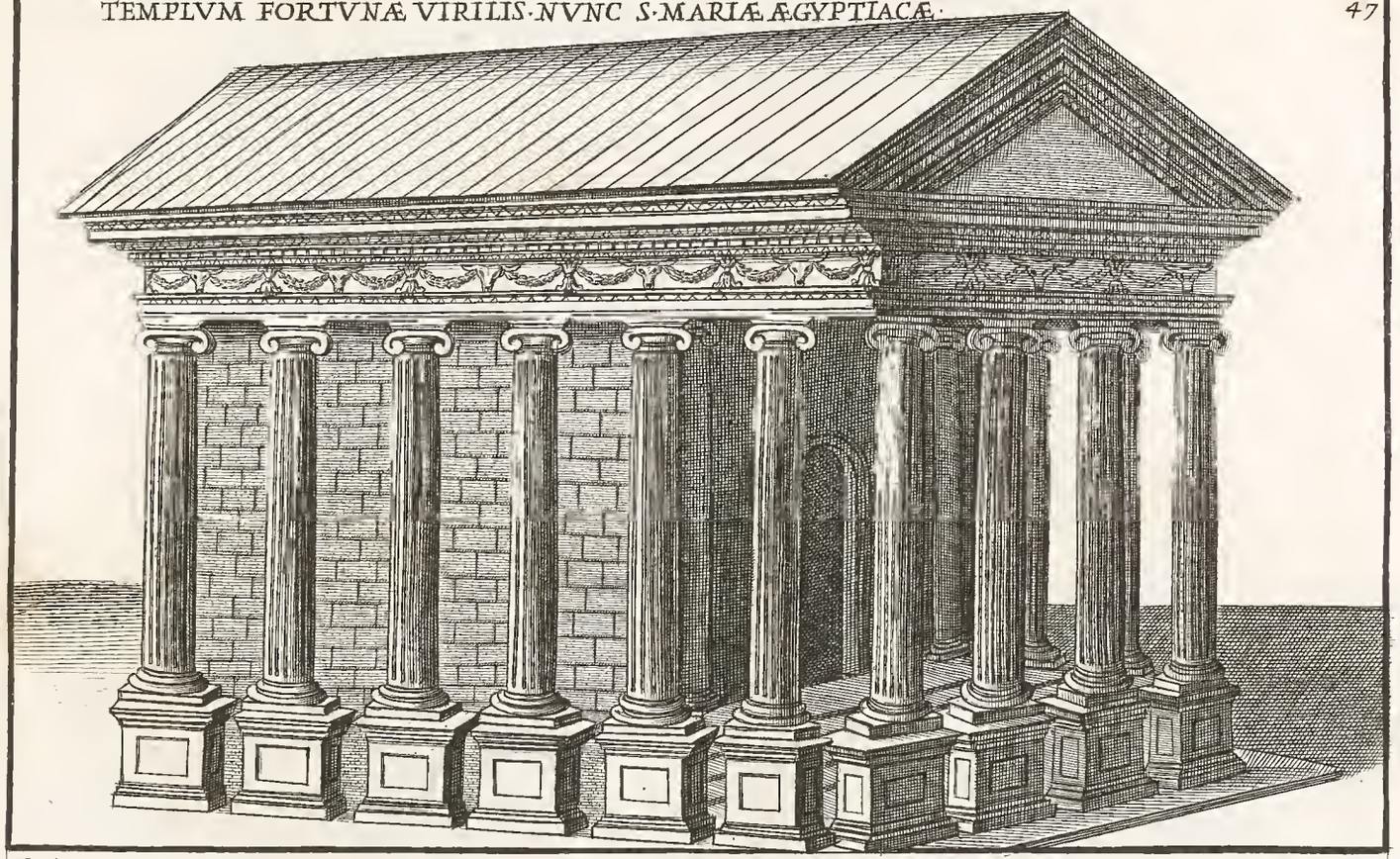

Dicitur hoc templū fuisse illud idē quod hodie S. Mariæ Ægyptiacæ ad forū olim piscariū ad huc eius extat figura, et columnæ striatæ 12. opere Ionico: uidetur quadra fuisse figura, non rotūda, ut Basilicæ, qua propter dubitant nōnulli fuisse Fortunæ uirilis, quod potius ea rotundū templū desideret, neque potest fuisse Basilica Lucij et Caij, ut quidā uolunt, quæ adhuc fere integra restat in Esquilijs forma rotunda. alij uolunt fuisse potius Asylum seu Templū Misericordiæ, seu Pudicitiæ sed hi coniecturis tantū ducuntur. Habet porticū sex columnarū quā: uis non desint qui uolunt tantū esse porticum quæ superest ad usum nostrarum Ecclesiarū accomodatā quicquid sit, est opus licet rusticū egregie laboratum quod ex architrabe co: lumnis imposita constare potest in eius enim spatio uidemus boum capita inter frugum foliorumq, ramulos artificiose insculpta Narrat Valerius Maximus in templo Fortunæ uirilis fuisse statuā ligneam inauratā Serui Tulli et cum incendiū quod Romæ erat frequens reliqua omnia consumpsisset hanc mansisse illæsam quod accidisse existimabant quod Seruius Tullus fuerit a Vulcano fauillæ ignis forma conceptus eo tempore quo mater eius in domo Tarquinij Prisci ancillabatur. quod in Xpianorū plerumq, templis factum agnouimus id fieri apud gentiles opera dæmonis ad eos in suo errore. continendos legimus.

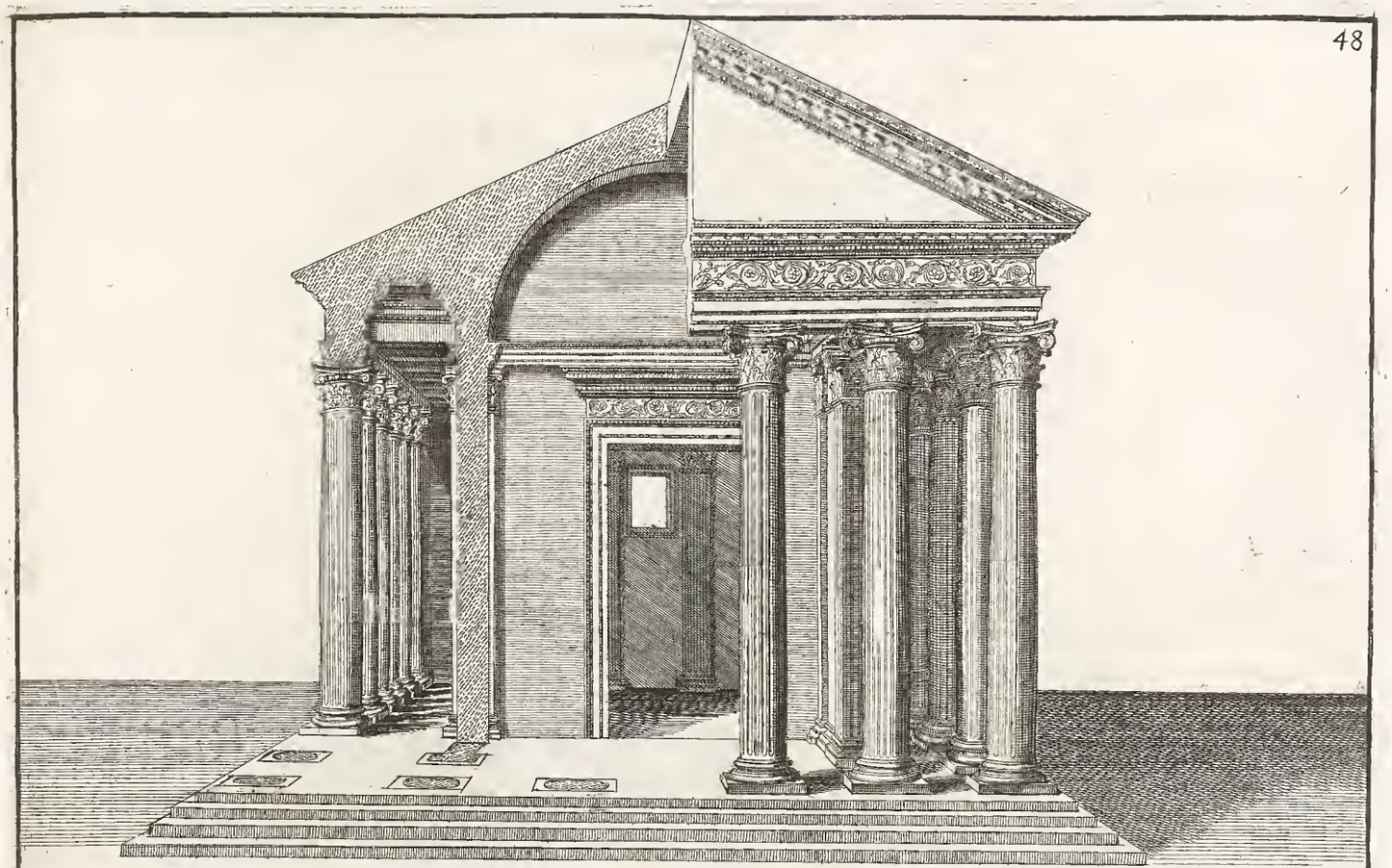

Templum incomperti Numinis ordinis compositi, detectum inter Quirinalem, et Capitolium, in Regione, quæ dicitur uulgò Pantani, ab Antonio Labaccò delineatum, cuius Zophori marmorei prægrandia fragmenta uario foliorum circuitu affabrè ornata, seruantur in Aedibus Mediceis in Pincio.

Petrus Sancti Bartolus incidit

Ex officina Domnici de Rubeis ad Templum S.ti M.ae de Pace

TEMPLVM FAVNI

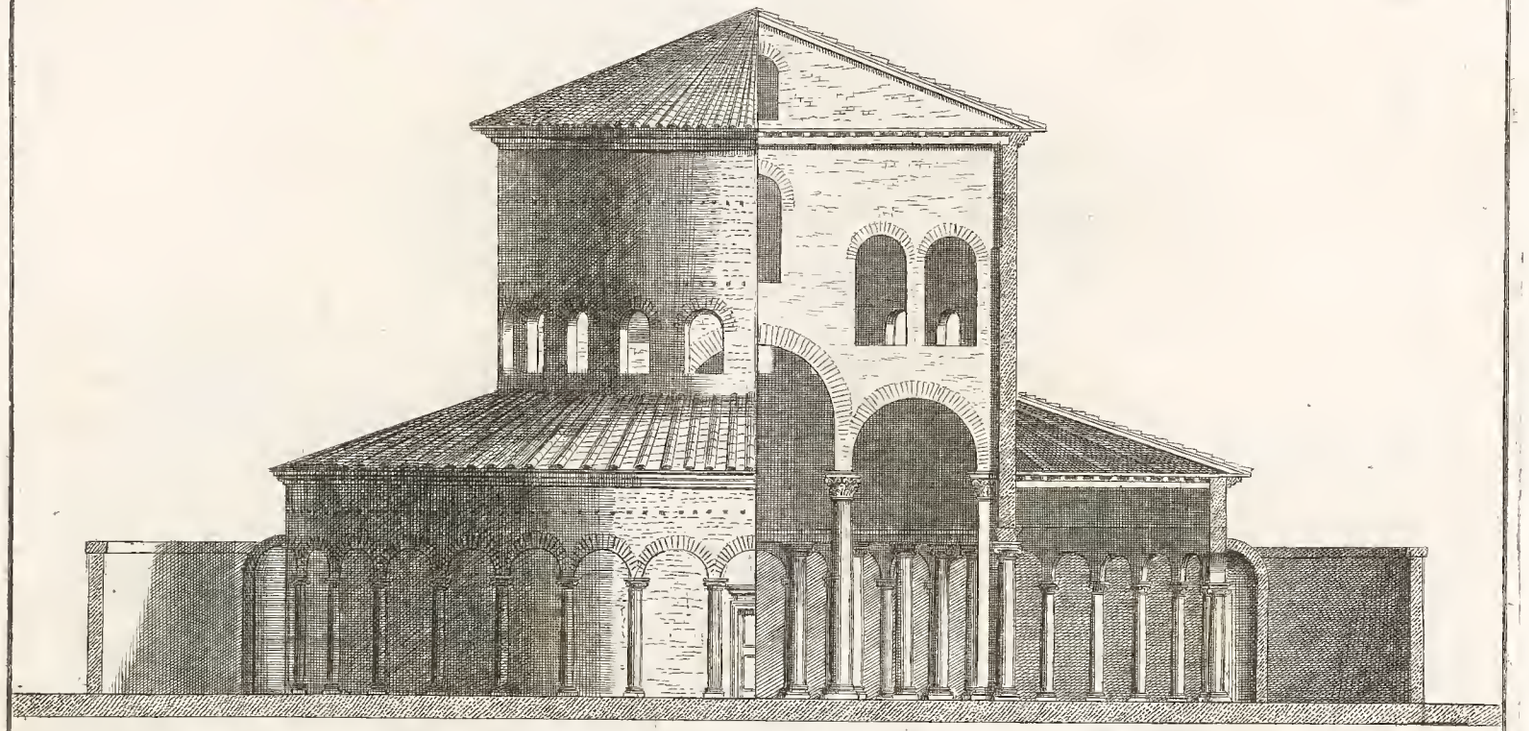

Templum Fauni, ut opinantur quamplurimi scriptores, seu potiùs incomperti Numinis, quod iam à simplicio Papa superstitione repurgatâ D. Stephano Protomartyri dicatum adhuc in Monte Cœlio parum à ueteri formâ immutatum conspicitur, et Fidelium religione frequentatur.

Petrus Sancti Bartolus incidit. *Dominicus de Rubeis hered. Io. Iacob.i de Rubeis formis Romæ ad Templ. S. M. de Pace cũ Priuil. S.P.*

TEMPLVM DOMITIANI AVG. SVB HERCVLIS VVLTV.

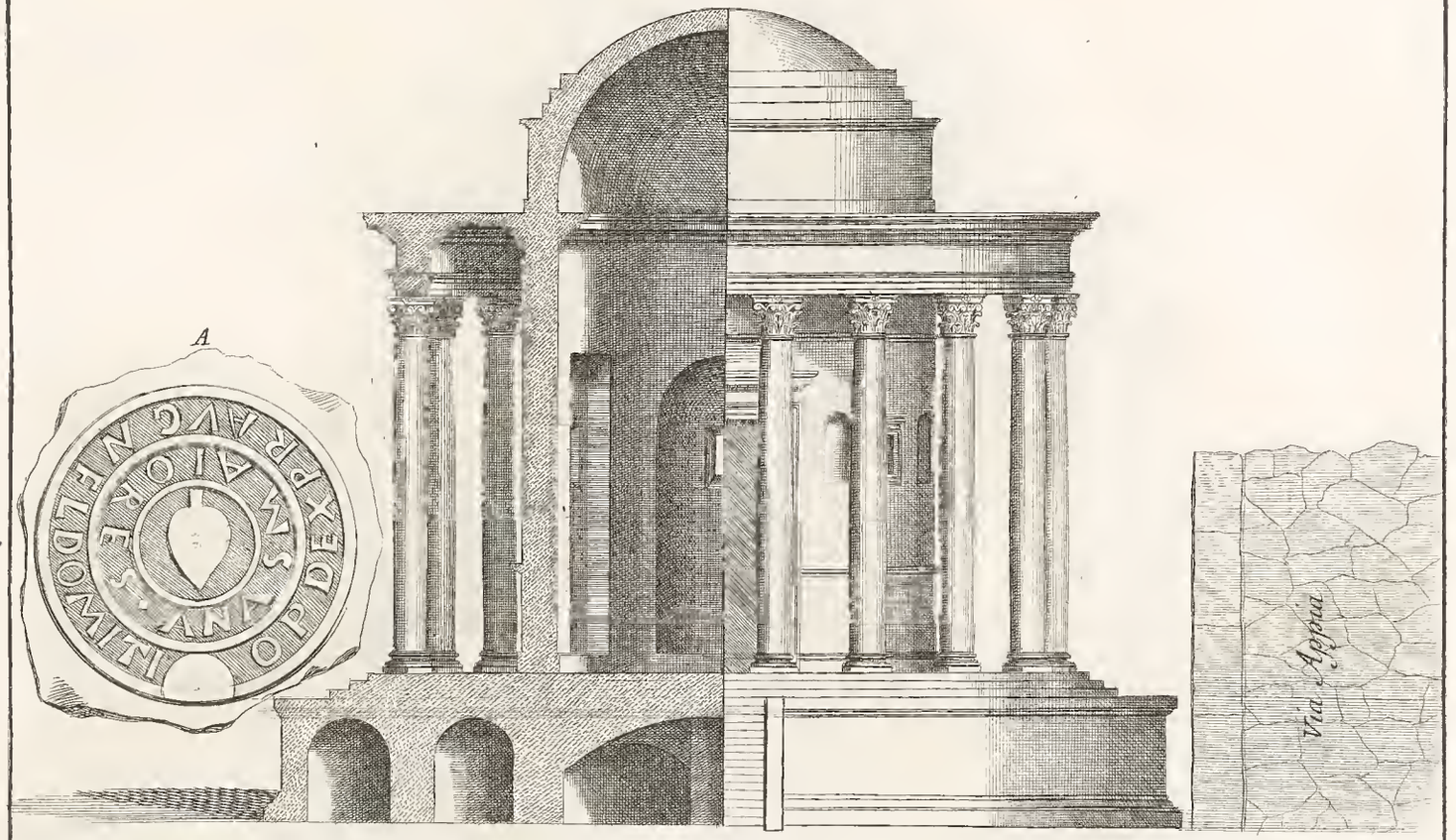

Viâ Appiâ octauo lapide, parte læuâ ab Vrbe discendentibus rudera occurrunt amplissimi templi, ad quæ præteritis annis circiter effossæ sunt columnæ plures ex ophite cum capitulis ordinis Corinthij ex marmore Pario, quæ certè erant porticus quæ totum templū complectebatur, et cuius substructio cum alijs uestigijs unà cum reliquo ædificio supersunt. Ex octauo lapide iuxta Martialis. L. IX. epigr. 64. descriptionem. c. v. R. Fabrettus coniecit rudera esse Templi Domitiani adiuuantibus coniecturā sigillis Fugulinarū Domitianarū minorū in tegulis ibidem repertis. num. A.

Petrus Sancti Bartolus incidit.

Dominicus de Rubeis hered. Io. Iacob. de Rubeis ad Templ. Sanctę Mę de Pace.

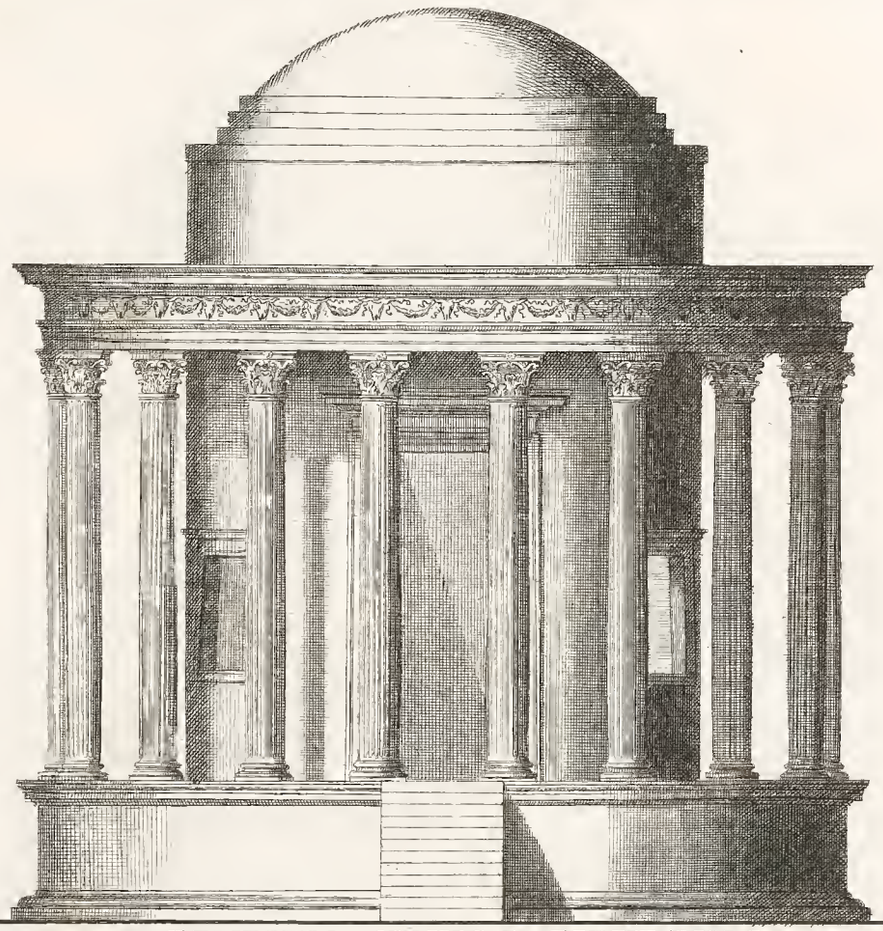

TEMPLVM SIBYLLÆ TIBVRTINÆ

Templum Ordinis Corinthij, cuius hodie rudera ex lapidibus Tiburtinis opere tectorio marmorato fabrè loricatis Tibure in Anienis ripa ad ipsam amnis catarractam in rupe conspiciuntur: quod Serlius et Palladius Vestæ uocant; Indigenæ cum Chirchero Vet. Lat. ex Varrone apud Lactan: inst. L.1. C. 6. Sibyllæ Albuneæ; Cluuerius L.3. ex Statio Sylu.3. L.1. et Horatio L.1. od.7. et Sueton. in Horat. Vit., quem emendat; Ædem DEI TIBVRNI.

Petrus Sancti Bartolus incidit.

Ex officina Dominici de Rubeis ad Templum Sæ Mæ de Pace.

TEMPLVM NEPTVNI

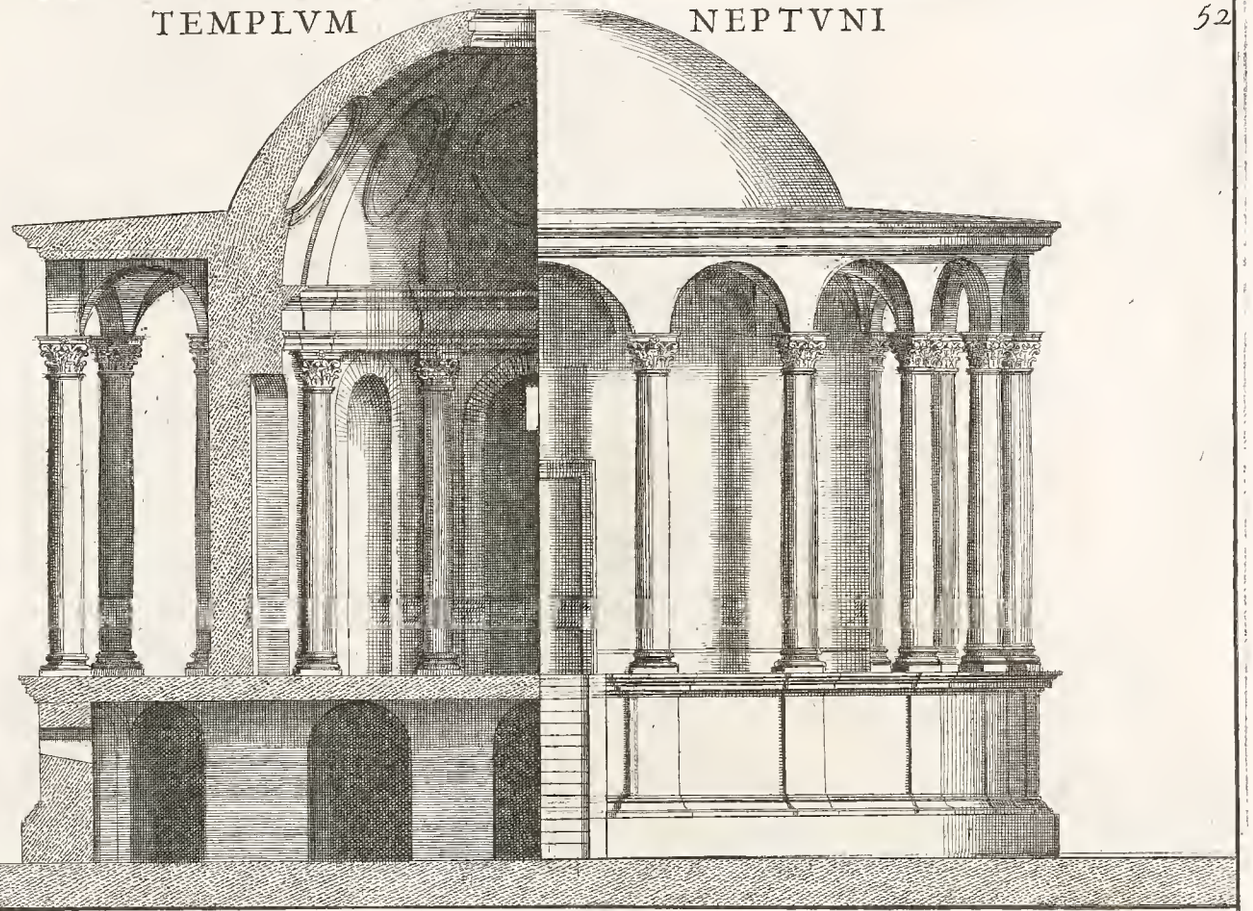

Circa Borealem Tyberis alueum non longè à uetere et interiore Traiani portu spectantur rudera uetustissimi templi, ex quibus Iac. Barozi in suis Opticæ Libris Scenographiam hanc delineauit, quam hìc accuratiorem damus. Ignatius Danti in Comment. censuit ibi templum NEPTVNI *stetisse, alij* PORTVMNI, *de quo Varro L. 5. LL. fortè meminit in Tyberino portu.*

Petrus Sancti Bartolus incidit

Dominicus de Rubeis hered. Io. Iacob' de Rubeis formis Romæ ad Templ. S. M. de Pace cum Priuil. S.P.

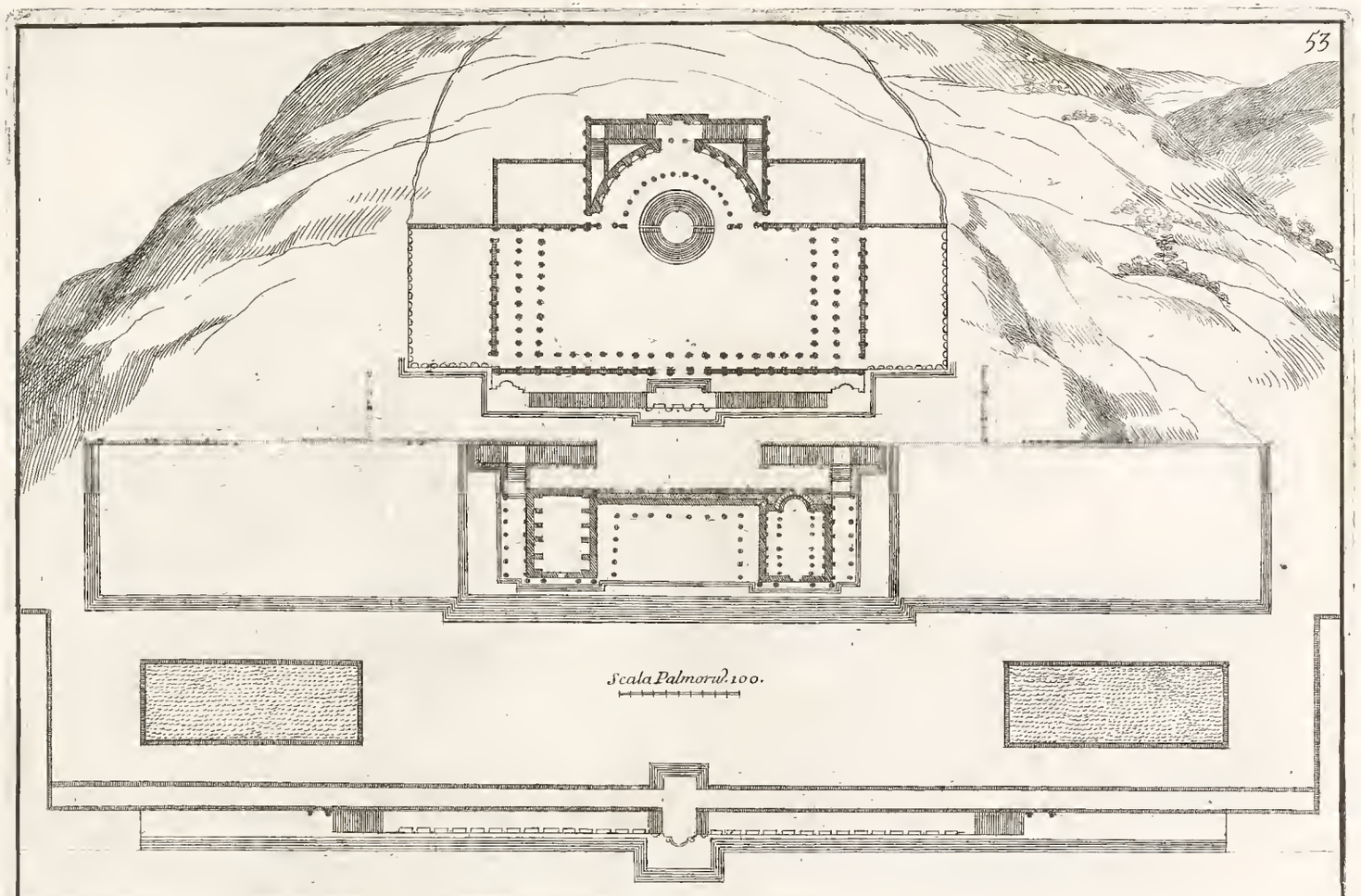

ICHNOGRAPHIA TEMPLI FORTVNÆ PRÆNESTINÆ.

Petrus Santi Bartolus incidit. Ab Equite Petro Berrettino Cortonensi delineata. Ex officina Dominici de Rubeis ad Templum Sæ Mariæ de Pace.

TEMPLVM FORTVNÆ PRÆNESTINÆ.

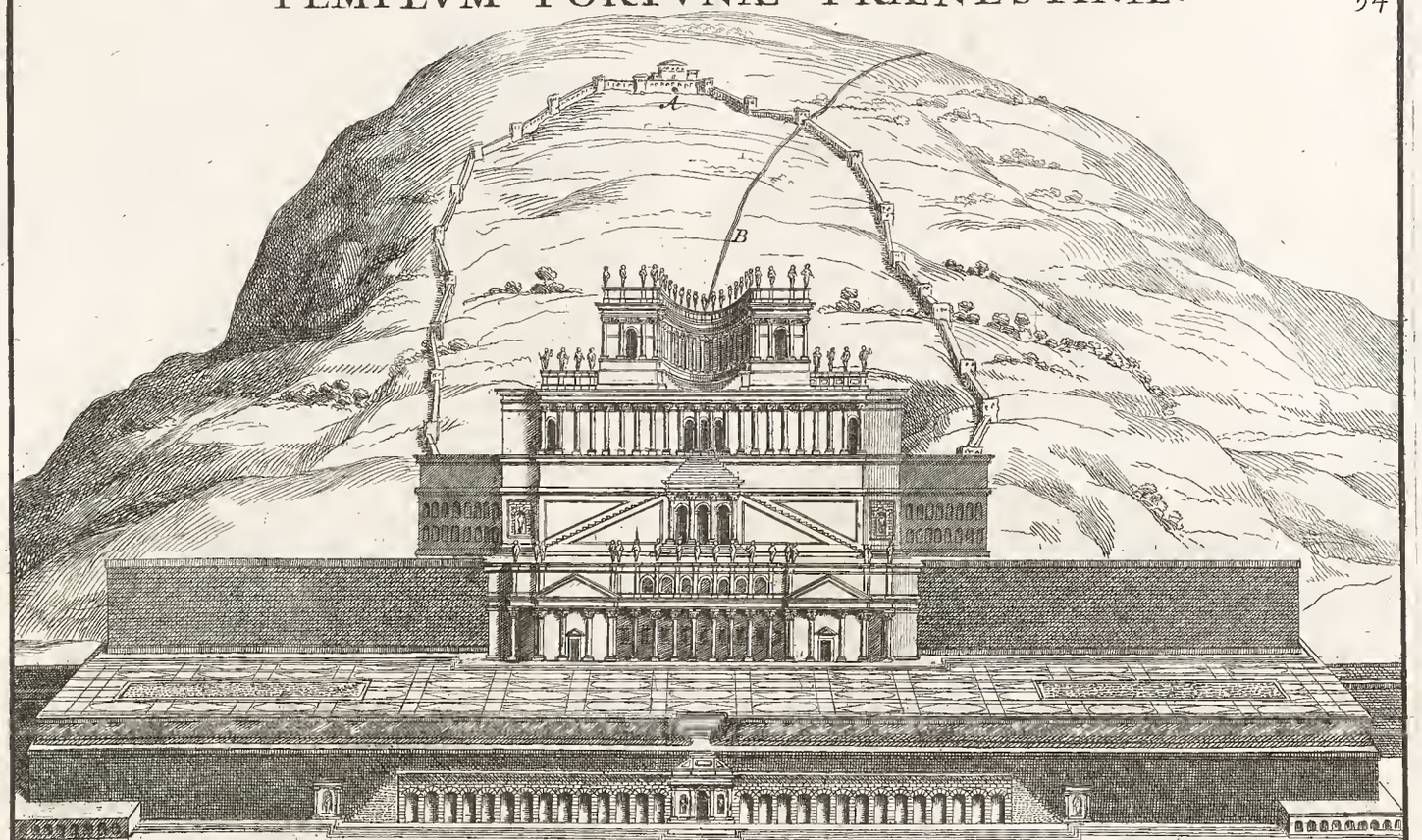

Orthographica Delineatio Templi Fortunæ Primigeniæ Prænestinæ, uetusta superstitione, et sortibus, uel ante Syllana tempora celeberrimi, Quod olim inædificatum radicibus montis ueteri Prænesti imminebat, et procul aspicientibus à mari usque speciē sui amplissimam præbebat, nunc uero tempore dirutum ingentibus ruderibus nouum Præneste undique occupat, et claudit, et in ysdem priscam suæ structuræ normam seruat, et eruditis demonstrat.

A. Arx Prænestina. B. Fontes Aquæductus, è uarijs corriuatis ad usum Templi, et Ciuitatis.

Petrus Sancti Bartolus incidit. Ab Equite Petro Berrettino Cortonensi delineata. Ex Officina Dominici de Rubeis ad Templum Sᵗᵉ Mᵃʳⁱᵉ de Pace.

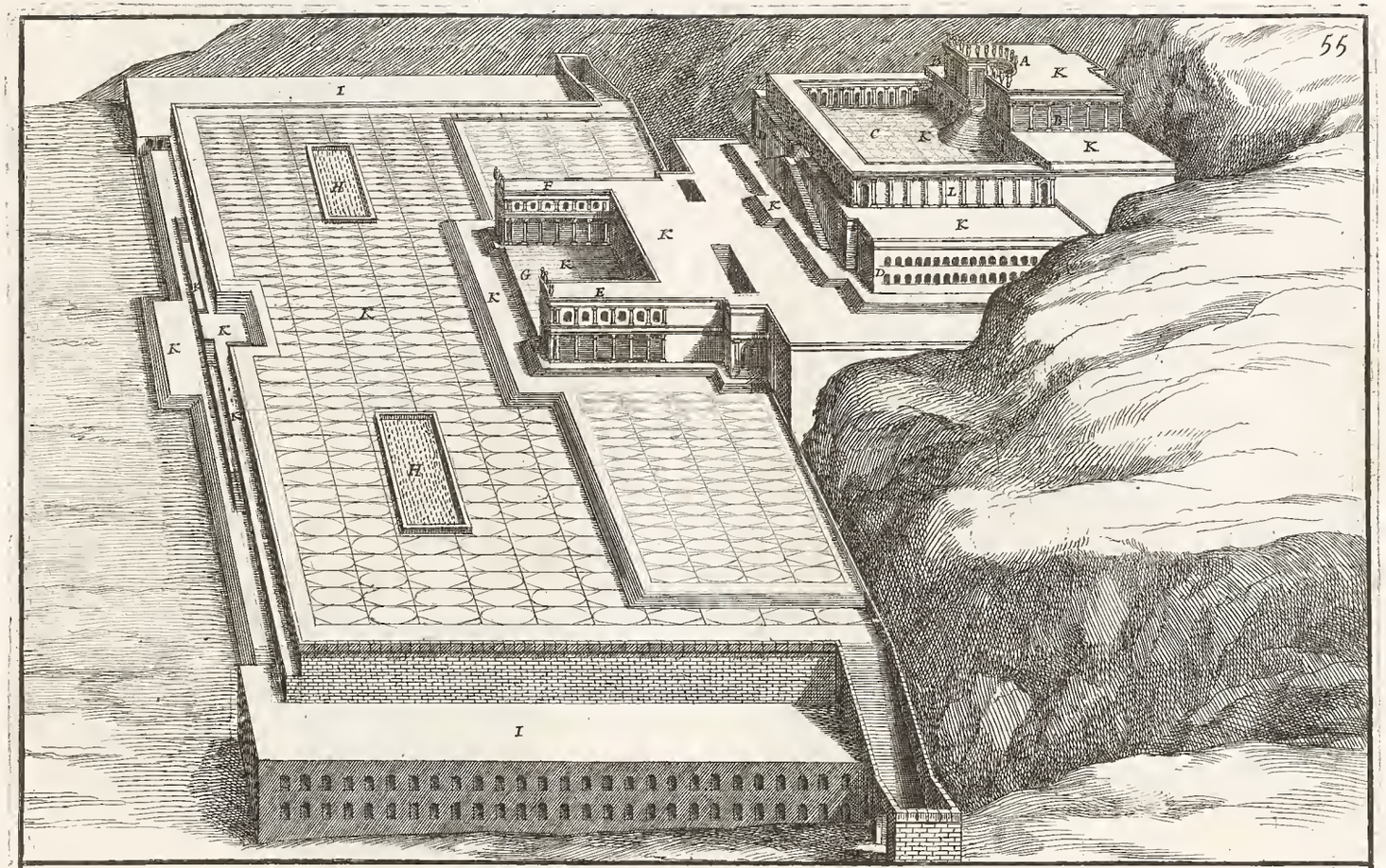

SCIOGRAPHIA TEMPLI FORTVNÆ PRÆNESTINÆ

A. Cortina siue oraculu Fortunæ instar Theatri, ubi simulacru Deæ Iouem lactente gestantis, et arca cum sortibus erant, edebanturque oracula, ibi nunc palatium Principis. B. Sacella duo circa Cortinam. C. Cauædiu maius. D. Basilicæ duę, hinc Cornelia, illinc Æmilia. E. Serapium ubi colebatur serapis. F. Scola ubi alebantur puellæ Faustinæ Augustæ. G. Cauædium minus. H. Piscinæ duæ siue lauacra ad ministeria sacrificiorum. I. Cryptæ, forte Cisternæ ad usum Ciuitatis. K. Areæ, ut dicunt, piani XII. ad quas ascendebatur per 12. gradationes. L. Porticus seu ambulacra. Exhedræ, Sacella Basilicæ, et Cortinæ musiuo opere erant exornatæ: de quo Plin: L. 36. C. 25. et cuius insignis pars seruatur in Palatio Principis.

Petrus Sancti Bartolus incidit — *Ab equite Petro Berretino Cortonensi delineata* — *Ex officina Dominici de Rubeis ad Templu S.ti M.ae de Pace*

DE·CVRIA·OCTAVIA·ET·PORTICV
ILLI·VICINA·HODIE·S·MARIÆ·IN·PORTICV

Ante theatrum, quod sub nomine Marcelli nepotis ex sorore Octauia Augustus excitauit cuius pars ad huc ibi uidetur in ruina, curiã Octauiã fuisse tradit Appianus cui iuncta erat eius nominis porticus, quæ ut conijcitur à S. Nicolao in carcere usque ad S. Mariã in porticu extendebatur. In hac curia et porticu multas depictas imagines, statuas q. erectas Plin. memorat, etab eximijs cõmendat auctoribꝰ inter quas pictura erat Herculis, etaliæ ab Arthemone cõfectæ et statua Apollinis tenẽtis fulmen. nonulla etiã delubra nempe Iunonis cui ipsius, Veneris et Esculapij simulacris. itẽ Apollinis acipsius duæ ibidẽ effigies, Latonæ et Dianæ nouẽq Musarũ. Tandẽ aliæ considerãdæ quæ in scholis ibi Octauiæ appellatis uidẽre erant, de quibꝰ meminit idẽ Plin. In hoc tẽplo S. Mariæ in porticu cõseruatur imago quæ dã B. Mariæ Virg. quæ habetur ex antiqua traditione detecta et portata fuisse p manus Angelor. B. Gallæ Virg. fil. Symachi Rom. patritij cuius uita S. Gregorius PP. cõscripsit lib. 4. dial. c. 13. S. Ioãne Pont. Max. qui illud tẽplũ eidẽ imagini cõsecrauit. Deinde uero successores illiet idẽ Greg. Alexander 2. Greg. 7. Celestinus 3. itẽ Calistus 3. Leo X. Adrian. 6. Paulus 3. pro summa in eã pietate, quę multa miracula edidit præsertim in pestilẽtia. qua Roma interdũ laborauit, eadẽ imago est in sapphiro ut uidetur mirabiliter delineata templũ paucos ante anos additis Sacerdotibus ex Conſ. Lucæ egregie fuit instauratũ, est columna uirenda ex lapide pellucido.

MAGNI POMPEI CVRIA

Ad Theatrum eiusdem

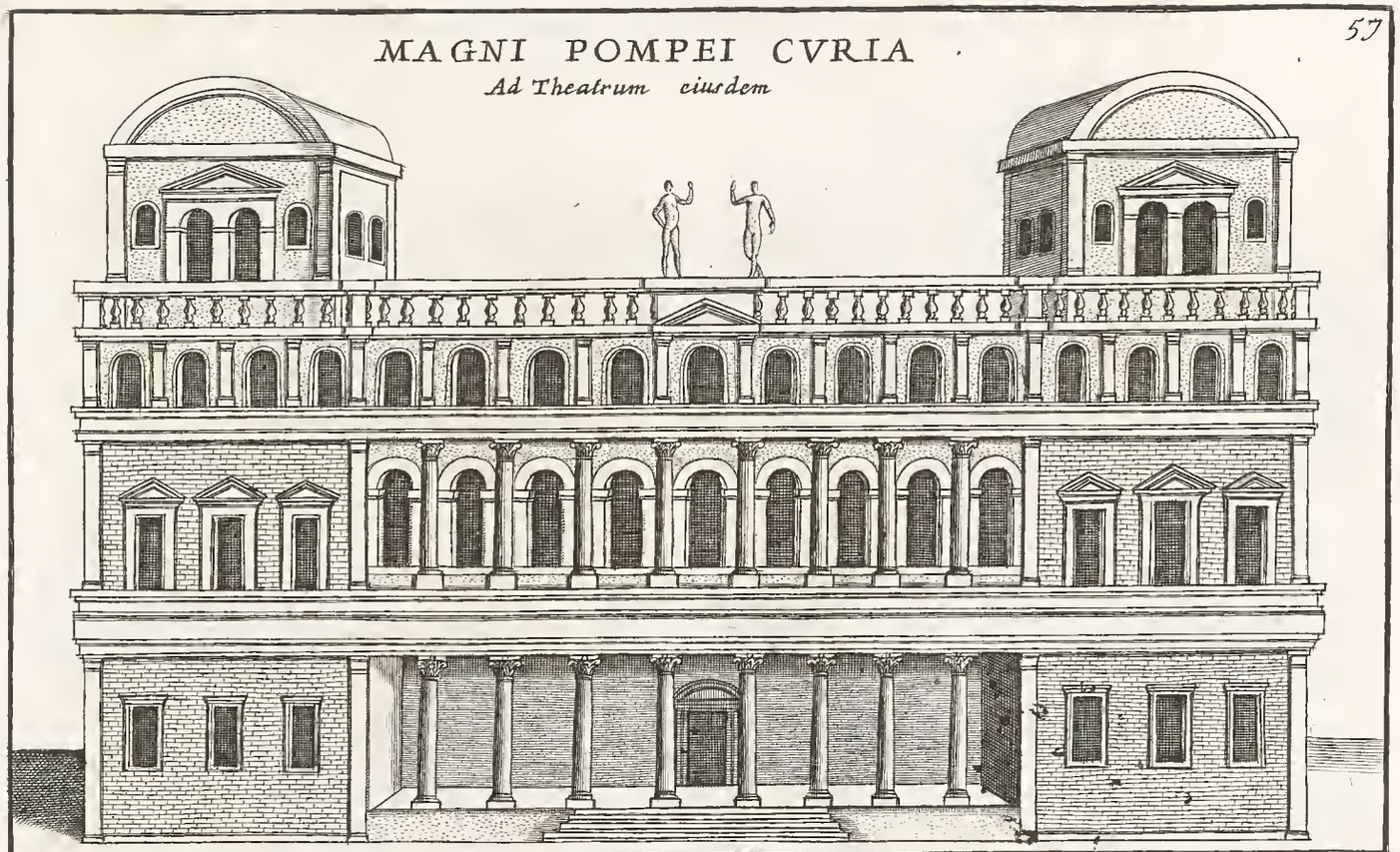

A d suū Theatrū cōstruxit Pompeus Curiā, quā ut Plutarchus monet in Vita incoluit post 3ᵐ. tātū triūphū. eū antea humiliūs habitasset. hic Caesar 23. aedīū ratis cōfossus uulneribꝫ periit, quae propterea ut ait Suetonius fuit obstructa. Dicta fuit Pompeiana ab eius nomine: columnae undecūque cōtenae ex marmore phrygio, porticū fulciebāt, hae aedificiū egregijs habitationibꝫ, iustis, distinctū intus foris, q eximijs picturis, ab Antiphilo praestantiss. pictore ornatū, expressus Eu ropae raptus, Cadmi laborer. stetit ad Gordiani Imp. Philip. Imperio cōs. lagrauit, ita omnia abrumit tēporis iniuria, praeter illustria Pompei facinora domi foris, q gesta nā domi R. empub. consilijs, foris auxit bellis, ita ut fuit ante eū nemo amplius. Triūphauit quod nulli unquā cōcessū ad huc equites adolescēs XXX. annis quib bellū gessit tertiū triūphauit, de trib ut Plutarc. aduersarit orbis terrae partib Asia uidelicet, Africa et Europa, ita ut cū Caesare suaglo riae aemulo de solo terrae orbe triūphasse dicatur. Occidētes simul cū toto Oriente per domuit, neque de terra solū fed demari, deuictis praedonib et pyratis quoꝝ maxima pars mediterraneū habebat in fertili R. egiones de quib triumphauit enumerat Plutar. in uita quae sūt Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cylicia, Mesopotamia, Phoenice, Palestina, Iudaea, Arabia, et pyratae terra mariq, debellati, addit. Castella ab eo capta 1000. Vrbes haud multo paciores 900. naues pyraticas 800. Vrbes item habitatorib praedictꝫ 39. Plin. lib. 7. c. 26. Triūphi III. inquit quē duxit ad III. Kal. Oct. M. Messala. M. Pisone Cōsul praefatio haec fuit c. Pli. 34. autūneo Triūpho ducta fuisse Pharnacis Regis Ponti statuā argēteā ut et Mithridatis, et currus aureus argēteusq, dicit lata quog, luna aurea 30. lib. mensas aureas gēmis distinctas. 3. statuas aū Minervae Martis et Apoll. 33. coronas gēmeas, ut Pomp ipsius statuā ex unionib mōtā cubitalib aureū cū coruis leonib omniq, genere pomor. biduo nō sufficit, ut ait Plutar. triūphi agmini, ac pōpae, Captiui ducebātur praetor pri cipes piratarū Filius Tigranis Ar. Regis cū uxore et filia. R. ex Iudaeor. Aristobulus Mithridatis soror et filij: ad hae Albanor. Iberor, et Comagenor. Regis obsides, et ingēs tropheor. numerus. Romanos reditus qui erant bis milliens septies. c. quinquies centena milia aureor. auxit adhuc milliens quadringenties sexagies. c. sestertiū. Vectigalia centena millia illatis in aerarium uicies mille talentis. Ea sunt duodecies centena millia aurearum.

CVRIA SALIORVM IN MONTE PALATINO

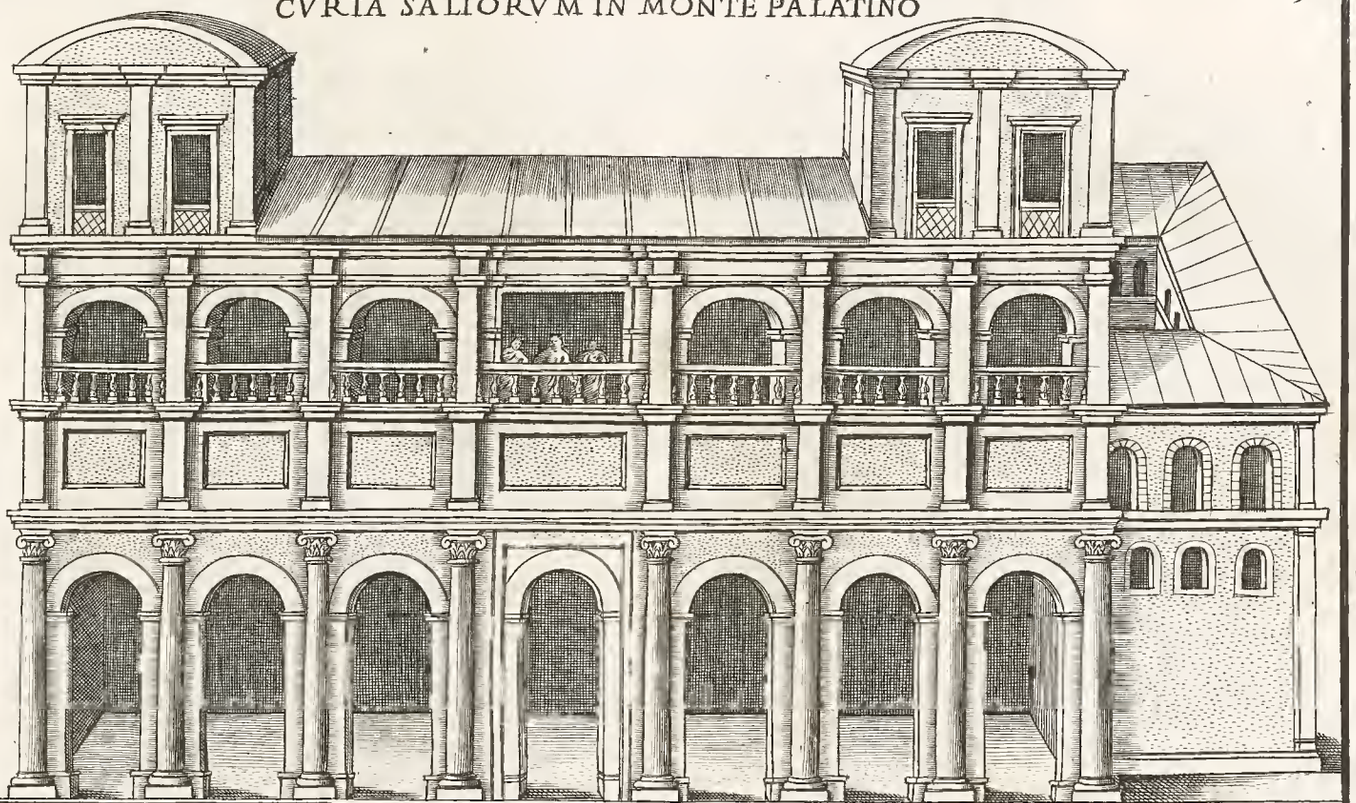

In monte Palatino Curia Saliorum fuit eo memorabilis, quòd autore Cicerone lib. de diuinatione cum eadem curia conflagraret incendio, inuentus est ibidem Romuli Lituus incombustus ac integer, a Dæmone quidem præseruatus, ut nefariam augurandi disciplinã, quæ impie lituo fiebat, miseris Romanis suaderet. Salij Sacerdotes a Numa Pompilio duodenario numero constituti, quem postea Tullus Hostilius auxit ad 24. qui et deinceps in plurimos abierunt adeo, ut numerosissimum collegium constituerent. Nemo Salius creari poterat, quin utroque parente orbatus extitisset. Pileum, quem et apicem uocant, gestare consueuerant, trabea hyanthini coloris uerte utebantur, ut constat ex numismatibus Antonini Pij, atq; Cæsaris Aug. Hos quidem Salios scribit Liuius Mense Martij in Martis Graduii celebritate in ipsius honorem Salarium carmen cantantes per Vrbem discurrere, atq; saltantes, unde salij appellati, ancile uibrare manu ad illius scuti formã confectum, quod à cælo in regiam Numæ fuisse lapsum fabulosa tradebat antiquitas. quem ut saltum siue tripudiũ agitarent æneis baltheis gladioq; accingebantur, togas fibulis annectebant. Alias dextra lanceam, aut uirgam ferentes, lęuaq; thraciã peltam sculpi, pingiq; solebant.

DE CVRIA HOSTILIA IN MONTE CAELIO VBI HODIE ÆDES SS. IO: ET PAVLI.

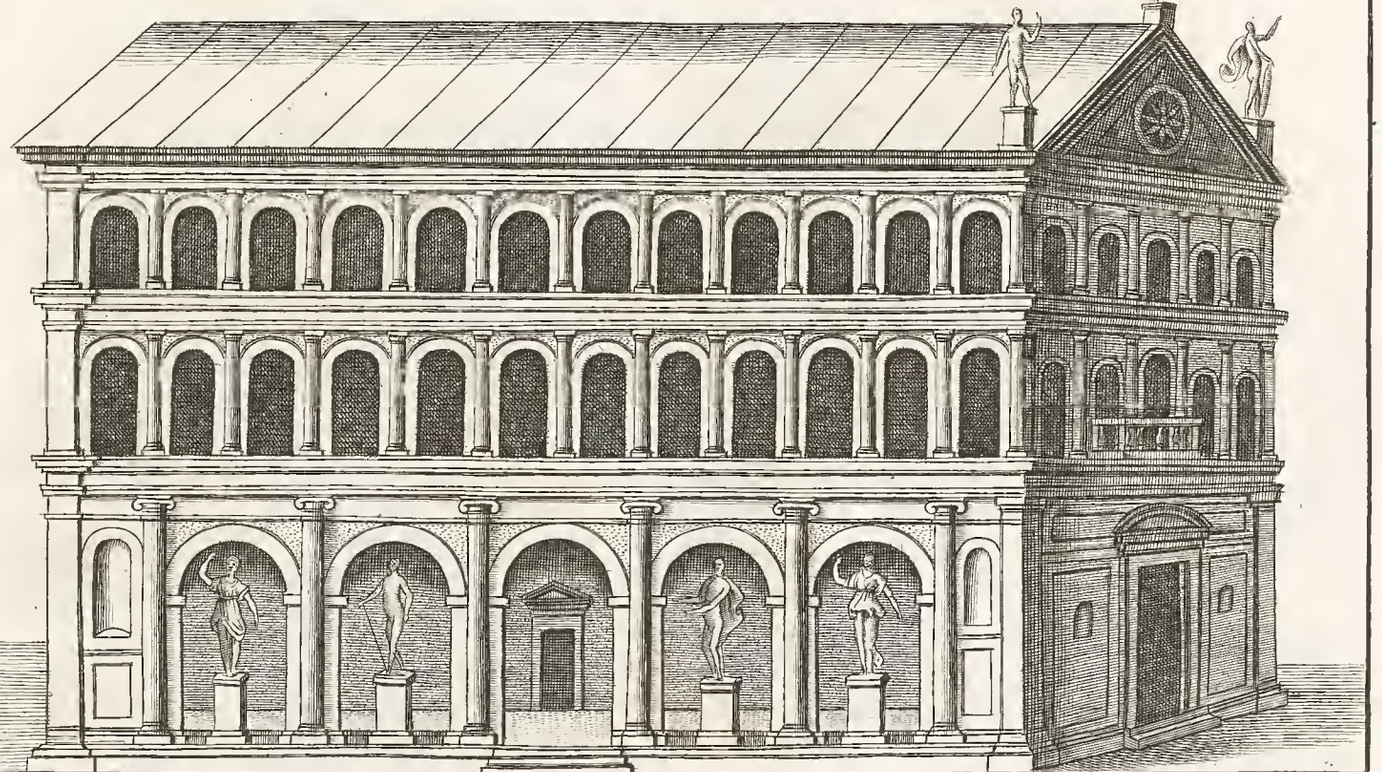

Liuius in Monte Cælio ubi nunc est ædes SS. Io: et Pauli collocat curiã quã dicit Tullum Hostiliũ condidisse his uerbis. Tullus Rex in Cælio monte templũ ordini ab se aucto Curiam fecit, quæ Hostilia usque ad Patrũ nostrorũ ætatem appellata. Curia seu senaculum dicitur, quod eo senes conuenicbant, curas iderst res humanas, siue sacras publicæ curaturi, cum uero aliæ fuissent curiæ, in quibus res sacras gerebant: in hac Ostilia potissimum res profanas, seu humanas agere consueuerant Varro etiam hanc templũ appellat, quia per Augures erat constituta, absq; quorum auguratione nullibi Senatus haberi poterat. unde aduerfit non omne templum esse sanctũ, quia non omnes ædes sacra erant templa. Curia aliquando condita erat templum: ædes sacræ non augurato condita templa non dicebantur. unde colligitur curias templa esse sacra, et rursus sacra templa curias. quo nomine ædes Concordiæ quandoq; dicitur, in qua senatus, et orationes habebantur. ut uidere est apud Ciceronẽ Philip. 3. ne tamen curiosus lector confundatur, aduertat quod inter Basilicã Portiã et Curiã ueterem a Romulo ædificatam autore Sex. Pompeio ante Rostra iuxtaq; comitium est alia Curia ab eodem Hostilio structa et appellata eode Varrone autore ut cõstitit ex titulo ibi in ruinis inuento huiusmodi. In Curia Hostilia quæ hodie respondet ad eam regionẽ ubi est templũ SS. Cosmi et Damiani, olim Romulo et Remo item fratribus dicatum. Fuit autẽ Tullus Ostilius Rex III. a Romulo creatus ob diligẽtẽ operã quã aduersus Sabinos nauauerat bellũ. Albanis indixit. Albã destruxit. Albanos etiã Romã trãsire iussit tandẽ a cœlo fulminatos obiit.

BASILICA PORTIA.

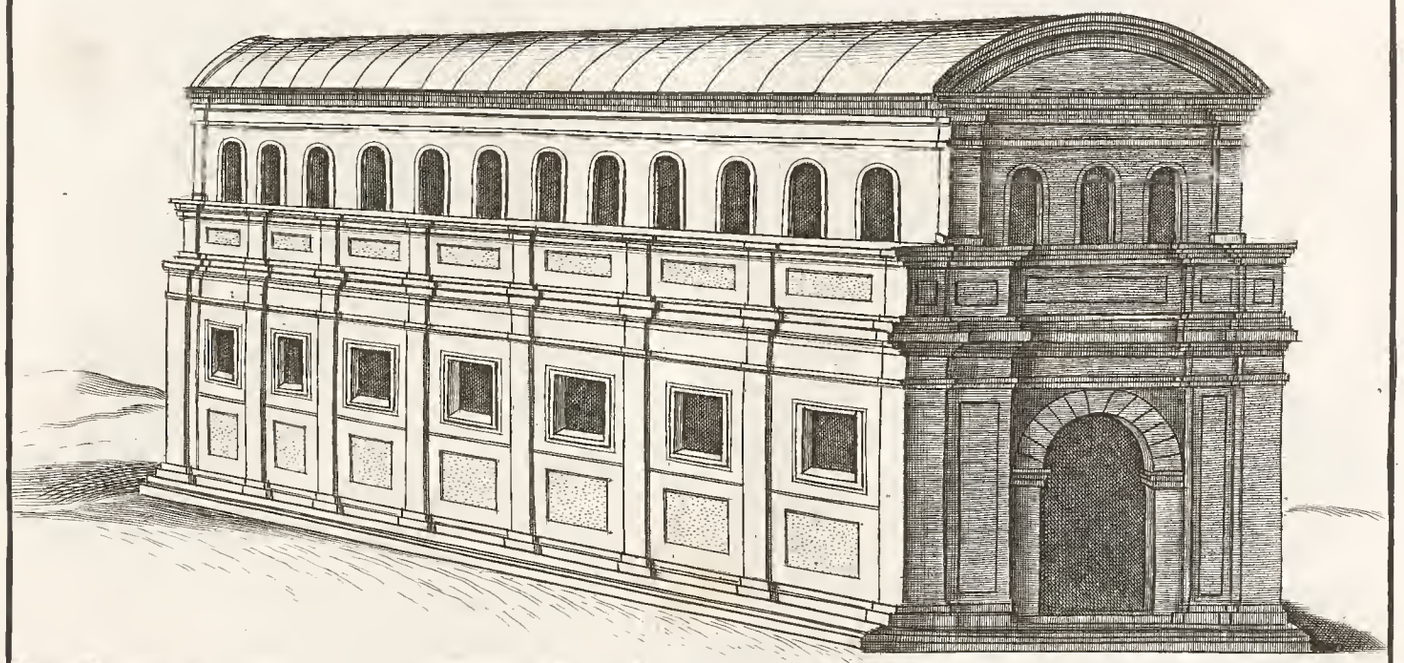

M. Portius Cato primus omniū basilicā condidit, utrectè Andreas Fuluius ex Plinio 2.° ānotauit quā cum censoris munere fungeretur in foro sub curia a se ædificata extruendā curauit ex ære publico, ac de suo nomine appellauit, in qua tribuni plebis ius dicere consueuerāt. cū autē hæc prima basilica fuerit, nō abre erit, pauca hic de basilicæ usu et cōmoditate subtexere, quanuis suis in locis cū de aliis etiā ageremus de ea mentionē fecerimus. locus erat publicus ubi ad dirimendas lites negotiatores frequenter aderant, quod ex Vitruuio manifestè cōstat, dum de basilicis ædificādis uerba faciens, loca inquit adiuncta foris, quā calidissimi partibus oportet constitui, ut per hyemē sine molestia tempestatis se conferre in eas negotiatores possint. Fuit M. Cato autore Plinio Iuniore inlib. de uiris Illustribus genere Thusculanus quā optime de Republica meritus non solū ab animi forthudinē, maturitatē consilij, uitę integritatem, sed etiam pro uirga censoria qua semper in depranatas mores inuectus est, nihil ferens incorrectū quod Senatus Populiq; Romani gloriā obscurare posset. unde et illud de eo tritū et uulgare dicitur, quod parentes filios, educationis immemores supplicio excitaret, quo circa per antonomasiā consoris nomine Catonē intelligimus, ipsumque nequam moribus exoptamus, tam parū diuitiar, cupidus et honorū. ut tribunatū militum in Sicilia nonnisi regabus acciperet, quæsturā fortius, prætoramque iustissimē gereret, nec quicquam in exercitu suo præcipui præter honorē et imperium haberet. Prætor Sardiniā subegit. Consul Celtiberos domuit, et ne rebellare possent plusquam eorum muros demoliri mandauit. Syriatico bello Ty. mil. sub M. Atilio Glabrione occupatis Thermopilas, iugis præsidiū hostiū depulit. fuit uestitu cibog parcissimus, et oratoria facultate alter Demosthenes appellatus ut scribit Plutarchus adeo ut et Galbā octogenarius accusauerit dictitare solebat uerum fœminæ nobilitatē in pudicitia consistere.

BASILICA SIVE PORTICVS ANTONINI PII

ad plateã quę uulgo di pietra dicitur, ab INNOCENTIO XII. P. M.
in usum Telonij publici magnifico opere instaurata.

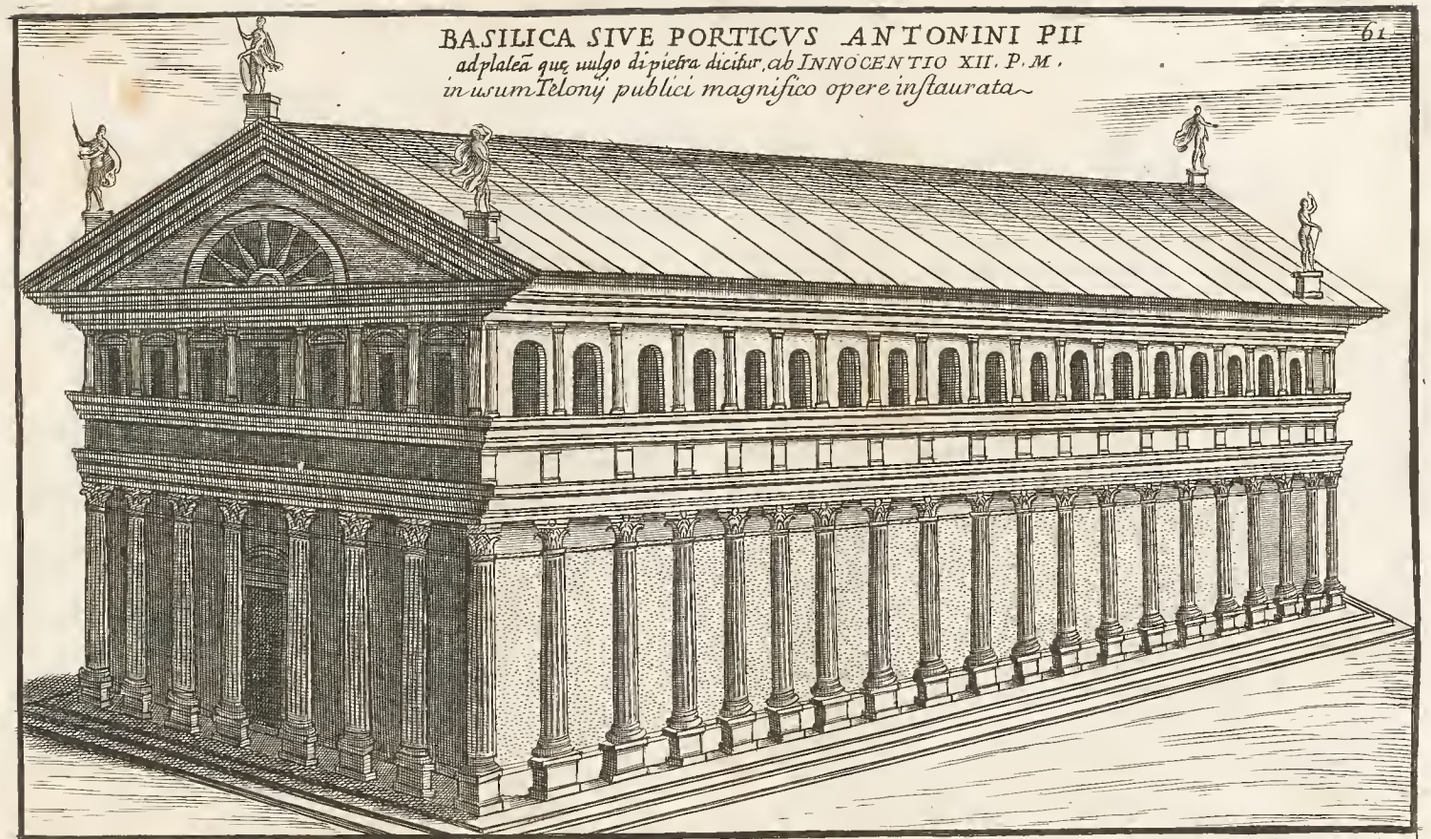

Inea urbis parte, quam piazza di pietra uocant rerũ antiquariũ eruditi cõmemorant, et columnã quam hodie alibi magna cũ admiratione suspicimus, Antonino pio excitatã, et hoc superbium ædificiũ fuisse: sed quidna fuerit, inter se dissident. Camuccius alij que affirmant Antonini ibi porticum stetisse et basilicã. alij quoz ex numero est P. Victor templũ huic bono Principi a S. P. Q. R. po: situm perhibent, cui quidẽ opinioni facilius assentior cũ I. Fauno dicẽte, ad ædẽ S. Stephani de Trulli eidẽ loco uicinã huius templi extare uestigiũ in porticu peruetusta, cuius nec principiũ, nec finis ullus discernitur ii, tantum ingentes quidẽ columnas marmoreas ita esse dispositas, ut in quadro porticus illius templi extructa uideatur, quod Antonini opus fuisse putant. Nihilominus hæc moles qualis quãta: ue fuerit ab Antiquarijs ex ornamento, planta, dignoscitur, totã fere malta fuisse contectã, et eleganter sculpturis excultã. addunt etiã prægrandẽ hanc porticũ supra duo et quadraginta opere corinthio colũnas, quibus fulciebatur, se protendisse. magnitudinẽ profecto et elegantiã huius operis colligas amice lector, si quando itor ea faciens in undecim illas uastiss. corinthias columnas quæ hodie cu sua coronide bari, aliisq ornamẽtis suppsunt oculos intendas. fuit Antoninus Pius Imperator talis ut uere mori[b] pietatẽ cognominis adimpleret; fuit enim (ne cũ P. Victore religionũ appellem) Princeps bonus, pacis amantiss, clementia, modestia, iustitiaq præclarus. Scipioni sententiã illã celebrẽ uerbis, req ipsa usurpans, malle se ciuẽ seruare, quã mille ex hostibus necare. optimo ergo iure Numæ eũ Pompilio exequabat. tantũ uero bonitatis fama exemplo que præluxit, ut barbaræ, èt remotiss[s] nationes, quæ eatenus imperij Romani iugũ nõ senserat, allectæ de pace et fœdere legatos ei, mitterẽt. O quãta Deus bone in Principe probitas, et mansuetudo cõmendatur, quantũ habet roboris et polestie cũ ea, quæ bellos, magnitud[s] præstare no potuit, facile uitæ gloria, et honestate conficiat. nec enim quę, quã magnate appellauerim, quin propter honestã uiuendi rationẽ magnate agnouerim. Tandẽ uero postquã 70 tam ãnos natus, 23. sic imperauit, cum omniũ dolore, lacrymisque discessit.

BASILICA L· PAVLI ÆMILII

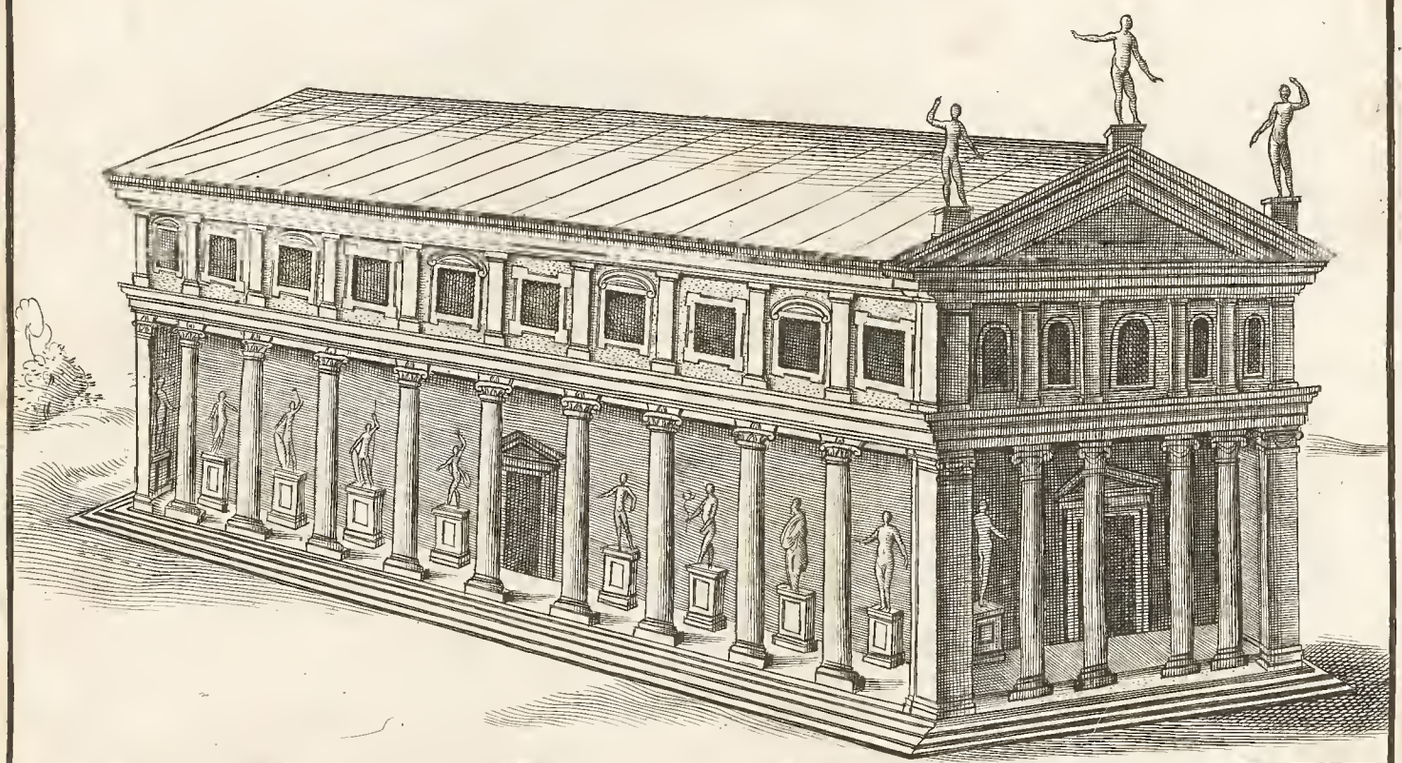

Fuit hæc Basilica Pauli Æmilij in medio fori Romani inter templū nunc S. Adriani et Faustinæ iam S. Laurentij. De hac ita scribit Plinius lib. 36. cap. nonne inter magnificā Basilicā Pauli columnis ephrigibus mirabilem Plutarchus ait eum expendisse in hanc basilicā 900000 aureos quā pecuniā cum esset cū Marcello Consul a Cæsare acceperat. Paulus Æmilius hic bis fuit consul, bis quoque triumphauit. Triumphi autem eius agmen quo triumphans ingressus est Romam fuit huiusmodi. Inprimis Vrbis uiarū quibus erat transiturus, erant utrinque parietes domuum instructæ et ornatæ tapetis auleis et eximijs peristromatis. Templa aperta præferebant in facie serta ramosq; arborū uarie innexos ad lætitiā compositos. Præibant agmen ad dimouendū populū pluri-mi suis quique baculis impedimento essent triumpho qui tribus diebus fuit continuatus. P.a uix sufficit conuehendis quadrigis bigis carnicibusq; simulachris tabulisq; pictis. Altera per uehebātur carris curribusq; Macedonū arma auro metalloq; cælata admodū fulgētia nimirū clipei, galeæ, thoraces aliaq; arma Thracica. His succedebant 3000 hominū pecuniā argētea in uasis 750 ferentia etsingula uasa terna capiebant talenta et 4. hōs. singula ferebāt uasa reliqui portabāt aliq; ētea ite uasa, scyphos uidelicet urceos atq; amphoras egregia cælatura. 3.a die sumo mane prequebātur Tibicines tubis ūbijs aliisq; instrumēthis bellicis. Post hos ducebantur boues 120 inauratis cornib; linteis sertis q; instructi ad sacrificiū quar pone sequebātur adolescētes puellæq; feretes aureos scyphos, ad sacrificij eiusdē usū et alij numisma aurei uasis 77. Horū uehi-tigia legebat unus patera uel urceli aurei ferē 10. talentor; ualoris quē Paulus Æmilius plurimis semir ūtionibus ornādi curauerat. Ad ferebātur uasa quog; aurea Antigoni, Seleuci, ac Persei cuius statim currus inrequebatur cū diademate qui-dē erepti armis impositi; mox aderat sequētis huius infelicis Regis filij ex eius familia, quos iuxtā sequebatur lugubri indumento etiaq; comitabātur retro eius familiares et domestici moestissimi. Tuis Regē cū luctu lacrimisq; spectātes sequebā-tur hos deinde 400 aureas coronas ferebāt. P. Æmilio triūphāti quarijs Vrbib; dona tribuitus. Iuxta quē Imp. prosthas sequebatur in curru triūphali purpurea indutus ueste auro gemmisq; intexta, lauri ramū dextera præferēs. Post Imp. erant cū ab ant. eius-milites laureati cum suis centurionibus, tr. tribunis et legatis. Tandem hic consul Reipub. profuit utat ea ad consulatum Horitij certe ante nam fieri ē amplius necesse contribuere ob ingentem pecuniam quam in aerarium intulit. Legit Plutarchus in vita.

BASILICA CAII ET LVCII

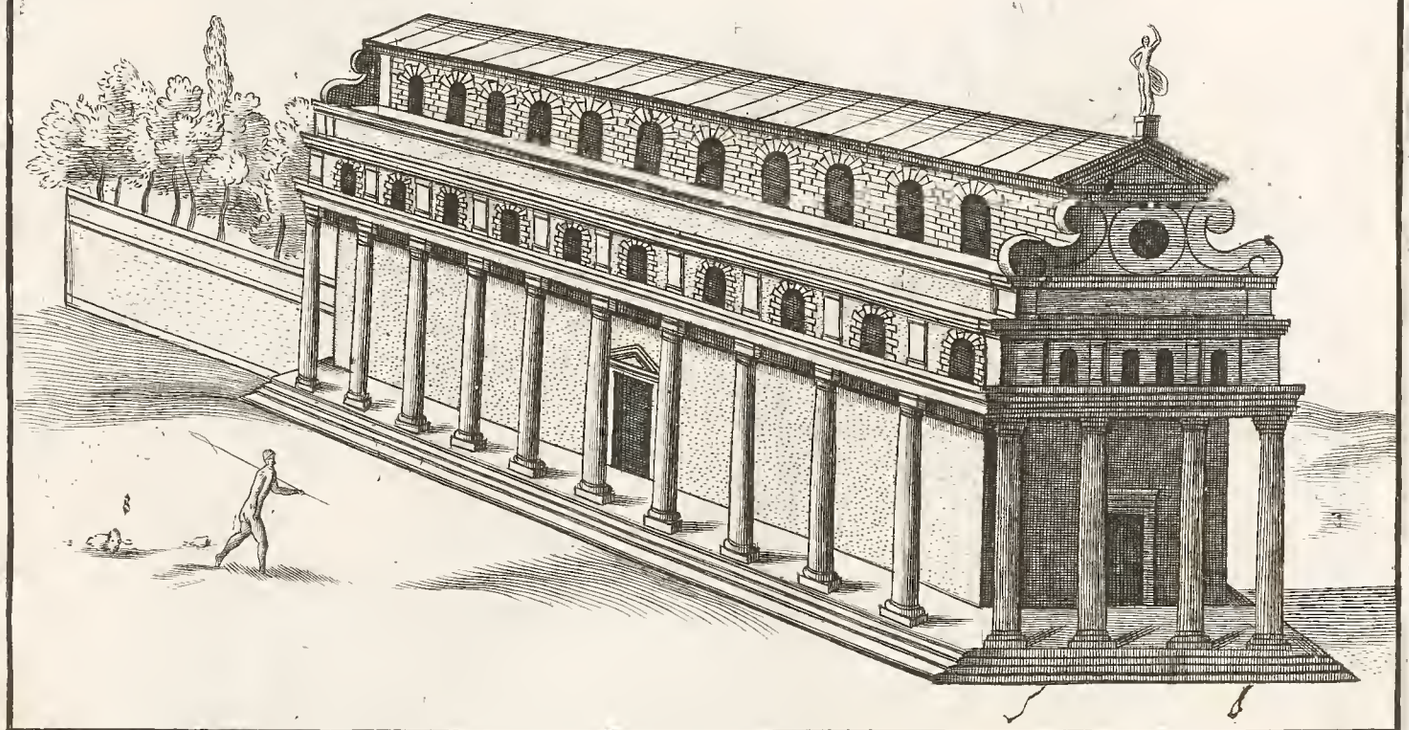

Inter templum S. Bibianæ et Vrbis moenia referente Marliano stetit Caij et Lucij Basilica, quā quidē Augustum sub eorum principum nomine sibi nepotum ædificasse autor est Suetonius. tametsi L. Faunus totum illud ædificiū Lucij et Caij nomine non appellet sed porticū duntaxat quam una cum Basilica idem Augustus extruxit: cogimur quidem hoc credere ex corrupto uocabulo quo iste ad huc locus insignitur: nam hodie thermæ Gallutij dicitur, non quia ibi thermæ aliquæ sumptuosæ fuerint Lucij et Caij nomine conditæ: sed enim ut bene notauit Faunus quod omnia ingentia ædificia thermas uulgus appellet: quem admodum et omnes statuas grandioris magnitudinis, colossos nominari non piget. præterea concamerata fornix quæ ad huc integra permanet attestatur qua præter Pantheonis illam mirabilē nullā aliam superiorem inuenies, quia uero Basilicæ nomen incidit, sciendū est ex Blondo Forliu. et Marliano Basilicas fuisse loca ubi solitum erat ius dici negotiatoresq; frequēter uersari. ut manifeste docet Vitruuius, his uerbis Basilicarum loca adiūcta foris quā calidissimis partibus oportet constitui, ut per hyemem sine molestia tempestatū se conferre in ea negotiatores possent.

BASILICA VLPIA.

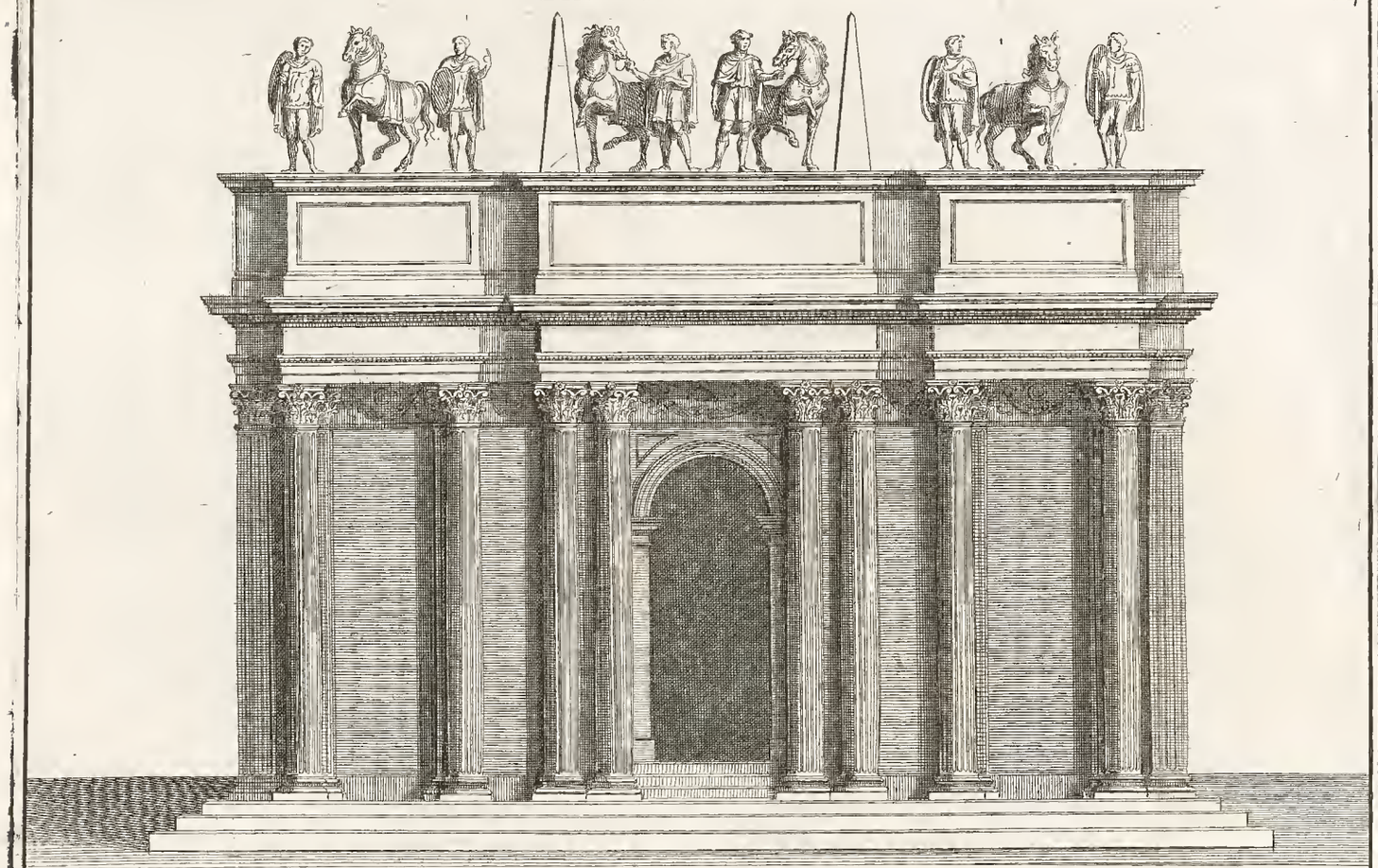

Basilica ab Imperatore Cæsare Nerua Traiano Augusto, teste P. Victore in Regione VIII. in eius Foro extructa, quam scriptores modò Traianam modò a primo gentis suę ante adoptionẽ nomine, Vlpiam cum nummis vocant. ex Numm.

Petrus Sancti Bartolus incidit.

Dominicus de Rubeis eres Io. Iacobi de Rubes formis Romę ad Templ. Sti Marię de Pace.

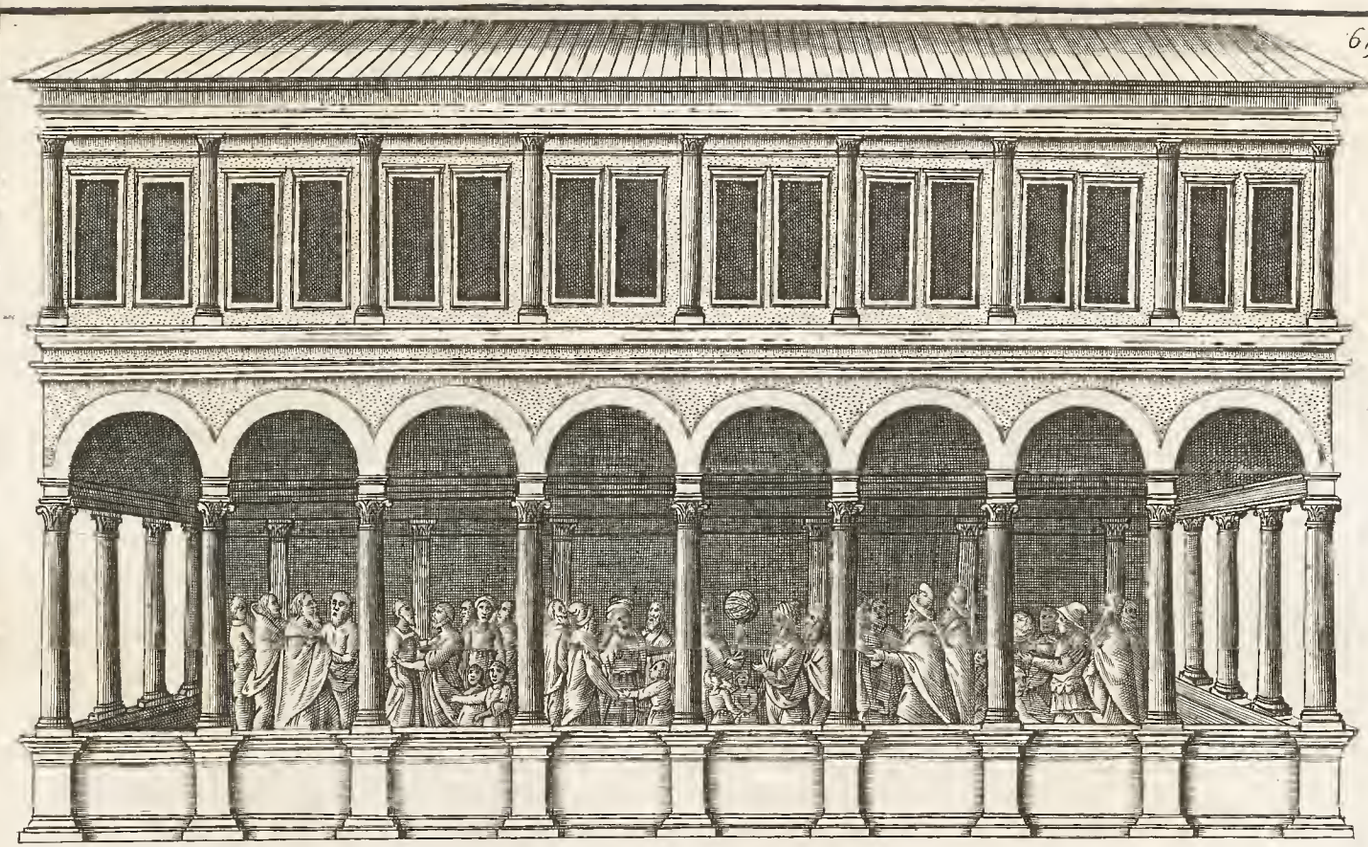

DE · ROMANO · VETERI GYMNASIO · LITERARVM · SIVE · ACADEMIA ·

Falso et imerito Plin: de natura cõqueritur: qã cũ ceteris animãtib⁹ ad se se tuẽda, et cõseruãda uires, arma, agilitate normaq; prescripserit homine nudũ inermẽ ingenio, membrisq; infatia impediũ procreauit. Tantus uir ipse consilio et literis non intelligẽs, eo magis humane nature prestãtia cõmẽdari, quo obscurioripsius ortus et maior nascẽdi imbecillitas exhibuit. Homo enim in res creatas sapiẽtia, et ytẽtia habiturus imperiũ, quo pacto decẽbus in lucẽ, ydiret nisi ẽo quo ipsũ prouida natura parẽs edere cõsueuit, animãtia quę quãdã ueluti militia sub homine exercẽt, tãquã milites, quor, precipuũ est munus obsequi, bene armati precedant. Homo uero dux suę imperator sine armis quidmodo cũ mente Deiso lius cõpote, et animo ipsius Deinedũ rerũ omniũ capacius: diuinitus inspirato, et aduto, unde uiribꝰ, ingenio, et industria in dies magis et magis crescat cõparẽat. Hoc quidẽ Romani quãtũ insita ipsa ratio sug gerebat nõ ignorarũt cũ suis in hominib⁹ egregias nature has dotes excolere, neoho lasciuiaq; marcescerẽt nitebãtur. Ciuero Imperatoriã Maiestatẽ armis et scientijs illustri et decorari nec celebre uit nõ immerito eadẽ Palladẽ militari et literario cõlẽ certamine faciebãt quam ad rẽ Gimnasiũ uocabãt, est Palestra; hoc ad corporis illud ad animi exercitationẽ domus amplus, nempe 1200. pedes ambitu cõtinẽtes, columnis circũ cuiusdã et ornatas exhuxerũt spatiosas undiq; porticus explicates, quas meridiẽ uersus duplices faciebant, neq; quid detrimenti a pluuia uentisq; acciperẽt intus aulæ et mansiones distinctæ erant, statuis et picturis ornatis. Tota interea gymnachalis instar chori locus erat, ubi iuuenes Romana literis dabat operã, eo Principes et patritij, nõ solũ honestæ uoluptatis, sed ẽtiã disciplinæ accipiendæ causa; uenitabãt. populoq; circumfusi amplus ad spectadũ locus patebat. Hinc uarias, nationũ magistros doctos: diuersi ssimas, genera tradebãtur et scolasticis sẽp certaminib⁹ cõfirmari cõsueuerãt. Quid igitur utilius, honestius et lucidius Reip. quã huiusmodi academias celebrari unde magis sapientiæ, preceptis, institutis, abundãtes sanctis, suã munerã administrarẽt et Romp. ipsa felicius. Platonis illi simile reddãt, cũ Philosophi in se regnantes, Reges q. philosophantes contineat. ex Vitruuio et alijs.

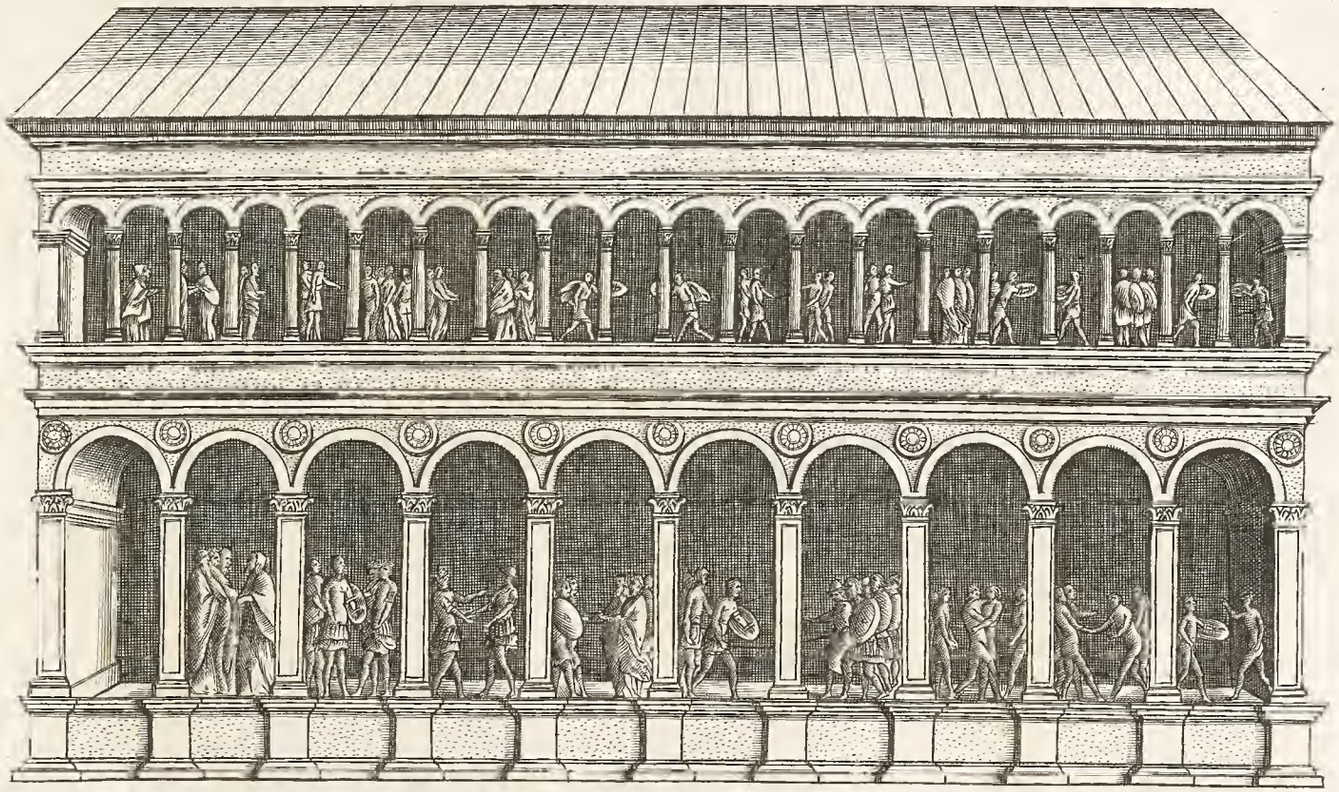

Idem met ambitus (autore Vitruuio) qui literarū ut diximus, Palestræ etiam Gymnasia continebat ubi diuersi pugiles et Athletæ uarijs ac miris sese modis exercebant sub porti-cibus longe latiq. diffusis, quarum appellatione, uel ēt hastarū, quibus utebantur in pugna, Græco uocabulo Xystici dicebantur, et hoc nomine Iurisconsulti ut Alexander ab Alexandro obseruauit, eos intelligunt non ibi deambulationes spatiosissimæ deerant, non arbores in ordinem, seriemq. dispositæ, quæ locum illum amœnū et spectabilem exibebant. Hybernis fere temporibus eo Romani iuuenes confluebant, et qui se hasta qui clava, cæstu, altēre, disco, quꝰpila, qui saltu, cursuq. fatigabant, ut neruos extenderent, uires compararent, metum paulatim adimerent, tandemq. ad seria uariaq. certamina audaciores euaderent. Quāuis uᵒ non negamus hanc artem cæpisse Romæ uilescere-, quod ludiones huiusmodi alioqui suas in theatro operas locare consueuerant: nihilominus qui se se excolendi gratia, non eo lucrandi fine adducti eo conuenerant, non parum fecisse uidebantur, siquid inde laudis, præmijq. parassent; id enim ornamenti maioris sui loco reponebant. Vtinam iuuenes hodie Romani hoc se studio confirmarent ut sui nominis gloriam splendoremq. augerent.

ARMILVSTRVM IN
Monte Auentino

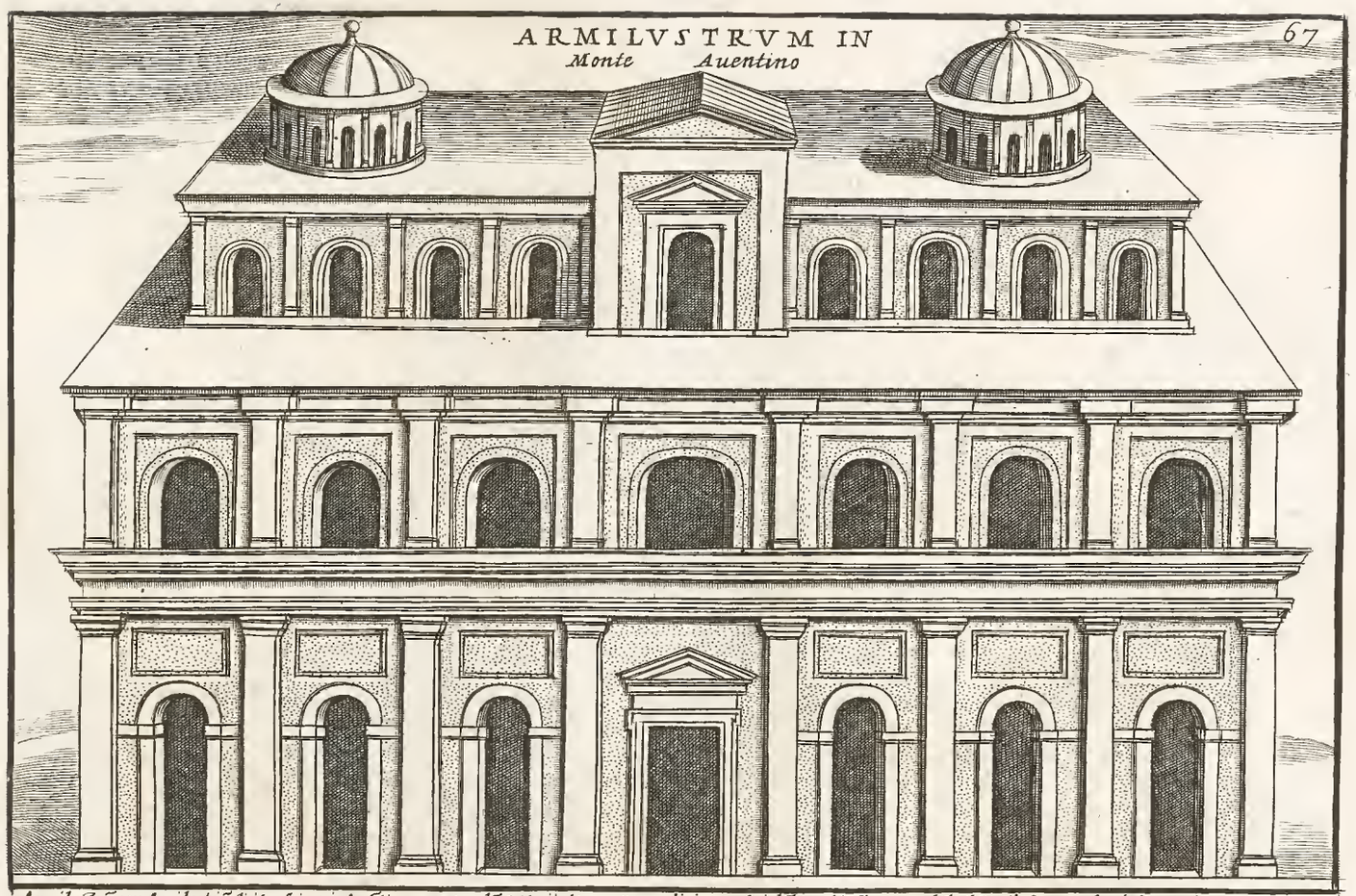

Armilustrū seu Armilustriū dicitur fuisse in Auētino prope templū S. Alexij ubi armati rem diuinam faciebāt sacrificātesq, canebāt tibijs et ludos quosdam inibant ad arma spectantes. Ex Plutarc habemus fuisse in Auentino, nā ait a Romulo fuisse sepultū Tatium Sabinorū Regem in Armilustro in Auentino et superioribus annis in proximis uineis repertū fuit marmor cum hac inscriptione SACRVM MAG VICI ARMILVSTRI. Locus item in quo huiusmodi ludi instituebantur et fiebant Armilustrū dicebatur Varro tamen non ab armis sed ab ambitu lustri armilustrū dictū existimat quod ibi circū metas fertur pompa et equi currunt. Armilustrū inquit Varro l. 5. de Ver. or. ad Cic. ab eo dicitur quod in Armilustro armati sacra faciunt nisi locus potius dictus ab his sed quod de his prius id ab luendo seu lustro quod circuibant ludentes ancylibus armati. cū Varro conueniāt S extus Pomp. l. 1. de uet. uerb. sig. Verū quod idē Varro ait lib 4. nō existimo uerū nimirū fuisse eundē Armilustrū cū Circo maximo. Existimo ig fuisse locū ubi et arma et armati lustrarētur, Arma quidē ut esset idē quod armamentariū armati ut ad bellū processuri ibi primū armati obirēt locū et ab Imperatorib' lustrarētur quib' armis, et quia armatorū specie eę ont insignes aptę ine: an inepti essent ad arma et ad bellū ibiq, p.ma antequā armati cōtra hostes prodirēt sacra Dijs facerēt quo belli feliciter mitetur quod nūc a Xpianis nris felicius fit cū Deo prelia induri serpsor precibus sacrificijsq, commendant.

CASTRVM PRÆTORIVM

post Thermas Diocletianas ad Vrbis mœnia

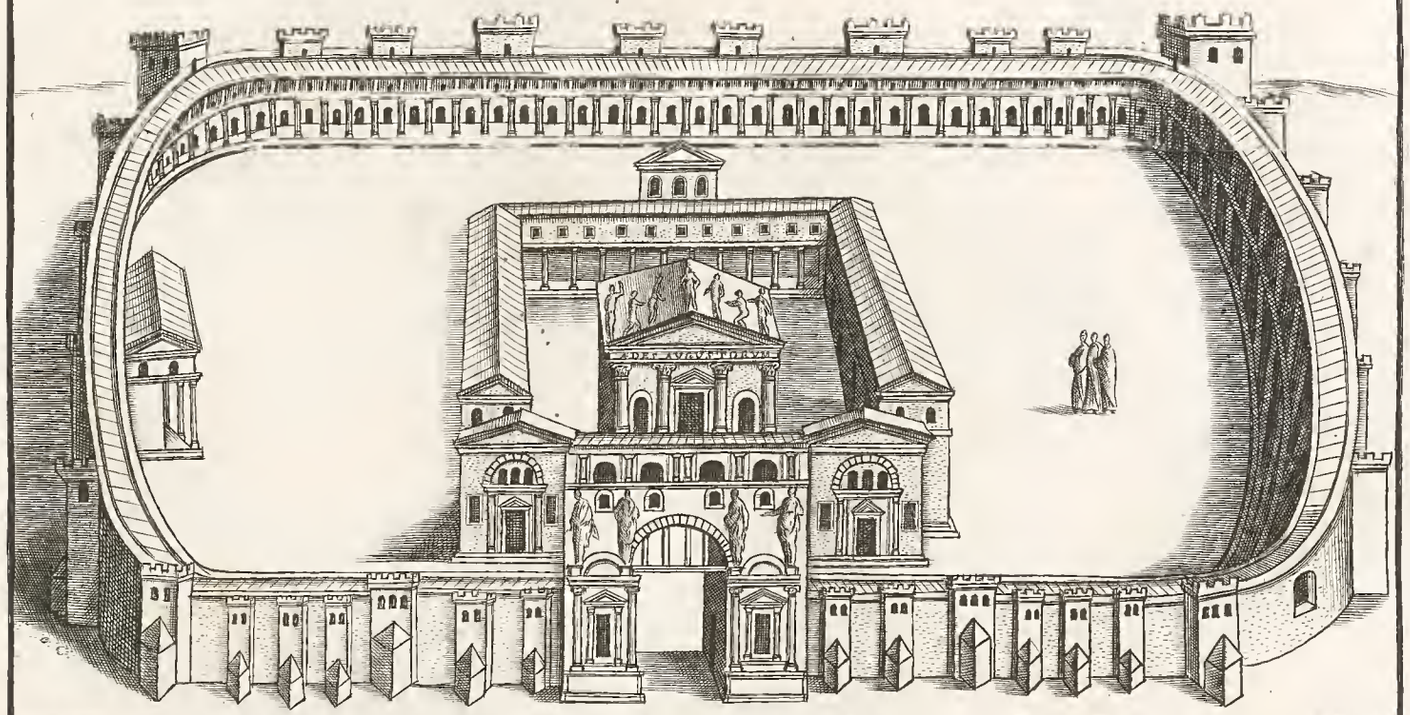

Castrumprætoriũ terte Suetonio locus erat celebratissimus à Tiberio Cæsare Prætorianis cohortibus quæ à custodijs Imperatoris erant constitutus ne uagarentur, ac per harpitha ut mos erat, diuerterentur. Scriptores qui antiquitati student, uarie de huiusmodi situ opinãtur, qui eum uia Appia nõ procul ab æde S. Sebastiani collocãt. Qui in extrema Vrbis parte ex Plinio fuisse cõmemorat, inter uias Nomentanã, et Tiburtinã, ut hodie uestigia urbis mœnib⁹ adiuncta in eo latere, quo Oriente respiciunt, ostendũtur. Scriptores 2.ª sententiæ, quorum inuentor, ac delineator diligẽs est Pyrr. huus Ligorius, uersimiliter, immo et efficacius probare contendũt, et ex ibidẽ ruinis, et ex fuga Neronis qui cũ in fundũ Phæontis liberti sui properaret iter faciens p uias salarias, et Nomentanã ex prætorio quod prope erat Prætorianos, clamorẽ cõtra se concitatũ audiuit et expauit ut refert idẽ Suetonius. Huic equidẽ sententiæ sponte subscribo, quia fundamẽtis innititur. erat hoc castrũ ex laterib⁹ pulcherrimo opere reticulato cõstructũ. ubi mansiones eleganter depictæ erant et porticus columnis suffultæ mentitijs, malitha desuper sumo cũ artificio coopertis. Intus ædicula teste Herodiano in gratiã Cæsar, siue Augusti, fabricata: ut ex tegulis ibi repertis uidetr est cũ hac inscriptione ex æde Augusti. p fistulas plũbeas aqua in hũc locũ deducebatur ut scribit Capitolinus quas Pop.ˢ Rom.ᵘˢ in iurgio cũ Prætorianis inito, quod ipsi loca et tẽpla cõpilare uolebãt abscidit unde co:/ acti Prætoriani pacẽ cũ Populo cõfirmare coacti sũt. situs huius castri uineis hodie occupatur quãuis priscis tẽporib⁹ ut idẽ Pyr. Ligorius testatur in suis paradoxis extitit tẽplũ a Xpianis extructũ

DE PONTE ET PORTA TRIVMPHALI IN VATICANO

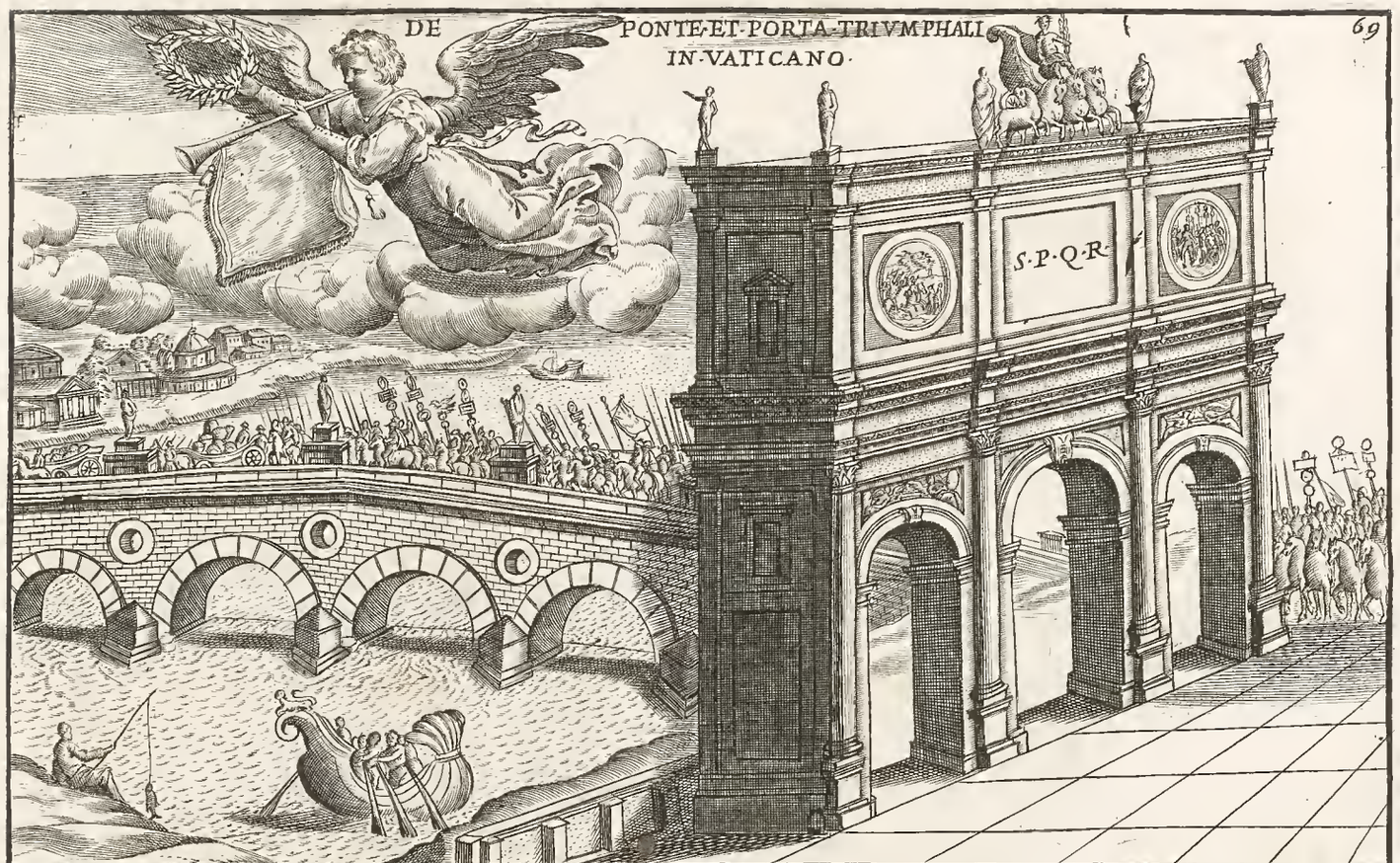

Ad locum ubi nunc Basilica Principis Apostolorum mirandas suspicimus usq; ad S. Petronillæ ædem, quondã Apollinis templũ, et Neronis circus. territoriũ patebat triumphale: Quos intra limites triumphaturus se continebat, donec omnibus ad triumphũ ornamentis tota se ciuitas apparasset, unde triumphi ordo seruandus inciperet; quemadmodũ Iosephus de Vesp. Titoq; testatur, eos non in palatio maiori, sed in Isidis templo nocte quiescere, et ad Octauianas ambulationes transisse, uotisq; rite celebratis recessisse ad Portam quæ ab eo, quod per illam semper triumphor pompa duceretur, nomen acceperit. Suetõ quoq; de ea meminit, multiq; alij ex quibus manifesto liquet hanc porta diuersa longe esse a Capena aduersus nonnullos qui id grauiss asseuerare no dubitant. cũ deabulationes Augusti ad Mausoleũ pertinerẽt, ut bene Marianus annotauit. Erat autem hæc porta ad Tyberin in loco ubi hodie celebre S. Spiritus in Saxia xenodochiũ, cæde uia et pons etiã triumphalis respondebat, quod fidem adstruit eiusdem uiæ particula saluebus munita nostris usq; temporibus post idem xenodochiũ cuius pontis fugientes aliquæ ruinæ nepe pilæ in medio extant Tyberi. In hoc ergo territorio triumphalis hæc extructa superbia per porta egrediebatur huius modi, alq; per hunc pontẽ triumphator in urbem inuectus in Capitolium contendebat. Via autem quã in urbe faciebat perlinebat ad porticum ubi hodie S. Celsi templũ, deinde S. Laurentiũ in Damaso porro uiam sequebatur in campum Floræ forumq; quod prazzà uulgo dicitur lude: orum uecta templũ Iunonis transiens nunc uulgo S. Angeli in pescaria nuncupatum flectebat ad S. Georgium in Velabro, tandem sub Palatino, intra Circum Maximum ad latus Septizonij seuer. per arcus Constantini, Titi et Septimij Capitolium conscendebat magna cum populi, exterorũq; lætitia qui ad tantã urbis gloriam et amplitudinẽ confluebant templor, eodie foribus bipatentibus, uij suffitus, florumq; fragrantia redolentibus, ubiq; symphonia et concentibus, tanuis muris, et fenestris eleganter uario sertici colore, perstromatiq; genere exornatis Ex Pyrro Ligorio, Blondo, et alijs.

ARCVS TRIVMPHALIS CÆSARIS OCTAVIANI AVGVSTI

In Via Flaminia

Non longè ab arcu Domiliani arcus stetit triumphalis Cæsari Aug. exeitatus è marmore structus, elegãterq. elaboratus quod ibi victoriæ aeres ab eo feliciter gestæ insculptæ fuerunt. Hodie uerò nec unũ quidem de tantã mole uestigiũ remanere uideo. quod forte in causa fuit quare Marlianus ité et L. Faunus nulla de eo uerba fecerint, nisi R^us franc^s Albertinus in opusculis antiquis diligens, et uerus Antiquarius, quãuis nimiũ breuitati studeat. Octauianus fuit è Regia Octauiorũ familia quæ Velitris incepit ac floruit, ibi que natus est, ut ex ruina et inscriptione quã uidi, et sibi ne memini) legi mihi aliisque constitit, ciuitate in Latio sita procul à Roma 18. passuũ millibus, nulli quidé post Neapolim q eam fere regioné secunda, mediocriter opulenta, utiam melius de ea Volaterranus scripserat frumento et uino præsertim copia, populoque abundantiss.^a cuius hodie spiritale ac temporale dñium tenet Em.^mus ac R.^mus D.S.R.E. Cardin. Cyb. Epus Ostien. et Velitern. fuit hic Imperator suo tempore felicis.^me quod in altis.^a mundi pace administrauit. Tres habuit triumphos à S.P.Q.R. sibi cõcessos ut refert Seruius lateq. Sigonius quib.^s gloriose Romã inuectus est; primus de Slauonia. 2. ex Victoria Maritima. 3. de Marco Antonio uicto et obtento regno Ægypti, et Regina Cleopatra, quos ultimi meminit S. Hieronymus. S. eo die Augusti duxisse secũ in triuitu captiuos, numerũ, et antiquos Ptolomeos, omniũ gazas, ut nec antea nec postea tãta copia auri, et argẽti, gemmarq. Romã aduecta fuisse noscatur. ut et aly referãt adeo ut suo tempore Iani fores clauderentur et si Liuio atq. Orosio nõ credimus terras illas obseruuit, quod simbolũ pacis erat apud Romanos, quis semel ab Vrbe condita hinc uerò ter clausas fuisse fores mirabãtur. Imo et felicissa.^a tempora, in quæ plenitudo illius temporis erupit quo Deus unigenã filiũ suũ suscepit, ex Maria Virgine mundo ipsius dedit Saluatorẽ, meruit paganus hic Princeps propter summã mansuetudinẽ et clementiã, liberalitatẽ, iustitiã et fortitudinẽ primum Augustus appellari, ité et pater patriæ, templis inuita honorari, laudẽ uerò sicut unus ex Principibus cecidit ætatis suæ an. 73. et imperij quod tenuit 56.

ARCVS TITI VESPASIANI

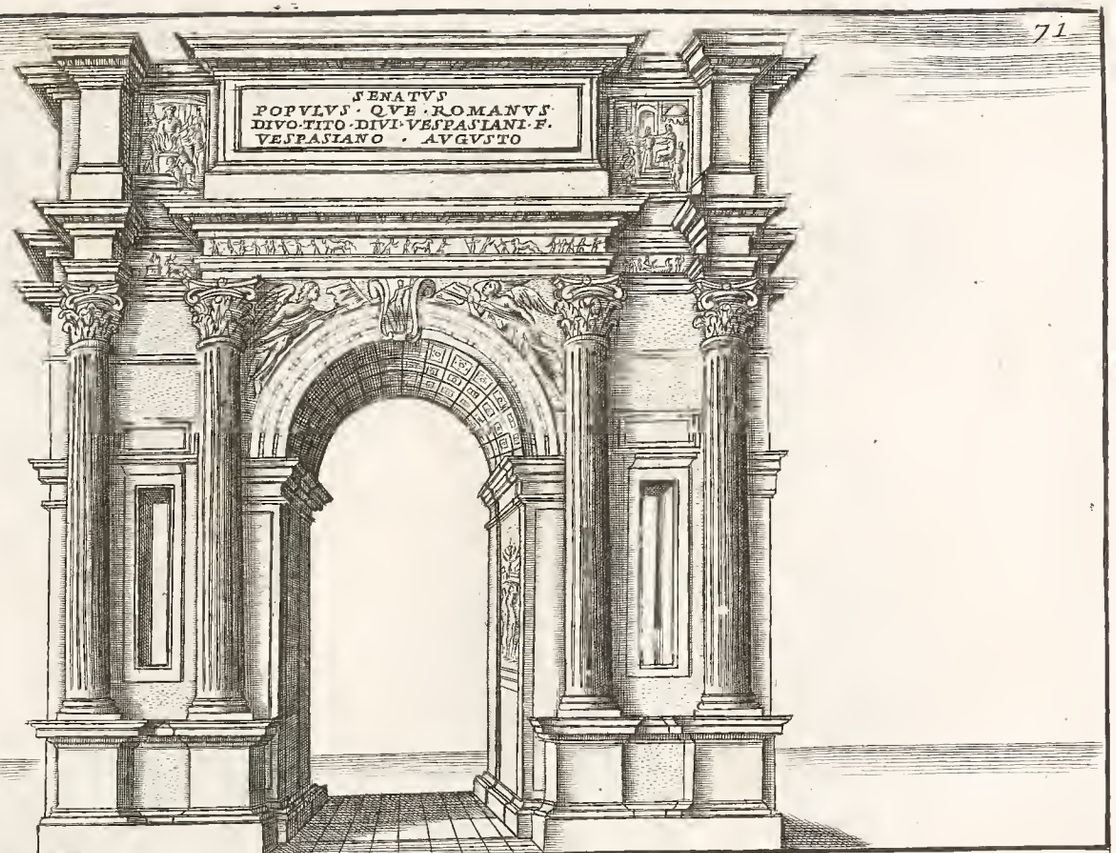

Arcum Tito Vespasiani filio optimo Imperatori ita ut delitiæ generis humani diceretur S.P.Q.R. ad caput Comitij in uia sacra statuit, ut uictoriarum eius monumentū et præsertim ob expugnatā Hierosolymā quā tandem post acerbissimam omnium fere obsidionē cepit, ad eam enim obsessos redegit inopiā, ut quod Iosephus narrat Hebræus, mater proprīū infantem (proh nefas) fame coacta, igni assum uoraueriť, quæ omnia accidere, ut recte animaduertit Euseb. lib. 3. hist Ecc. ita quemadmodū à xpō Dño fuerant prædicta, ob cuius indignissimā necē tantā calamitatē subiere, adeo ut Titus ipse, alioquin ingenio clementissimus, miratus tantā stragem, sublatis in cœlū manib⁹ Deum testatus, dixeriť, opus suum nō esse, numerus cæsorū et fame enectorū, præter abductos in triumphū, et ad metalla damnatos supputatur fuisse undecies centena millia. Ad monumentū huius uictoriæ, ab uno latere Arcus conspicitur currus quadrīugus quo Imperator triumphans uehitur præcedentib⁹ 12 licторib⁹ cū suis quisq; fascib⁹, ab altero candelabrū aureū, tabulæ legis, mensa aurea, uasa oīa ex augustiss⁹ Salomonis templo sublata.

ARCVS
CONSTANTINI
IVXTA
AMPHITHEATR.
VVLGO
COLOSEVM.

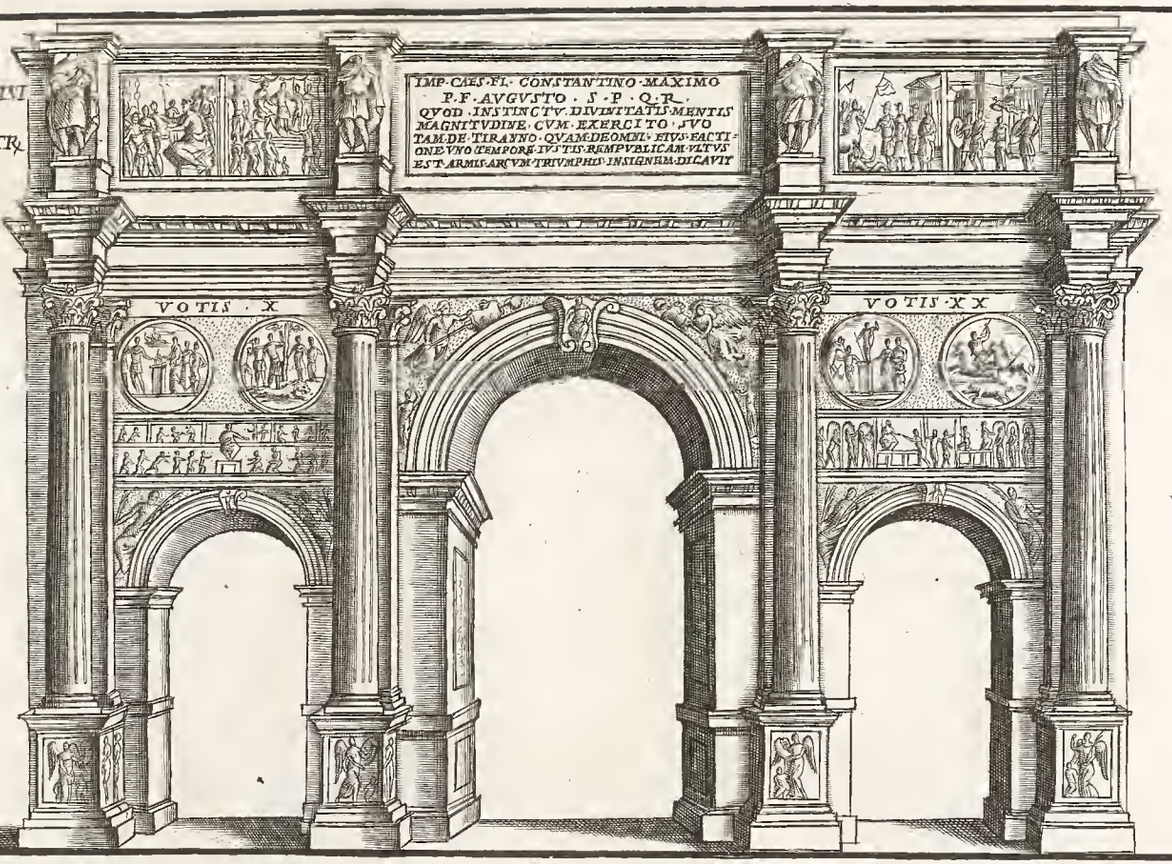

Arcum hunc Constantino posuit S·P·Q·R. ob reportatas uictorias, sed præsertim ob liberatã Vrbem quam tyrãnice inuaserat et administrabat Maxentius, profligato eius exercitu longe suo licet numerosiore ad pontem Miluium ubi Maxentius ex fuga quoniam iam longius Constantino obuiam prodierat, reuersus, de ponte artificiose coniunctis lintribus composito, in Constantini ruinam, prolapsus in Tyberim, cum magna suorũ manu misere periit. Narrat Eusebius lib. 9. hist Eccl. Constantinũ hanc uictoriam obtinuisse diuinitus uirtute S. Crucis, quam dubius de futuro belli exitu in cælo mira luce circumfusã uiderat his uerbis: IN HOC SIGNO VINCES: quamobrem adeo deinceps felicissimis crucis auspicijs confidit, ut eam perpetuo exercitui suo ad modum Labari præferri iusserit. Vrbem uictor ingressus non solum hic Arcus, uerum etiam statua fuit ei collocata manu dextera crucem gestans, his uerbis· HOC SALVTARI·SIGNO·VERÆ·FORTITVDINIS·INDICIO·VRBEM NOSTRAM LIBERAVI·Ex Traiani Arcus ruinis extructum satis constat ut luculenter probat Io: Pet. Bellorius in suo de Veter. Arcubus libro.

ARCVS L·SEPTIMII SEVERI AD RADICES CAPITOLII

Arcum hunc idem S·P·Q·R· constituit L·Septimio Seuero in foro Romano ad radices Capitolij; ob rem præclare militiæ in Orien: te præsertim administratam; nam deuictis Parthis, Adiabenis, Arabibus, Parthicus Adiabenicus, ut ex inscriptione, reique gestæ monumentis in hoc eodem Arcu incisis, constat, est appellatus. Triumpho ei propterea non semel decreto, triumphare renuit præcipue quod laboraret pedibus, nec posset iccirco currui triumphans insistere, permisit tamen ut M·Aurelius Antoni: nus eius filius triumpharet loco patris cui ea de causa fortasse simul cum patre fuit idem Arcus ab eodem Senatu constitutus. Qui ad hæc usque tempora etiamnum integer persistit nisi quod nonnihil incendio, aljsq, barbarorum iniurijs læsus sit, alijsq, defossus: isti etenim ira ac rabie inflammati in hanc Vrbem adeo exarserunt, ut qua in homines uindicta exaturare se nequiuerint, eam in ipsas petras et saxa euomuerint.

ARCVS TRIVPHALIS GRATIANI

Ad Ædem S. Celsi

Ad templum hodie S. Celsi Gratianum Imp. cum Valentiniano ac Theodosio arcũ habuisse triumphalẽ miræ magnitudinis constat ex marmore ibi inuento cũ simili inscriptione IMPPP. CÆSSS D DD NNN. *Gratianus, Valentinianus et Theodosius pij felices et semper* AVGGG. *arcum ad concludendũ opus omne porticuũ maximarũ æterni nominis sui pecunia propria fieri, ornari que iusserunt. Quo quidem argumento colligi potest, huiusmodi arcũ fuisse et mole et artificio admirabilẽ, multisq; laboribꝰ et figuris ornatissimũ cum tres Potentissimi Principes, quorum singuli uniuersa struere, et decorare Romam potuissent uni operi cõmunem ultimamq; manum imposuerint. cuius uestigia Iulio II. Pontif. Max. multa extabant, ac hodie extitisset. ni partim multæ lapides ad nouas inde fabricas translatæ fuissent, et partim prohdolor (id quod sine stomacho, simul et planctu dici non potest) in confectione calcis decocti, et consumpti fuerunt. propterea quod Albertinus uerus illius temporis antiquarius testatur unum se uidisse lapidẽ calcarij clibani condemnatũ notum ex inscriptione quam refert. Gratianus filius Valentiniam post patrui Valentis obitũ Orientis et Occidentis imperiũ tenuit, Gothos superauit, industria acuiribus Theodorij Hispani prefecti, quem postea ob preclara ipsius merita consortẽ sibi fecit Imperij, eidem partẽ Orientis attribuens. tandẽ a Maximo Tyranno in uia Italiã uersus occiditur nouẽ et 20 annos nõ ultra natus, utique nõ occidendus si ad imperiũ diligenter attendere, et eiq; atq; sibi nuugilaret, qua in re remissius gessit, fuit tamen egregiæ indolis et Christianus in remq; christianã sicut ipsius Pater optime affectus.*

DE ARCV DOMITIANI HODIE ARCO DI PORTVGALLO

ab ALEX. VII. P.M. ob commoditatem ~~viæ~~ Flaminiæ sublato.

Inter alia adulationis argumenta, quibus ueteres Romani suos imperatores, aut Ciues triumphantes excipere solebãt, arcus erant triumphales artificiosissimè elaborati, quos quidẽ erigebant, ut inuerent mortalẽ illos naturã exuisse, et ad immortalitatẽ aspirasse. cum uero in tota Vrbe Romæ. 36. Arcus huiusmodi extitissent diuersis Imperatoribus excitati nõ minoris structuræ, et elegantiæ fuit Arcus hic in honorẽ Domitiani extructus, unde et Domitiani appellatur, quanuis eundẽ inuenio Tripolis quoque appellari: Hodie uero Arco di Portogallo. lapidibus marmoreis erat incrustatus cũ quatuor pulcherrimis columnis ex natura uersi coloribus ut uestigia ad huc indicant cum statua ipsius Domitiani in procera statura ut docet Sueton. expressa ad eum modũ, quo ex eius Numismatis uidetur excussa. Infra direptæ urbis erat effigies prope Victoria, Pallas q. gratulatis specie. uerũ hoc indignè, quia si credimus Plinio Iuniori in Panegyrico Traiani, Domitianus nõ ligitime triumphauit ut similes honores iustè mererentur quos ficti et permetũ ei ciues conferebant. tandem indigne Vespasiano Patre, Tito q. fratre gessit Imperiũ. fuit namq. luxuriæ deditissimus, infestiss. præsertim senatoribꝰ, uirisq. patritijs, Christianis, et Iudæis ex stirpe Dauidica quos ad ultimũ supplicijs persecutus est, tandẽ et muscẽ, quos transfigebat in otio. unde dicterijs illud ortũ habuit cũ nauy quæreretur qui cũ esset Domitianus respõsũ est nec musca quidẽ quia homines, et muscas occidebat ne quis alius superesset. cum uero quimale agit, male quoq. occumbat præmiũ sui scẽleris accepit, nam ab Stephano Maiordomus qui corona græce dicitur occisus fuit.

ARCVS TRAIANI AVGVSTI OB VICTORIAM DACICAM.

Fortè in eius foro Ex Nummo.

Petrus Santi Bartolus incidit. *Ex officina Dominici de Rubeis ad Templu Ste M^ae de Pace*

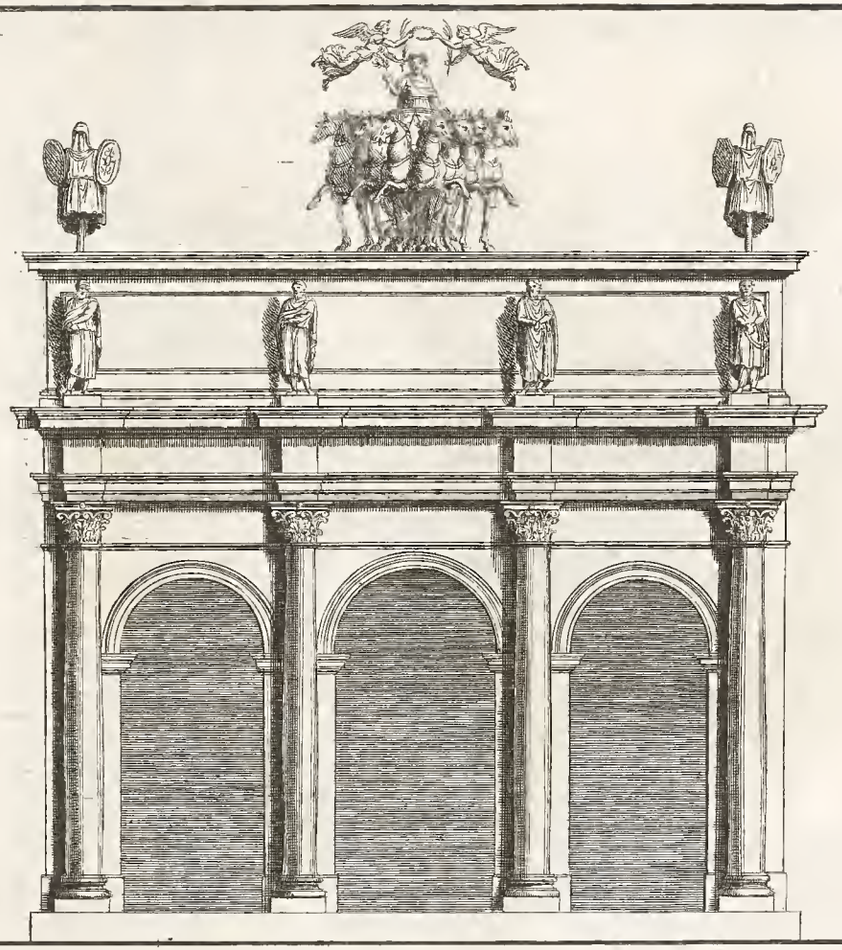

ARCVS TRAIANI AVGVSTI OB VICTORIAM GERMANICAM. *ex Nummo.*

Petrus Santi Bartolus incidit.

Ex officina Dominici de Rubeis ad Templum S.ae M.ae de Pace

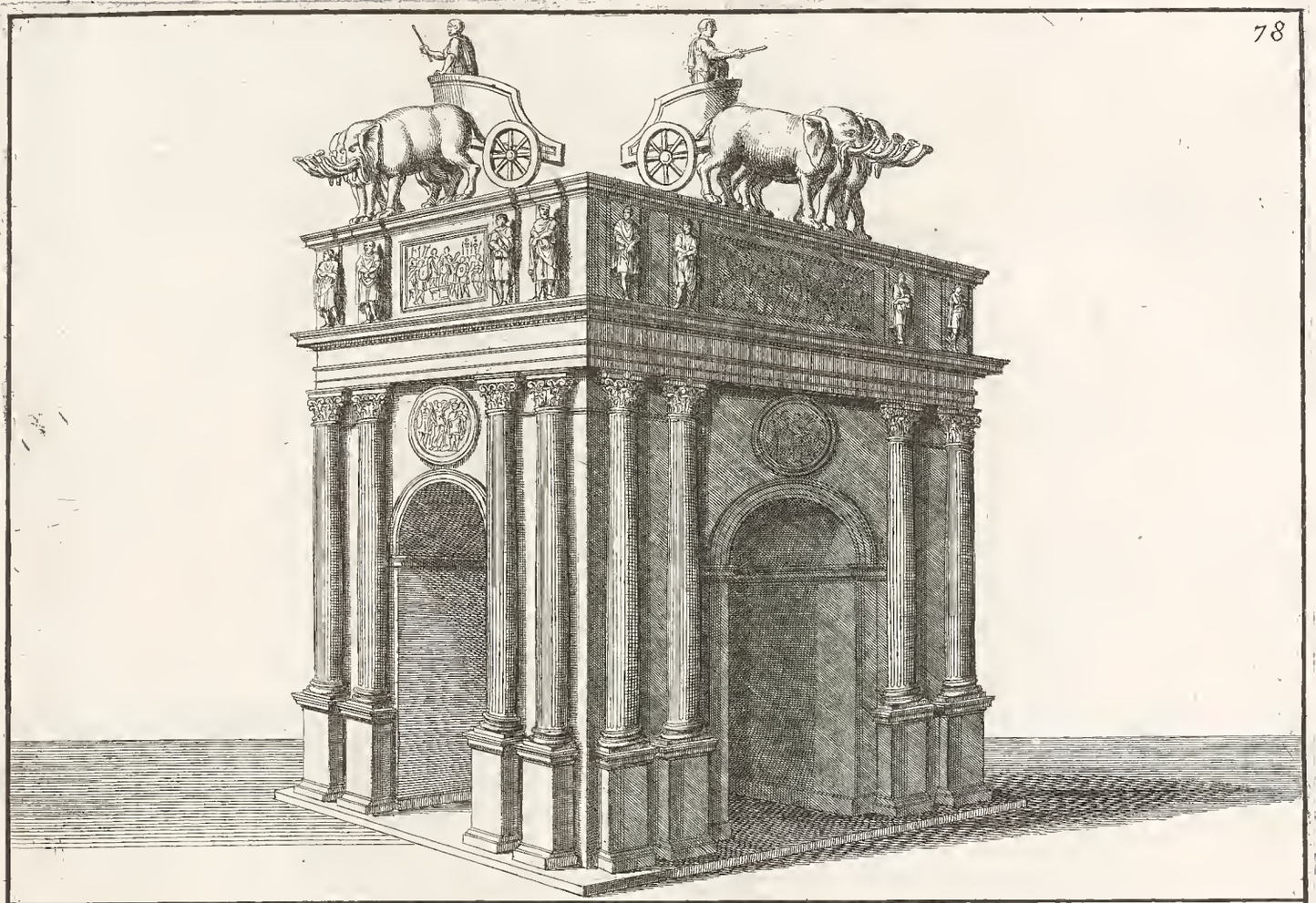

ARCVS DOMITIANI AVGVSTI OB VICTORIAM GERMANICAM
Ad Templum Fortunæ Reducis DE QVO MARTIALIS *Lib. 8. Epigr. 64. ex Numis.*

Petrus Sancti Bartolus incidit — *Ex officina Dominici de Rubeis ad Templ.m S.æ M.æ de Pace*

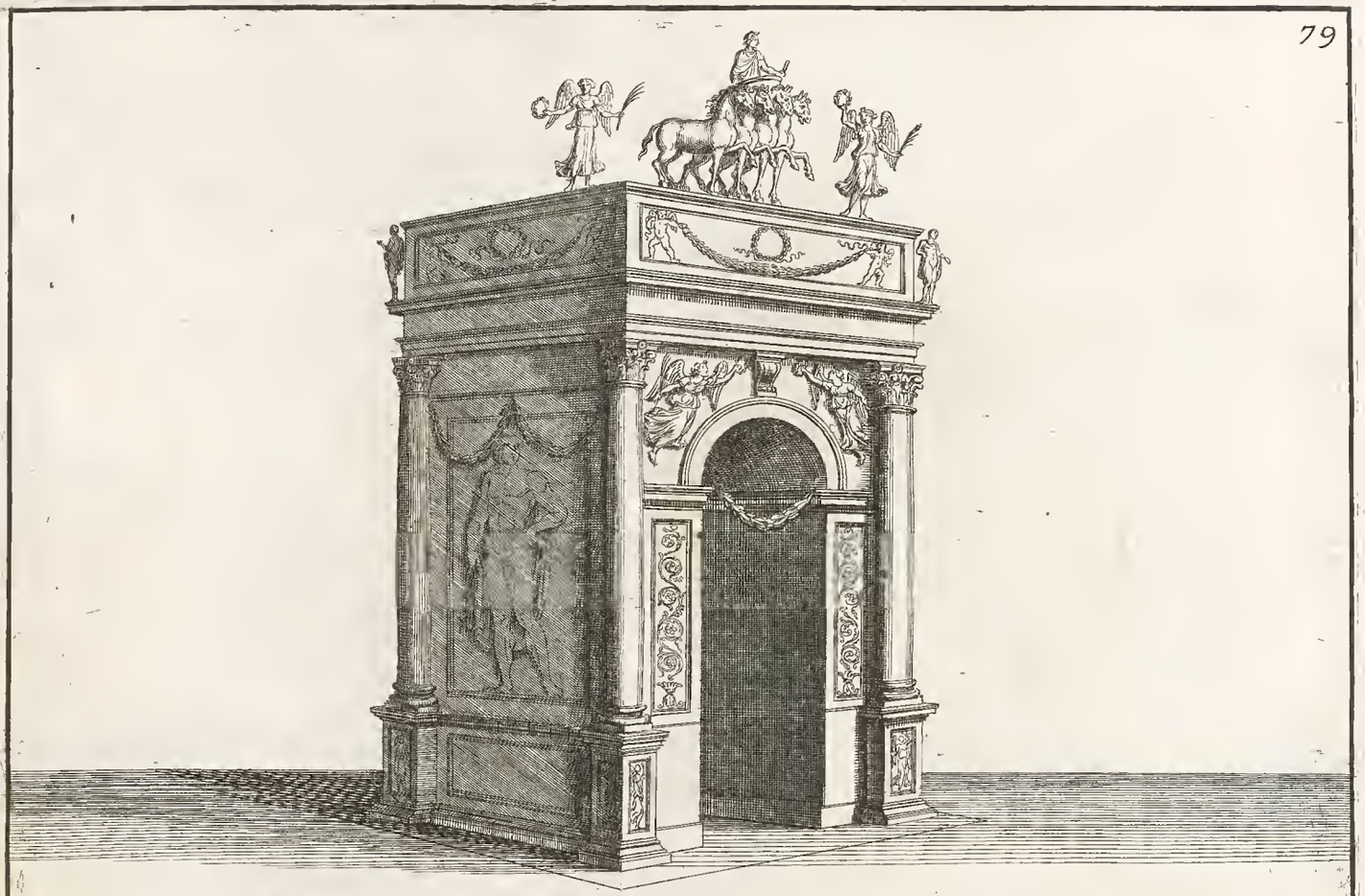

Arcus, ut censent Eruditi, Neroni, teste Tacito Annal. lib. XIII. Anno Vrb. Cond. 811., à Senatu decretus ob Victoriam de Parthis, Duce Corbulone, relatam. Ex nummis.

Petrus Santi Bartolus incidit.

Ex officina Domnici de Rubeis ad Templum S^ae M^ae de Pace.

PORTA·NÆVIA
ET·LABICANA
HODIE
PORTA MAGGIO
RE

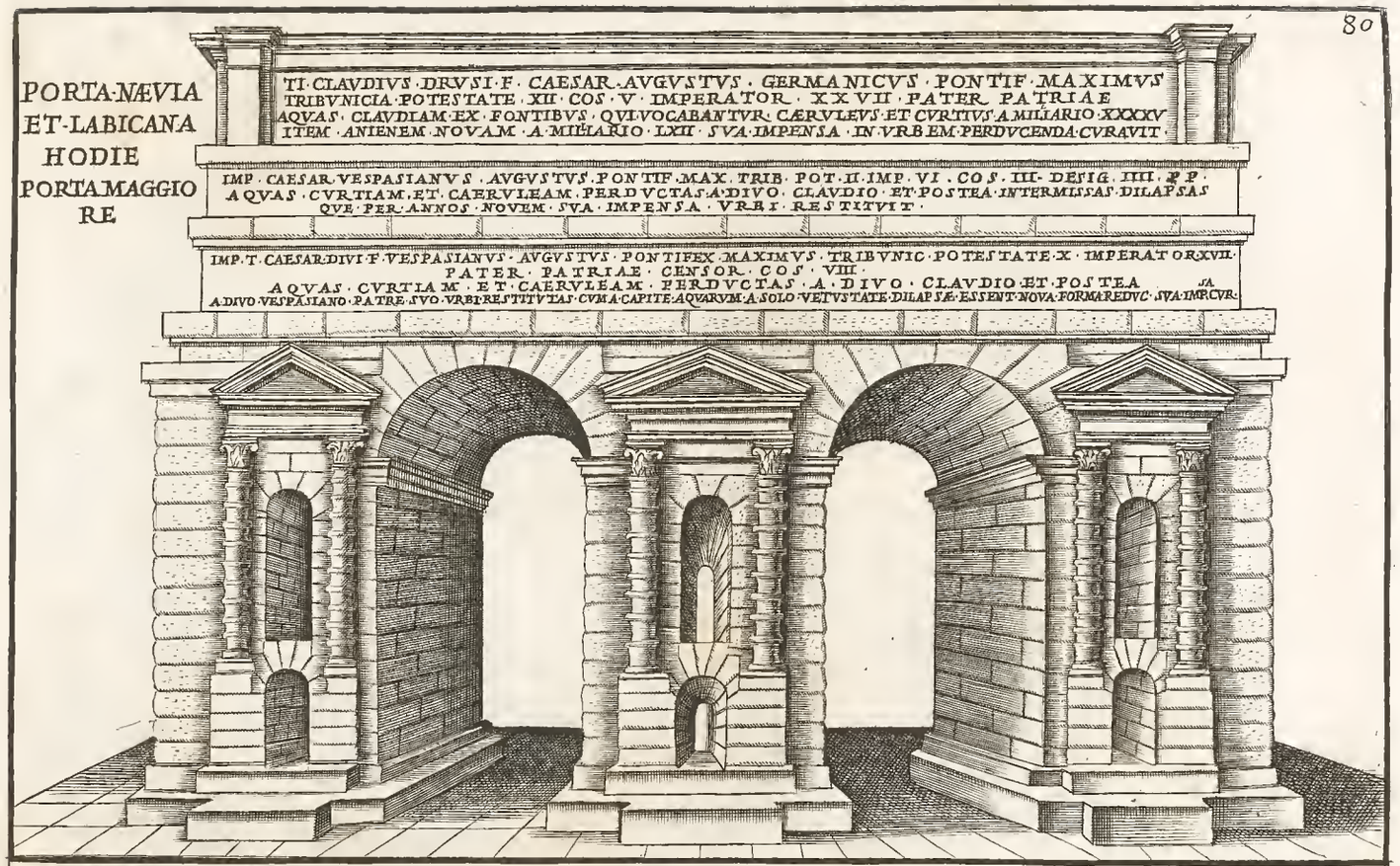

Porta Nęuia, et Labicana nunc Porta Maggiore dicta ut ex sua inscriptione apparet, quæ quidē ostendit, à quo extructa et ornata fuerit. Hæc etiam castellū et receptaculū aquarū erat, quæ in diuersa urbis loca distribuebantur. Primus uero qui eas induxit, et aquæductū fecit, fuit Claudius Drusus Cæsaris Augusti filius, cum antea XXXXV. millibus a Roma passuū aquam cęruleā et curtiā induxisset. Præterea induxit aquam Anienis nouā quæ LXII. passuū millibus a Roma aberat, quæ ab aliis Imperatoribꝰ instaurata fuit, ut ex inscriptionibꝰ quæ adhuc incisę extant uidere est magnis expensis per arcus supra terram, partim subterraneos pro opportunitate loci deriuatā. cum uero arcubus diruti aquæductus aqua funditus periret felicis recordationis Sixtus V. arcus et aquæductus subterraneos et qui supra terrā extiterant per multa millia passuū dissipatos mira celeritate, et expensis refecit et instaurauit et Vrbis ad beneficiū et ornamentū reduxit usque ad montē Quirinalē ubi ibidē eius mirabilis memoria apparet in fonte pulcherrimo quinq; triaora diffluit. et inde palatiū Pontificū Quirinalis et uniuersū montē nec nō et eximiū uiridariū Thermis uicinioq; Illᵐᵘˢ Cardˡⁱˢ Montaltus absoluit et multis statuis antiquis adornauit. et alias urbis partes ad cultū et elegantiā irrigat. ab hac Porta Maiore duę uię, altera Prenestina, altera Labicana incipiūt.

THERMÆ AGRIPPÆ

prope T. Pantheon

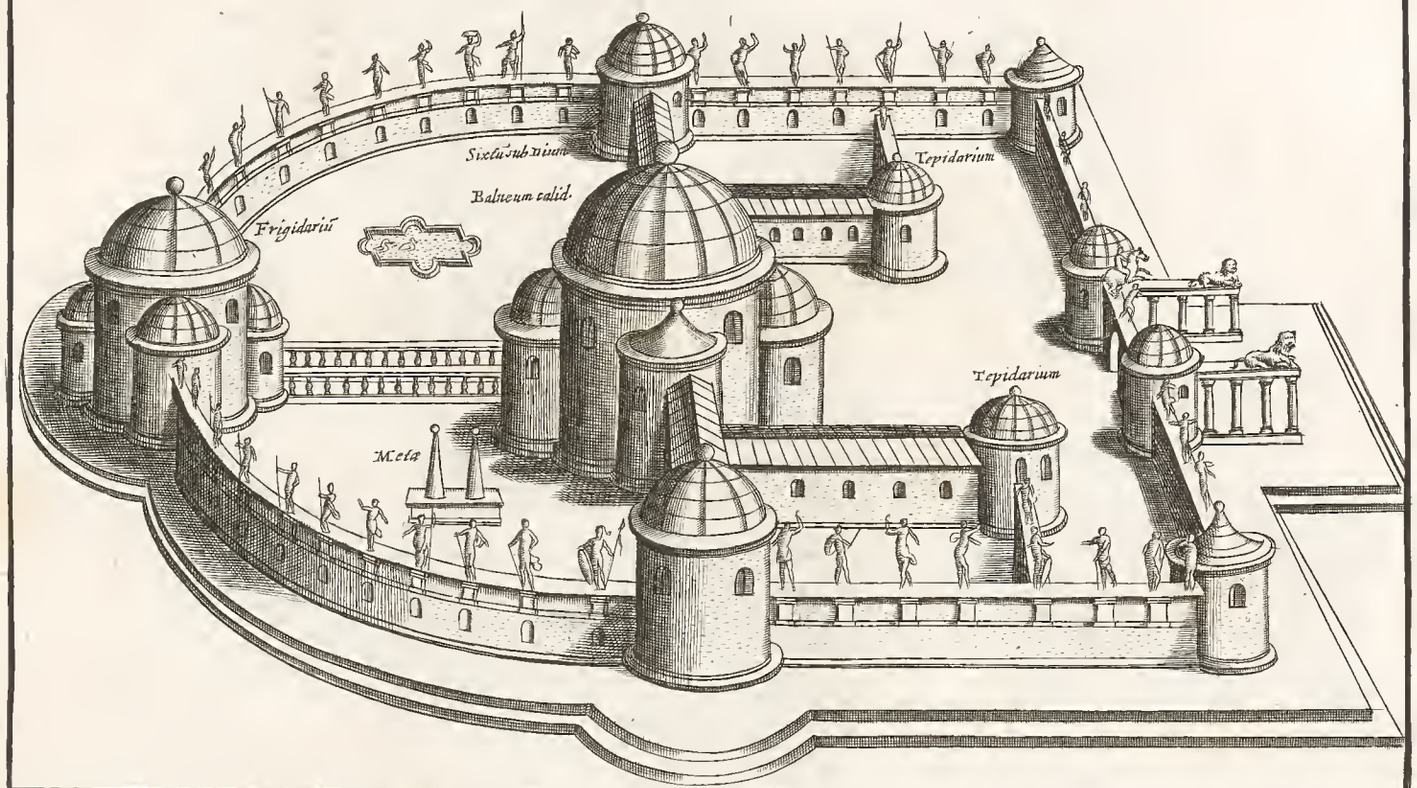

Thermas has Agrippa exædificauit retro Pantheon ad usū balnearū nam iccirco erant distincta loca tam calida quam frigida, ut hic exprimuntur selectissimis undiq; statuis adornata: praeterea erant alia loca amplissima pro — exercendis agitandisq; corporibus, ludisq; quibus expletis —, accedebāt ad selauandū: loti et tersi conspergebantur aquis odoratis, ut luxui nil deesset. Aderant item labra siue lauacra ēcuasa ex lapide porphiretico refrigerandis membris æstiuis caloribus. Spheristeria quoq; forma rotunda accomodata ad lusū pilæ aliisq; ludis. Apodyte: rium item erat locus seruandis uestibus, nam ubi se exuerant ad ineundā luctam eas cōmittebant custodiæ capsarij cui id incūbebat. Aula eliam prægrandis erat intus foris q; statuis ornata, ut porticus picturis eximijs aliaq; huiusmodi quæ ad faciebant ad oblectandū detenē: dumq; socios amicosq; interim dum lauantes operiebantur, ut refert Vitruuius lib. 5. Ad conseruandam autem ualetudinē, thermæ balneaq; usus facil plurimū ut uult Galenus . 3. de tuenda ualetudine.

THERMÆ DIOCLETIANÆ ET MAXIMIANÆ, INTER QVIRINALEM ET VIMINALEM

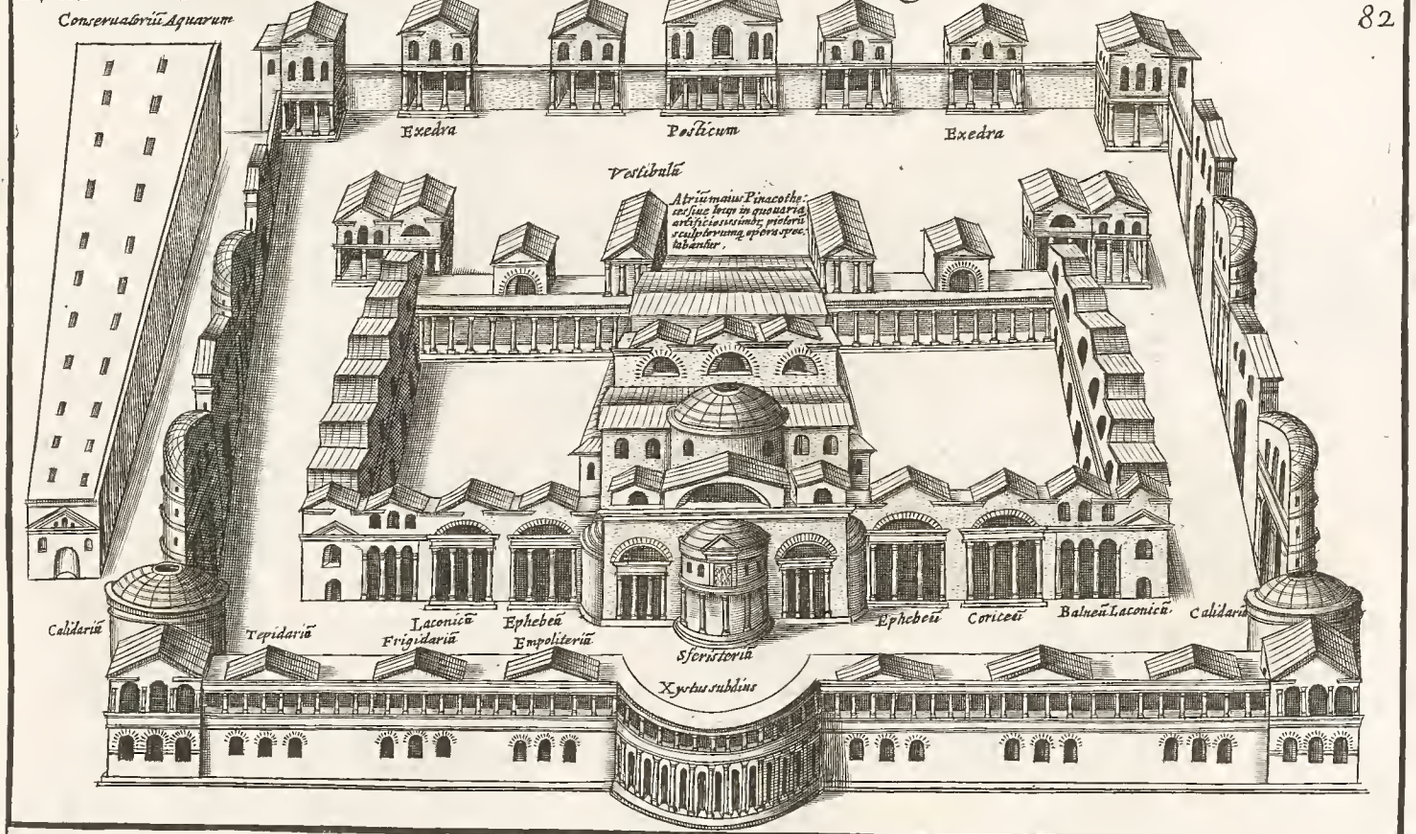

Thermæ Diocletiani sitæ sunt inter colles Viminalē et Quirinalē locus Altasemita dicta, has iam a ueteribus institutas, ut indicat lapis ibi repertus, amplificauit et perfecit Diocletianus cum Maximiano collega, qui deinde illas exornarint et dedicarint constat ex lapide inibi inuento ubi hæc inscriptio. CONSTANTINVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI SEVERVS ET MAXIMIANVS CÆSARES THERMAS ORNARVNT ET ROMANIS SVIS DEDICAVERVNT. Construebantur autem ad fruendam ualetudinē, nam cū esset calida, hoc enim uocabulū græcū thermæ indicat facile eas ingressi sudore manabant uel etiā aquis salubrioribꝰ reficiebātur seruatis in subterraneis locis, dolia seu castra appellabantur unde aquæ deinde in plurimas partes dispertiebātur. addebantur thermis loca seu aulæ ampliss. porticus q, ingentes seu xisti cū exedris ad exercēda corpora animosq, Ædificiū sane ut ex uestigijs quæ adhuc extant apparet fuit Romana dignū magnificentia, indicant id columnæ pręgrādes fornices siue arcus parietes admirabili oīa opere cōstructa. quare locus et merito quidē diuino cessit cultui accōmodatis uestigijs ad. Amplior. templi S. Mariæ Angelor, ut alijsmp ad S. Bernardi, merito inquā quod structura hęc multa costet Xpianoꝝ sudore XI enī millia dicūtur ab infestis Xpiano nomini Impijs ædificia huiꝰ b uē: do damnata seu addicta.

THERMÆ ANTONIANÆ

Apud Aedem S. Sixti

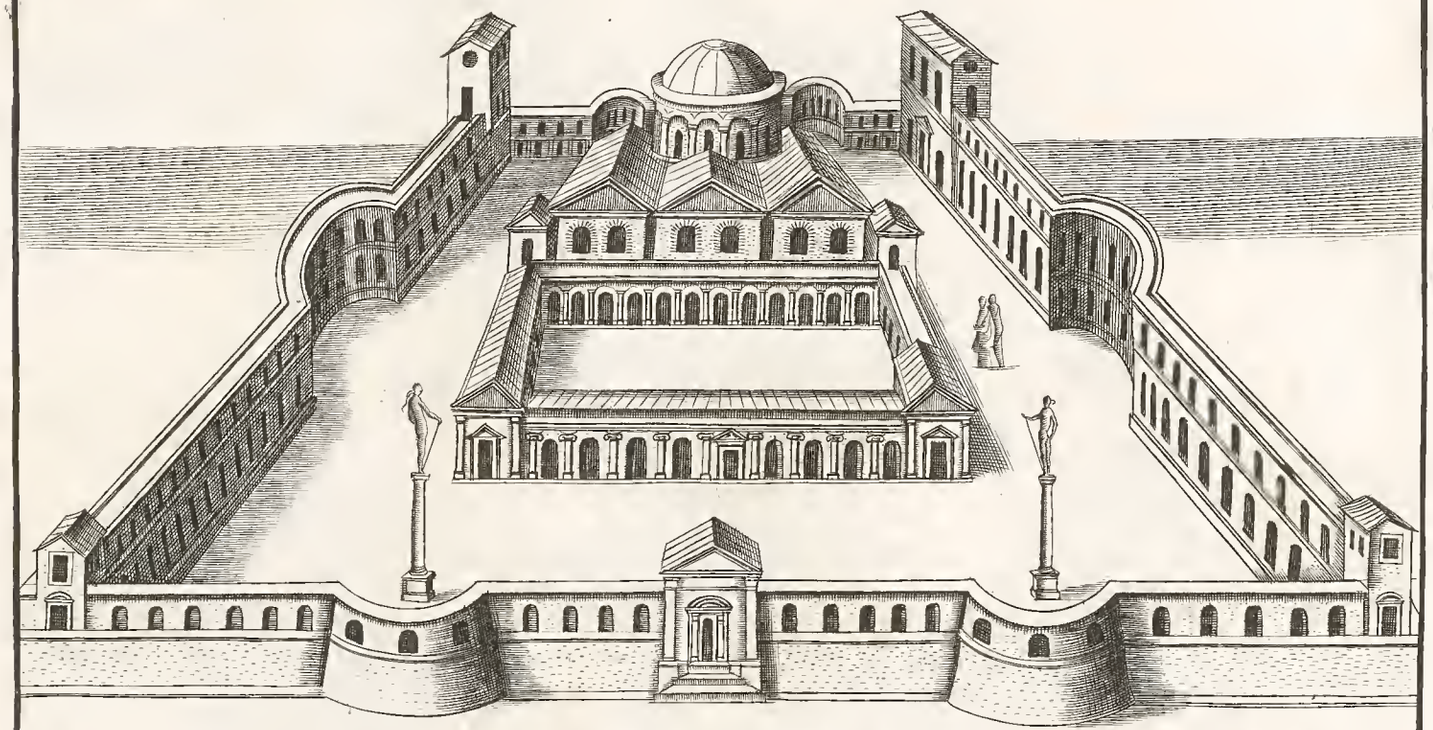

Spartianus refert Bassianus Antonini Caracallæ reliquisse thermas sui nominis eximias, quarū cellā solarē Architecti negant posse illa alia ratione fieri, nisi qua facta est. nam ex ære cupro cancelli supposititi esse dicuntur, quibus concamerata tota concredita est, et tantum est spatij, ut id ipsū aliter fieri potuisse negent docti mechanici. quas quidem et Eutropius ualde cōmendat. at uero Lampridius scribit ab Antonino inchoatas Alexandrum Seuerum perfecisse atq exornasse. quibus et parx aquæ Appiæ siue Claudiæ seruiebat. sub eisdē autē thermis ipsis Antoninum palatij suum ut alij quog Imperatores consueuerant, superbissimū condidisse perhibent. Antiquarij ubi autem hæc omnia definite fuerint non liquido probant ex inscriptione aliqua, præterquā quod uniuersi in altero Auentini montis uertice apud ædem hodie S. Balbinæ fuisse commemorant ubi ingentes adhuc ruinas expirare dicēs, cu uastissimos ibi parietes, diuersiq ex lapidibus columnas iacentes, atq cōmunitas aspexerit. cōfirmat Lucus Faunus ex eo quod auolauit, nempe hodie locū illū, quasi ex longa retro traditione Antignanū corrupte ab Antoniano apellatū. et Vlisses Aldrouandus in libello, quem de statuis cōscripsit refert multa ex thermis Antonianis ornamēta in Palatio Farnesio spectari, cuiusmodi sunt nōnullę Herculis statuę, et exgladiatoris, quæ unus puerū in sublime corripū pedib⁹ tenet, Hermaphroditi, et iuxta Vestalis illius quę pro purgāda inacchia aquā cribro cōtinuisse dicitur. Dianæ, et multa alia fragmēta. quod autē potissimū harū termarū aliusue extallit, est taurus ille quē dicunt Maratoniū à loco in Athenis ubi illū Hercules interfecit, ex marmore candidissimo, et monte esse marmoreū nihil dubiū. cū Hercules ibi cū tauro pugnare uideatur cuius una manu cornu apprehendit, altera crura iuxta ilia, et ala ferā, cuius rictū distorquet in imo serpens maximus in foramen irrepere, et clauā pendere. Herculis et multa alia fuit Antoninus Caracalla furiosē et inhumanissimus Imperator, qui præ inuidia et dissolutæ regnandi cupiditate fratrē Getam necauit in palatio ex insidijs etiā in matris eius sueq Neuercæ complexib⁹, quā postea intemperātur exarsit, uxorēq duxit. interijt tādē insordib⁹ ut ipse uixerat, quas inter ei ciēdas è corpore occirus fuit.

THERMÆ TITI VESPASIANI

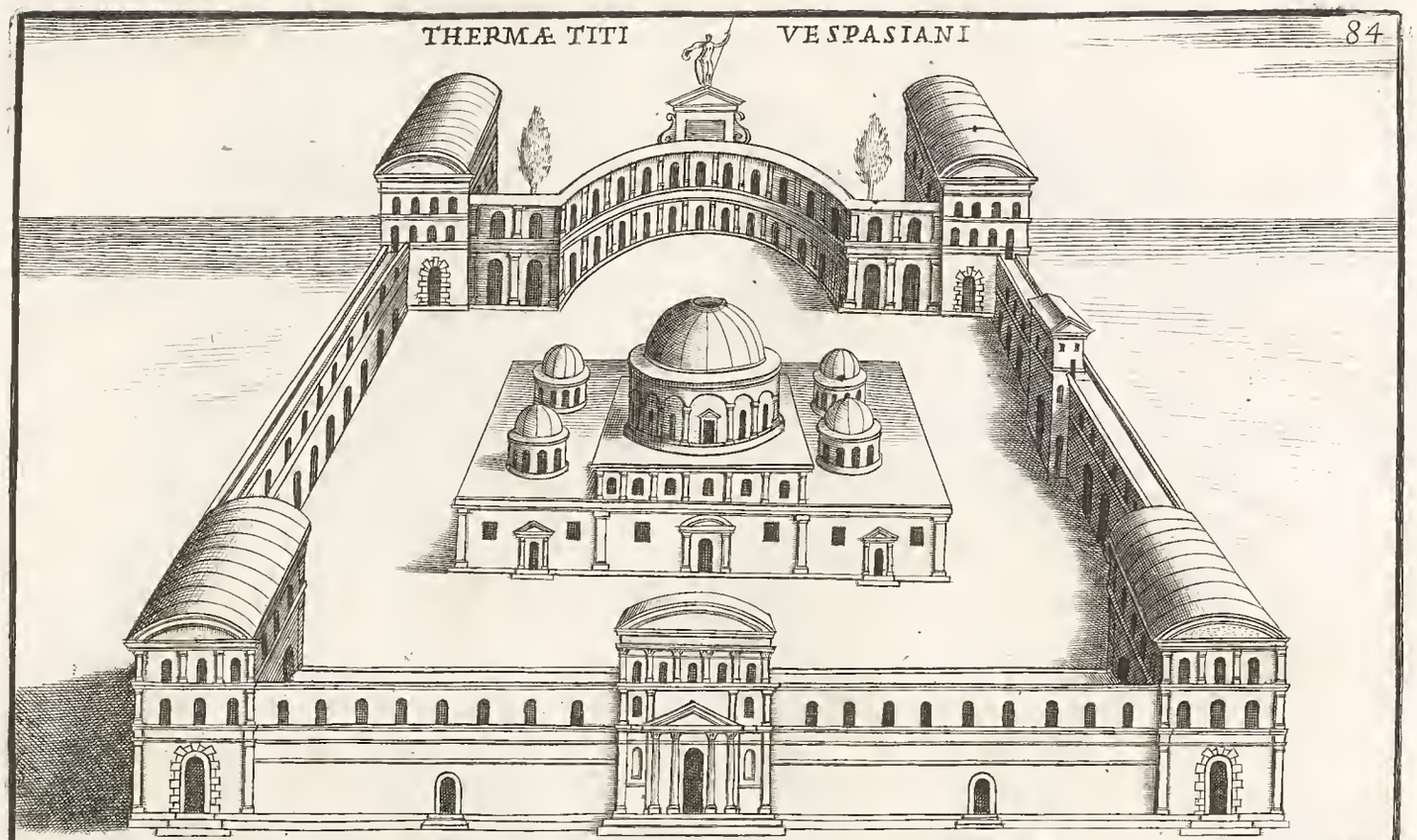

Supra Caruias in monte Exquilino Marliano et Fauno Autorib⁹ suas Thermas Vespasianus extruxit quæ ut scribit Alberlus Florent⁹ in opusculis capaces hodie dicuntur ob aquar⁹ capacitatē uulgo Sale sed 9. quidem erant in modū cisternar⁹ efformatę ut aquas reciperet harū thermar⁹ usui p uaria loca distribuendas, magnifice excultæ nō solū ob multitudinē statuar⁹, quas ibi locari iussit sed ob mirabilē artificiū quo ipsi fornices atq; muri intus ex maltha elaborati erant in quibus multas mansiones, siue receptacula ad corporis etiam exercitationes miro ordine diuisit, alia circularia, alia in hemicycli formā compositā ubi et cōmodius de re philosophica disputaretur, et balnea essent aquę calidę tepidę atq; frigidę pro ut necessitas postulabat ad corporis nō solū delitias, uerū etiā sanitatē. Fidē faciunt ornamēta quę in huiusmodi ruinis inuenta sunt· inter quę crater ille fuit insolitæ magnitudinis quem Paulus V. Pont. Max. loco deiectū quo Iulius II. erutū e ruinis Titi Vespasiani, constituerat renouata et ornata basi restituit et collocari iussit in atrio Vaticani. Palatij quod uulgo dr de beluedere· unde syphon grandis aquar⁹ ad altitudinē unius fere hastę erumpit quę ibidē receptæ hinc inde eleganter effluunt, crater sic ad unguē confectus est ut cereus nedum marmoreus uidealur cōstat autem huiusmodi thermas Vespasiani fuisse ex Palatio pulcherrimo quod ipse habuit in eo loco ubi nunc S. Petri ad Vincula templum uisitur ut ex 2. marmorib⁹ usū fuit in quor⁹ altero erat flamma sculpta cū titulo hoc Ioui, in altero uero hęc uerba Vespasianus Aug. per Collegiū Pontificū fecit, quoniā Imperatores sæpe ad thermas palatiū construebant ut uidere est ex thermis Antonini Caracallę· Titus autē Vespasianus inter bonos Imperatores numeratur ob egregias animi dotes quę in principem a rebus Xpianis alienum quadrare possunt, fuit namque literar⁹ nō mediocriter eruditus adeo liberalis ut diem quo beneficus nō extiterit illū perdidisse diceret· Verūtamen celeberrimus quodeo Deus opt. Max· usus est uindice et ultore Hierosolymę quę execrabili sacrilegio, et incredibili impietate filiū suū unigenitū quē ad eius salutē et gloriā in terras miserat, post uaria dormēti genū extremo crucis supplicio afficere nō dubitauit.

THERMÆ CONSTANTINI IMPERATORIS

A d Templum S. Siluestri in monte Quirinali

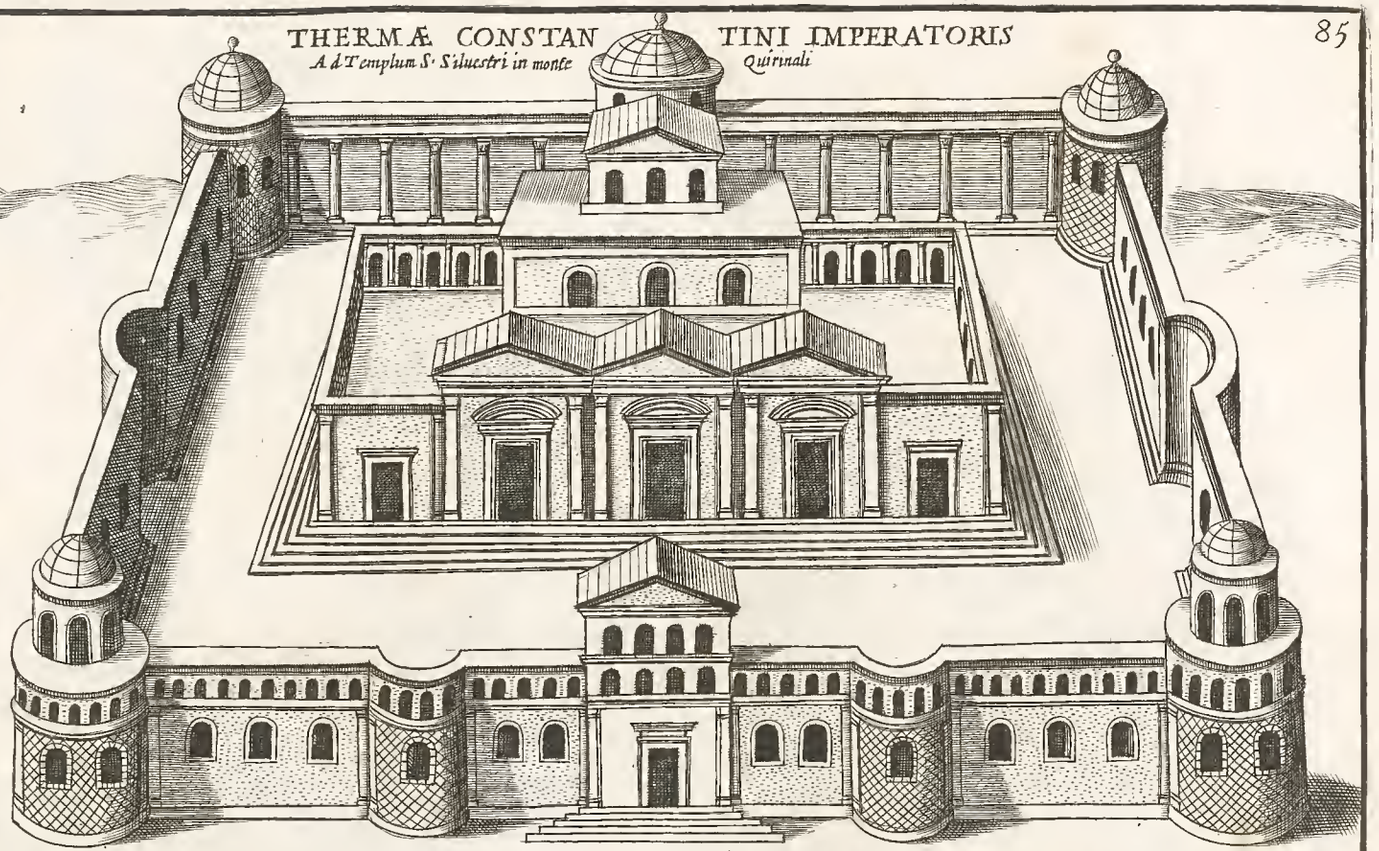

Thermas has in M. Quirinali Constantinus Magⁿˢ construxit; eæ, prout uestigia eximiæ fuisse magnitudinis, et elegantiæ testificantur omnibus suis membris aenumeris absolutissimæ fuerunt. quippe quibus nec picturæ, nec statuarum ornamenta decerant, quarū tres pedestres ipsius Imperatoris in habitu militari hodie in Capitolio iuxta ædē cognomēlo Aracæli conspiciuntur ut bene annotauit Lucius Faunus. quarū thermarū maiestas et splendor ex eo conjici potest, quod in maximo pretio habebantur à S.P.Q.R. enimuero, cū belli immanitate, et insolencia deformatæ, et semidirutæ extitissent Petronius Perponna Vrbis prefectus ex ordine senatus, sumptuque publico reconcinnauit ut in ipsaꝝ ruinis hæc in marmore testatur inscriptio Petronius Perpena magnus Quadrantianus V.C. M.I. Præf. Vrbis Thermas Constātinianas longa iniuria, et abolendæ ciuilis, uel potius fatalis cladis uastatione uehemēter afflictas ita ut agnitione sui ex omniparte pdita desperationē cūctis reparationis adferret; deputato ab ampliss. ordine, paruo sumptu quantū publicæ patiebātur angustię ab extremo uindicauit ex prouisione longissima in pristinam faciem splendoremq; restituit.

THERMÆ·NOVATIANÆ HODIE TEMPLVM·S·PVDENTIANÆ.

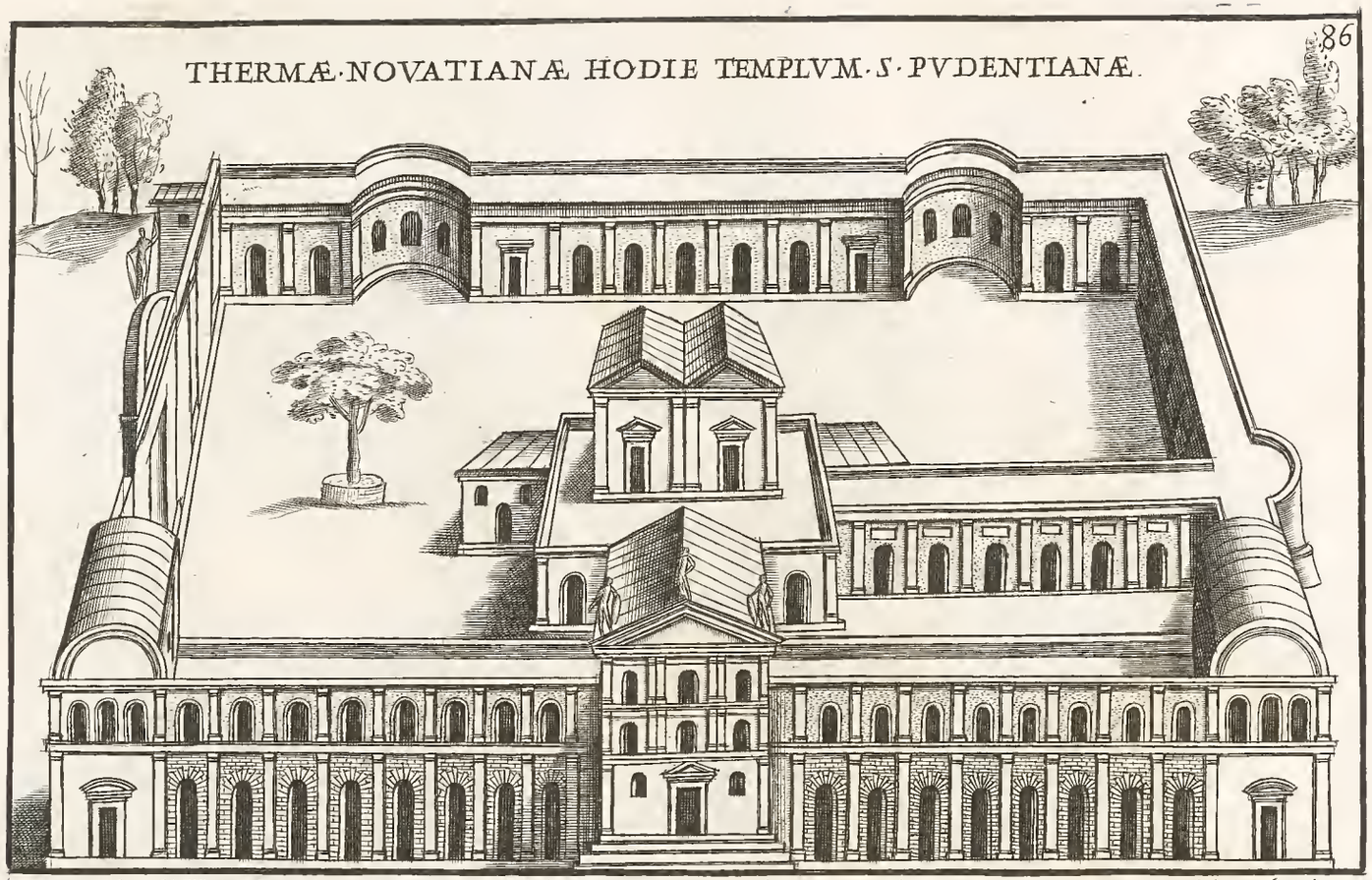

M. Nouatus frater SS. Virginum Praxedis et Pudentianæ thermas habuit non minoris structuræ et elegantiæ, quàm multæ, quæ tunc Romæ erant Nouatianæ ab ipso uel conditore, uel possessore appellatæ. quas uidere est ex uestigijs quæ hodie uidentur in templo S. Pudentianæ nempe pauimenta uetustissima, fumosaq. cum cuniculis. ut diligenter Faunus annotauit Quas quidem thermas ut in ipsarum uirginum legendis traditum est ipse Nouatus è uita migraturus cum alteri suo fratri presbitero Timotheo ex testamento reliquerat ipse Timotheus nihil terrenæ possessionis auidus, quippe qui ut uerus Christianæ pietatis cultor et suasor ad cœlestes diuitias aspirabat, eas recusauit. quam ob rem Præxedes eius soror Pium primum Pontificem rogauit, ut eas in templum ubi Deus Sanctiq. pie colerentur conuerteret. Antea in hoc loco creditur S. Petrus princeps Apostolorum et primus Christi Vicarius sacram rem primam operatus fuisse ibi que multos rebus christianis initiatos fuisse ipsa legenda commemorant, et 3000. SS. MM. corpora in cryptis sepulta iacet, quæ ab eadē S. Virg. et sorore illius Praxede sæuiente persecutione ibidē fuisse humata, eiusdē Ecclesiæ monumenta tradunt. Quam olim uetustate collabentē Em.mus Henricus Caietanus S.R.E. Card. Camerarius, et III. Legatus decentiss.e restituit, ac Monacis Cistorciensibus Cong.ni B. Mariæ fullionsis in colendā tradidit et sacellum in quo primęq. Ecclesiæ christianis sacro Bap.mo initiabantur, ita exornauit, ut nulli neque marmor, uarietate et precio neq. totius operis pulchritudine et præstantia cedat.

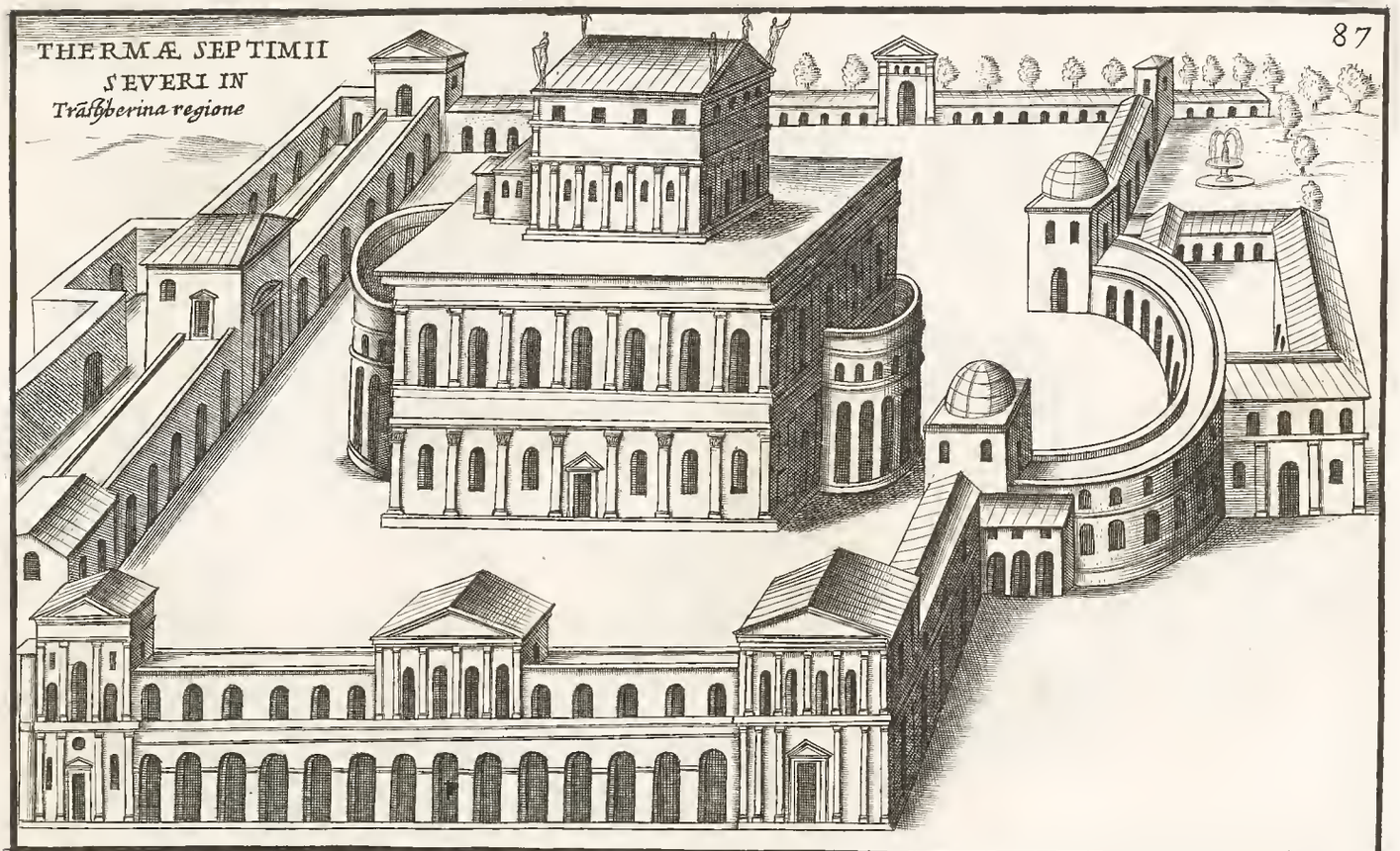

Thermæ Septimij Seueri ut testatur Helius Spartianus ædificatę fuerunt in regione transtyberina sed ubinam certo nesciunt antiquarij quæ quidē regio ut hodie sic eo tempore infima et obscura erat ob aeris intēperiē, quæ ideo referente Marliano auilissimis et sordidas artes exercentib⁹ habitabatur. Sorte ut huius fabricæ magnitudinē locus ille illustraretur, et balneorum usu sanitatē protegerent ab Austris qui pestifere perflant regionē illā quemadmodū et Aurelianus ut scribit Vopiscus alias ibidem construxit hyemales. itaque Seuerus cū magno Princeps animo fuisset et architecturā ab alijs uariauit, sicut in Septizonio fecerat cū uero ad amplitudinē deesset locus, altitudine recompensare uoluit, qua facile omnes alias thermas superauit in lus et foris columnis et statuis exornauit quæ columnæ cū marmorib⁹ hodie extant in templo SS. Chrysogoni et Cæciliæ ut refert Franciscus Albertus Florent in opusculis absolutus fecit cū omnib⁹ suis membris ubi hypocausto nō deerat nec apodyterij, nec unguentarij, nec caldaria nec tepidaria, nec frigidaria cellæ ad id operis necessariæ, nec etiā cœnationes deerant amplæ ad disputandū quib⁹ et nōnullas cryptoporticus, et porticus patentes circumcirca addidit ut pro temporis opportunitatē ibi exercitationes, ludiuē fierent. fuit Septimius Afer, ui armorū imperio potitus est ante omnia Pertinacis mortē uindicauit omnib⁹ qui eum occiderāt imperiūque Didio Iuliano uendiderant, exautoratis. Deinde Romā pompatiss. peruectus senatū, P. Q. R. bene de se seperire iussit. Pescenio Nerone, et Albino qui imperiū affectauerāt debellatis, Arsabano Rege Persidis supato, prudēter res Rom. administrauit, fuit [sanctē] apprime cupidus, et ambitiosus, propositq; tenaciss. inimicis crudelissq; ueh. Eccle. persecutionem excitauit.

THERMÆ NERONIS ET ALEXANDRI SEVERI

post templū S. Eustachij.

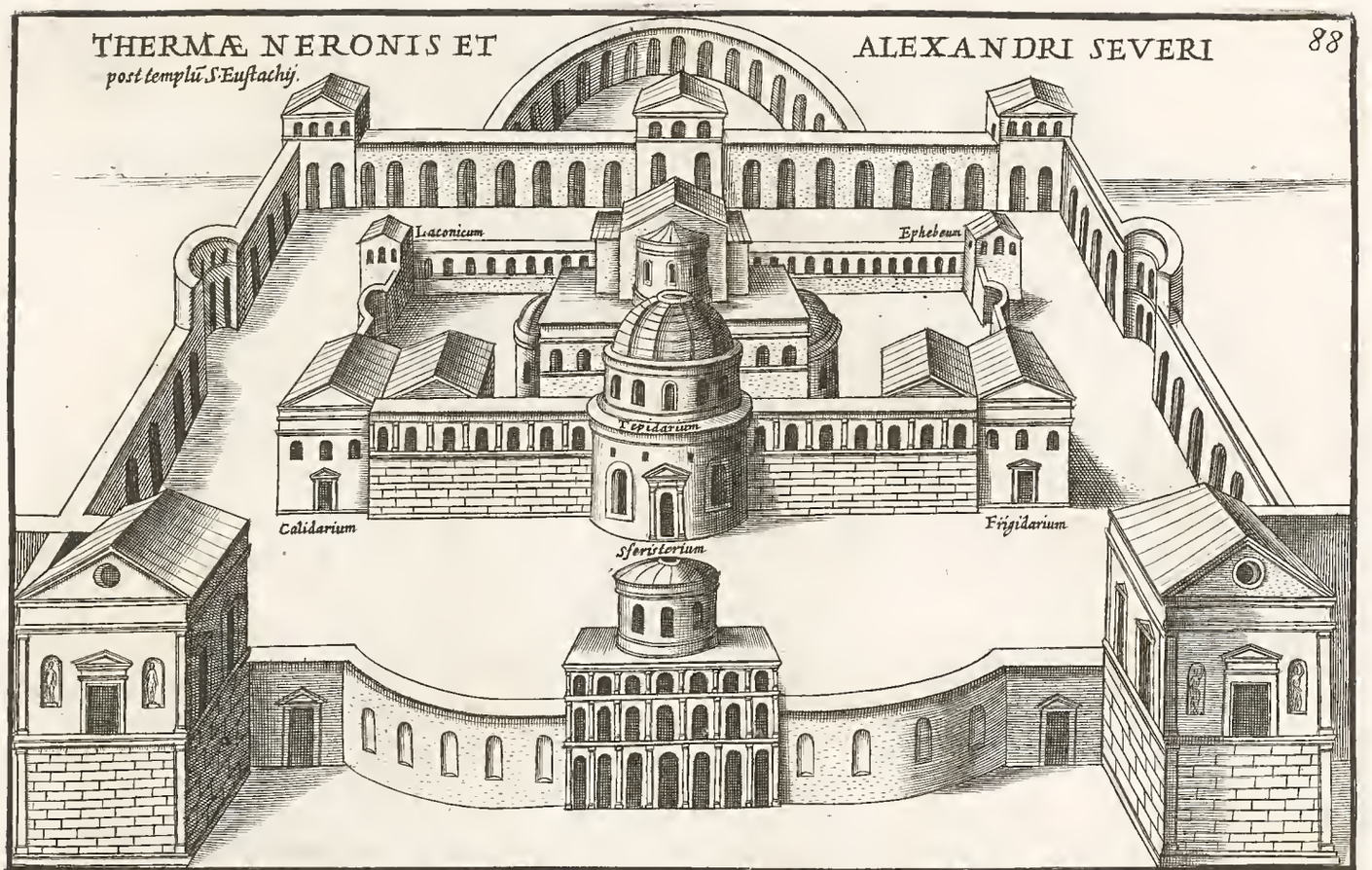

Post templum S. Eustachij ubi fornices nonnulli extant Nero suas thermas constituit quarū et meminit Suetonius et Martialis elegantiā cōmendauit. nō desūt tamen qui hasce thermas cum Alexandrinis, confundāt dicentes eas postea Ab Alexādro Alexandrinas fuisse dictas, ut Eutropius affirmat id nominis suo tempore conseruasse cōmemorans. cæterū parū uersimile uidetur. eo quod tentatur Lampridius ipsū Alexandrum thermas sui nominis condidisse, iuxta eas, quæ Neronianæ fuerant aqua inducta Alexandrina quæ nūc dicitur. quod quidē accidere potuisset si usquaim legeretur Alexandrum Neronianas instaurasse, ut legitur suas eis proximas extruxisse quibus et siluā addidit plantatū in domos, spatio quas propterea emerat et deuecerat. falso ergo opinātur qui dicūt illas stetisse ubi nunc S. Aloysij est templū: cū constet ex Sexto Rufo ibi Adrianū fuisse thermas. Fuit Alexander Seuerus Heliogabalo ex parte Māmeæ matris consobrinus, adoptatus ab eodē Heliogabalo successit imperio, sed a Patris impuris moribus quā maximi alienus. enimuero uitæ innocētia, mira in homines humanitate præcelluit adeo ut imperiū tunc eius incruentū diceretur. rebus tandē in Persidē feliciter gestis in Germanos tumultuātes arma cōuertēs Maximino proditore militiaq; cōiurante cū matre sub tentorio occisus fuit 13 anno suum imperij ætatis q. 24. Primus post Adrianū pietatis ueræ lumen admisit, etenim in sacello domus suæ Christū sibi colēdū proponebat naturalē legis dictamē usurpabat. quod tibi non uis alteri ne feceris.

THERMÆ TRAIANI IMPERATORIS IN MONTE AVENTINO AD

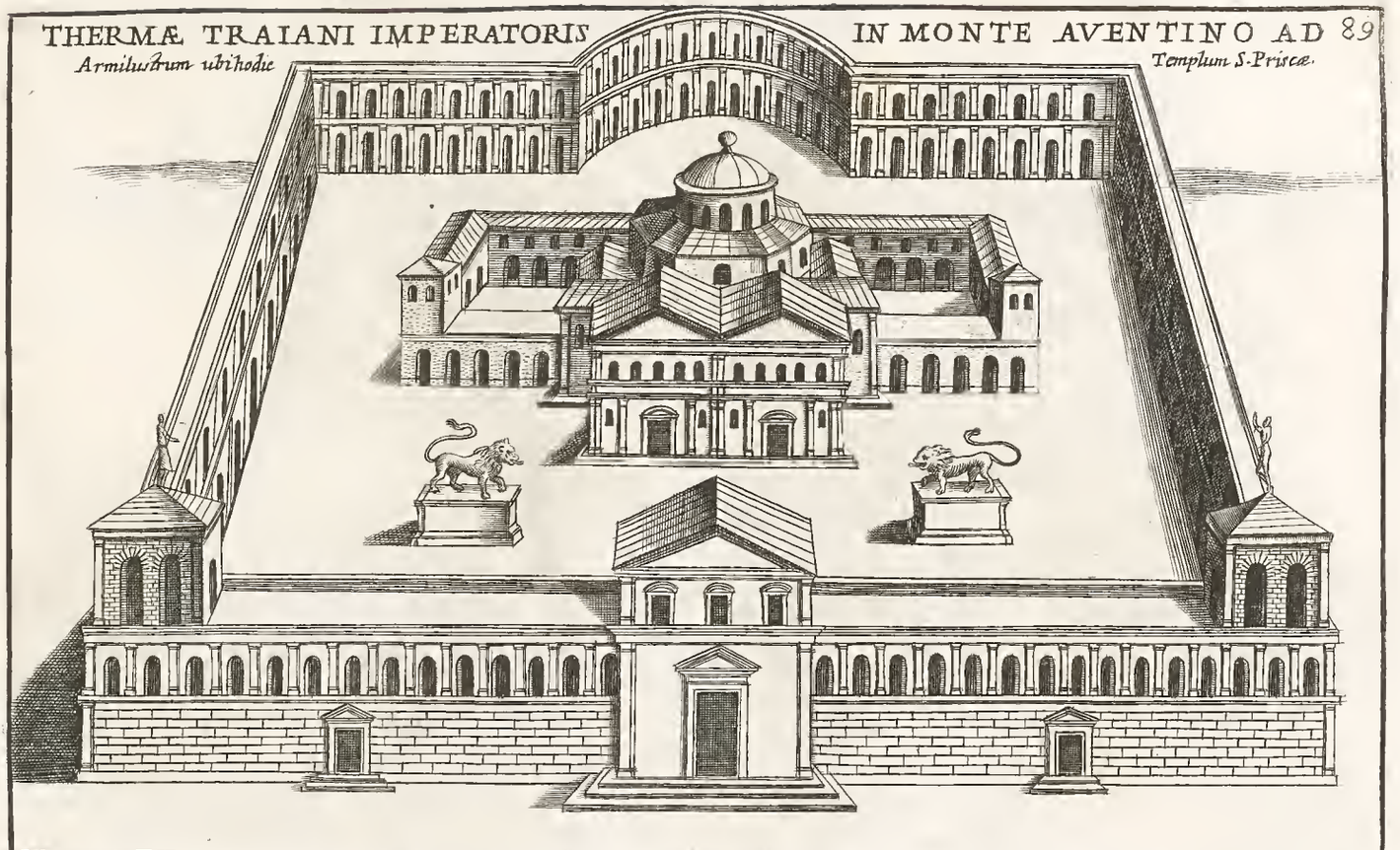

Iuxta suas thermas Traianus palatium magnificè condidit in monte Auentino ubi hodie templū S. Priscæ ut referunt Marlianus et Faunus. Thermæ ea magnitudine et artificio extrudę fuerunt, ut Principis animi magnitudinē, et egregias artificis manus ostenderent. ibi omnia membra ad id fabricę requisita uidebantur, et ubi balnea cōmodissime sine alior, inuidia exer: ceri poterant, quæ columnis et statuis decorauit quas ex triumphis adu exerat. pauimenta marmorib' strauit, quibus et diuersicoloribus parietes incrustauit, laquearia et fornices ex maltha inaurata elaborauit. fuit Vlpius Traianus uiuente Nerua adoptatus, cuius ex obitu in imperiū successit, natus Italicæ urbe cōfinio Hispalis ut uoluit Eutropius inuita Traiani, et Eusebius in chronicis, Sextus Aure: lius, et Antonius. Nebrisensis mira in oēs, præsertim pauperes magnificēntia, incredibili prudētia et aquitate belli, domiq felicissimus, ut pote quo Imperāte Roma reuiuiscere, et ad pristinā dignitatē redire uisa est. Dacas et Decebalū eor, Regē, qui hinc Valachiā et Transiluaniā habitabat, superauit, de ipsis triūphauit. Armeniā, Parthiā, Nisibē, et Babyloniam, subiugauit. deinde uero' omnib' Euphratis et Tygris regionib' peragratis etin dihonē redactis Oceanū penetrauit ubi Indicas Gangeticasq; prouincias perdomuit, quo Romanos potentia nō peruenerat. Iudeos, Cyrenēsiū et Ægyptios, rebellionē uniuersæ eorum occisione cu: rauit. a Dęmone uero deluus tertiā Ecclesiæ cladē inuexit quam postea de Xpianos religē et morib' aliter eruditus, mitigauit. in Hispania pontē, quē dicūt d'Alcantara teste S. Isidoro ædificauit. Romæ Colu: nā a se dictā Dacicis insculptā preliis ex cisauit, quo eius cineres translati. diu in ipsa sumitate quie uerūt. Quo circā meruit Princeps optimus appellari, et post ipsius obitū quicūq Imperator creabatur, nō alia ei bona precabātur, quā ne fortunatior Octauiano Augusto, nec melior Traiano existeret. Seleuciæ moritur Anno Dñi 119.

THERMÆ AVRELIANI IMP.

In Transtiberina Regione.

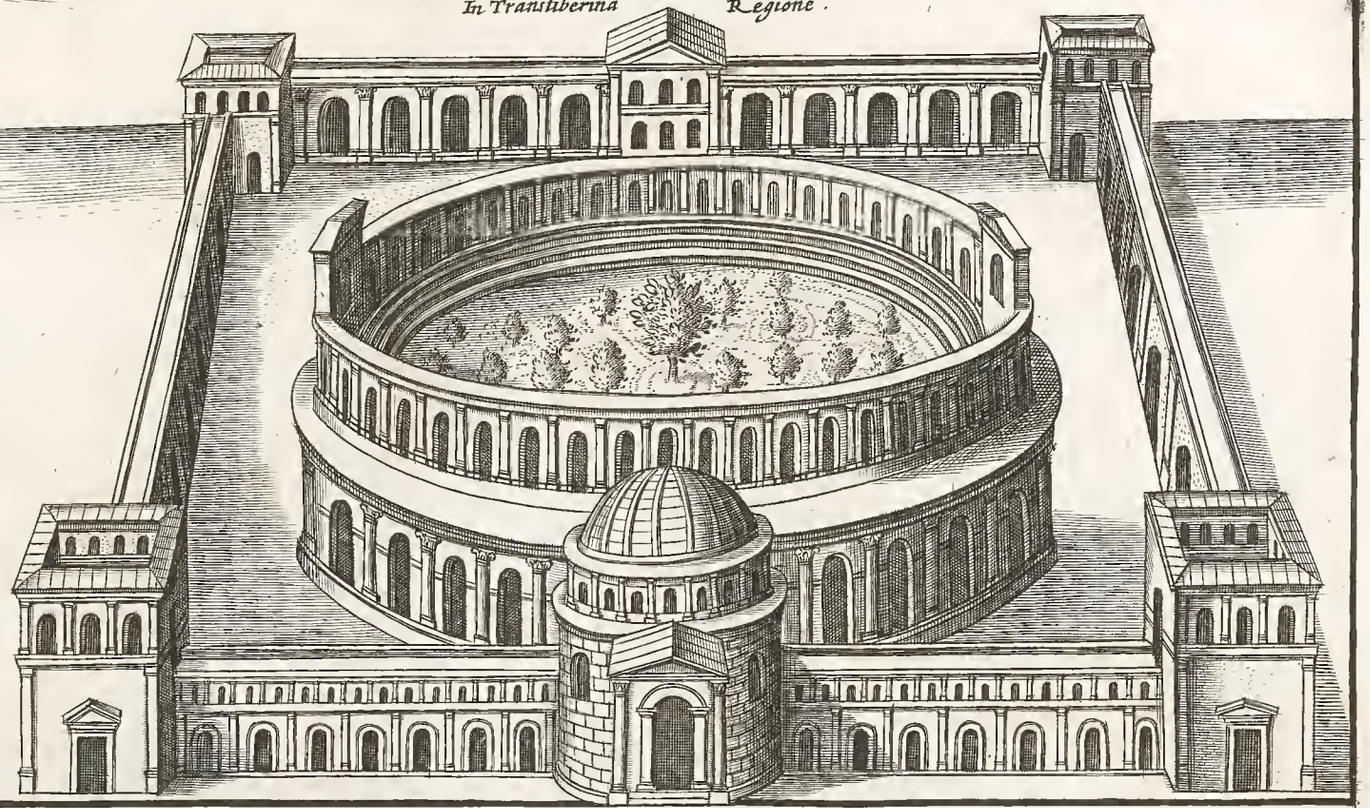

Inter celeberrimas thermas a uarijs Imperatorib⁹ extructas fuere hæ thermæ Aurelianæ quas Aurelianus Imp. egregio splendore ac magnificentia in Transtyberina regione construxit ut essent usui hyberno præsertim tempore, nam alioquin plurimæ erant ab alijs Imperatorib⁹ constitutæ quæ æstiuis caloribus seruiebant Dicuntur, fuisse ubi nunc campus Iudæus ibi etiam num nonnulla extant uestigia Ambiebant autem Thermas porticus, exercendis etiã athletis qui hyeme intectis stadijs exercebantur. in his quoq; erant peristylia, et exedræ, disputationib⁹ philosophantium alijs litterar; exercitationib⁹ accõmodata. nemora item in medio thermarũ et platanetæ lauretaq;, cum pratis, suis ambulationib⁹ ita iucunde ad amænitatẽ erant distincta ut mirifice corpora animosq; se exercentiũ reficerent, in hęc prata sereno cœlo hyberno frigore ad sese exercendũ prodibant e xystis Præter has thermas idẽ Imperator ut ipsemet in quadam de se testatur epistola apud Dionẽ Cassiũ Tyberinas extruxit ripas, et uadũ aluei tumentis effodit, quod ulnã imitarẽtur nostri, nã nõ tam frequẽter Tyberis in ripas tanto cũ Vrbis detrimẽto efflueret.

CIRCVS MAXIMVS

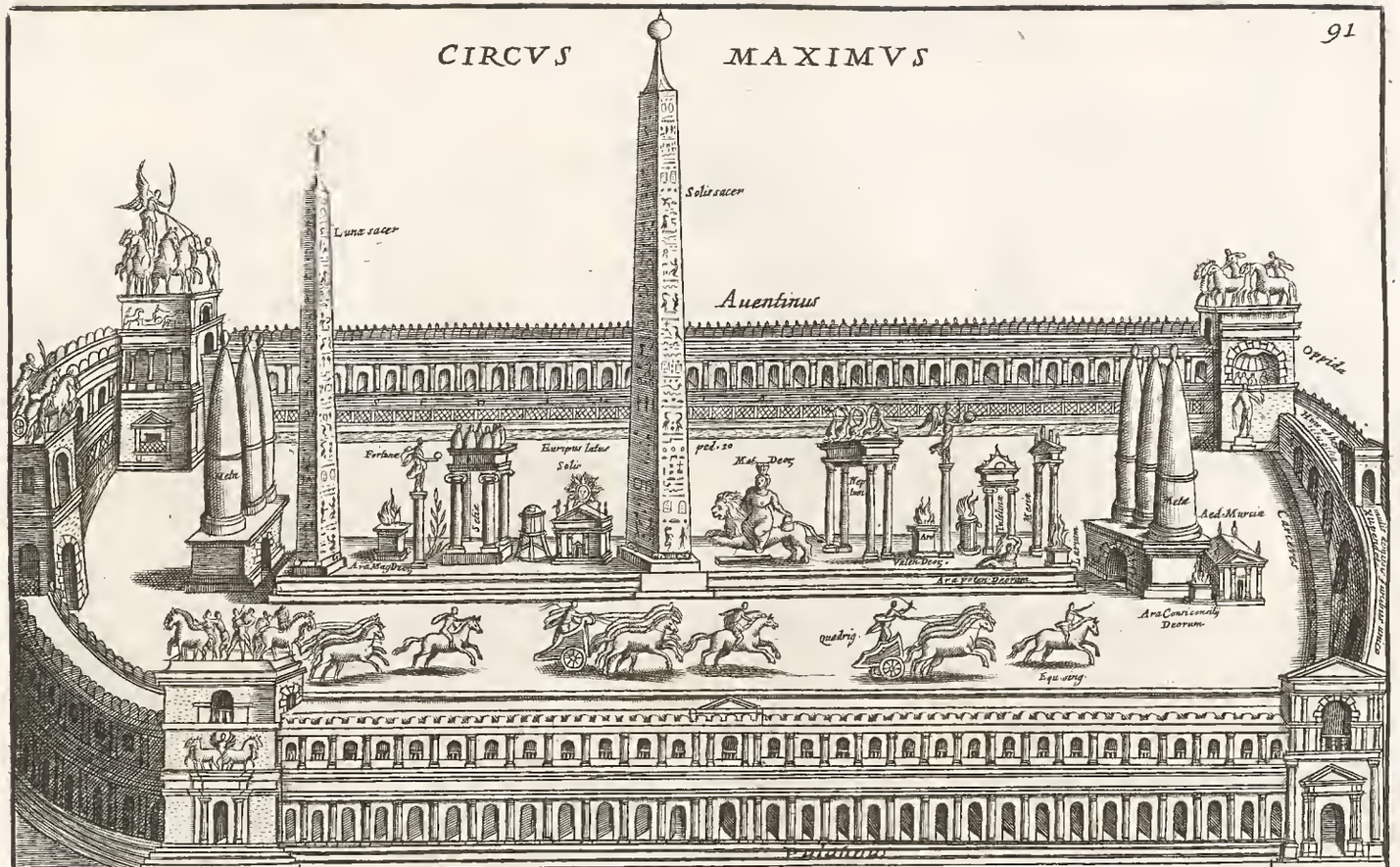

Circus Maximus inter Palatinū et Auentinū longus dimidiū fere miliare, latus octauā mil. partē. Erat locus ludis Circen. equestrib⁹ uenationib⁹ aliisq. spectaculis destinatus ita ab ipso Romulo, à quo primū Circen. instituti ob raptas Sabinen. feminas. Tarquinius priscus a Romulo designatū perfecit ædificiū. C. Cæsar amplificauit, adornauit Augustus, translatis eo ex Aegypto obeliscis duob. uetustate quibusdā in locis collapsū et dirutū restituit et ampliauit Traianus. Heliogabal. deinde egregie strauit pauimentū crisocolla columnisq. exornauit, adeo ut populus eo cōflueret haud minus ad spectandū ædificiū quā ad spectacula quae ibi edebantur. Hodie nō nisi pauca uisūtur. Iuuius Circi uestigia, tribus eni porticib⁹ ad modū theatri ita distinxerat. C. Cæsar, ut Senatores ab equitib⁹ equites separati a Populo ita spectarēt, suis quique sedib⁹ ut alter alteri uisu nō eriperet. Idē quoq; Dictator eo deduxit aquā Appiā, et Crabrā, itaut in Stagno seu lacu amplus⁹ nauali etiā prælio decertarent. a re nomen etiā Naumachiæ obtinuit. Erat in eodē Circo templū Neptuni, obeliscos autē ibi ab Augusto collocatos licet diffractos in partes Sixtus V. e terra effossos, et compositos, alterū ad S. Ioannē Lateranen. longū ped. 112., alterū ad S. Mariā de populo longū ped. 88. collocari iussit.

CIRCVS CARACALLÆ.

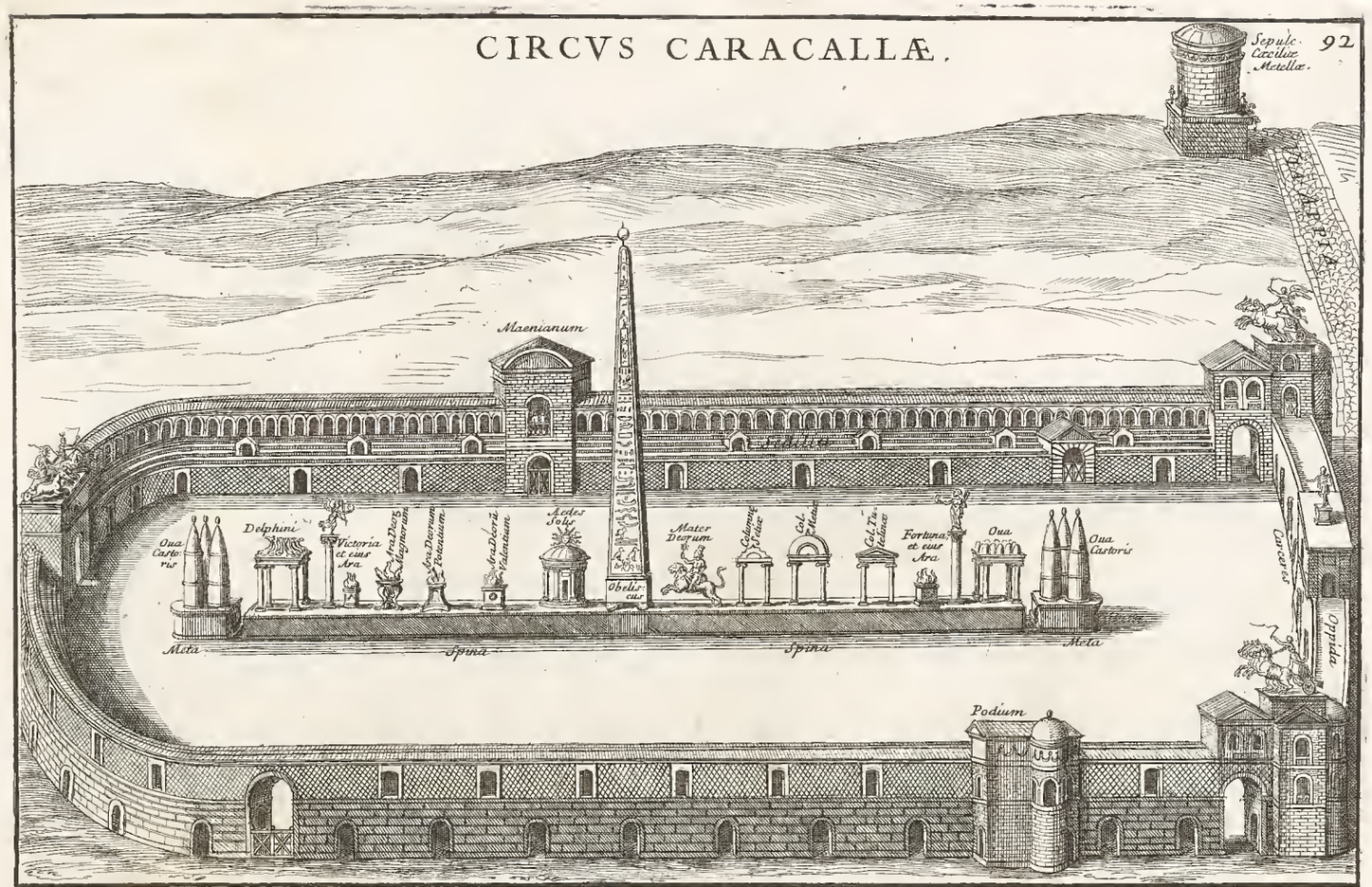

Circus, cuius rudera spectantur ad Ædem D. Sebastiani uiâ Appia parte lęuâ ex Vrbe progredientibus quem Caracallę uocant, sed sine auctoritate, ut notat Panuinus de Circens: L. 1. C. 2. 4. et de Vrbe Româ: C. V. Fabrettus de Colum. Traian. C. 6. ubi et eius ichnographiâ illustrat, Gallieno ob recentiorē structurâ, libens tribueret. Obeliscus, qui diu inter huius Circi rudera iacuerat ab Innocentio X. in Agonalē Aream translatus, et scopulo in medio amplissimi lacus impositus, nobilissimum Fontem exornat.

Petrus Sancti Bartolus incidit. *Dominicus de R. ubeis hęres Io. Iacobi de R. ubeis formis Romę ad Templ. S.ti M.ę de Pace.*

CIRCVS FLAMINIVS

Inter S. Catharinæ de funarijs et Palatium Mattheorum

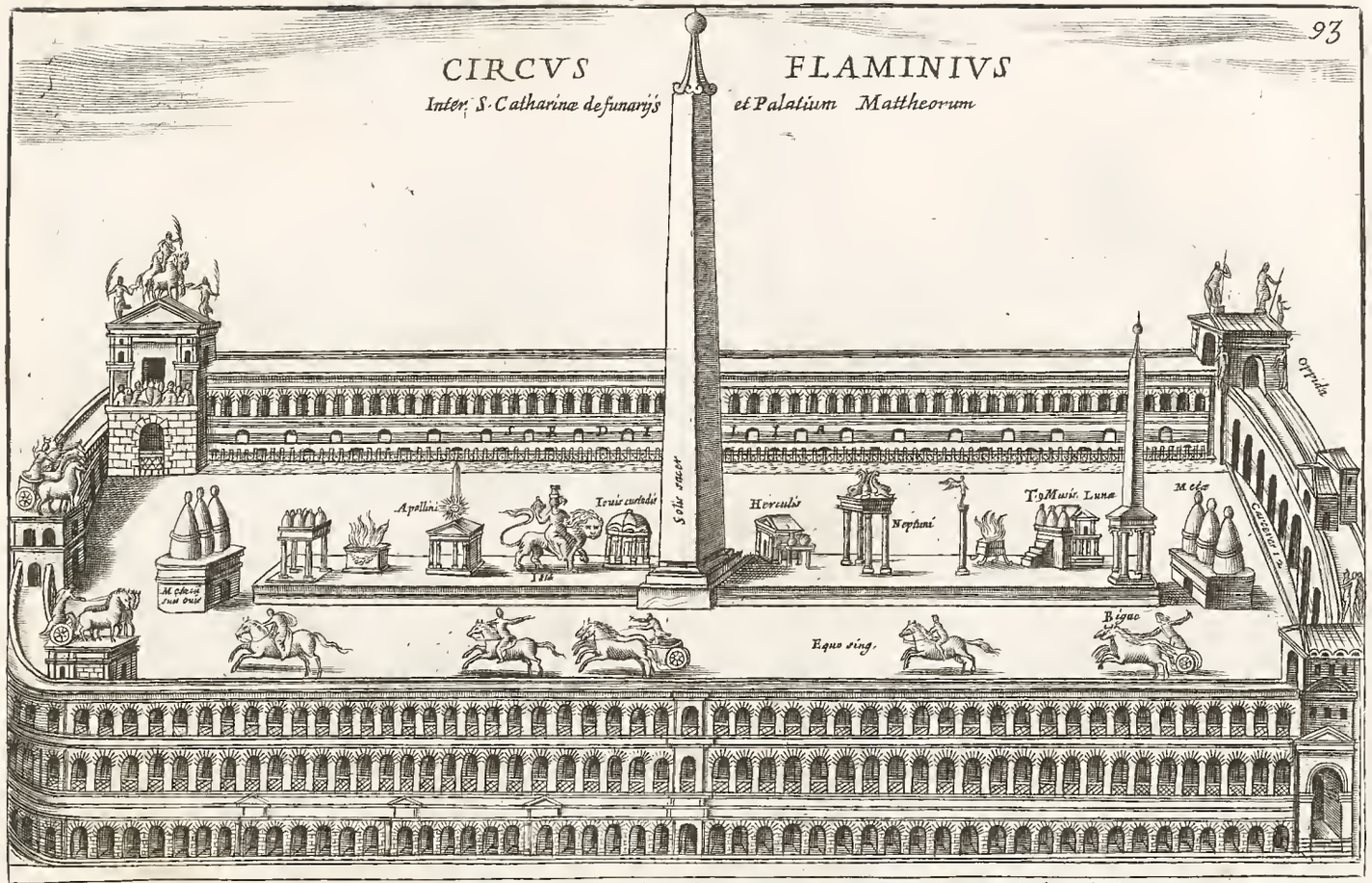

Circus Flaminius dicebatur quod esset in campo Flaminio, eratq; uenationibus taurorum, leonum, tigrium, elephantum etiam nonnunquam cursui quoque quadrigarum quæ acerrimis equis agebantur. Varia item complectabatur Circus iste ut hic cernere est loca in circuitu accomodata ad spectandum fori appellati: quare cum esset commodus et Capitolio proximus Senatus eo cogebatur interdum ad aliquid de Repub. ea decernendum. erat præterea in eodem plurima templa Vulcani uidelicet Neptuni, et Herculis custodis et aliud comune Musis ædificatū a Fuluio Nobiliore qui ex Ambracia Nouem Musarum simulacra retuleral. Ait Plinius l. 36. c. 5. in eodem Circo fuisse plurimas et egregias statuas a Scopa eximio sculptore factas una cum Martis Colosso et simulachro Veneris. In templo Neptuni erat hæc inscriptio. ABASCANTO AVG. LIB. ÆDITVO ÆDES. NEPTVNI QVÆ. EST. IN. CIRCO. FLAMINIO. FLAVIVS. ASCANIVS. ET. PALLAS. CÆS. N. SEP. ADIVTOR. A. RATIONIB. PATRI. PIISSIMO. FEC.

CIRCVS AGONALIS

hodie Piazza Nagona

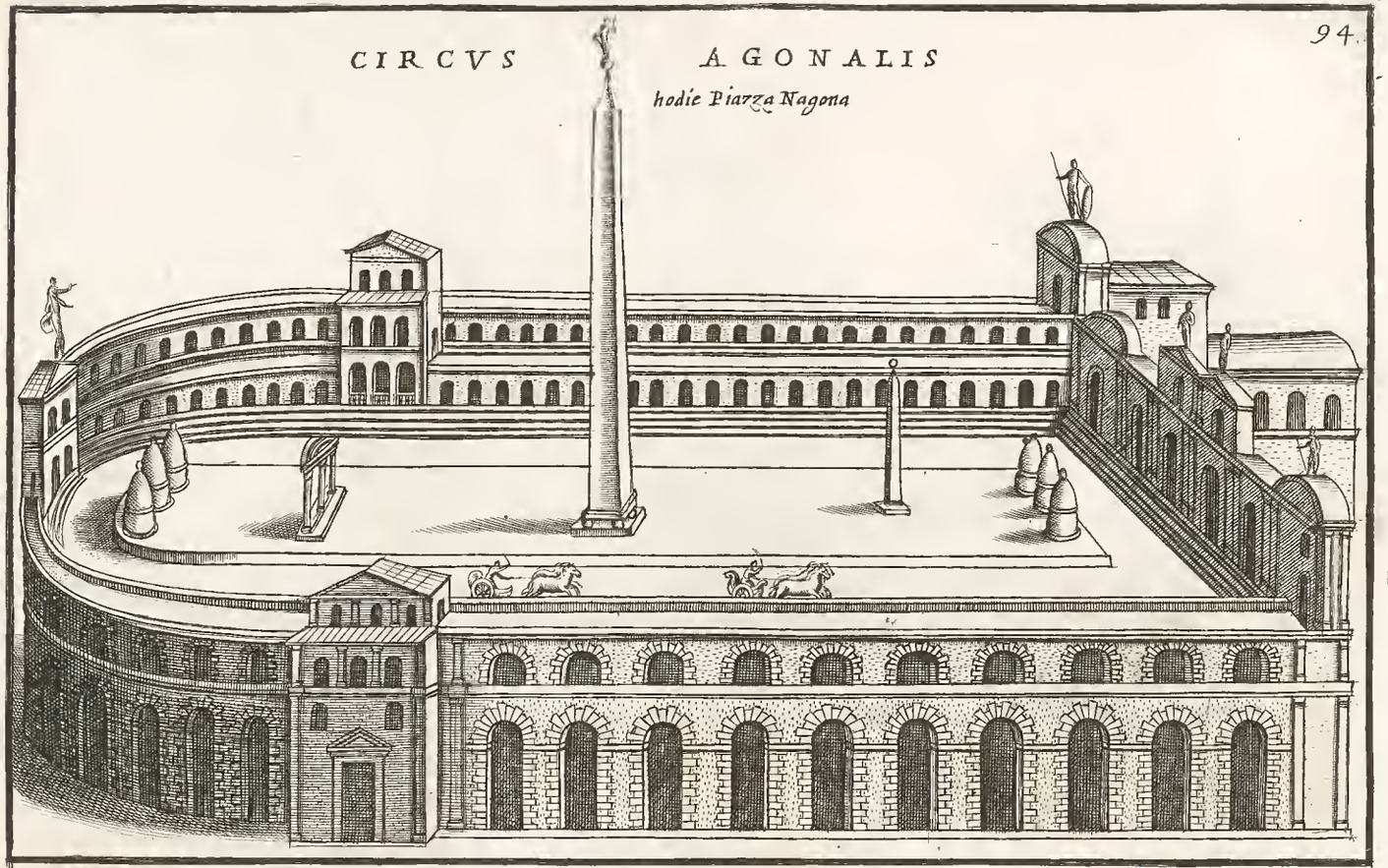

Memoriæ prodidit est Numã Pompiliũ sacra quædã Iano instituisse quæ Agonalia dicebãtur ad Vid. Ianuarij quo die Sex. Pompeio et Gellio scribentibus Rex ipse hostiam in monte Quirinali immolabat. Tunc uero ludi quidã et spectacula edebantur in foro ab eorũ editione agonum, uel agonali appellato unde hodie Nagona nomen obtinet corrupto uocabulo. Ideo locus iste sic dictus ut cũ Martiano et alijs sentiam, quòd undique sine angulo pateba[t], aliuoru agon apud Græcos rem sine angulo significat quia circus erat forma circularis sed oblonga locos sic habens dispositos ut alter alterius prospectũ non impediret. in curriculo duæ metæ pari interuallo utrimq; positæ erant circum quas equi et quadrigæ concurrebant, ut illud Horatij meta feruidis euitata rotis indicat, quæ metæ interdũ ad equestres decursiones tollebantur teste Sueton. dicente nũquo labius dimicaretur sublatæ metæ. sunt qui affirmẽt in hoc circo solũ certa. festa agonalia celebrarinũ uidentes hoc nomine apud Græcos omnes ludos et spectacula contineri ut passim apud Autores inuenies. in hoc ——— ergo circo quẽ admodũ et in cæteris certamen equestre, curulę et uenationes agitari solitas iudico. quis autẽ hunc circũ struxerit minimè constat, nisi apud eos qui eundẽ cũ Flaminio confundũt, dicentes a Flaminio fuisse conditũ. in ea opinione fuit Pandulphus Lateranensis hostiarius ecclesiæ quẽ refert Alberinus in opusculo, qui affirmat in loco ubi prius in circo Flaminio Apollinis ædes fuit Adrianũ Pontificẽ primũ ædificasse ecclesiam S. Apollinaris. nõ tamen ignoramus hunc circũ Alexandriũ eueri nomine dictũ fuisse, ut notauit Faunus quod ab eo fuisset instauratus. Forũ hoc hodie Nagonũ est quadrangulum ut ũ ex orbis terræ foris spectatissimũ, et spatiosus. non solũ ob ædificioꝝ, maiestatẽ, quibꝫ circũdatur, et ob elegantiã duoꝝ fontiũ qui singulari artificio aquaꝝ uim maximã iaculantur uerũ etiã ob ecclesiã ubi Hispanoꝝ S. Iacobo sacrã, Nano magnificis Innocentij X. Pamphilij P.M. structuris, præsertim D. Agnetis ꝺe sacra, Palatio, Fonte stupendi operis, cum super imposito Circi Caracallæ Obelisco, exornatũ. Amplitudinẽ huius Circi ingentia indicant marmora, in eruendis templi S. Panthaleonis fundamentis reperta.

DE CIRCO FLORÆ IN REGIONE HORTORVM SALVSTII

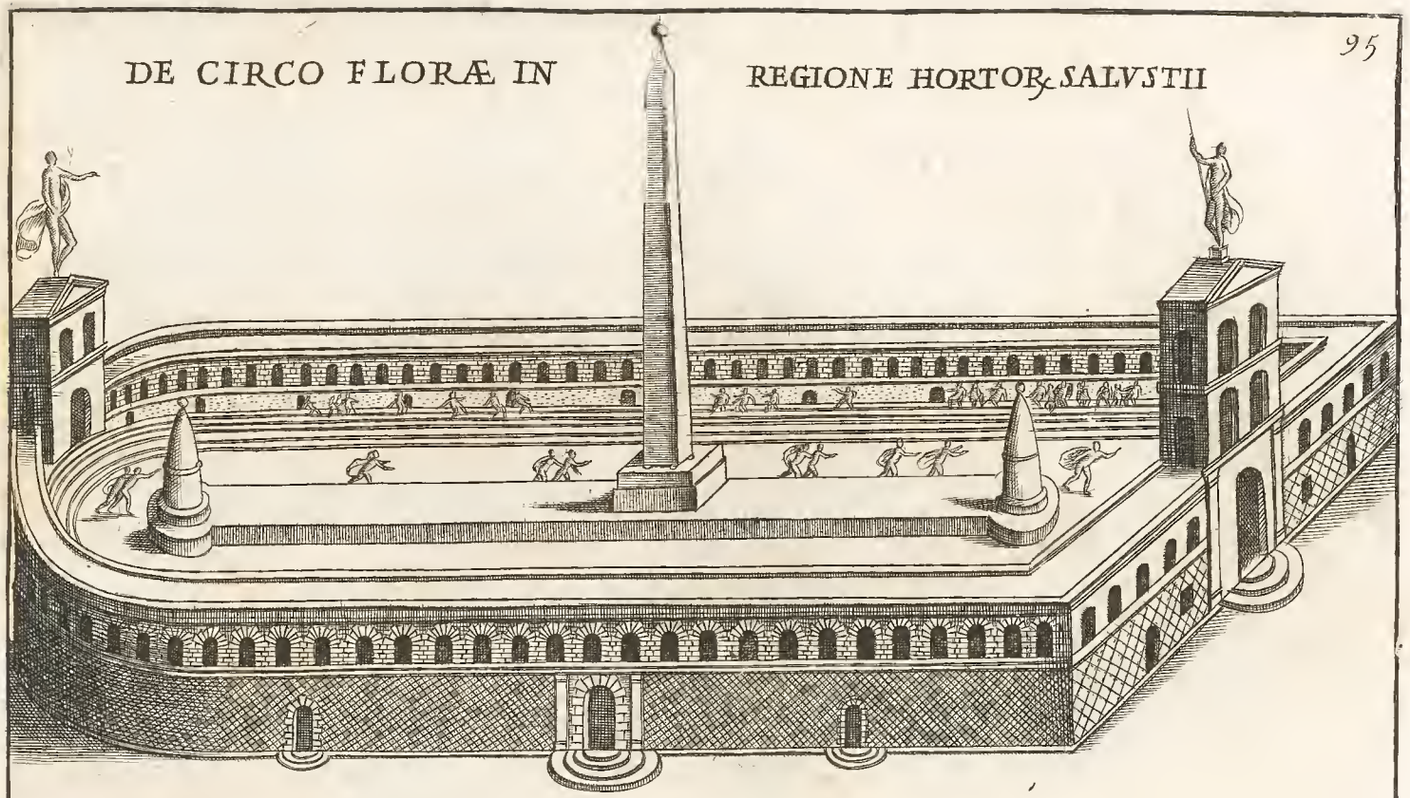

In uma Quirinalis parte inter duos colles olim scilicet montẽ Apollinis appellatũ et ubi capitoliũ uetus fuit iacet uallis exigua, quæ Floræ Circum continebat. Quæ quidẽ uallis muris erat circumdata adludos Florales, qui per infames et impudicas Meretrices sumo cũdedecore foeminei sexus edebantur. Quis antiqui autem P. Romani auaritiam, et superstitionem non admiretur eo magis quod ipse rerum Dominus sibi hanc beluinam nedum humanã turpitudinem persuaserit? ut eiusmodi spectacula fierí in ciuitate non modo sineret sed etiam constitueret ductus cupiditate ingentium diuitiarum quas ista Flora cum meretrix esset eximiæ pulchritudinis meretricio quæstu comparauit et illi reliquit eo pacto ut singulis annis in die natalis sui simules ludos ederet. ut refert Lactantius. qui quidem pudore suffusus cum hanc celebritatem sub nominẽ Floræ, quam Deam Florã putabat, cõhonestaret, in maius absurdum deuenit, simili ritu Deos suos celebrari debere existimans. Fingitur autem Flora Dea quæ floribus præest, in quos à Zephyro uento amænissimo potestatem accepit in pretium uiolatæ pudicitiæ ut meminit Ouid. quam postea ipse duxit uxorem, et Cloræ in Floræ nomen immutauit. Huic ergo deinceps Ludos celebrare dicebant ut in frugibus alq; arboribus flores conseruare dignaretur. Quid tamen nirñ si tunc abscopo Christianæ Religionis aberrabãt.

HIPPODROMVS AVRELIANI IMP.

Extra Vrbis mœnia ad Amphitheatrum Castrense S. Crucis Hierusalem.

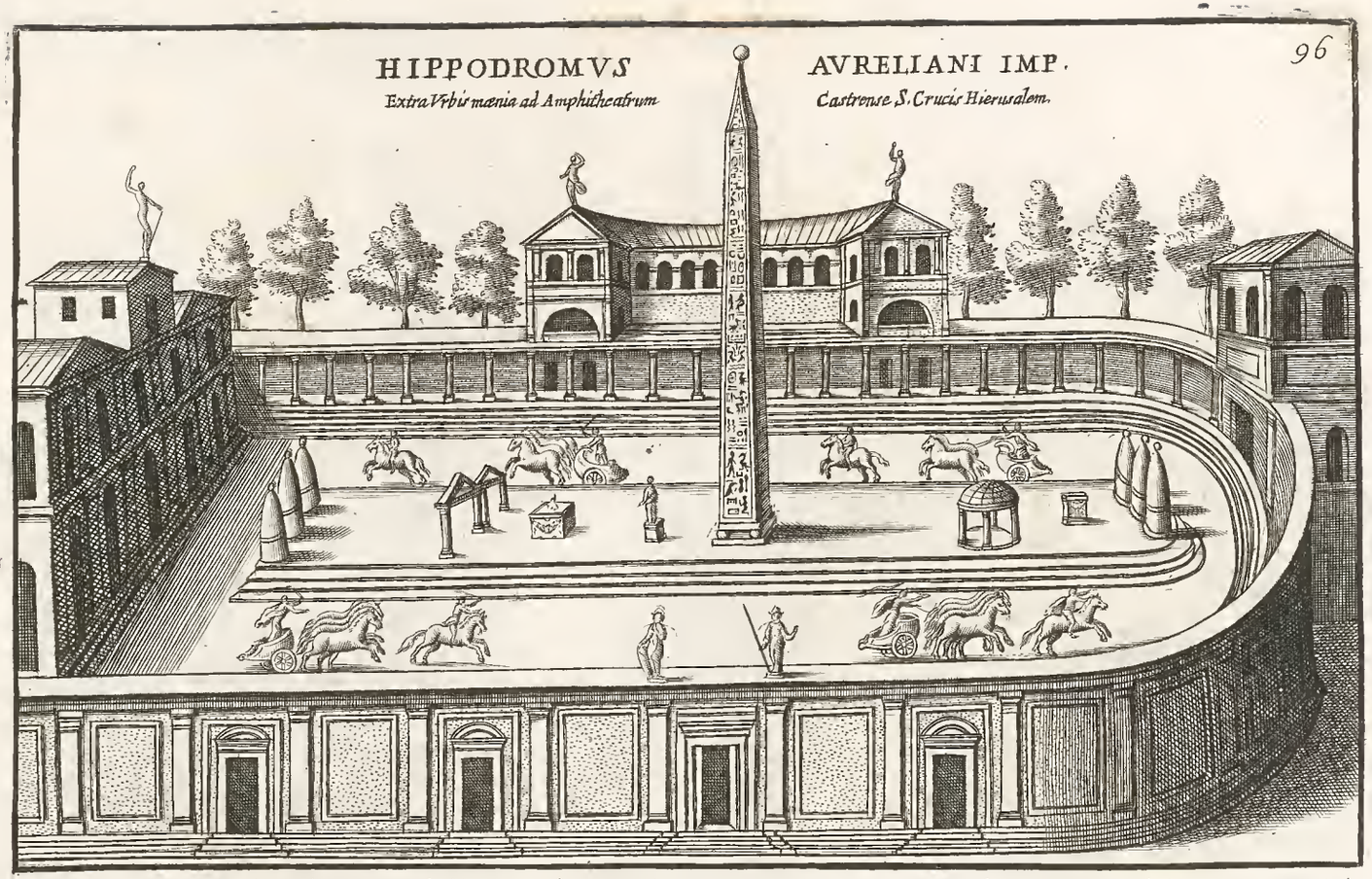

Hippodromus siue Circus Aureliani extra Vrbis mœnia ad eum locũ ubi amphitheatrũ castrense extitit in S. Cruce Hierusalẽ iuxta aquæductũ aquæ Iuliæ Tepulæ et Martiæ ut hodie uestigia uisuntur in ipso Circo obelisci in plura diuisi fragmenta characteribꝰ Ægyptiacis insculpti, et cuneoꝝ hocart gradui ubi spectatores consiedebãt dum uaria spectacula edebantur, quæ quidẽ uel bigæ et quadrigæ concurrẽtes erant, uel diuersoꝝ animaliũ uenatus, et gladiatoꝝ pugnæ aliaq; ludi, qui populi in se oculos cũ magna iucunditate et admiratione rapiebãt. Hippodromum hunc ab Aureliano fuisse cõstructũ Pyrrus Ligorius affirmat: quanuis a recentioribꝰ prætermissus fuerit qui ad huiusmodi tantæ cõsiderationis ædificiũ animũ nõ appulerit. fuit Aurelianus in Pannonia obscuro loco Daciæ siue Mœsiæ natus. Sueuos, Sarmatas, Marcomanos superauit Palmirenos aggressus eoꝝ Reginã Zenobiã cepit. Thraces, Sclauos q. domuit et ultra Danubiũ 5000. Gothos interfecit. Heraclemonẽ Gothoꝝ ducẽ suæ patriæ proditorẽ extremo affecit supplicio. tandẽ Antiochia, totoq; Oriente et Ægypto in ditionẽ redactis, et Gallis subiugatis imo potius toto orbe superato gloriabꝰ Romæ triumphũ egit. Regios currus quatuor, secũ ducens unũ Odenatis Palmirenoꝝ Regis auro, et argẽto gemmisq; onustũ, alteriq; pariter exornatũ qui Persarꝝ Reges uehunt. Zenobiæ propriis Reginæ ipsius manibꝰ excultũ, speras se in illo nõ ut uicta, sed uictrice Romã ingressura. 4. aquatuor cernis elatũ, qui Regis Gothoꝝ erat cũ uiginti elephatis, foris Libiæ et Palestinæ manuelis 200 quatuor tygribꝰ et aliis 800. animalibꝰ captis et abactis. captiuis in triumpho comitantibꝰ Ecthomitis Arabibꝰ Eudomonis, Indis, Bactrianis, Iberis, Saracenis, Persianis, Gothis, Alanis, Russis, Sarmatis, Francis, Sueuis, Vandalis, Germanis, Palmirenis, Ægyptijs, ac decẽ Amazonibꝰ uiriliter indutis in bello Gothico captis tandẽ ex insidijs mancipij occisus fuit anno 278. autore Flauio Vopisco.

CIRCVS NERONIS IN VATICANO VBI HODIE TĒPLVM D·PETRI

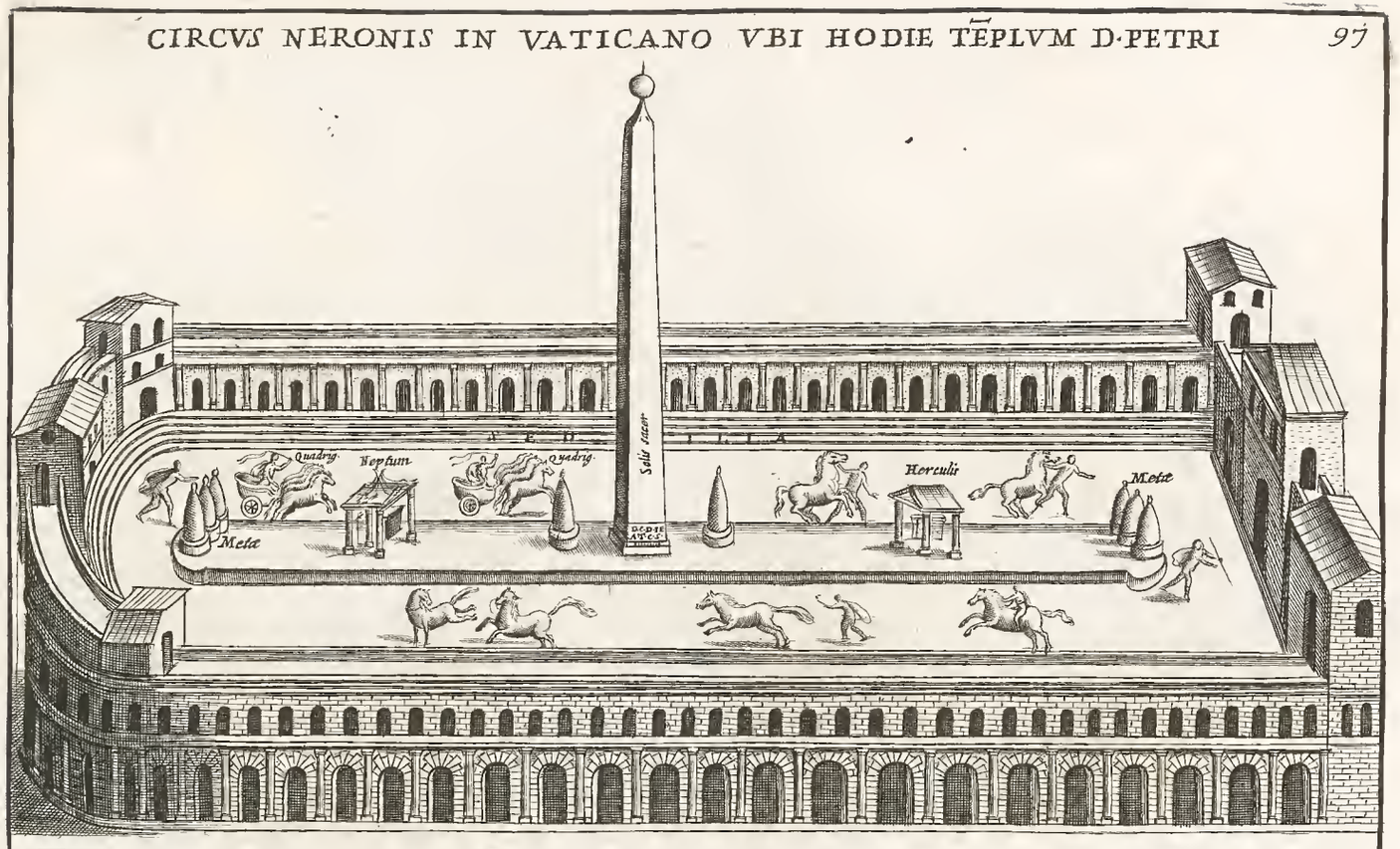

Hunc Circum, siue septū Tacito autore lib. 15. annal. Nero sibi constituit in Vaticano aduiā triumphalē iuxta hortos quos ad suppliciū xp̄ianos tribuerat, ad equos domandos et exercēdos, ubi et ipse sub auriga habitu circēses ludos celebrauit. uidetur autē circus iste excurrisse a templo D. Petri usq; ad templū S. Michaelis Archāg.; quia legitur Bonifaciū PP. in sūmo circo ecclesiā S. Michaēli dedicasse. Inhoc circo stetit obeliscus ille eximius opera Augusti Cæsaris Alexandria Romam inuectus haud monstruosę magnitudinis, de qua meminit Plin. in acumine pilā habens inauratā quę Cęsaris seruare cineres uulgò credebatur. cū hac geminā inscriptione D. Cęsari D. Iulij F. Augusti item Ti. Cę. D. Aug. F. Aug. sacrū. hodie D. Petri Aguglia uocatur ob eius templū ibi uicinū. Quā Sixtus. V. in Dei gloriā et Sanctiss. eius crucis exaltationē inumerabili sumptu in medio foro collocauit. hunc etiā circū Caij hoc est Caligulæ appellat Pliniꝰ lib. 3. cā. 11. tertius inquit obeliscus est in Vaticano Caij et Neronis principū circo. Fuit autem Nero tā crudelis et iniquus teste Suetonio ut nullū in se flagitiū ḡe nec in alios crudelitatis infactū reliquerit. matrē enim Agrippinā fecit absciudi, Senecā præceptorē scissis uenis in balneo usq; ad mortē deficere. Romā suā patriā et rēpub. incēdi; cuius incēdii cythara, cātuq; celebrauit. Christianos in quos incēdij culpā reiecit, multos perire fecit; inter quos D. Petrū cruci affigere et D. Paulū obtruncare. Ideo cūm extremo uixisset opprobrio, Romanū imperij decremēto, quòd duas amisisset Armeniaꝫ, itē duas eius legiones a Parthis sub iugū missę fuissēt. Insumo tū dedecore, miserrime mortuus est. nā desperatē fugiēs se ipsū pugione cōfodit, nomine suo quā seipsū carnificem et Neronē inuenions.

NAVMACHIA DOMITIANI

Idest Naualis pugnæ ex uetustis lapidum et numorū monumentis graphica deformatio

Sub colle Hortulorum nimirum sub Monte Sanctiss.ᵉ Trinitatis.

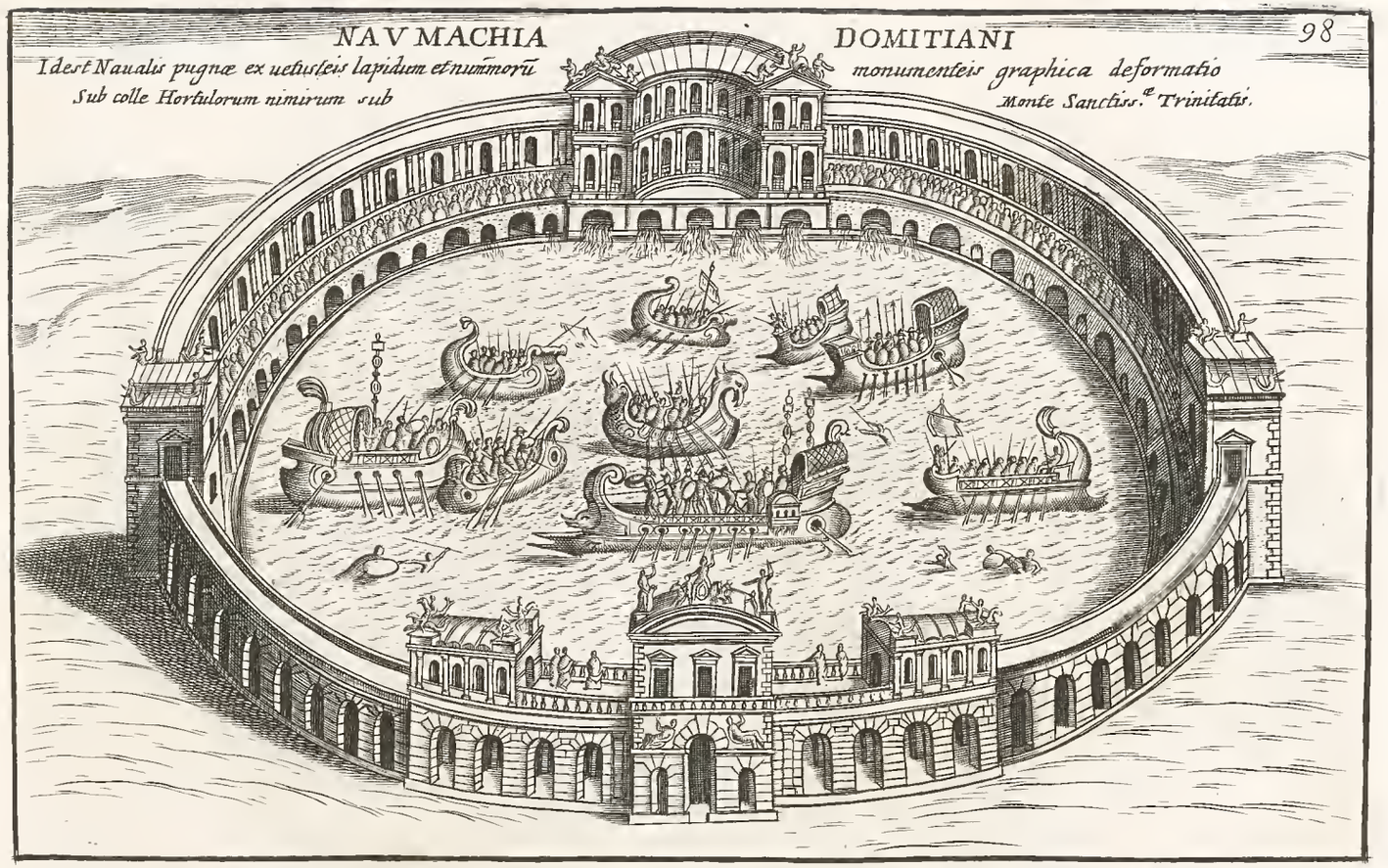

Naumachia ita dicta a prælio nauali ad exercitā enim iuuentutē Romanā nō solū terrestri, sed etiā nauali prælio Naumachiæ instruebātur, quod nō minus classe quā castris Romanū prorogaretur imperiū. Hanc Domitianus Imp. extruxit sub colle hortulor, loco sane cōmodo, quod facile in uallē hanc Martia dicebatur, po: terant aquæ per aquas; ductus ex locis editioribᵘ deduci. Effossa enim terra, undique muro cinxit fossam amplissimā, in quā ex aquæductibᵘ emissa aqua, lacū seu pelagus efficiebat latissimū, ita ut nauibᵘ ac triremibus esset locus ualde cōmodus. tali enim artificio nūc educebatur aqua nunc reducebatur finito prælio, ut ubi modo pelagus, nunc tellus uideretur, cū peregre aduentantiū præsertim stupore atque oblectatione. Adhuc superrūt nō nulla uestigia ex quibus aliquo modo colligitur quāta fuerit eius magnitudo, nō desunt qui uolunt ad Tiberim ferme excurrisse nauibᵘ enim hic triremiū instar naualiā, ut dixi, cōmittebantur prælia, nō minore spectatiū uoluptate quā ea gerētiū utilitate, eo modo in Circis et Amphitheatris terrestria prælia inibātur. Ex his enim exercitationibᵘ ille fructus con: stabat ut et otiū pelleretur ex Vrbe, populus teneretur; et Rom. præsertim iuuentus ablegato otio assuefieret prælijs quibᵘ Romanū ppagādi et tuendi erat imperiū cōmittēdis.

NAVMACHIA NERONIS

Naumachia Neronis dicitur fuisse in Vaticano retro Basilicã S. Petri sub colle ubi nunc Porta pertusa: concauitas loci undique effoori etiamnũ indicat ibi fuisse Naumachiã Exhibuit Naumachiã marina aqua irinantibus belluis, inquit Dio in eius uita et cannillabat ait idem nonunquam et in publico Naumachia præclusa, in uita S. Petri dicitur fabricatũ eius Templum prope naumachiã et S. Leo III. hic ædificasse hospitale quod dicebatur ad naumachia. de hac rõ meminit Martialis cum ait Hic ubi conspicui uenerabilis amphitheatri Erigitur moles stagna Neronis erant nam hæc stagna erant in domo illa amplissima et aurea Neronis quam a Palatino in Esquilinũ usque perduxit de qua dicebatur Roma domus fiet Veios migrate coloni Et Martialis idem unaq; iam tota stabat in Vrbe domus. stagnũ hoc circumseptũ erat ædificijs ad Vrbis similitudinẽ. Habuit quidem satis loci ad ædificandum hanc domum nam incendium illud ingens quo conflagrauit maxima Vrbis pars spatiũ amplũ reliquerat ædificio Huius incendij culpam cum ille ipse crederetur auctor — coniecit in innocentes Xpianos ac propterea atrocissimu de eis sumpsit supplicium hic in hortis suis Pereuntibus inquit Tacitus Xpianis uidelicet addita ludibria ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent aut crucibus affixi aut flamandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur Quæ cũ ita sint locus hic tanto martyrio clarus est summa uenerationc a nobis prosequendus et frequentandus.

THEATRVM POMPEI MAGNI

Nunc acies Campi Floræ ad Palatium Vrsinorum.

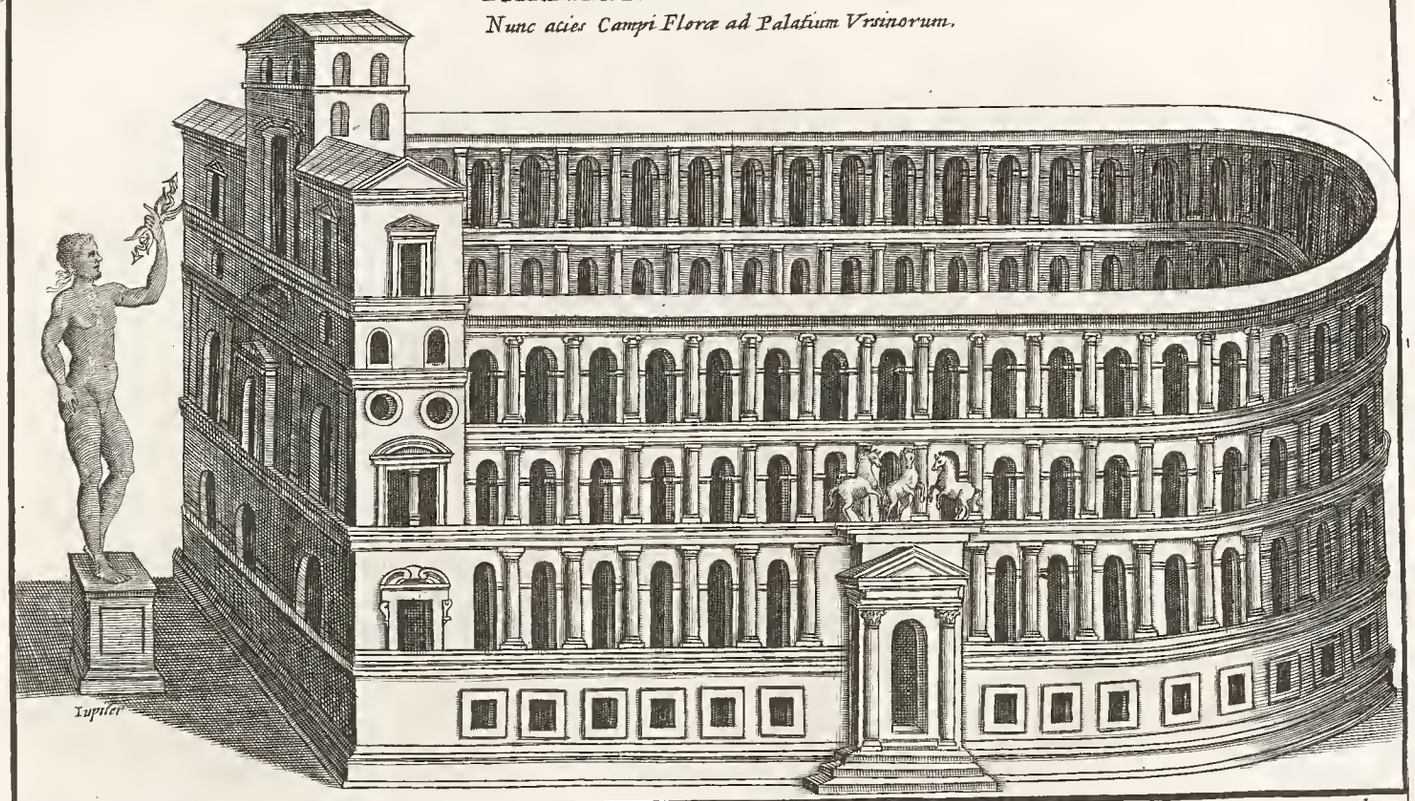

Theatrum hoc primũ fuit omniũ Romæ, quod stabile et fixum fuit ex lapide constructũ, nam primã ex ligno pro tempore excitata solutis spectaculis dissoluebantur, res erat hæc maioris impensæ quã utilitatis, quo circa ad eam etiã uitandam Pompei libertus, beneficij a Dño accepti memor, fertur eius nomine Theatrũ hoc statuisse, quamuis Pompeus ipse, non libertus, uidetur illud constituisse, nam narrat Cornelius Tacitus lib. 14. Pompeũ accusatũ quod mansura sedẽ theatri posuisset: Censores. n. non multũ probabãt theatra, quare ea statim iubebant solui, moribus consulentes, quibus lasciuia ex theatris nata et etiã factiones subinde plurimũ aduersabãtur. Tertullianus libello de spectaculis perpetuũ inquit theatrũ Pomp. condidit ãno Vrbis 699. antea subitaria erant, et Censorũ iussu plerunq, diuecta. Pomp.ius autem uerius censoriam animaduersionẽ Veneris ædem theatro superposuit, ne Deæ reuerentia deyceretur: cognita deinde aliqua etiam utilitate theatri alij huius exemplo moti fuerunt ad similia construenda. spectare poterant in hoc theatro 40. hominũ millia Caligula incendio abrumptũ restituit. Suetonius narrat nõ restitu-isse sed semiperfectũ absoluisse quod pollicitus fuerat Tiberius ut est apud Plin. lib. 36. c. 15. cuius tempore conflagrauit. Nero uno die inauratuit ut Tyridati Regi Armenor, qui Romã uenerat, ut ab Imp.re regni insignia acciperet, mirum præberet spectaculũ ab eod. in theatrũ introducto.

THEATRVM MARCELLI

Vbi nunc Palatium Sabellorum.

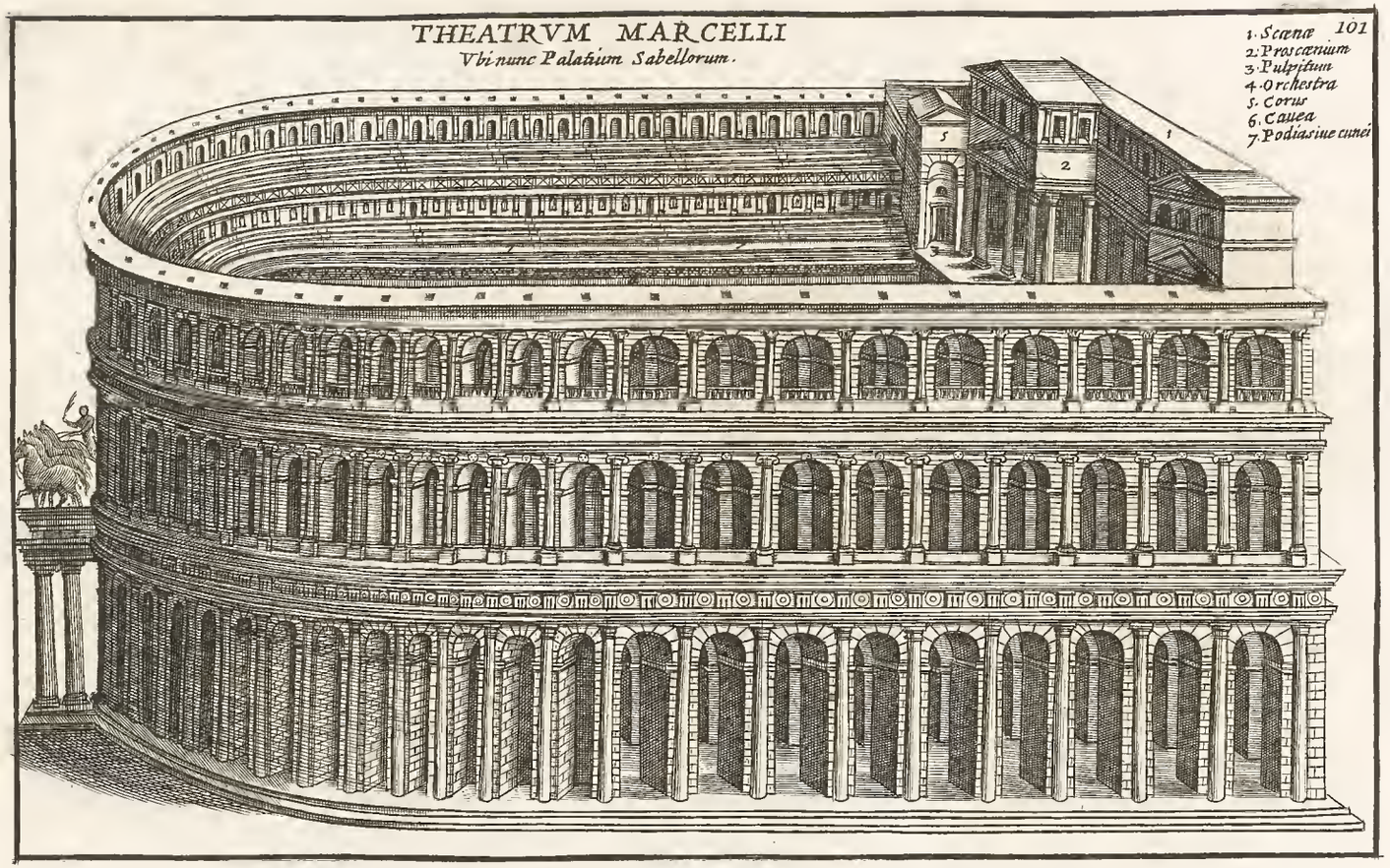

Theatrum hoc extruxit Cæsar Augustus ad consecrandũ imõrtalitati nomen M. Marcelli filij sororissuæ Octauiæ, cui etiam ob amorẽ quo matrẽ et filium prosequebatur adstruxit porticũ eximiæ magnitud. et elegantiæ, inde templũ hodie S. Mariæ in Porticu. Duob. ordinib. cõstabat hoc Theatrũ dorico uidelicet et ionico. Vitruuius sane testatur fuisse ea specie acpulchritudine qua aliud unquã fuit uisũ Romæ, quo circa illud merito dicuntur fuisse imitati in quibus dã ædificijs describendis nobiliss. etiã architecti, ut M. Aug. Bonarota et Ant. ⁿⁱ a S. Gallo, utuidere licet in atrio eximij Ducum Farnesior. Palatij a Paulo III. magna impensa extructi ad Theatrũ Pompei. Septem Theatra Romæ huic nõ adeo dissimilia uisebantur. Construebantur autem Theatra ad dandas populo fabulas, recitandasq3 comędias, tragędiasq3, nã a spectando theatrũ dicitur. Hic Marcellus, delitiæ Populi Romani, futurus Imp. et successurus auunculo, quod propinquitate eum omniũ proxime attingebat, nimirũ nepos ex sorore, primam uxorem habuit Pompeiam Sexti coniugẽ, alteram Iuliã Augusti filiã. obijt adolescens in Baiano nõ sine moerore Vrbis ne dicã Orbis de hoc cecinit Princeps poetar. Virgil. . . . Tu Marcellus eris etc.

THEATRVM CORNELII BALBI GADITANI

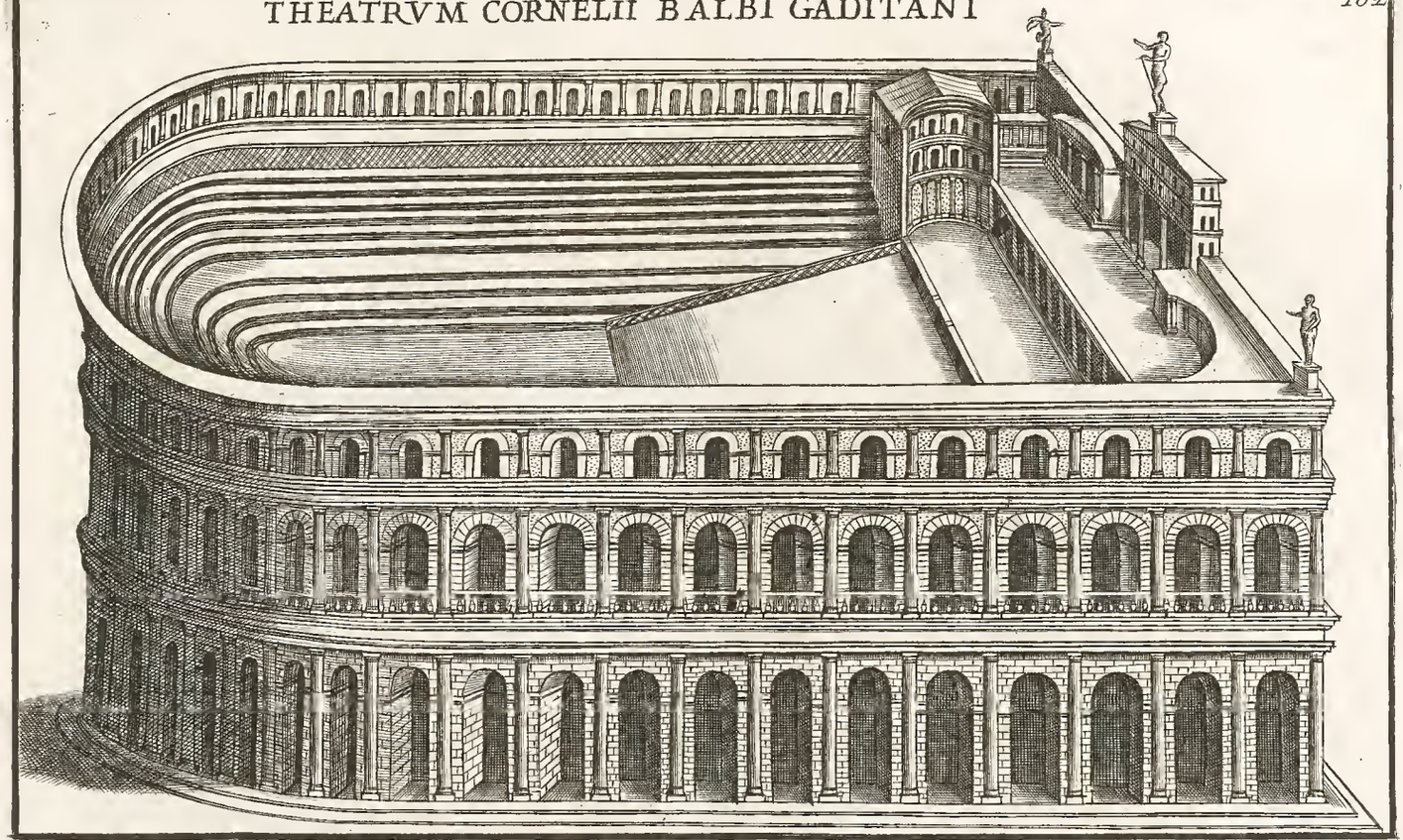

Cum Augustus vrbem Romā ornatiſſ. faciēdā curaret Cornelio Balbo viro diſſ. et liberaliſſ. prouaſit, vſa deius uoluptate et elegātia theatrū cōſtrueret. qđ quidē Balbus ita cōfecit, vtinter duo illa celebriora Pōpeij Marcellij theatra numeretur ab Antiquarijs. nā loca 30. millia cōtinebat ubi 4. ex gnice inestimab. precij columnas collocauit. quod autē a Claudio Cæs dicatū fuisse scribat Andreas Fulvius ceteris ad eos forte cōfugit. qđ Cæs. iuxta gratia uellet. prorogq. illi cōcedere, qui eū adire huiusmodi magnificā exēdisset. non autē ut falso opinātur Balbi fuisse appellati ab ipsius cognitæ incolitate nō animadu. maxime sibi ipsi repugnare cū dixisset Cæsaris hortatu theatrū illud ab alio fuisse cōstructū. dixit tamen Antiquarij de huius moli loco uaria ac diuersa sentiēles. eloquentiam, qui eā de re dubitat, refert aliquor fuisse sententia inter Vaticē, et theatrū Pompeij stetisse, uthodie sub palatio Ducis Cesarini apparet uestigia, et uidētur eidē dedisse palatio fundamēta. Fuit Cornelius Balbus, ut Blondus affirmat ex Gadib. Hispaniæ ciuitate oriundus, primus qui Pompeij Mag. beneficio ciuis nus. fuit ade crp. nec Romā unquā Cornelio Tacito autore, tāti huic aduenā tituli, et ornamēti augere proeuluit qui acerrime pro illius sor gloria, et salute dimicauit. pro quib. meritis cōsulatū obtinuit ano ut scribit Plin. lib. 7. a cōditione Romæ 713. fuit eo etā diuitiarū, cumulo prēditus, ut uita decederet infinita quasi pecuniæ multitudinē. Pop. Rom. diuidenda reliquerit. qua etiā Lyrius, qui ex Dione Nic. hoc memorat, ad certa summa reuocare nō potuit, tanē sub ductis rationib. inuenit 25. drachmis singulas diuidēdis Romanis. unicuiq. autē obtigisse quidquid nos hodie 25. denarios cōstituit. Merito igitur huius uiri magnificētia Lipsius admonuit, quid itaque Hercules? testamēto reliquisset, quādo incredibile hoc auri pondus pop. diuidendū mandauerit. dignū profecto facinus Hispano pectore quod uiuēs, nedum morieb magnitudinē suā eclare nō potuit. sublimā Hispania huic Romæ utriū dnare potuit qui ei tante gloriæ ornamēto fuit, quid y Deum immortalē decæteris faceret, quas suis ex uiscerib. eidē uel ad eruditionē uel imperū tradidit, quid das oneca el Quintiliano uiris Cordubensib. refera quos alter Philosophus alter Rhetoricæ lumen exhibit. Quid de L. uicano Cordubēn. etiā ac de Martiali Tarracone. de Musis tā bene meritis dicā. silenbo ne prætermittā Traiani Hispalense, nūquid Adriani ex Hispania oriundū. num M. Antonini Pium, quē Capitolinus ex Hispanis orginē traxisse memorat. de Bonoso cerno, erit qui etiam referēte Vopisco Hispano concretus sanguine creditur. nōne et Theodorū cū Arcadio et Honorio liberis Hispanis omnes agnoscunt et uenerantur, omnes quidem rebus felicissimis et gnumose gestis. Imperatores clarissimos. de antiquis, satis est dixisse hactenus. ne in nullis satisfaciat, quæ gloria Hispania genuit, ata huc usque gignit, immorandū. Tandē Pacati in Panegyrico Theodosij argumentum hoc satis nobis uerbis expediam. Hæc duximus militer. hæc experientiamus duces. hæc facundissimus Oratores, hæc clarissimus uates parit. hæc Iudicum mater, hæc principum.

THEATRVM MARCI SCAVRI

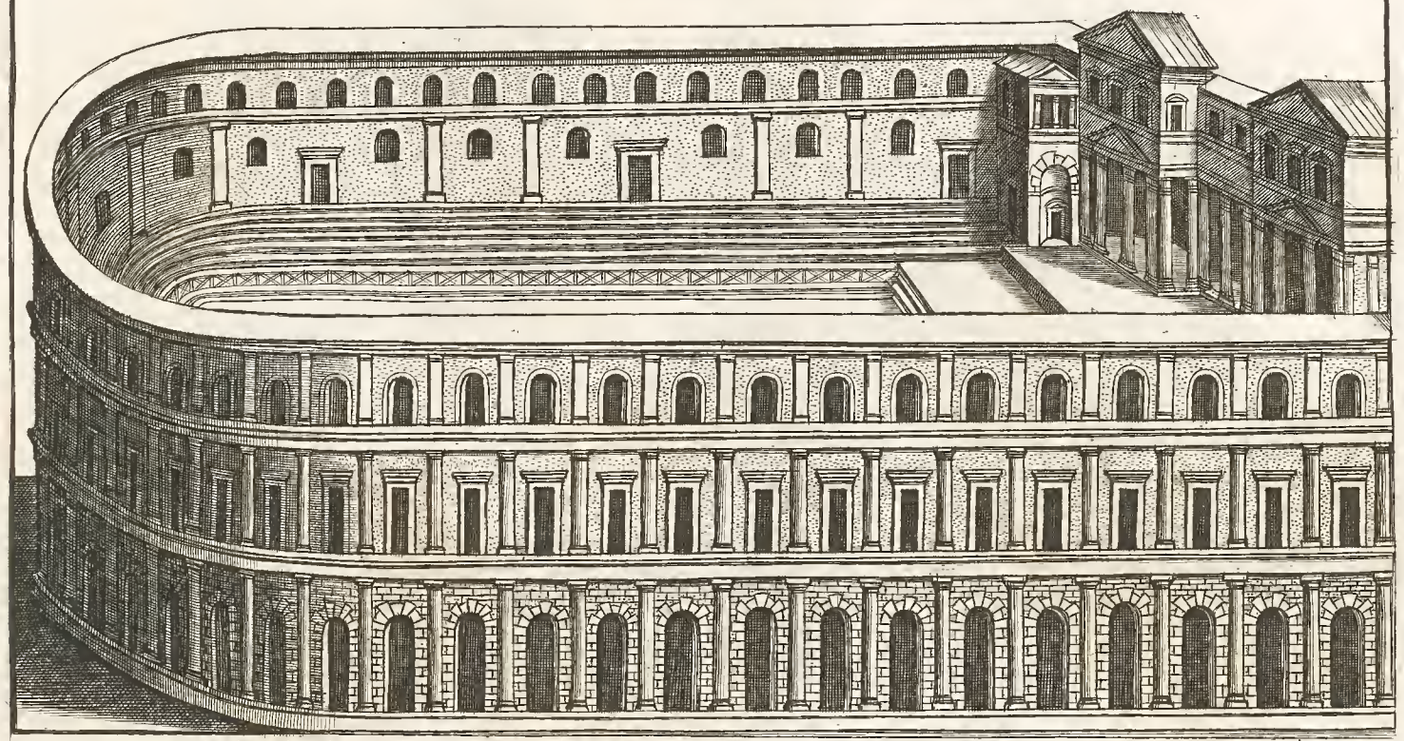

Hoc Theatrũ optime describit Plinius lib. 36. his uerbis Hic nimirũ Scaurus, fecit in ædilitate sua opus maximũ omniũ quæ unquã fuere humana manu facta nõ temporaria mora uerũ etiam æternitatis destinatione Theatrũ hoc fuit. scena eius triplex altitudine trecentarum sexaginta columnarum fuit. In ea ciuitate quæ sex lymphatias nonduxerat sine probro ciuis amplissimi ima pars scenæ e marmore fuit. Media uitro inaudito etiam postea genere luxuriæ suma tabulis inauratis columnæ inter duodequadragenũ pedum signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominũ 80000. cum Pompei amphitheatri toties multiplicata urbe tantoq; maiore populo sufficiat large 40000. sedente sedet reliquus apparatus tantus attalica ueste, tabulis pictis, cæteraq; cura fecit ut in Tusculanã uillã reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delitijs incensa iulla abiratis seruis concremarentur ad sexterlia 1000. Aufert animum et a destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis Hæc Plinius qui nõ uidetur probare tantum luxum quod nimium excederet modestiã ueterũ Romanor. Adijcit deinde maiora de C. Curione. qui Scaurũ uoluit superare altero theatro quod fecit immo potius duobus e ligno Theatra (inquit paulo inferius) iuxta fecit amplissima e ligno cardinũ singulor. uersatili suspensa libramento. in quibus utrũq; ante meridiano ludos spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scænæ, et repente circũactis ut constiterant. Postremo tam die discedentibus tabulis et cornibus inter se locantibus faciebat amphitheatrum, et gladiatoꝛ spectacula edebat ipsũ magis auctoratum populũ Romanũ circũferens hæc ille.

AMPHITHEATRVM CLAVDII IN CAMPO MARTIO

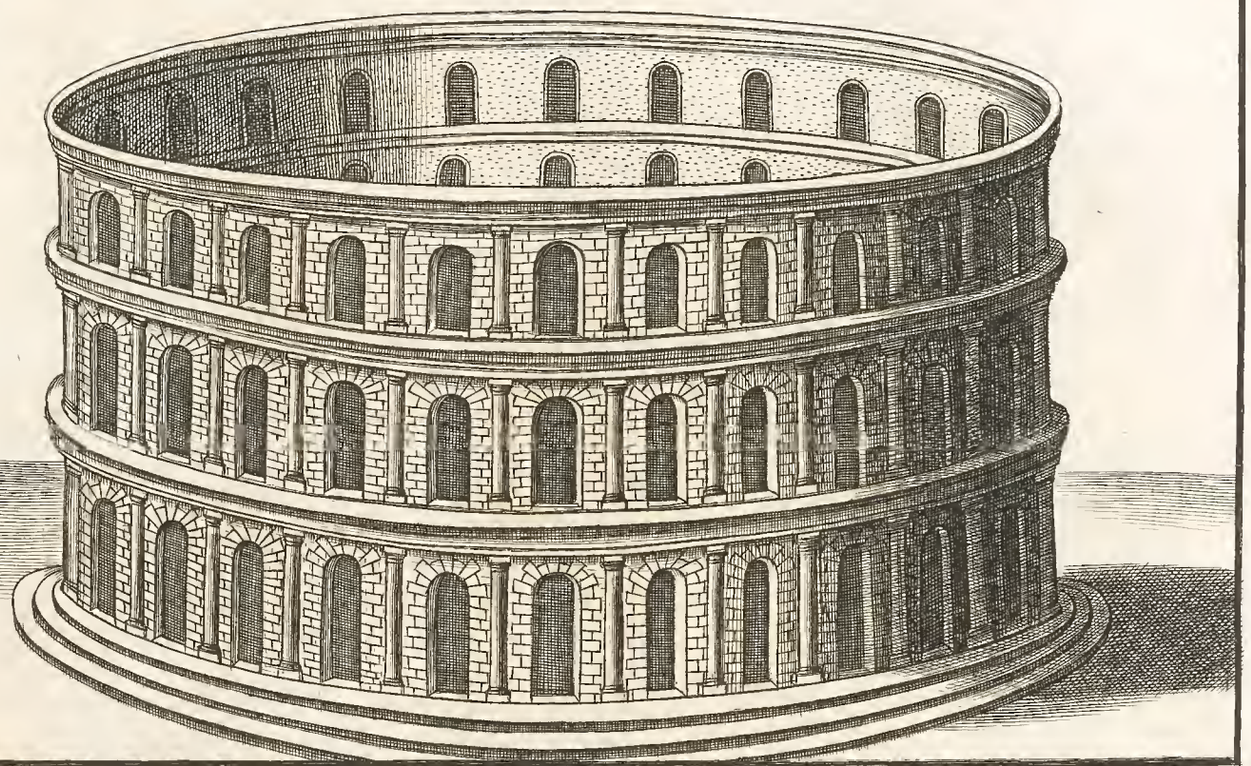

Inter magnifica ędificia quæ in campo Martio quondā intuentiū oculos rapiebāt fuit Claudij Amphitheatrū ad septa siue ouilia ut uocabant miro opere et artificio constructū imo potius abeo absolutū, quod à Tiberio imperfectū acceperat. testatur hoc quidē Suetonius qui et scribit Neronē hidos spectauisse et proscenij fastigio munere quod in Amphitheatro ligneo in regione campi Martij intra anni spatiū fabricato dedit. monstruosū sane fuit et innumerabili sumptu confectū, ut hac in re sicut in cæteris luxū suiū demonstraret. fuit Claudius Imperator primus hoc nomine Drusi filius, et aum culus Caligulæ imperiū obtinuit nō meritis, sed militū temeritate. nā cū senatus infestū illo tempore Cæsaris nomen cū eius tota familia extinguere uoluisset, au fugiēs Claudius timore correptus in locum palatij abditissimū se abscondit. ibi à milite repertus quod ut alij, compilatū uenerat lætis acclamationib⁹ exceptus est ac deinceps Imperator creatus. Mauritaniā quę ab eo defecerat ad Imperiū Rom. reuocauit ata perdomuit. fuit principio moderatus et humanus. sed tamen genio suo postea indulgens nimus temperās inlibidine, immanitatē et crapulā totū se dedit. fuit adeo memoria lubricus, ut multos, quos occidi iusserat ad ludos et spectacula uocaret. tandē opera uxoris Agrippinæ interfectus fungorū edulio, quib⁹ adeo delectabatur ut diceret fungos Deorū esse cibū, quod sua sponte nascerentur. uixit 64. ānos 14. uero imperauit.

AMPHITHEATRVM VESPASIANI VVLGO COLLISEVM

A. Interior pars
B. Sedilia
C. Atrium
D. Carceres ferarum
E, Sumitas quæ pluuio tempore coperiebatur
F, Rotunditas exterior

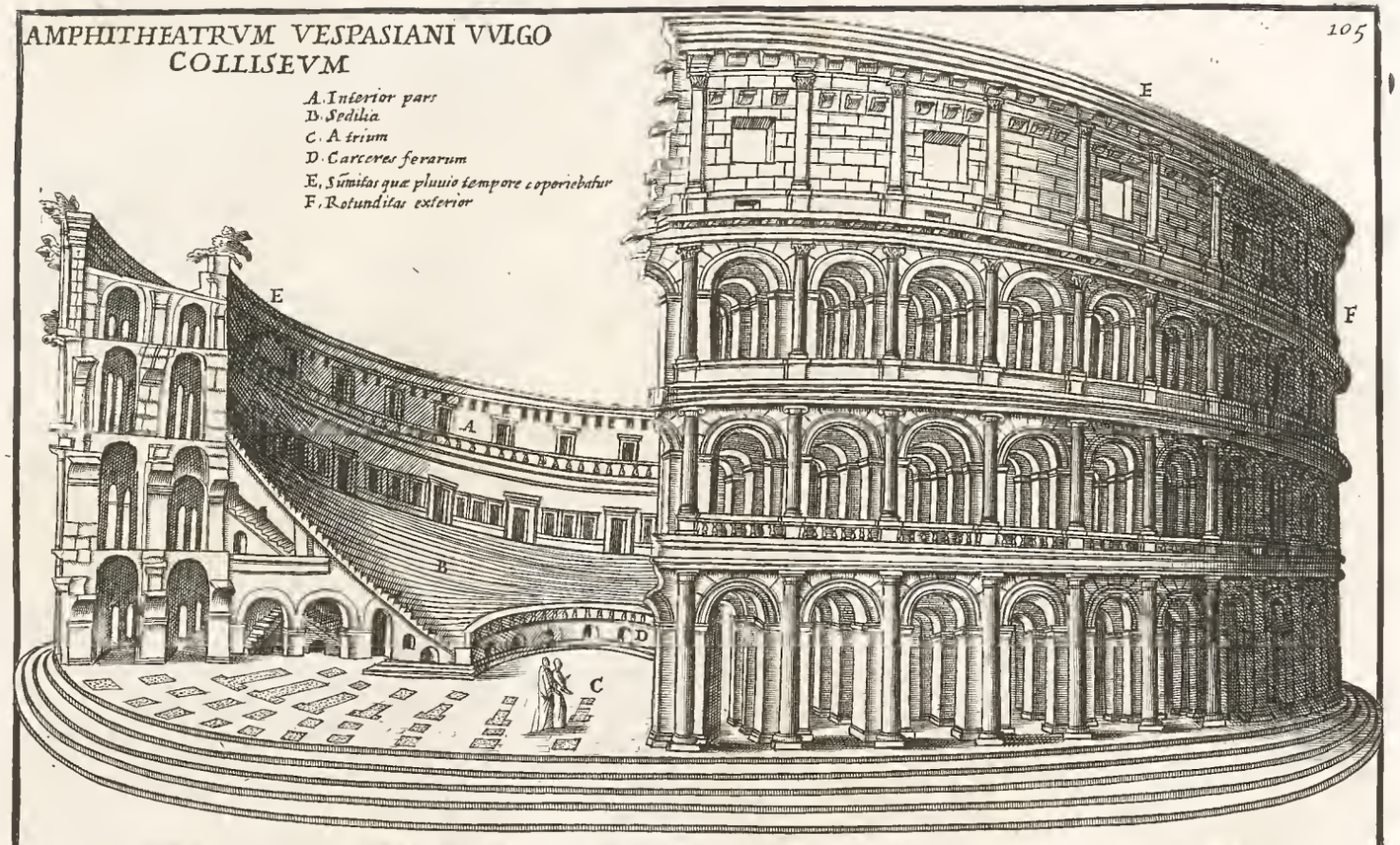

Amphitheatrū hoc quod erat in medio Vrbis fuit a Vespasiano Imp. ex Tiburtino lapide inchoatū, perfectū à Tito præsertim ac Domitiano eius filijs, uel potius, ut alijs placet, pfectū quidē fuit a Vesp°, a Tito autē dedicatū, et a Domitiano exornatū. Quatuor cōstat ordinib⁹ dorico nimirū ionico, corinthio, et compasito; altitudo eius fertur palmorū 221 ⅓ latitudo seu diameter 760 Romanos pal. cōplectitur, si eam dimetiamur ab ambitu seu circulo prima eius exteriori, nā alioquin, cū ut Amphitheatrū sit compositū ex duob⁹ ueluti theatris, ac propterea cōpertū sit intus habere formā circuli potius oblongi, instar oui, quā rotundi, eius longitudo reperta fuit ab ijs qui eam sunt dimensi esse 820 pal. capiebat 87 millia spectātiū uarios ludos, certamina, tā gladiatoz, quā cū bestijs pugnātiū, quæ ibi ad oblectādū populū frequētius edebātur spectabātautē oēs p̄miscue, postea statutū ut senatores seorsim spectarēt a cętera turba, quod quidē plebs ægre tulit; locus erat factus, ut si quis tardius ad spectādū accederet, aut citius, nondū finitis, alicui erat recedēdū id quidē posset, absq, alioz impedimēto, portāc ub⁹ ita seu gradib⁹ accomodatis, ut etiā ex uestigijs hactenus extātib⁹ potest agnosci. Inter alios autē qui cū bestijs pugnarūt uel ad bestias dānabātur, erāt trinocētes Xp̄iani et p̄ręcipue fama est S. Ignatiū fortass. illū Xp̄i M. Io. Ap. discipulū hic leonib⁹ fuisse obiectum.

Vespasianus octauo anno cõsulatus suihanc molẽ in media urbe cõstruxit, quod liquet ex numo cuius inscriptio Imp. Cæs. Aug. Cos. 8. PP. et parte alia ipsumet amphitheatrũ expressũ. quod tamẽ Titus F. absoluit autore Lipsio. ac tempore decurrẽte M. Antoninus Pius forte Capitolino, deinde Heliogabalus referente Lampridio instãrauit. hodie trito sermone uulgi Coliseũ dicitur, quia Neronis cũ caprise colossus in uicinia erat, quod et Lipsius diligẽter annotauit, quo etiã loco pars domus Neronis extitit, et eiusdẽ stagna fuisse cõstat ex Martiale huc ubi cõspicui uenerab. amphitheatri erigitur moles stagna Neronis erãt opus ampliss. et ab antiquis decantatiss. fieri, unde caput urbium potuisset. et Martialis citra adulationẽ dicere potuisset. Omnis cæsario cedat labor Amphitheatro, unũ præcũctis fama loquatur opus. quid mirã sthodie a nobis spectantib? ita semiruti atque cæsum ut Lipsij uerbis utar, simillas emittat prisci splendoris. eo sublimius quod Anianus affirmet ad ipsius cumitatẽ. ægre oculos humanos cõs condere eo capacius, quo D. Victor referat 87 millia cepisse loca, intelligens sũ de sedilib? gradariis nõ autẽ de pubillis in quibus sedisse comodẽ uix colligas septẽ millia hominũ. Amphitheatrũ ideo dicti quod ea duobus quasi theatris cõficeret, quamuis Lipsius contendat id fuisse forma paulo magis porrecta et oblongo. cuius et oia membra, ornamẽta, et numera ipse accuratẽ et diuulgãter prosequitur in suo amphit. et Saturnalib? refert autẽ Dion Nicæus Titũ p dies 100. in hoc suo amphit. gladiatores, Naumachias et uenatus edidisse diuinaq dedicationis amphitheat. elephantes, urros, apros et Pantheras taurosq ferocissimos interfecisse quin etiã graues quę erãt ad num. 9 milliũ quas a sæminis ignobilib? fecit occidi deinde gladiatores exhibuit qui hostili animo se multo in cidebãt. usq louilatiari uel infernali usu uocat Prudẽtius cuius ara ibi erat, se cæsecarent, tãdẽ p ducus et uacuatis aqua, in amphit. euestigio eripẽtes naues hinc inde nauigãtes, et interse pugnãtes aspiceres, tãdẽ uero multi ob fidẽ Xpianã hic spectaculis facti fuerũt Deo Angelis et hominib? inter quos S. Ignatius Xpi discipulus meritẽ electissimum bestijs deribus emolitus ad cælestis beatitudinis deportatus fuit horreum.

AMPHITHEATRVM TAVRI STATILII

ad Templum S. Crucis in Hierusalem.

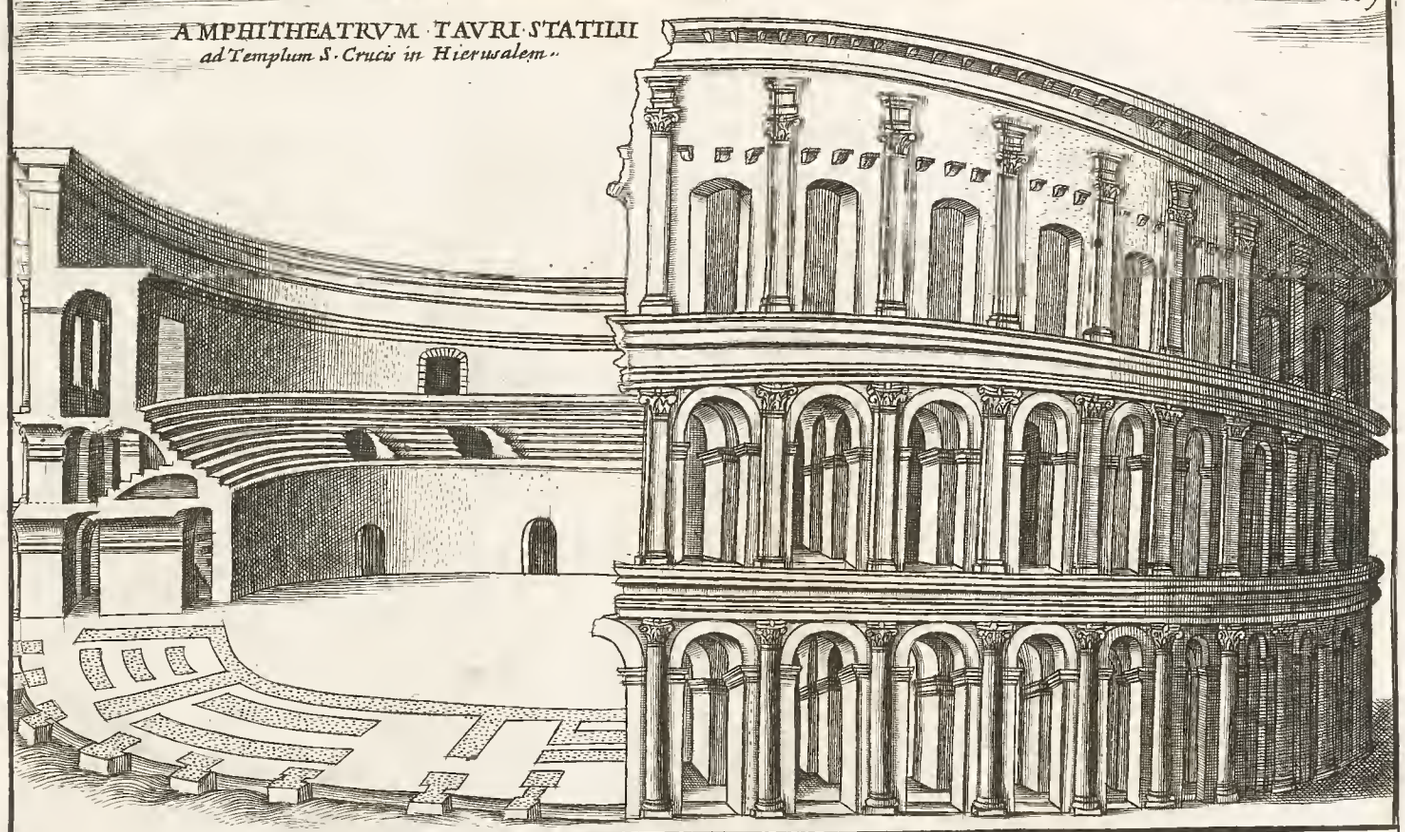

Ad templum et Coenobiū S. Crucis in Hierusalem, quod olim Veneris et Cupidinis fanū fuit hodie unū e septem toto orbe ecclesijs celeberrimis peregrinationis ac pietatis ergo quo uniuersæ nationes christianæ criminū suorū ueniam adepturæ diuinæque gratiæ implendæ plenitudine confluunt ubi uiri Religiosi Cistercensis ordinis habitant qui crucē Christi Domini cuius sub titulo et uexillo militant in corpore suo portant. constat stetisse Tauri Statilij Amphitheatrū uarijs ornatū lapidibus, ut memorat Albertinus in opusculis, cūtamē tota hęc intus fabrica ex lateribus stetisset cuius quidē et nō alterius amphitheatri uestigia ibi quæ uidentur esse idē Autor affirmat, et sanè uerius quā alij qui existimant illa ex Castrensi restare amphitheatro, de quo alibi hodie maiori ex parte diruti coniuncti urbis mœnibus conspicitur cū priscis illis temporibus ab urbis mœnibus omnino abfuisset, quod ut bene notauit Faunus facile indicat coarctatū nunc esse Romam. Augustus cū Romā ædificijs magis ac magis augeri, et illustrari uoluisset suasit huic Romano nobilissimo atq. ditissimo, ut huiusmodi amphitheatrū cōstrueret. fecit quidē cæterū nō ad eam, quā deinceps alij alia, magnitudinē perduxit; tū quia priuatus uir illud fecerit, tum etiā quod exprimis amphitheatris fuerit, atq. eo tempore Romanos gloria structū amphitheatri nō dum cepisset ut postea. affirmat namque Lipsius in suo amphitheatro et L. Faunus post C. Cæsaris amphitheatrū quod in campo Martio struxerat, Statilij suum ædificasse, quem postea Vespas. secutum maximū illud condidisse quod uocamus coliseum.

DOMVS · P · VALERII · PVBLICOLÆ ·

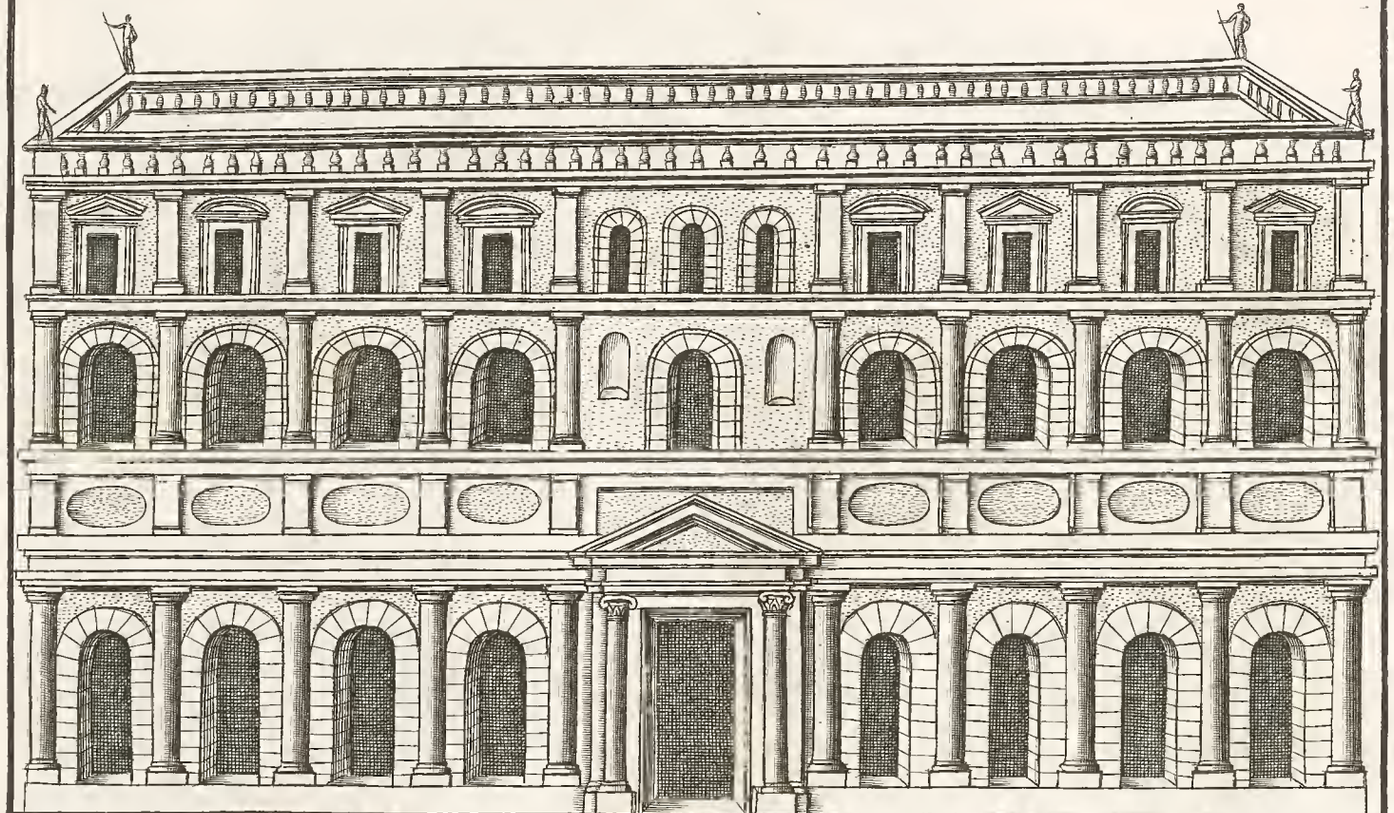

Monumentis compertū est Pub. Valeriū Publicolā duas habuisse ędes diuerso tēpore sed in eodē loco cōditas qui hodie Velia, et caput plateæ in Vrbe dicitur primas sūptuos^us. fuisse prohibēt ut pote quæ colūnis ornatis. erāt alta mā-sionib⁹ et diuersis diuisæ cœnaculis quę in magno pretio haberēt̄ tamē ab eodē cōditore Publicola una nocte dirutę sunt ut populi suspitionē multor⁹ q. inuidetia remouer et, dicētū hanc nō domū sed tāquā arcē Publi-cola extructā. Ideo uir hic clar^is. ac optime de Rep. meritus maluit se tēstar; ędifi priuare omnino gloria quā comittere ut insigna de se Pop. Ro. animis inideret oriūtę: quare ex ruinis ibidē secūdas posuit no ea magnificētia qua ante-sed bn structure, ipius forma admirab^is. fuit Publicola antiqui illius Valerij unde et cognōmē habuit qui Romuli tempestate max^s. autoritatis extitit, quapace inter Sabinos et Rom.^os cōposuit, nepos singulari eloquētia prędituś ac ciuilijs quę oīa in Reip. sep utilitate desinionē q. cōuertit in singulos officiosis^s. eustępore cū Tarquinij Sup. Rom.^us Reg. Ex. stirpū Lucretiæ inhiaret, ipius cōiugi, alq. uirtute Pop. Ro. Rege ipsū cū omnu regia clięteła, et familia eiecit ac semp ab Vrbe deterruit. Quā obrē cū ure optimo sūmā illā dignitatē a populo oblāte etrogāte sumere posset ac debuisset, nihilominus incredibili animi magnitū^o renuit ac se Romanor⁹ defensorē, eluinditē prędicauit. cū aute Tyrānī eiecti inuidia p seruitū rescuisset ipse cū Bruto et Caio Minutio in Proditores animaduertere decreuit ac Tyranno cū ipius opib⁹ belli inferre cuius prodithonis authores cū ex litteris Tarquinij intercęptis, alq. resignatis pala fierēt duo Bruti filij et totidē ipius Valerij ppsmi et liberos suos p. obtrūcari iussit cū tandē cōsul Publicola Tarquinius superesset. p fuit qui dignitate cōsulari in Vrbe quadriga inuectus triumpharet in quo quidē triumpho ac albi manueltud^is. sue semp signa dedit ubens facere cōsulari sine securib^o circuferri populo quo mirabile qui beniuolētiā excitauit cui antea eidem populo eo gratiōr extitisset qđ Publicolæ nōmē accepisset. Senatorium ord.^o ad numer^m 164. ampliauit leges aliquot tulit pop.^o ipsi utiles quā una damnatis a Consule conte dit^ur prouocationis ad populum altera prohibet ne quis^s inlusu populi magistratib⁹ inire posit sub capitali supplicio. 2.^a mus soluendi ad bella pecunia pro uirib^o unicuique distribuit cum antea hęc paupertū grauior^a fuissent.

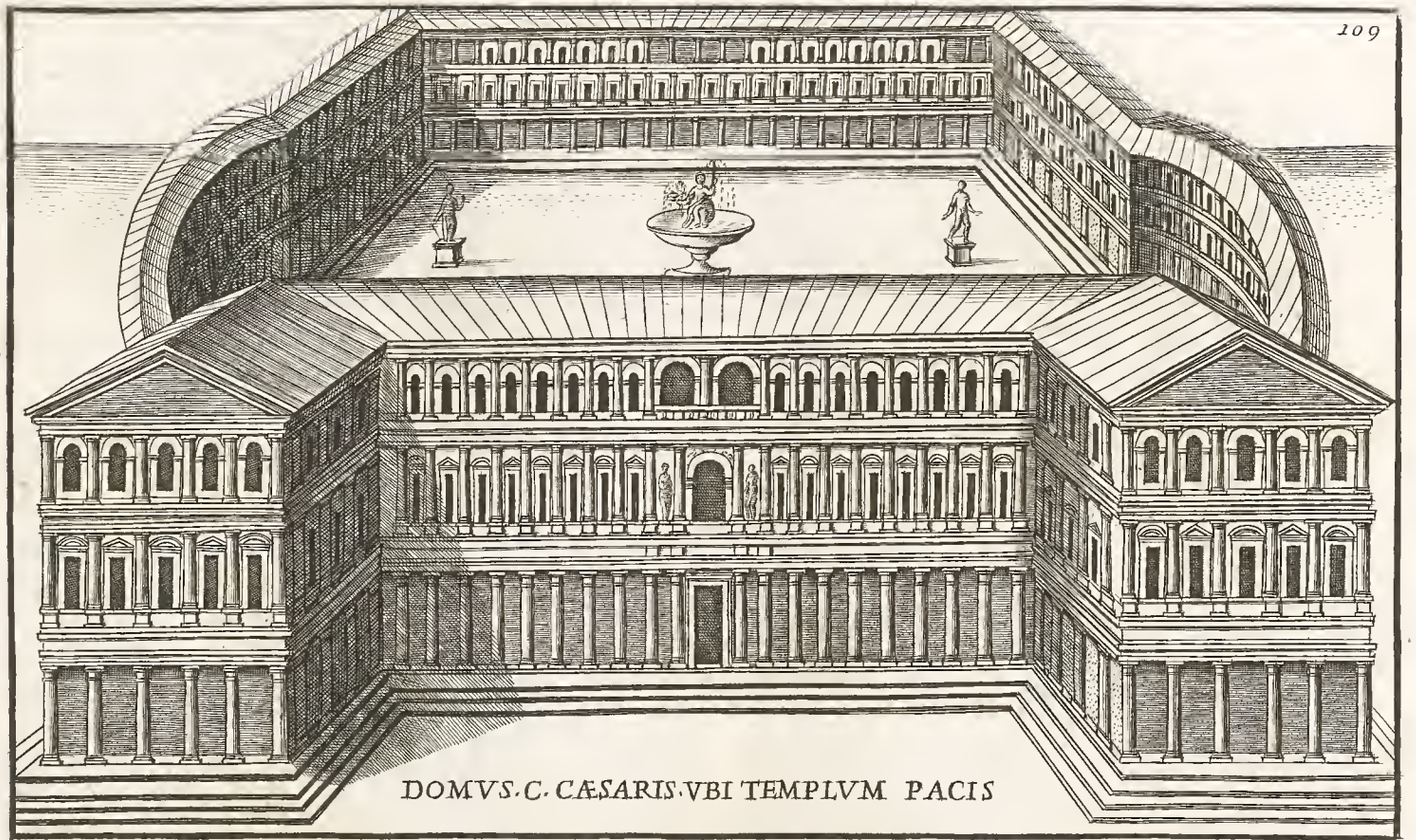

DOMVS·C· CÆSARIS·VBI TEMPLVM PACIS

C. Iulius Cæsar ut reforé Suetonius Pontifex iam Max. electus domũ publicã nõ qualẽ priuatus in Suburra habitauerat, mag.s ẽ abscondidit ad uiã sacrã ubi tandẽ Vespasianus templũ Pacis extruxit quũ Iulia sumptuo-sissimã, ipsã exornasset, et Augustus dirusisset ut ibi uxori suæ Liuiæ portici exciteret, quod et Ennius in sua Vrbe memorat. Fuit C. Cæsar rerũ gestarũ gloria felicissimus, et unus ex nouẽ inuictis, totius orbis ducibus, qui animi magnitudine dignitate potentiã et autoritate req. militaris scientia omnes longe principes superauit, atq. cũ maximis ohã Philosophis, oratoribus, et Scriptoribꝫ cõparandus, cũ ipse suo omniũq. iudicio suas se gestas idoneis scriptoribus inuenerit. fuit honorũ sic appetẽs, ut ob eos ẽsse ingesserit Reip. numerꝫ, nãq. proconsul de Lusitania triumphaturus, triumphũ abdicauit, ut Romæ prætor, sicut lex erat, cõsulatũ peteret, et obtineret. Indeq. cum inde cõsul factus esset partas supra modum diuitias mauora dignitatẽ cõtẽpsit nec cessauit, siue præfectura mortis quã gessit amputatã dictaturã, ubi primum uendicauit, munus eo tempore maximum et sacrosanctũ a quo prouocari licebat nomini. Præterea Imperatoris comune nomẽ quod ad sola rei militaris gloria pertinebat, sibi infimũ cogitat, ideadeo sublime fecit, ut deinceps potentia et auctoritatem Rep. cõmoueret, quod et sibi suisq. posteris reliquẽ duraret. Ita sum.s imperatorẽ se gessit ut comitia nipotestate haberet et oẽs ineuntes magistratus in sua acta præmunire cõpulerit, aliterno multiros. nic oĩm breuĩ animos et suffragia tenere potuit, unde legati in triumphus et dignitatibꝫ cõsequẽdis aliquãdo impune uiolauit. Sumus exercitus Imperatorio exẽplo militis munus exercuit, diuiprætulit cũ Germanis cõmisturus a milite paulatẽ arreptã armis cuiusque inhostes impetũ facies cæteros uires, animũq. addiderit. Hispaniã usq. ad Lusitaniã penetrauit, et uicit. Galliam Britannias, et Africã debellauit, et uectigales fecit, bellũ in Hispania cũ filiis Cn. Pompeij Magni gessit acerrimũ illudq. depugnauit, et absoluit de ciuibꝫ nõ legitime triumphado, cũ antea ipse Cn. Pomp. in Pharsalia profligasset, quinquies triumphauit p.s ex Gallis cũ rege Vercingentorige eas ducto et triumphũ. Suetonius et Florus primũ et excellentius fuisse referunt 2.o de Ægypto triumphũ egit in quo Regina duxit Arsinoen. 3. de Ponto Alexandria tã recepta, Pharnaceq. celerrime superato quod et titulo demonstrauit his uerbis Veni: Vidi: Vici. 4. ex Africa in quo Iubæ Regis filii captiuii duxit. 5. Hispania ut supra domito. triumphauimus. prætor quationẽ cuius Dion meminit, qua C. Cæsar pars forensalatinas ex Alba, ut mas erat in Vrbẽ inuectus fuit, regiisq. acclamationibus exceptus a Populo ob quod et exquisitas honores a Senatu obtentos seu potius extortos inuidiã apud ciues concitauit, ut coniuratione facta a M. Bruto et Cassio Idib. Martijs in curia Pompeij 23. uulneribus confossus occubuit. postquã ordinasset annũ, et quintilẽ mensẽ a suo nomine appellauit, sic tandẽ nimiæ ambitionis pœnas exoluit, et sanguinẽ Pompeij generi in eius Curia ocisus expiauit.

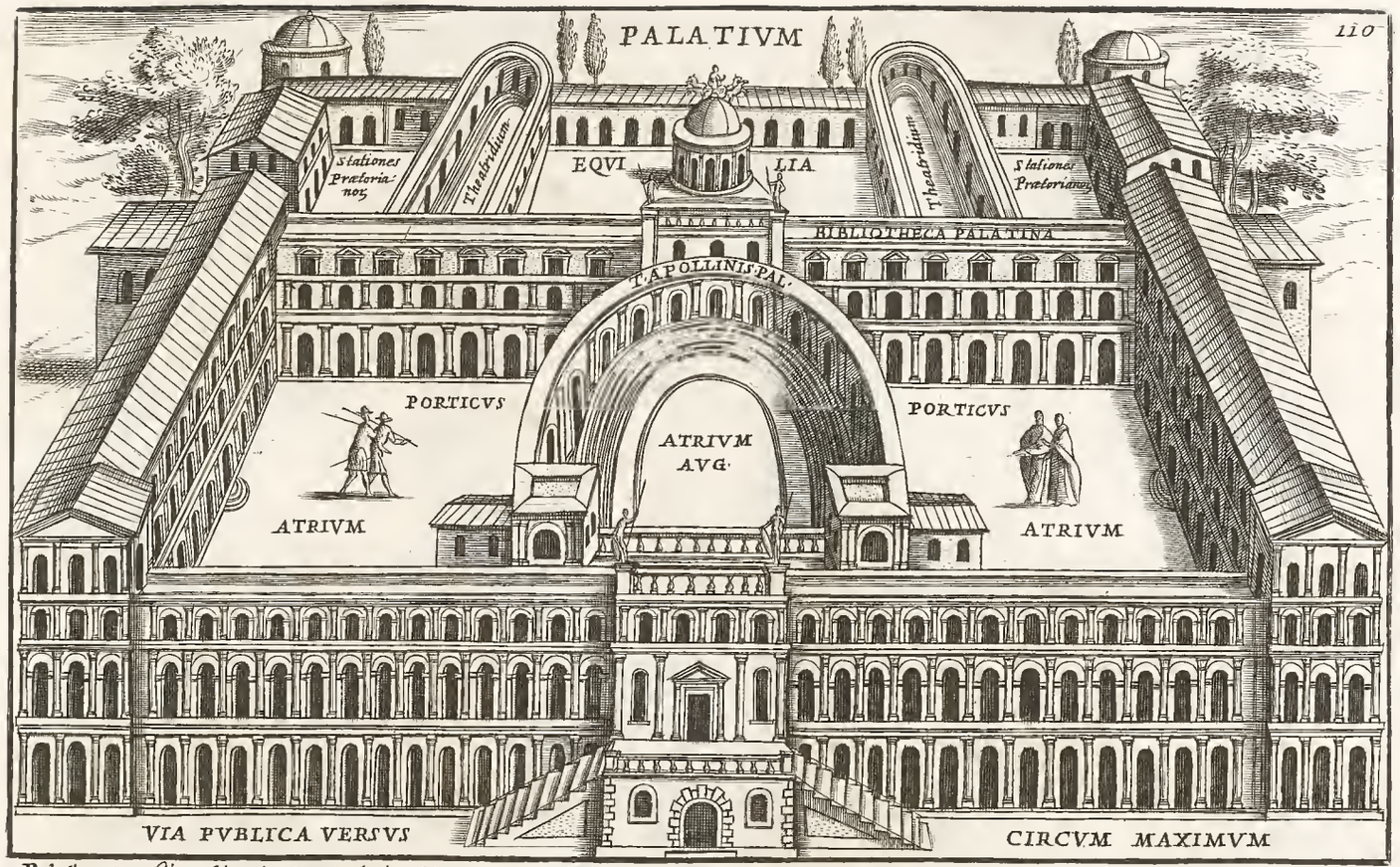

Palatium Augusti quod ipse in Monte Palatino ubi spectat Auentinũ, et imminet Circo Maximo in domo, in qua natus est, amplificata construxit mira specie et percommoda adiunctis ei porticibus egregijs columnis exornatis, bibliotheca item instructissima libris, tam latinis quam græcis statuis quoque et picturis addito atrio forma Sphærica ad præbenda uaria spectacula Imperatori et nobilitati uniuersæ duobus quoque locis hinc inde dextra sinistraq, tractandis flectendisq, equis militibus quoque prætidiarijs et his seorsim a Palatio suis habitationibus attributis. Apollini etiam ibidem Augustus ut ait Suetonius c. 29. suum constituit templum cuius in fastigio extabat currus Solis qui auro obductus mirum reddebat splendorem. fertur quoque hic nata laurus, eodem quo Augustus natus est die, cuius deinde ramis triumphantium et Imperatorum solita erant cingi tempora. in medio prætérea colle Palatini collocatum erat templum fidei a Numa Pompilio, quod uetustate collapsum restituit Augustus. De reliquis Palatini locis dicemus alibi. Sicui autem hic ædificiorum splendor uidebitur ob eorum magnificentiam fidem excedere, is mirari desinet cum contemplabitur Romanorum ubiq, terrarum potentiam, potissimum cumplerunque ædificia ab uno inchoata perficerentur ab alijs, ut factum est in his Palatini montis ædificijs.

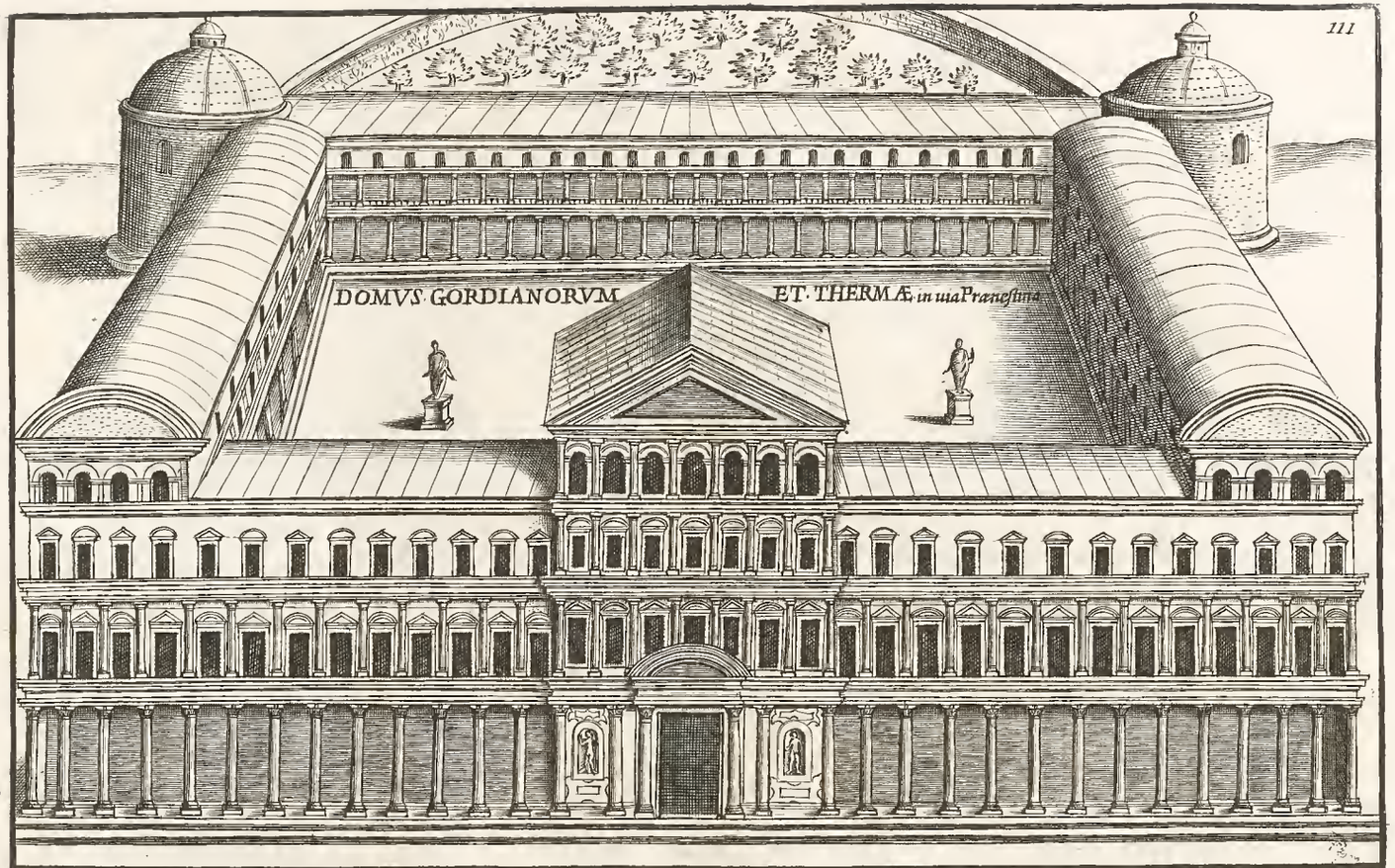

Nullus fere Rom. antiquitatū autor est, qui de domo Gordianorū magnificè uerba non faciat, quanuis uero Andreas Fuluius Sabinen. c. 19 2. ipsius cū aliis Gordiani operibus ueſtigium in urbe nullum extare dicat. Nihilominus Lucio Fauno, immo et antiquiori Capitolino habenda est fides asserentibus, in uia Prænestina, non procul ab æde S. Eusebij, ut hodie ipsa do cēt uestigia, huiusmodi adeò superbū stetisse palatium, ut 200. uno stilo, atq; ex imo latere columnas haberet, quarum Albertinus in opus c. c. 33. ex aliorum lectione memuit 50. fuisse Simiddas, 50. alias Numidicas, totidem Claudianas, reliquas tandem Tisteas. Ex quo uidere est, quanta præclaræ huius domus magnitudo foret, quæ Gordianæ familiæ memoriā præ cęteris in Vrbe conseruaret. Præterea quod et thermas incluserit, quas Capitolinus et alij memorant, omnium ferrarum (Romanis exceptis) nobilissimas. Gordianus, ut scribit Pomponius Lętus, adeo magnificus fuit, et literarum studiosus, ut sexaginta duo millia librorum habuerit. Parthos iam erumpentes ingenti clade superauit proxime Philippū antecessit qui Imperator Christianus primus extitit. tertio anno eius imperij millesimus ab urbe condita impletus est annus, quare ludis magnificentissimè celebratus anno à natiuitate Dñi. CCXLVII.

DOMVS P.S.AFRICANI

Ad S. Georgium in Velabro.

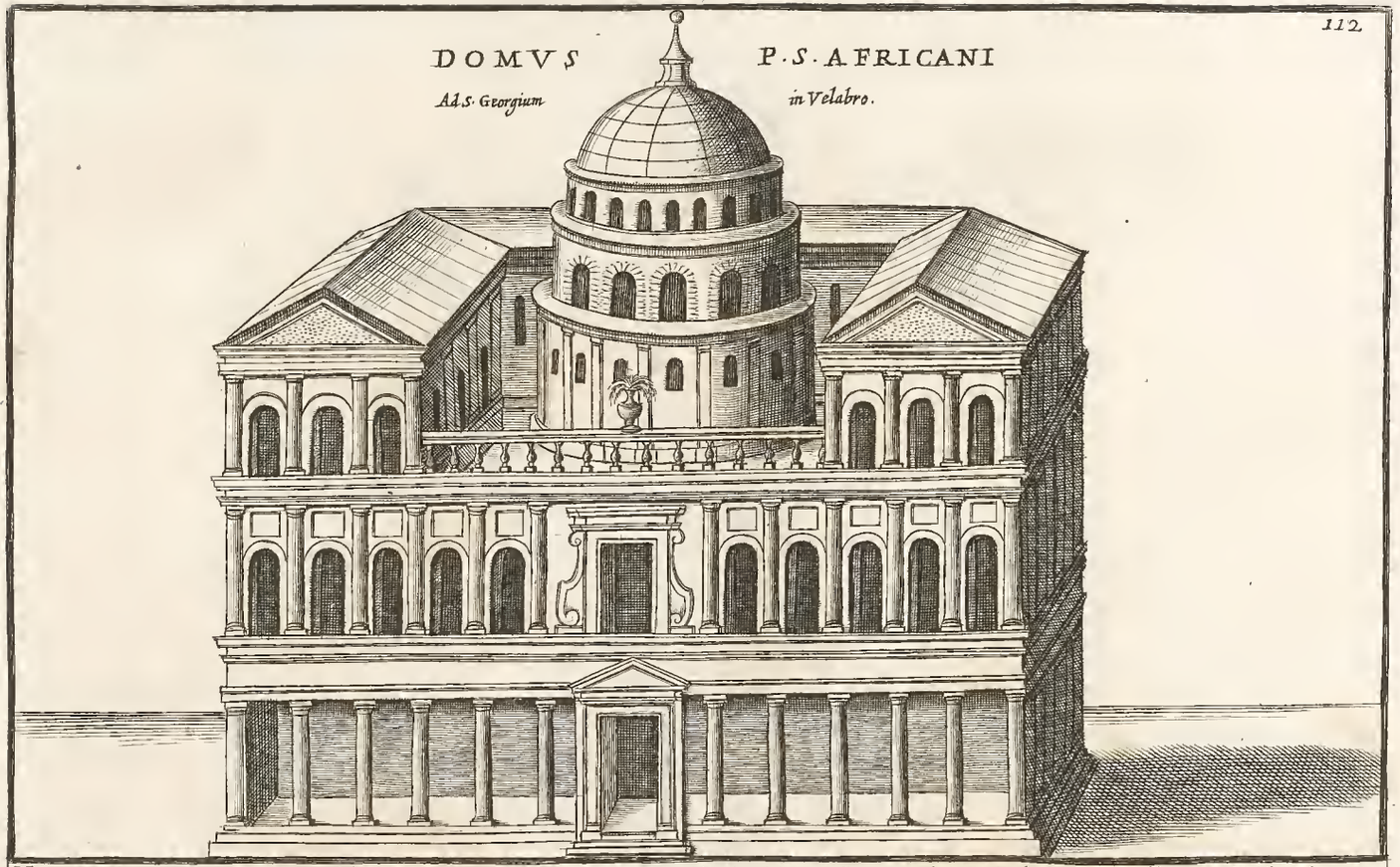

Non procul ab eo loco qui S. Georgius in uelabro dicitur ad signum Vertumni Domus P. Africani extitit magnifice ut tantū uirum decebat extructa quā Liuius scribit lib. 4. dec. 5. ex pecunia quadā publica postea. Titum Sempronium emisse, ut sibi basilicā de suo nomine faceret, his uerbis Titus Sempronius ex ea pecunia, quæ ipsi attributa erat ædes P. Africani pone ueteres ad uertumni signum lanearq. et tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamq. appellandam curauit, quæ Sempronia appellata est. P. Scipio cognomento Africanus ea fuit animi magnitudine, ut de se quid magnum, ac diuinū cogitandi, fabulareq. dicendi materiā suis dederit. Nam decem et octo annos natus adolescens patrem apud Ticinum fluuium singulari uirtute seruauit: clade cannensi nobilissimos iuuenes Italiam deserere cupientes sua autoritate compescuit: reliquias incolumes per media hostium castra canusium perduxit. XXIIII. annorum Prætor in Hispaniā missus Carthaginē, qua die uenit, occupauit. a Virgine Hispana obsidibus sibi data, quæ omniū sua ad se oculos pulchritudē rapiebat, abstinuit, atq. uel ab eius conspectu temperauit. Asdrubalem Magonemq. fratres Annibalis Hispania propulsauit. Amicitiam cū Syphace Maurorū Rege coniunxit, Masinissā in societatem recepit. Consul ante annos factus Africā classe traiecit. Hasdrubalis et Syphacis castra una nocte perrupit: reuocatum ex Italia Annibalem superauit, uictis Carlaginensib⁹ legem imposuit. Unde Africanus cognominatus tādem repetundarū accusatus, librā rationū in conspectu populi scidit. Hac die inquit Carthaginē uici. deinde in uoluntariū sese amandauit exiliū. ubi reliquum ætatis suæ uixit, ac moriens Vxori ne committeret ut corpus suum Romam referrent. cum ab ingrata patria sua ossa posideri recusaret.

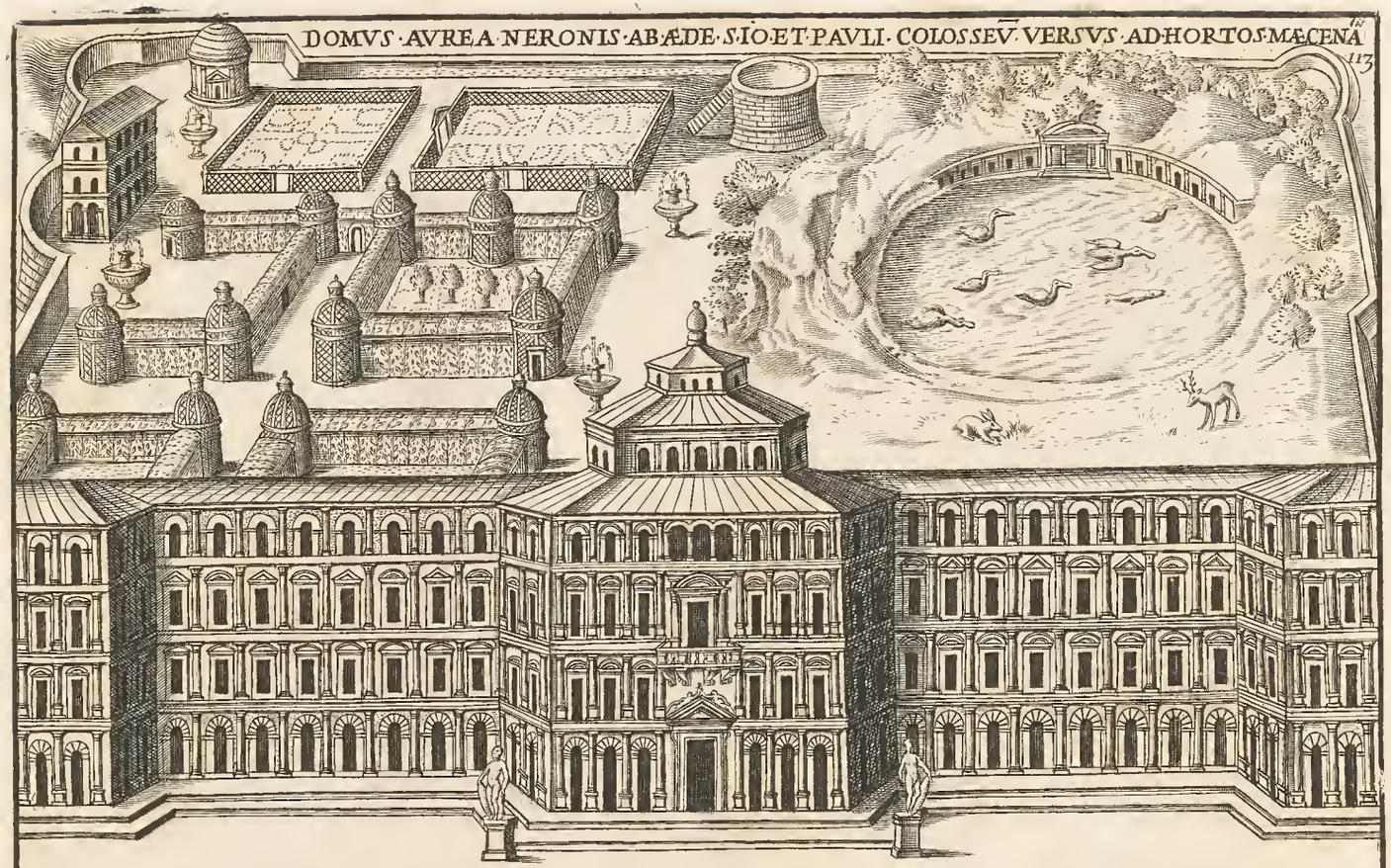

Prodigiosus, ut in omni genere uitior, fuit Nero ita et tanquã effrius sugillatur ob eã domũ præcipue quã Romæ ędificauit quę referente Marliano totũ id spatiũ occupauit, quod incipit ab nunc SS Io: et Pauli recta eundo ad colosseũ et carinas quousq ad aggerẽ Tarquinij puentiamus, et Mæcenatis attingamus hortos, de qua furius meminere Tacitus et Sueton. hanc ut extrueret inuentorabiles Cuius domos demolitus est, quod e cõtra Aug. in suo foro fecerat unde mordax illud epigrãma ortũ habuit Roma domus fiet, Veios migrate Quirites, Sin ẽ et Veios occupat ista domus nec mirũ cũ Plin. ita quoque testetur et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambitis urbẽ Aureã appellauit, cũ antea trãsitoria diceretur uis cribit Sueton. postq illã incendio semel absumptã restituit. At uero primũ ei nomẽ quadrare uidebatur cũ domus hęc aurea ita trãsierit, ut nec uestigia in eo tẽpore successores eius remanere voluerint. Intra domũ testPlin. ædẽ Fortunæ inclusit quę ex lapide phengite translucens forib⁹ clausis claritatẽ diei intus haberet Sueton. mira de domo ista prosequitur hus uerbis vestibulũ eius fuit in quo Colossus CXX. pedũ staret uirus effigies tanta laxitas ut triplices porticus mulliarias haberet. item stagnũ maris instar circũ septũ ędificijs ad urbis speciẽ, rura insuper arius ala, uinetis et pascuis, siluisq uaria cũ multitudine oũ, gẽneris pecudũ, ac ferarũ. in cęteris partib⁹ cuncta auro lita, distincta gẽmis, unionũq conchis erant. Cęnationes laqueate tabulis eburneis uersatilibus, ut flores fistulis et unguenta desuper spargerentur.

DE PALATIO SEV DOMO ET ATRIO FLAVII CONSTANTINI IMP. APVD BASILICAM LATERANENSEM

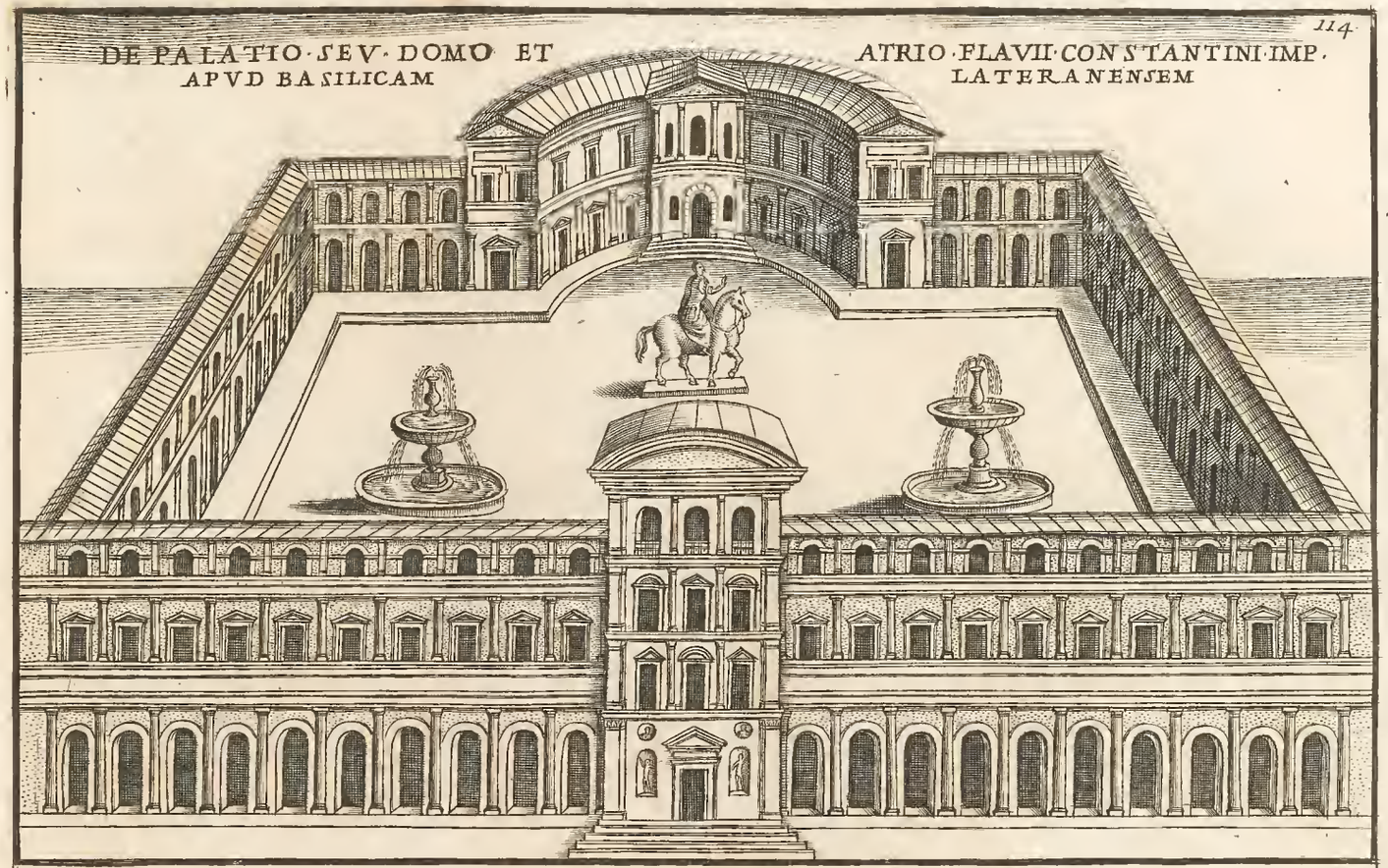

Prope Basilicā S. Ioannis cognomento Lateranen. e regione Monte Cælij dicta situ fuit Fla. Constantini Palatiū Lateranēse appellatū a uiro quodā Patritio et consulari maxime apud Rompu. autoritatis qui Lateranus dicebatur quē cū ess et Consul crudelissimus Nero iussit interfici; ædes uero istius amplissimas post longum temporis spatiū Constantinus Imp. obtinuit, quas amplificauit ac postremo S. Siluestro Pont. Max. cōcessit, et abillo usq. hoc tempōris Lateranēse Palatiū, quā admodū et Basilica ei proxima nūcupatur. De hoc uero Laterano et ipsius ædib. memnit Capitolinus his uerbis M. Aurelius educatus est in eo loco in quo natus est in domo aui sui iuxta ædes Lateranī. ité Iuuenalis. clausit et egregias Lateranor. obuidet ædes tota cohors. Fuit Constantinus S. Helenæ filius, qui Maxentiū nequissimū Romæ imperatorē superauit cruce in cælo uisa his uerbis ornata. In hoc Signo Vinces. In christianos benevolus et magn. extitit. Imperator Romæ cōtulit occasione leprę qua laborauit ad quā balneū ex infatiū sanguine prępararuerat, opera S. Siluestri Sum. Pont. baptizatus sanatur. Deinde fusis Maximino et Licinio Tyrānis tranquille uixit prudēter, et ariman se gessit, totū Deo et Ecclesiæ uniuersæ atq. priuatis se dedit. Ariānā hęresim cōcilio Nycęno cōuicit. Idolatriā euertit. Religiōē Christianā propagauit adeo ut Regē Persar; ad ritus Christianor. induceret. meruit igitur Magnus cognominari, et a Senatu Rom. humanæ generat. instaurator Imperij ampliator et pacis ppetuæ cōseruator appellari et ideo a SS. Greg. et Ambrosio etalijs abundātius comendari. Tandē uero Opt. Imp. indignū iudicas Maiestatē suā Romæ to. ram Rom. Pontifice exercere, cui submissionē deberi cognouerat, deliberauit eā uelinquere Christi Vicario, et Constātinopolim suo nomine regdificauit ubi Imperiū. balnit. Tandē uero ex morbo pis. sime moriens quo d aute unus Platina existimet Constātinū leprā laborasse et aui dā alius affirmet in fine uitę sacro fōte ablutū fuisse et in Ariānā pestē incidisse alluenia. Præfecto nomine Patris, p Filiū reuocā appell. accepto.

DOMVS·M·T· CICERONIS

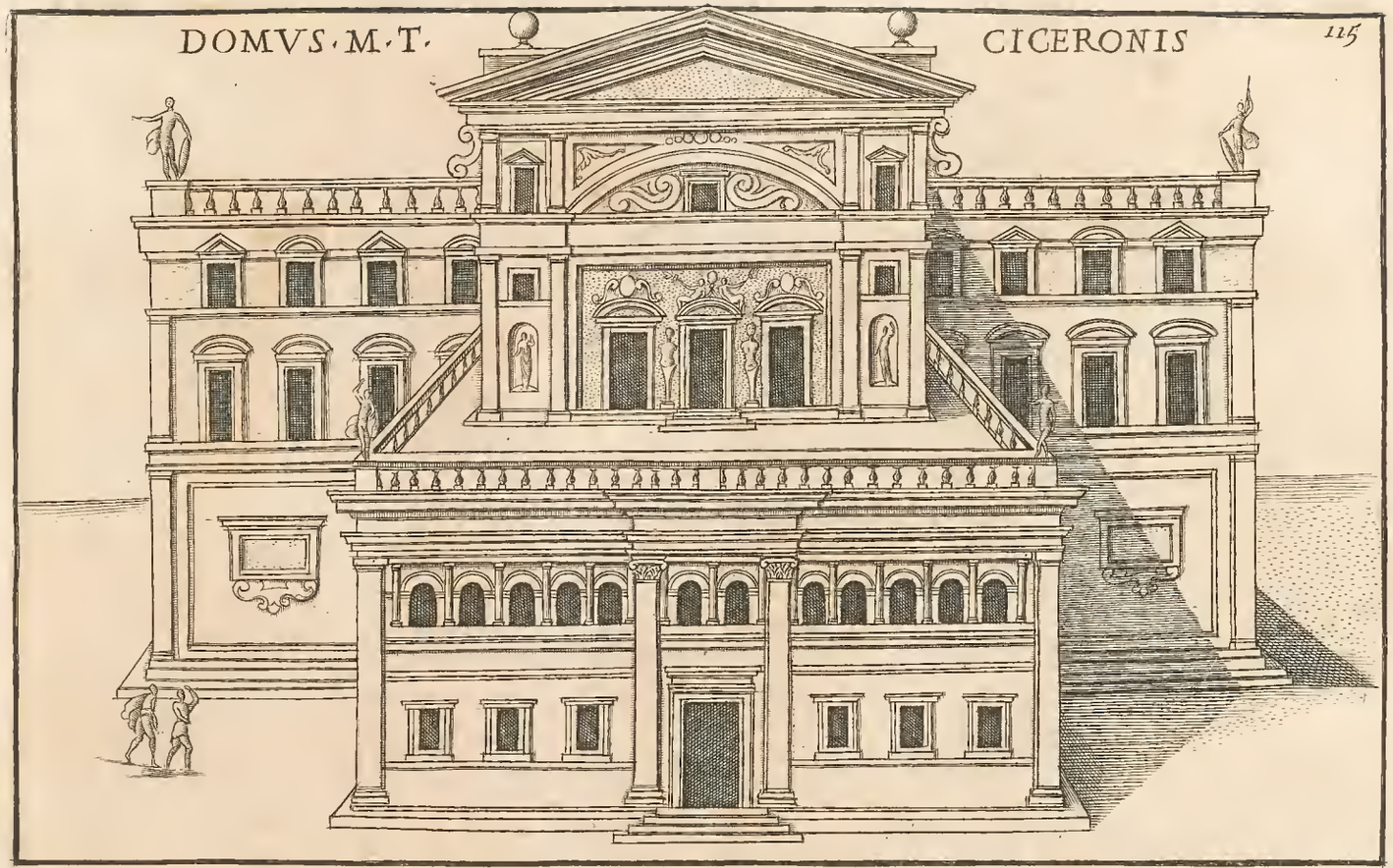

Proxima Iouis Statoris templo ædes suas Ciceronẽ tenuisse manifeste cõstat nõ solũ ex recẽtioribus Marliano, et Andrea Fuluio antiquarijs, uerũ etiã ex Gellio, et Plutarcho, atque ex eadẽ Ciceronis obseruatũ est, nobiles et magnificas et ipsius loci consinio qua propter et Cicero gloriabũdus dixerat. in cõspectu totius Vrbis domus est mea, et pretij magnitudine, quo eas ut Gellius memorat a Lucio Cornuto emerat scilicet sexterfijs uicies a Silla multis acceptis, et amœnitate piscinæ, qua se Crassus plurimũ delectabat. Has tandẽ ædes incẽdio pereas quæritur ipse Tullius domus inquit ardebat in palatio nõ fortuito sed oblato incẽdio. ibiq Clodius libertatis tẽplũ cũ porticu struxit. Altera etiam domus, quæ est fuerat in ceramio a Clodio expugnata fuit ut ipse ad Atticũ scribẽs affirmat ad eam expugnandã Clodium P. Sillæ domũ pro castris sibi cepisse. M. T. C. Vidiæ fœminæ cuiusdã diuitis creditur fuisse filius authore Plutarcho, sed incerto patre generatus unde quibusdã ansã præbuit autumandi ex aliquo uiro nobili a Tullio descẽdẽti. genitũ Principio propẽnus fuit Musis, sed uidẽs hac re se multis inferiorẽ studiũ illud posthabuit ut oratoriæ faculatã se totũ dederet qua oẽs facile ante cellut grauissimã simultatẽ cũ P. Silla exercuit. cuius cedere furoris satius sibi esse putãs Romæ exijt et Athenas se cõtulit, ibiq uersatus est tadiu du ipse Silla interijt et ab amicis reuocatus fuit Prætoria dignitate cõpetoribus multis præpiuit, quã honestiss. gessit deinde cõiul cũ Antonio creatus suo consilio cõiuratione L. Catalinæ patefactã deleuit multos eius socijs alioquin uiris nobilissimorte multatis officiosiss. erga amicos ac necessarios exhibit, quas pub. cõmendari, uel defendere singularij. nouit. Proconsule Ciliciæ prouincia cõfecit quã summa cũ laude administrauit in bello ciuili Pompeianas partes secutus est relicto Cesare quo tandẽ uictore in pristinã gratiam rediit. Demum nẽcio Cæsarianæ compleæ, irdm Antonij sibi infensissimi fugiens, a militi obtruncatus; cuius caput ebopositũ fuit in Rostris non sine spectantium lacrimis.

TVRRIS SEV DOMVS ET HORTI MÆCENATIS

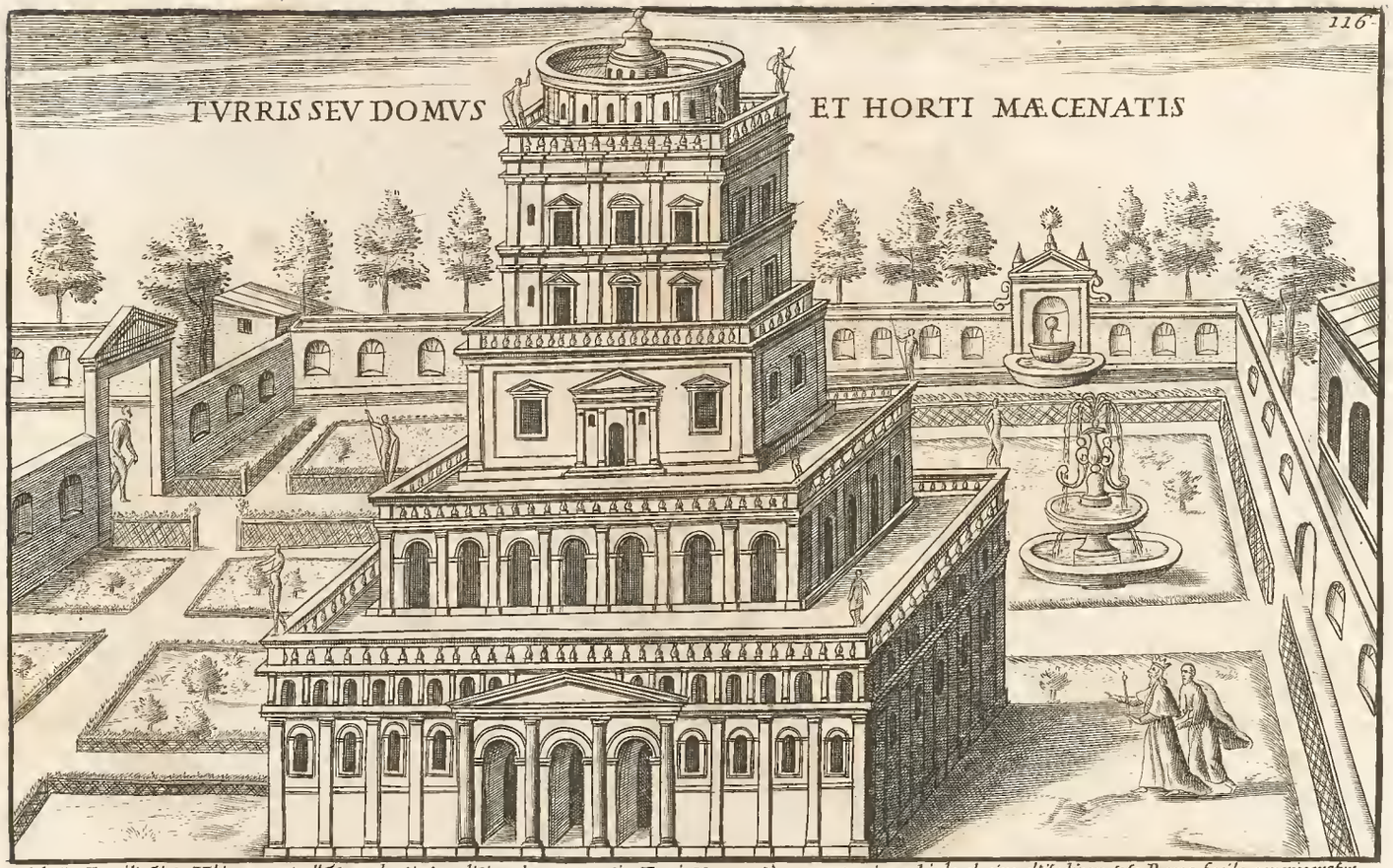

Ad collem Exquilinũ intra Vrbis muros et collẽ fuere horti et ampliſſima domus ſeu potius Turris Mæcenatis ex qua turri quod inde ob eius altitudinem tota Roma facile conſpiceretur dicitur Nero Vrbis incendium a ſe malignè excitatũ proſpectaſſe, non tamen in Vrbem Antiq ubi incendij tempore agebat, regreſsũ ut ait Tacitus lib. 15 Annal. quam domui eius qua palatium et Mæcenatis hortos continuauerat ignis propinquaret. Conſtruxit autem Mæcenas has ædes non ſolum ſibi ſed excipiendis hoſpitibus Poetis præſertim quibus plurimum delectabatur, iccirco Virgilio Poetæ Principi et Horatio ualde familiariter uſebatur, eratq, ipſe Poeſeos non omnino ignarus. Exceptos uero huiuſmodi hoſpites eruditos et Muſis amicos adeo ſplendidè ac liberaliter habebat ut oẽs deinceps principes uiri qui huiuſmodi doctos uiros benigne [illegible] excipiũt ab eo Mæcenates uocitentur. Erat turris hæc ſeu Domus Mæcenatis admirabili ſtructura diſpertita quatuor ordinibus et planitiebus una ſuper alteram in altum ad modum turris excreſcentibus cuius faſtigium deſinebat in theatrum unde patebat aſpectus in hortos ſubiectos ad oẽm amœnitatẽ et delitias conſitos, et campos adiacentes, Vrbemq, totam, quæ facile inde quanta erat æſtimari poterat.
Erat Mæcenas eques Romanus oriundus ex ſtirpe Regum Hetruſcorũ quod indicat Horatius Ode p.ª Mæcenas atauis edite regibus et Velleus Paterculus qui addit eum licet nobiliſsimus eſſet equeſtri ordine contentũ ut eo liberius poſſet Poetarũ aliorumq, eorum conſuetudine frui: nam alioquin potuiſſet ſi uoluiſſet ad maximos euehi magiſtratus quod Auguſto Cæſari eſſet familiariſsimus opibus tamen abundabat quas oẽs in foueendos Poetas doctoſq, uiros effundebat.

VILLA PVBLICA *ad Montē Iordanum*

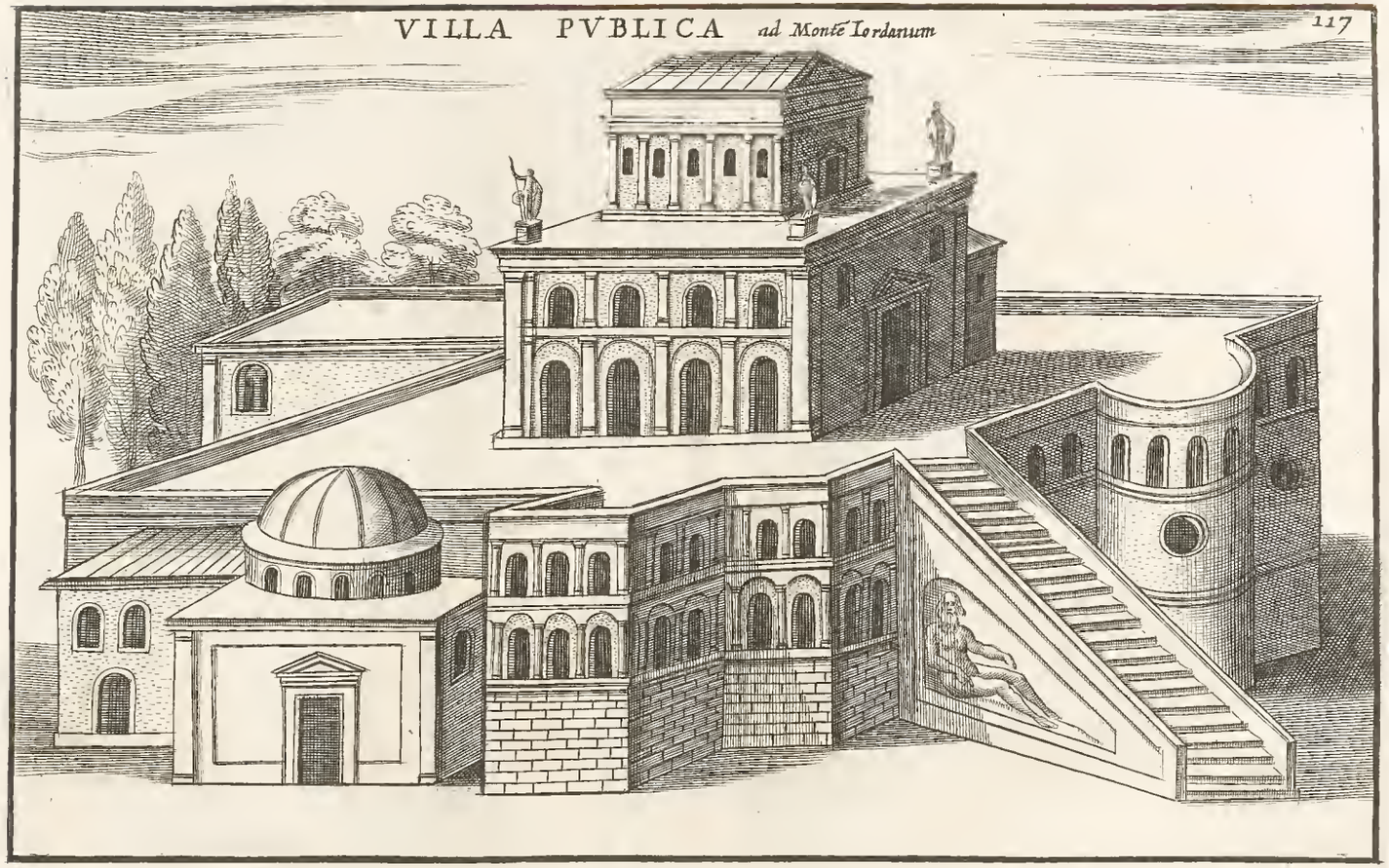

Ad eam partem quæ attingit montē quem uulgo Iordanū ducimus stetisse Villā publicā Antiquarij opinantur Erat autem Villa publica ut referunt Blondus, Marlianus et Faunus domus ampla in modum Curiæ ædificata peculiare hostium Legatis hospitium, quia id intra urbem habere non poterant, unde de publico alebantur · quod quidē Liuius his uerbis attestatur · Macedones deducti extra Vrbē in Villam publicam, ubique ijs locus, et lautia præbita. Quod etiam extra urbem diuerterent facile uidebis apud eundem Liuium, qui Rhodiorum Legatos in Senatu conquerentes inducit multis uerbis hus tamen præcipuis · propē hostium more extra urbē manere ussi in hoc squalore uenimus in curiā Romanā Rhodij de eadē uilla publica meminit Cicero ad Atticū et credimus cū eūdē Antiquarijs Monticulū illū qui ibidē uidetur factū fuisse ex ruinis uillæ publicæ et alios ædificios. Hæc in re quidē Romanæ illius gentis ordinē et prudētiā nō possū nō admirari sumusque laudib⁹ celebrare · cū ius a⁹ natura institū hostib⁹ legatis nō denegas imo indulges Reipub. sic consulebāt ut nec quid ex aduersoꝝ armis siue colloquijs de timētu acciperēt non sic autem cū amicis socijsq. se habebant, quorū Legatos intra urbē in gregas tabernacula palatio quodam recipiebant de quo alibi mentio fiet.

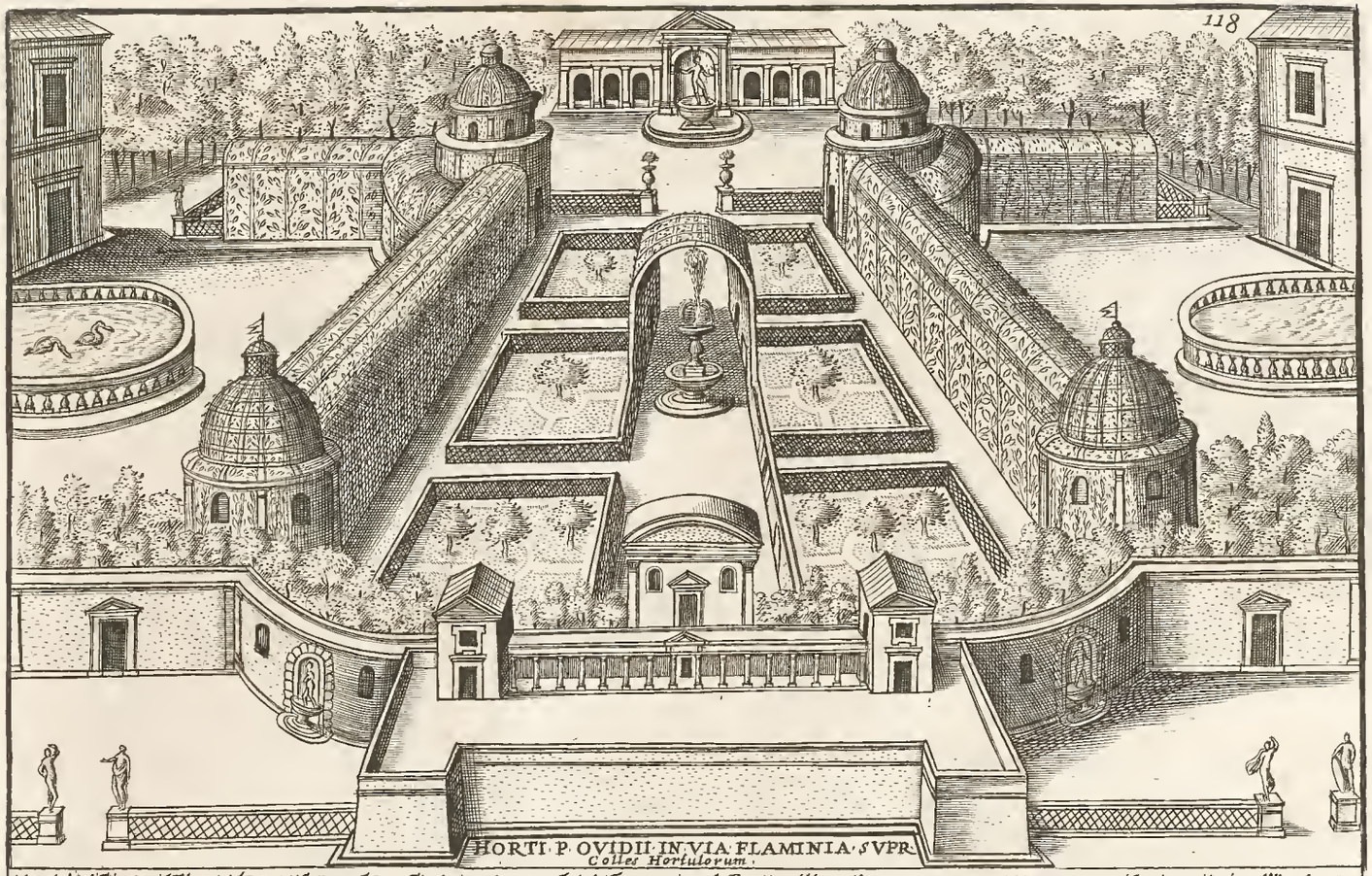

HORTI P. OVIDII IN VIA FLAMINIA SVPR.
Colles Hortulorum.

Adarau Claudiu iuxta uiá Flaminiá P. Ouidiú Nasoné Poetá habuisse hortos nó dubiú: cum ipse de Ponti exilio scribens commemoret. Nec quos pomiferis positos in collibus hortos. Spectat Flaminiæ Claudia iuncta uiæ: quomadmodú est in 1. de tristib. domú no longe a Capitolio sibi fuisse dicit; hanc ego suspiciens et ab hac Capitolia cernens quanostro frustra iuncta fuere lari. Neque etiam dubium quin horti isti delitijs et amœnitate alios quos huiusque describimus adæquarint quid eos a maioribus suis qui equestris ordnt ordinis acceperat. enimuero crediderim ibi Nymphanum inter fontes colludia, et Satyrorum crebras inter nemora indagines non defuisse per effigiem nec cætera, quæ uir tantus ingenio studioq. poetios, suis carminibus adumbrauit. Fuit Ouidius patria Sulmonensis genere clarus patrimonij diues ut diximus, Rhetor et orator mirabilis, quá artem non coluit ex promiore in Musas obsequio atque ingenio profluente quo omnes sui temporis poetas, qui et apud nos maximi iudicantur, omni in genere imitandos proposuit, acre ipsa perfecit. namtersus et facundus eloquio, iudicio exculsus sententijs clarus, et acutus, ordine, sæpe log. rarissimus fuit, ut omnia quæ ipsius extant in Rep. literaria monumenta testantur. Tandem quo, nescio iure miser exulauit, et in Ponto per octo fere annos uiq. ad mortem delituit: cui nullu fit qui causas exilij asseuerare audeat præsertim cu ipse duas inuenis, unamq. ex primens alteram subhastauelit intelligi, et aliquando amice rogat occultari, dicens: ut quid prætorea peccarim, quærere noli, ut pateat sola culpa sub arte mea: i dest arte amandi, quam coposuerat cuius pretextu Augustus, ne se traduceret, poëtam amandauit in exilium. suspicor tamen fuisse, quod Cæsaris quid arcani aliundesibi notii detexerit ut ex 3º de tristib. Iustia quod crimen iuderiut lumina, plector. qd errorem merito appellat; quippe qui maximus esse solet Regis aperire sacramenti, ut diuinis docemur oraculis.

HORTI LVCVLLIANI

prope Septa Trigaria et Equiria

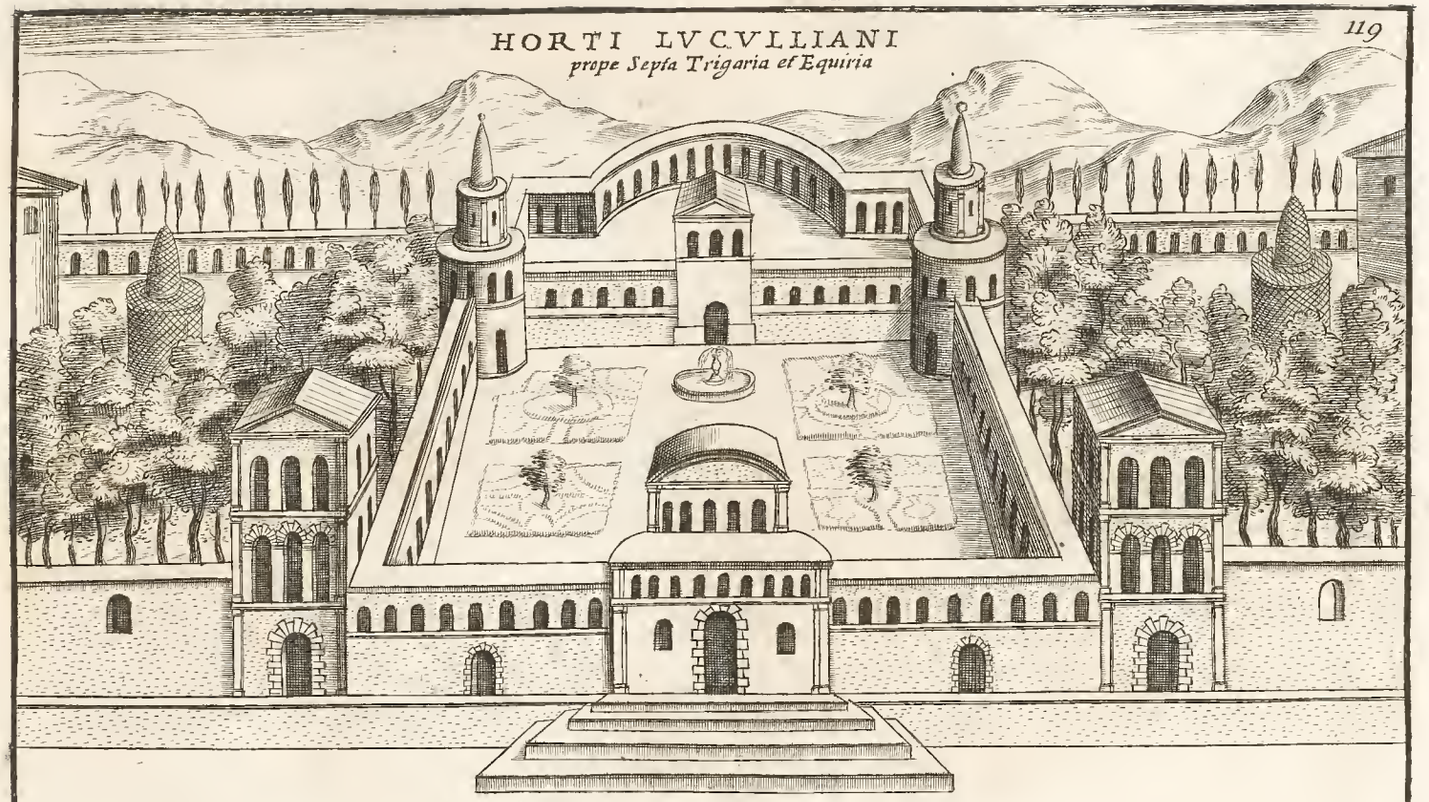

In Campo Martio prope septa Trigaria et Equiria quorum etadhuc nomen extat in loco qui S. Maria d'Equira dicitur Horti erant a L. Lucullo consiti, qui eam regionis partem serie, amenitate, ꝯ siluestriu, tum domesticar, arborii, alq; ubertate fontiu, ædiiq; artificio, et apparitu illustrabat, qui uterat ditissimus, et fabricandi studiosiss. Nam et enim nigri coloris marmora eo usq; tẽporis incognita, ad ædificãd murbẽ asportari fecerat suo deinceps a nomine Lucullea dicta. Ac preterea liberalis. Pro cuius dubio digna in illis suo animo et nomine magnificetia demõstrasse creditur. Villas etiã nõnullas habuit pulcherrimas multis et maioribꝰ et minoribꝰ ornatas cœnaculis in quibꝰ uiros uel suma uel mediocri dignitate prędites epulat, splendore excipiebat quas adeo habebã in promptu ut Blondus ex Plutarcho referat eum a Cicerone cõqui sitũ aliquãdo ad cũ ipso ex improuiso cõuiuãdũ, nihil aliud fecisse prorsus quã promo suo iussisse his uerbis uade et appara apud Apol. cœnaculũ intelligens Apol. cuius ibi simulacrũ erat cõsecratũ, ubi regale cõuiuiũ Cic. nõ sine eiusmag. stupore edidit. Puer cũ Patre uidit. in conuiuio alioqui lautiss. semel uinũ Græcũ ministrari cõmuis paternã liberalitate supare cõtendes ex Asia reuersus Pop. dona dedicata, distribuit 100 mille cados eius dẽ nini (erat autem cadus quod apud nas hodie doliolũ qdꝰ ariole, uocamus magnis alq; arduis rebꝰ assiduã nauabat opa nec nisi rem fecũ quiescebat ideo nõ imerito aliquãdo ad Pompeo, et Cic. Xerxes togatus est dictus quod parno tẽporis interuallo mõte apud Puteolos ingẽte eruso log equari fecerit qui lorus ad milliariũ patet. Et hodie ad Agnana Appellatur. fuit et Hyerius rei litteraria ac bellicæ peritus, quã obre singulari studio, et munificentia uiros quouis scientiar genere claros prauegulus est, nec tamen a militari gloria alienus fuit nam tota Cilicia, Asia Bithinia, Paphlagonia, Galatia, Ponsu, Armeniq; armis occupauit et Phasidis ad usque fluuiu uictor, ꝯ magis gloriosum de Rege Mithridate triuphu egit qui ꝯ circum Flaminiu celebratu, fuit unimis, armis decẽ curribus falcatis regis, amitens, decuiexornati 60 uncti, 100 longis manibus erat reseratus stabia mithridatis aur ea pedes 6. lenta et multis alijs similibꝰ in illa parte uisebantur aureas et 8 6 alias argenteas: et ad numerum 270 millia sextarioꝝ frumenti singule domus [illegible]

HORTI SERGII GALBÆ AD VIĀ OSTIEN

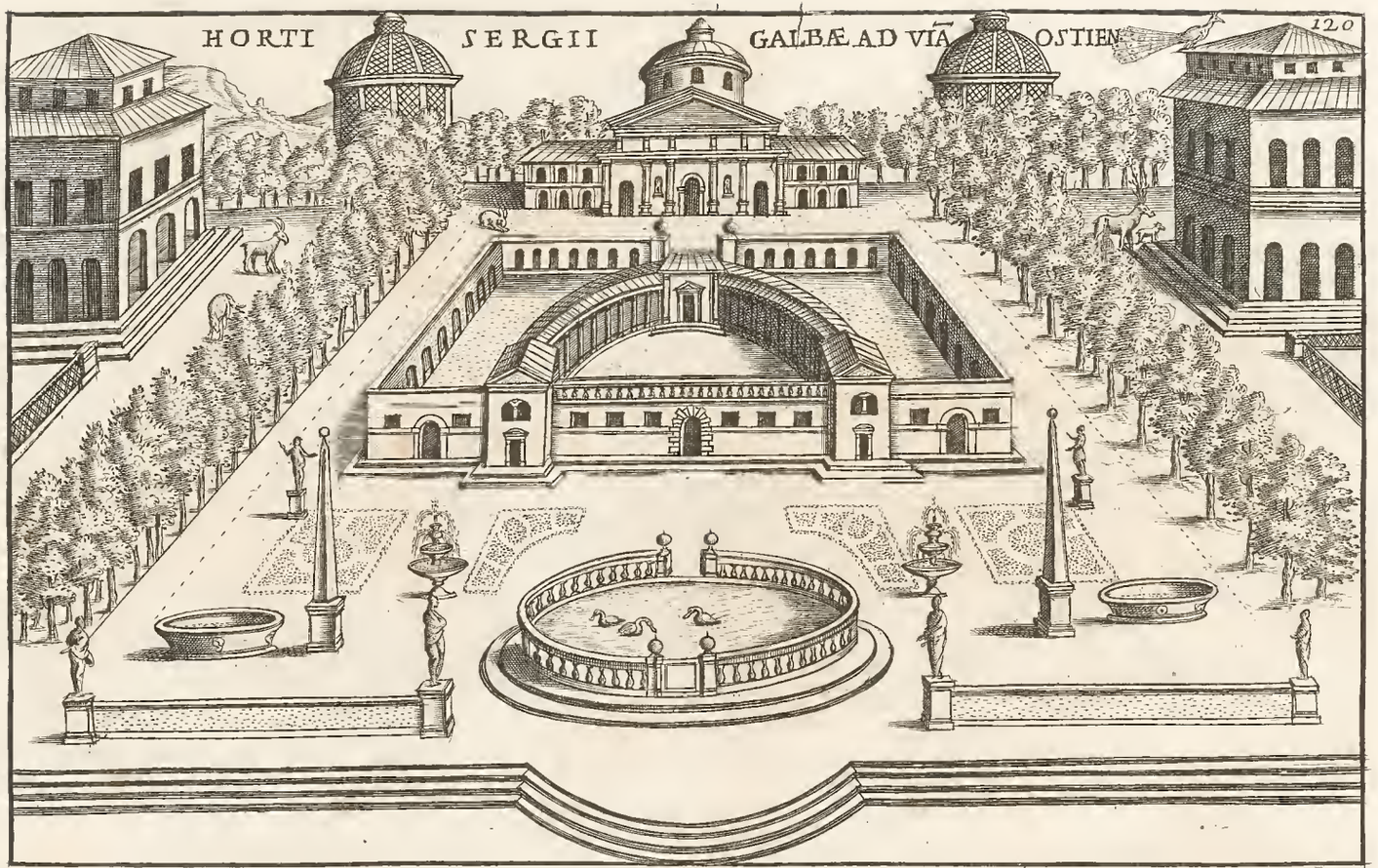

A quam Ostiensē quōdā, ac nūc etiā ita nūcupatā quod ad Portā Ostiæ uiatores duceret, qua ab ultima urbis porta citra Tyberī mitiū habuit. Erāt S. ergii Galbæ Impī Horti luxuria, amœnitate, fructu, arborū, ac ædiū superba nobilues. ēt enim locus ille natura siluescere, et soli uberte- yeculiari diffluere; nō mirū, si arbores situ et cultura grandiores opacitate frondiū, ramorū, multitudine terrestrē ibi aliū paradisū efficerēt. prætorea nō deerat et loco fōtes artificiose et elegāter exstructi quiq. duersos ductū canales ac ꝑ siphones emissi cadente liquido q. crystallo hortārē illā uiriditatē pomōrq. colores distinguerēt. Nemus ipsi quoq. adhærebat umbrosissimū, omni. siluestriū plantar, genere cōsitū, ubi feræ, ac siquæ animales impune uagabantur, et huc uolucres uolitabāt, suoq. cātillabāt. Fuit Galba ex antiqua, et honesta Sulpitiō familia, qui ꝑ Patrē se a Ioue, ꝑ matrē ū. a Pasiphaē Minois Cre; tæ Regis couge progenitū iactitabat. cumultos domi foriq. magistratus nō sine laude obīsset, a Tyberio Caligula, " Claudio et Nerone amplis. titulis et honorib? exornatus, agnosci a populo alq. haberi cœpit in prefio. Nec tamē a literis, laude abhorrebat; etenim prēterquā quod liberalib? disciplinis esset imbutus, legū peritia floruit. Primus fuit qui cūnctis uia consanguinitatis nec adoptionis quid Cæsares altiusse et admirare assumeretur imperi; um. Senatorio deinde calculo cōformatur. cui uero magnor, parūq. sibi sanguine et auctoritate cuiuis uerūtamen moribꝰ, utaq. imperiū cōsilio tandē in seuio uteretur, multa temere, et infeliciter admisit, quippe qui deditus istor, arbitrio suo alio qui recto fungi nō poterāt. et ꝑ ipsor, indignitatē sinistre gessit Rempu. quare ipsa Resp. iniquor, se cōsilio et uoluntatis suppositā ajutus nō patiō, alq. tot reas colles extremo dignos supplicio uisa facultate honorēq. donari ci inocētes condēnari, et alia huiusmodi. contra iustitiā et honestatē ꝓpetrari. Galbā e medio tollere, cōstituteti circo successorē designare, cōpulsus, et Othone (utsibi consuleret) ulla fore cōstitutū (o infelicem Principem exitum) ab ipso Othone fuit ipse occisus et alij qui sibi erant a consilijs, ꝑbrilicati; ex Plut. et Sueton. in uita Galbæ et Claudij singulare ꝫ qui regnant exemplū, ne quemquā sibi a consilijs arcessant, nisi quirech consentia et pietate Principum mentem dirigere, rationem confirmare, et arbitrium in bono æquoq. defigere nouerit. ne Dei iram, hominumq. desperationem, et furorem incurrant.

DE HORTIS SALVSTII APVD ÆDEM S. SVSANNÆ

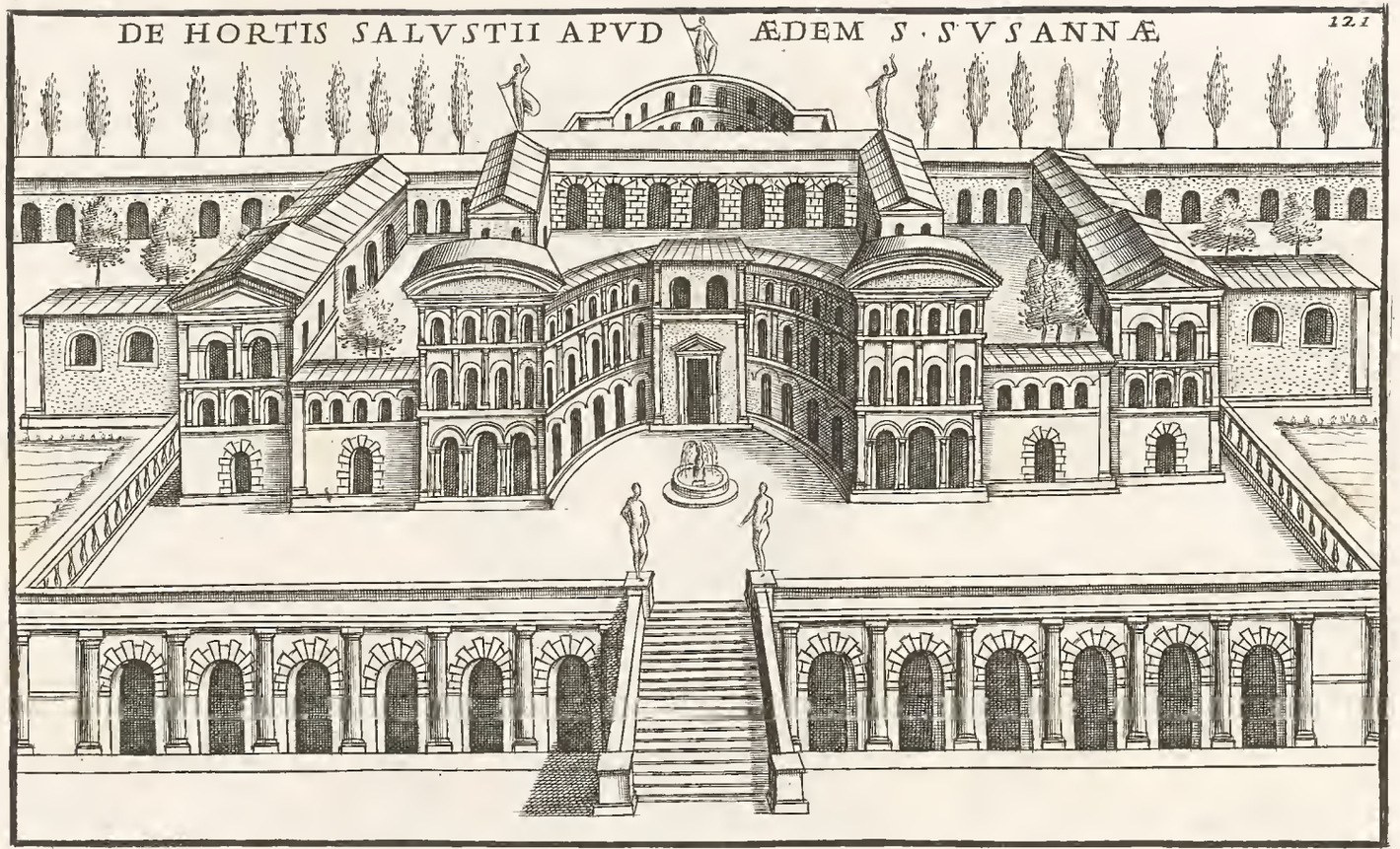

Constat ex S. Ambrosio forum, domum et hortos Salustianos ad eam fuisse partem, ubi hodie situm est templum S. Susannæ qui quidem horti non solum proximam occupabant uallē, sed ad portā collinā, quæ initiū dat uiæ Salariæ ad Sabinos fere usquè secundū urbis mœnia diffūdebantur. cūautē per se ipsos celebres et laudabiles fuerint ob fabricæ sūptuositatem, loci longitudinē, arborūq; amœnitatē, nihilominus eo potissimùm celebrātur, in primis quòd ibi ut Plinius refert hominū giganteōrū corpora miraculi gratia aſseruabantur; qui Pusio per antiphrasin, et secundilla ac Gabbata uocabantur quor, ultimus Claudio Principe ex Arabia aduectus fuerat 15. pedū, et totidē unciar, nec tamen superior alijs, quos memorat semipede additō sub Cæsare Aug. extitisse. Hanc quidem ueritatē postea cōfirmauit caput unū humanū miræ magnitudinis ibi cū lijs driis multis effossū in loco quē nunc Gyrlus dicitur, ubi et iacet obeliscus notis Ægyptiacis elaboratus. Deinde quòd eo uenitare solebāt Imperatores. nā de Nerone Tacitus ita meminit uenitabat Nero ad Pontē Miluiū quo solutus Vrbem extra lasciuiret igitur regrediente per uiā Flaminiā cōpositas insidias, euitatas, quoniā diuerso itinere Salustianos in Hortos remeauerit. Memenit et Vopiscus de Aureliano maluisse in Hortis Salustij quā Romæ uiuere. collē autē ubi quota pars domus Salustij cernitur incolæ Salustricū appellātubi effossū est marmor cū hac inscriptione. M. Aurel. Pacorus M. Cocceius strnto des æditui Veneris hortor, Salustianor, basē pauimēto marmorato Dianæ D D. Salutiani tandē appellātur a Salustio quodā suo conditore qui in Africa Prætor fuit C. Cæsare adiuuante ubi amplissimas facultates comparauit. Romāq; reuersus pulcherrimam uillam ad Tybur emit, et huiusmodi hortos iuxta domum suam constituit.

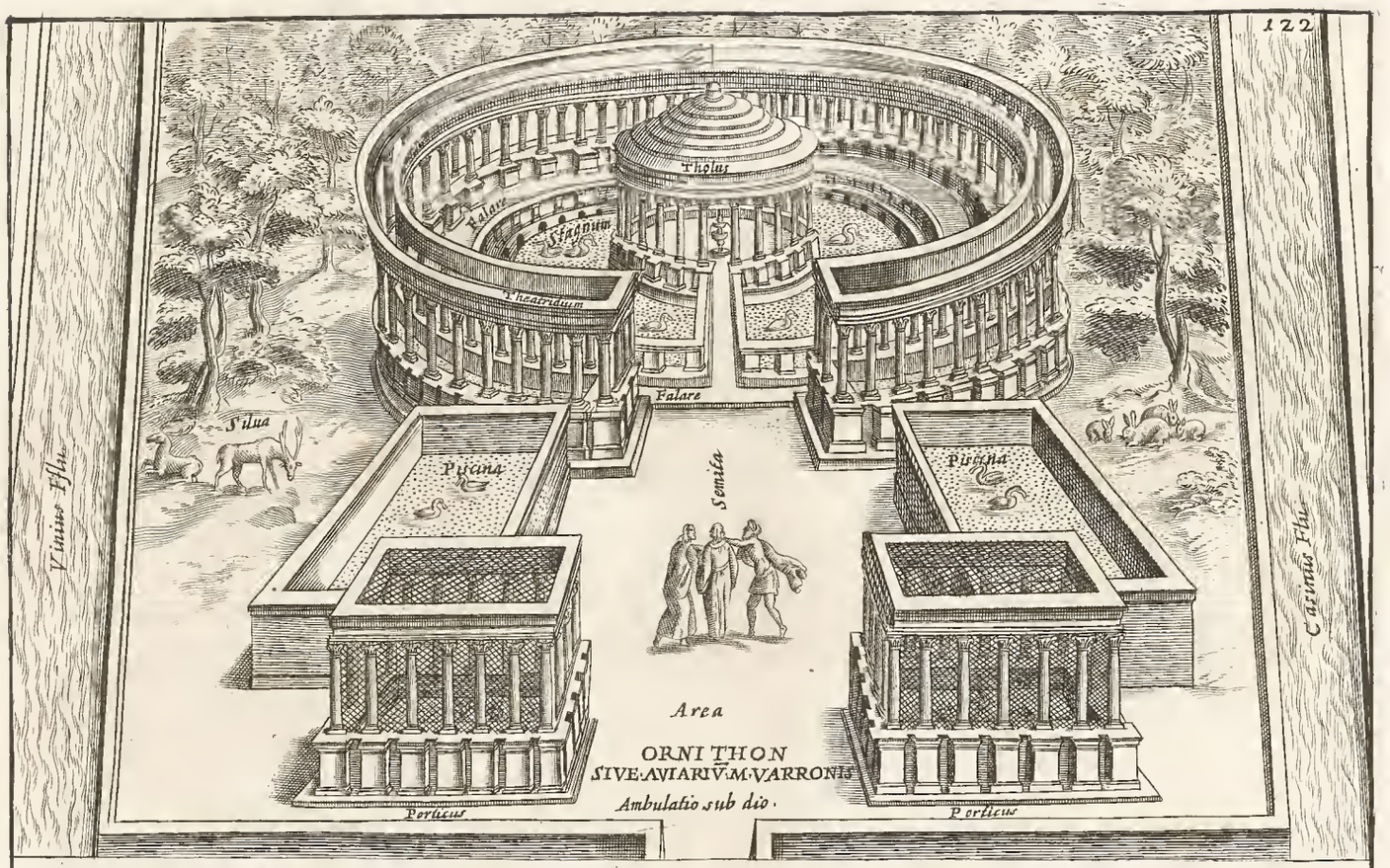

Constat ex M. Varrone (ne equidem in alijs immorer) in eius de re rustica libello Romanos ne in epulo, triumpho et collegijs, quid ex terrestribus uolatilibusq; deesset animātiū, loca quæda habuisse extra urbem magnis apparata molibus quæ huiusmodi altilia continerent. Quæ autem auium erant receptacula ornithones græcè latineq; auiaria dicebantur, quorū tria genera, duo manifeste, tertiū inuentor docuit ipse Varro. Viuū extructū delectationis causa, quale iprius Varronis fuit sub Casino, quod hic graphice ex Pyrro Ligorio descripsimus: alterū fructus causa, quo genere Macellarij domi foris q habebāt loca clausa, et rure maximè conducta in Sabinis, quod ibi propter agri naturā frequentes apparēt turdi: tertiū delectationis fructusq causa quod Lucullus in Tusculano suo habet, et elegāter extruxit ut in eodē tecto Ornithonis inclusū triclinium haberet, ubi delicate cœnitaret, et alios uideret in mazonomo positos coctos, alios uolitare circa fenestras captos. sub hoc Hornithone erāt pauones, turtures, turdi, cothurnices, anseres, querquedulæ, anates. Eo namq; deuenit luxus et lautitia Romanorū, ut iā nō gallinas, neq; colūbas, ut antiquiores, enutrirēt: sed hæc auiaria mutato nomine, quod uocantur Ornithones, quæ palatū suaue domini parauit, ut tecta maiora haberēt, quā tum habebāt totæ uillæ, in quibus stabularētur turdi, ac pauones et c. Varronis sunt uerba lib 3. de re rustica quem lector ui: deas ut luxū detesteris, quæstū uero quo possis honestiore modo amplectaris.

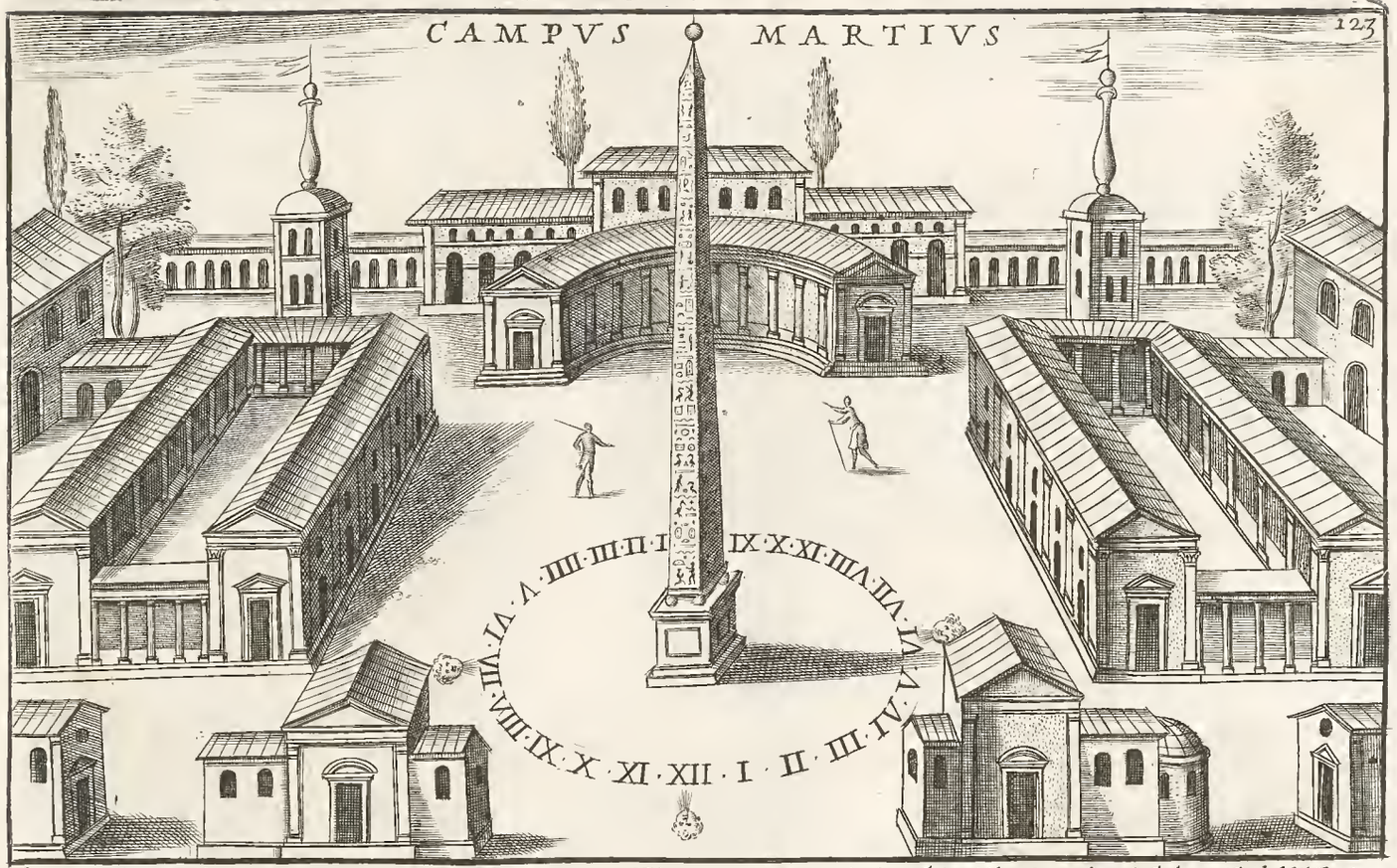

Campus Martius ita dictus, quod pulvis Tarquinijs quoq; erat Marti sacratus. Eratolim extra Vrbis mania quæ a ponte senatorio ad montē Quirinalē ducta hanc modo maximā Vrbis partē excludebāt. Erat amplus. et ad pōtē usque Muluiū excurrebat. Locus erat ut eum Strabo describit aliquāt amœnus, quod uiridātibus herbis floribus q; fere perpetuo conuestiretur, colliq; leniter accliues ad fluminis alueū expatiaretur ita alliciebāt omnes, ut uix ullū nisi inuitū dimittērēt. Hic nōnunquā fiebāt comitia ad deligendos magistratus, sed præcipue quod Marti esset cōsecratus ad cōscribēdos milites, quod nō uideretur urbis pacī conuenire milites intra eam deligere. sed præsertim locus erat aptus, exercēdis corporibus iuuentutis, maxime iudicijs uarijs spectaculis, palestris, ludis, concertationibus, seu certaminibus, inspeciē belli tā equestribus, et pedestribus, quā nonnullis, quod lacus imbi amplus, effoderentur ad classica huiusmodi prælia. A Cæsaris deinde et Augusti ætate coepit locus frequentari, ædificijs ligneis primū deinde lapideis. Augustus enim hic suum Mausoleū sibi suisq; ædificauit, ut etiā plurima postea cōstructa fuere monumēta illustrium uirorū ac fœminarū. Domitianus hic in Valle Martia sub colle hortulorū suum extruxit Naumachiū. Circi quoque theatra et amphitheatra et statuæ quā plurimæ hic fuere positæ præter eas quas huc Capitolio obloci ibi angustiā transtulit Cæsar. Pantheon quoque in adiacēti campo adiuxit Agrippa cū Thermis Præterea horti ac nemoribus ita erat consitus, ut ad summam amœnitatē et splendorē nihil fere desiderares. Inter cætera admiranda erat obeliscus ab Augusto ex Ægypto hieroglyphicis insignis 110. ped. altus quirrotecta umbra horas indicabat, lineis ex metallo inaurato ductis in pauimēto, quadris lapidibus strato additis 4. uētis in unoquoque angulo his uerbis Boreas spirat etc. Repertus fuit tempore Sixti V. alto defossus inter T. S. Laurenty in Lucina et Pal. Ducū Comitū obstitit aliquid quo minus eruerentur utrelīqui quos Pōtifex conquiri iussit in urbe eius lātere legebatur hæc inscrip. Imp. Cæs D. Aug. P. M. Imp. XIII Cos. XI Trib.

Romanorū mos ac ritus erat, Imperatores post obitū consecrādi, et inaniū Deor, numero adscribendi, eos maximè qui imperio successores relinquebāt. primū enim tota Ciuitas atrata in lacry|mis, luctuq uersabatur, deinde effigiē cæream quæ defuncti oris lineamēta referebat, faciendā curabāt, eamq in eburneo lecto compositā prehosiis pānis cooperiam in sublimi loco ante ipsū imperialeuestibulū collocabāt. ad læuā magna diei partē Senatores primi cōsidebāt. ad dexterā Romanæ heroinæ pro coniugū, uel parentū dignitate alba ueste indute simpliciter muliebrē mundū omnē prorsus deponētes. Octo quidē diebus huiusmodi ceremoniæ decurrebāt, quib' Medici feretro accedētes, et effigiei pulsū tentare simulātes, male deinde peus postremo q animā exhalasse affirmabāt. quo dicto Senatores primi feretrū humeris g uiā sacram in forū uetus, hoc est campū Martiū deportabāt ubi preter duo hinc inde theatra unde iuuenes femineq nobiles nænias uersuq lugubres decātabāt, moles A ex lignis siccis, et acapnis in quadrū cōstructa erat intus sarmētis, fenoq replectis, foris uero B. cortinis auro elaboratis elegāter exculta. C. ebureis. Status, uariaq picturis exornata supra illā molem D' altera eminebat eiusdē artificij sed nō magnitudinis preterquā quod patebat foribus et fenestris ista, gradatē ex imo loco ad summū fastigiū ascēdebatur ad eum quidē modū, quo pharis Ægyptia uidebatur extructa, quę g noctē accensis ignib' nauigātes duceret nequa forte impingeret, uel errarent. E. feretra igitur usque ad hoc minus tabernaculū deportato ibiq depositis, magnā aromatū, suffimentum, fructuū, herbar, et unguentor, fragrātiū copiā spargebāt. Interea Eq̄tes quidā circū illā fabricā cu eq̄dis, et curribꝰ obequitabāt quor, aurigę purpura, et gausapi rubro indutī, pronā ducū et principū qui Imperitori defuncto seruierūt, suscipiebāt. tandē uero rebus sic ꝰbus pactis ipse imperator successurus accēso cereo igne furri lignea admouebat euestigio flamis inalti erūpentib' aquila H. quę, in supremo domiciliō latitabat in celi subuolabat I. quabre stulti et adulatores Romanu animā ipsius Imp. ab aquila in celitū numerū, et cōsortiū correptū clamitabāt hęc omnia ne temere dicta uideantur aBlon|do multisq, antiquarijs accepimus qui quidem ex ueterum lechone ex 3 aereis numismatis alter quidem Ant. Pij altero n. M. Aurelij. quihuiusmodi fabricā exprimunt, tales ritus et architectura literis prodere non dubitarunt.

FORVM ET COLVMNA ANTONINI

Olim in Via Flaminia — *uulgo Piazza colonna*

Columnã Antoniñ excitandã curauit M. Aurelius Antoninus in honorẽ Antonini Pij Patris a quo precib⁹ Adriani fuerat adoptatus. Cernũtur in ea exculpta bella eiusdẽ ac celebratæ victoriæ de Armenijs Parthis Germanis Vandalis Sueuis et Sarmatis Inter cætera cernitur A. Imago Iouis Pluuij alati promissis capillis et barba qui undiq; ex ominib⁹ corporis partib⁹ domittit pluuiã et fulgura et ruit eo horrido prostrati et equi Romanig. eas armis aggredientes et insequẽtes in fugã uertũt. Hist.⁹ registre ex uarijs auctorib⁹ refert Card. Baronius tom. 2. Annalecc. nũ cũ Romani in Germania ab hostib⁹ circũsessi et nõtib⁹ cõclusi laborarẽt aquæ penuria et sitẽ forme enecarẽtur Xpiani quidã tũ exercitu precib⁹ a Deo obtinuerũt pluuiã adversantibus Romanis et fulgura et ignitura ad prosternẽdos hostes in fugãq. cõuertẽdos. beneficiũ inoluit Imp.ᵗ aX primis fuisse obtentũ qui deinceps eis plurimũ fauit et statuit ut eos accusatores punirẽtur ipsiq. liberi dimittẽrẽtur. Altitudo huius Columnæ fert ped. 175 fenestellas habet 56. quib⁹ scala ut ipsa columna cochlidis instar lumẽ admittit ad gradus 206. iam detritos his ascẽdebatur ad statuã in cuius uertice extabat eiusdẽ Antonini statua utex numismatib⁹ eius cõstat. cuius loco Sixtus V. Pont. Max. S. Pauli ex metallo inaurato imposuit statuã qui etiã eãdẽ columnã incẽdio aliqñ iniurijs lapsã uiscrit instaurari ac refici forũm quo columna erat eiusdẽ Antonini in Via Flaminia quod quidẽ forũ adiuncta habebãt portici cuius etiamnũ supersũt propè S. Stephani T. de tribulo uestigia et 11. columnæ marmoreæ ord. corint. ex 42. quib⁹ Basilica Antoniana seu potius Neptuni T. cingebatur inter hoc forũet aquã uiry enstrepta in quib⁹ Pop. R. ad ferenda suffragia includebatur dicebãtur septa seu ethã ouilia qd tabulis uelutì ouilia circũ sepirẽtur his adiacebat nõticulus hodie M. Citorius ita fortasse dictus qd ibi ciues citarentur ad suffragia ot inde separati ab alijs deducẽbãt p pontẽne alter alteri indicaret quib⁹ suffragia tulisset huius potis nominis Suetonius in Caes. quẽ ex co cõurati deturbare ferme deliberarãt. Nõnunq in septis uaria dabãtur spectacula et ludi Neronis ætate exhibitus fuit gimnasius quo nudi cõfligebãt et Aug. tpe ludi Senecæ nimirũ comediæ et tragediæ Veterq. Antoninus tũ pius quã M. Aur. egregius fuit Imp. ille pace hic militia insignis; ille nõ tũ Imperiũ amplificare quã partũ sapiẽter tuerẽ stũduit is. te bello clarius plurimas gentes a Romanis deo circumcenter pera mouit et ad obsequium redixit.

FORVM ET COLVMNA TRAIANI IMP.

Fertur fori huc fuisse a Traiano opera eximij architecti Apollodori cõstructi tã admirabilis structura, utquẽ admodũ meminit Am. Marcellinus l. 14. Constãtius. Imp. Constãt. Magni filius Romã ingressus, adinspiciendã Vrbis, de qua mira cognouerat, magnificentiã ad foriũ hoc ciuium set, obstupuisse dicitur splendorẽ operis, animiq. derpondisse, se posse e quid simile efficere, solũ Traiani equũ locatũ in atrij medio, quipsũ principẽ uehebat imitari se uelle dicebat et posse: cui astans regalis, ait Marcellin. Hormisda, respondit, gestu gentili: Ante inquit Imperator stabulũ tale condi iubeto, si uales. Circum foriũ ex currebant porticus columnis pulcherrimis distinctæ, statuisq. eo ab Alexandro Seuero collatis ex ruinis Vrbis Dicuntur præterea fuisse hic præter equũ Traiani uaria equor, simulachra ex metallo itẽ inaurato trophea quoque, scutaq. cũ galeis cæterisq. militarib' ornamẽtis quibus, erat asscriptũ inserius: Ex manubijs. In medio quoque foro quæ etiamnũ hodie extat, conspiciebatur columna: in qua egregio artificio exculptæ cernũtur omnes uictoriæ ac triumphi quos egregius iste Imperator ab hostibus plurimos reportauit: nam deuicta Dacia, quæ bis rebellauerat, domuit: præterea Hebræos rebelles, Armenis, Adiabenis, Parthis, Dacicus Adiabenicus Particus, ut pote eum L. Seuerus, fuit appellatus, quod cognomen ei postea Senatus confirmauit quo expugnatis quoque Arbela Gaugamela, Assiriæ Vrbibus arcum in hoc eodem suo foro meruit. Optimiq. cognomen. Verum admirabili Dei prouidentia factum est ut duæ columnæ Antonini et Traiani remanserint quib' duæ columnæ Ecclesiæ Petrus et Paulus Sixto V. imponerentur.

FORVM NERVÆ

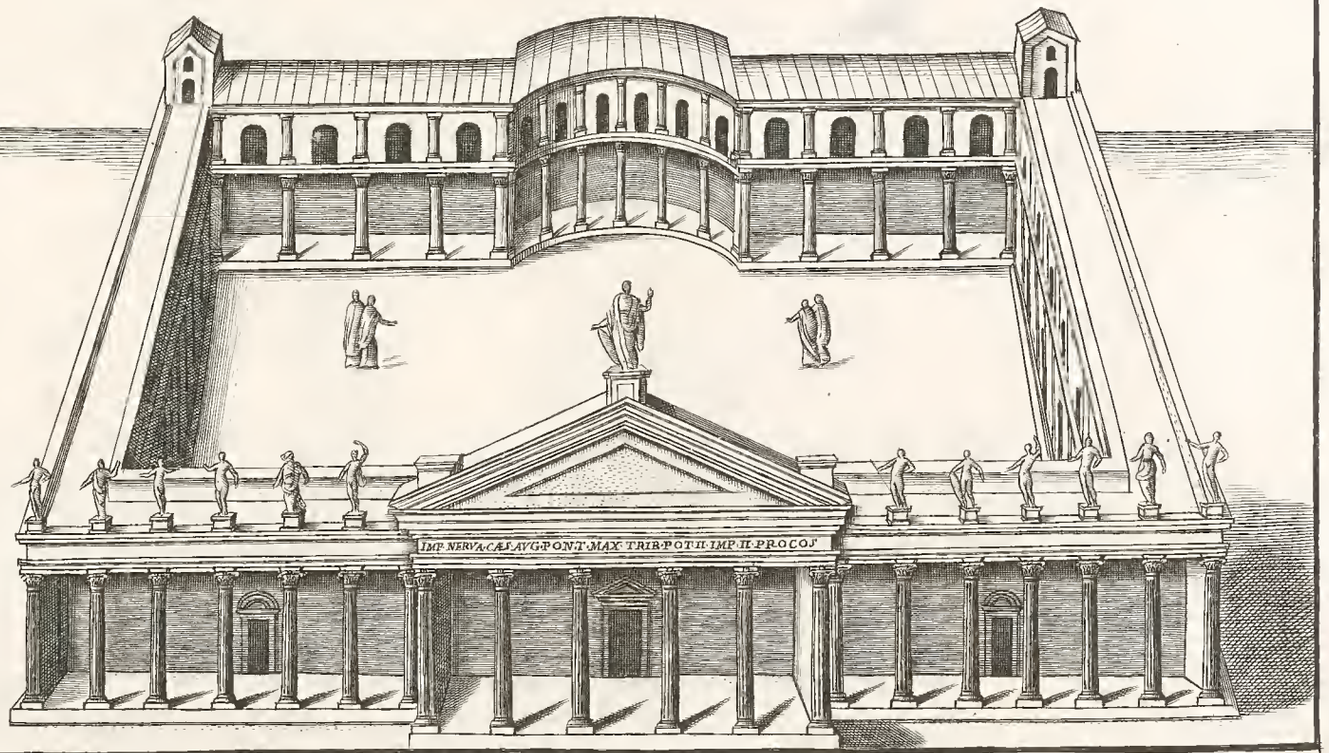

Erat hoc forum retro templū nunc S. Adriani prope foriū Romanū iuxta uel inter forum Augusti et Cæsaris; adhuc pauca quæ extant uestigia sed nuper deiecta indicant porticus et ædificij elegantiam. ostendunt autē porticū fuisse eximiā columnæ ingentes striatæ opere corinthio. cælaturæ lapidū hic quoque uisebantur artificio admirabili quæ ostendunt opus exactissime fuisse perfectū. Aiunt inchoatū fuisse a Domitiano, sed deleto eius nomine exoso, Neruæ optimi Imperatoris nomine fuisse insignitum opus. quod quidem uerosimile uidetur quod Nerua tantū uno anno et quatuor mensibus imperauit. Nunc deiecto ueteri templo S. Petri epistilia ex marmore columnis eius templi imposita ex inscriptione nominis Neruæ ostendunt ea fuisse ex hoc foro ad construendū illud templū a Constantino Magno translata, et fortasse etiam columnæ inde fuere allatæ quæ numero centum istud templū præclaro ac longo ordine sustinebant. Hæc nrā adhuc ætate legebatur inscriptio IMP. NERVÆ CAESAR AVG PONT. MAX. TRIB. POT. II. IMP. II. PROCOS. *quod quidē forum pulcherrimis statuis intus et foris erat exornatum de quo scribit Spartianus*

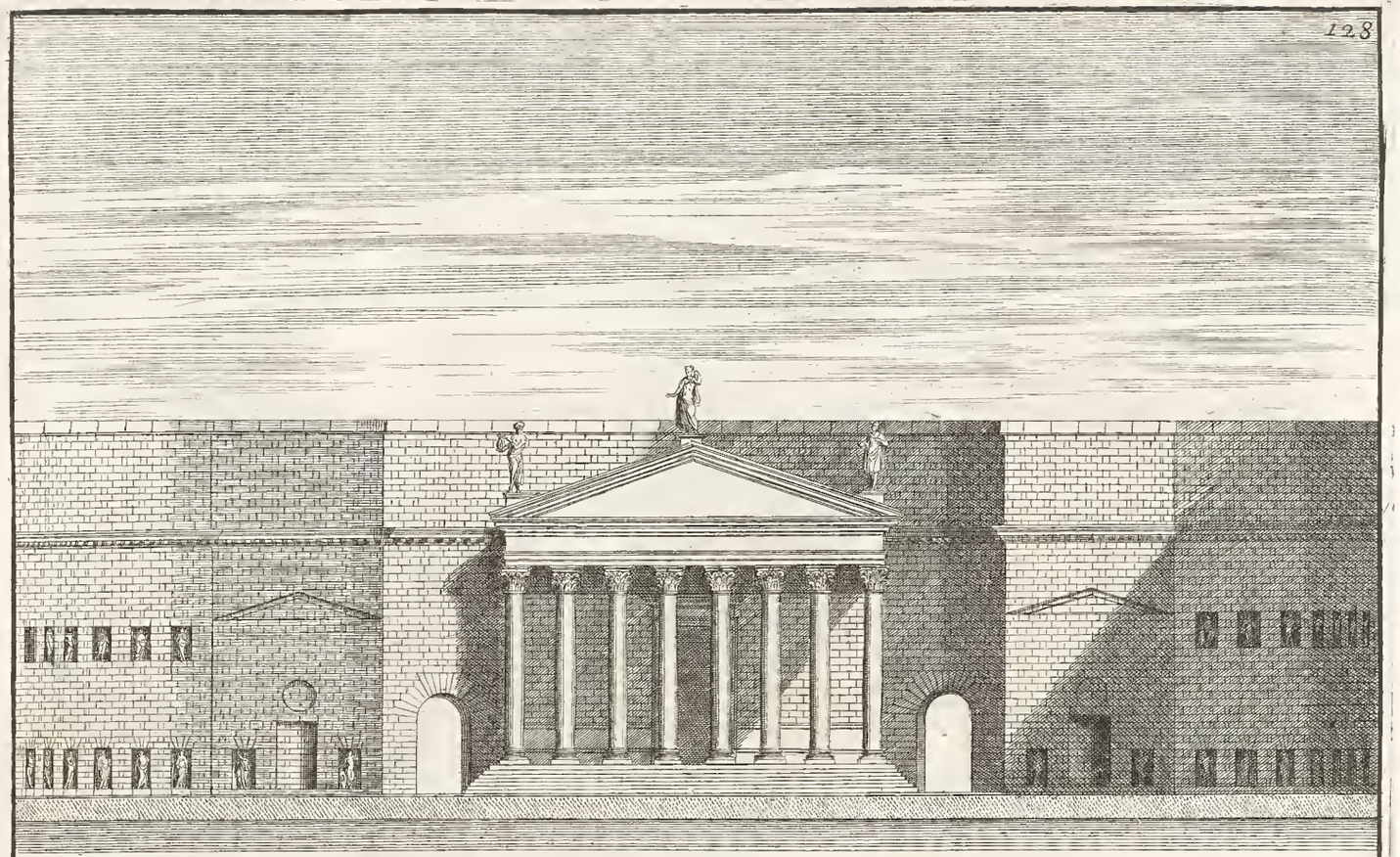

Alia delineatio Fori **NERVÆ** *Augusti, seu potius eius Basilicæ ab Antonio Labacco ex ruderibus, quæ etiam supersunt in Regione Vrbis, quæ Arco de Pantani uocatur, diligenter exarata.*

Petrus Sancti Bartolus incidit

Dominicus de Rubeis Hæres Io. Iacob. de Rubeis ad Templ. S.ᵗᵉ M.ᵃ de Pace.

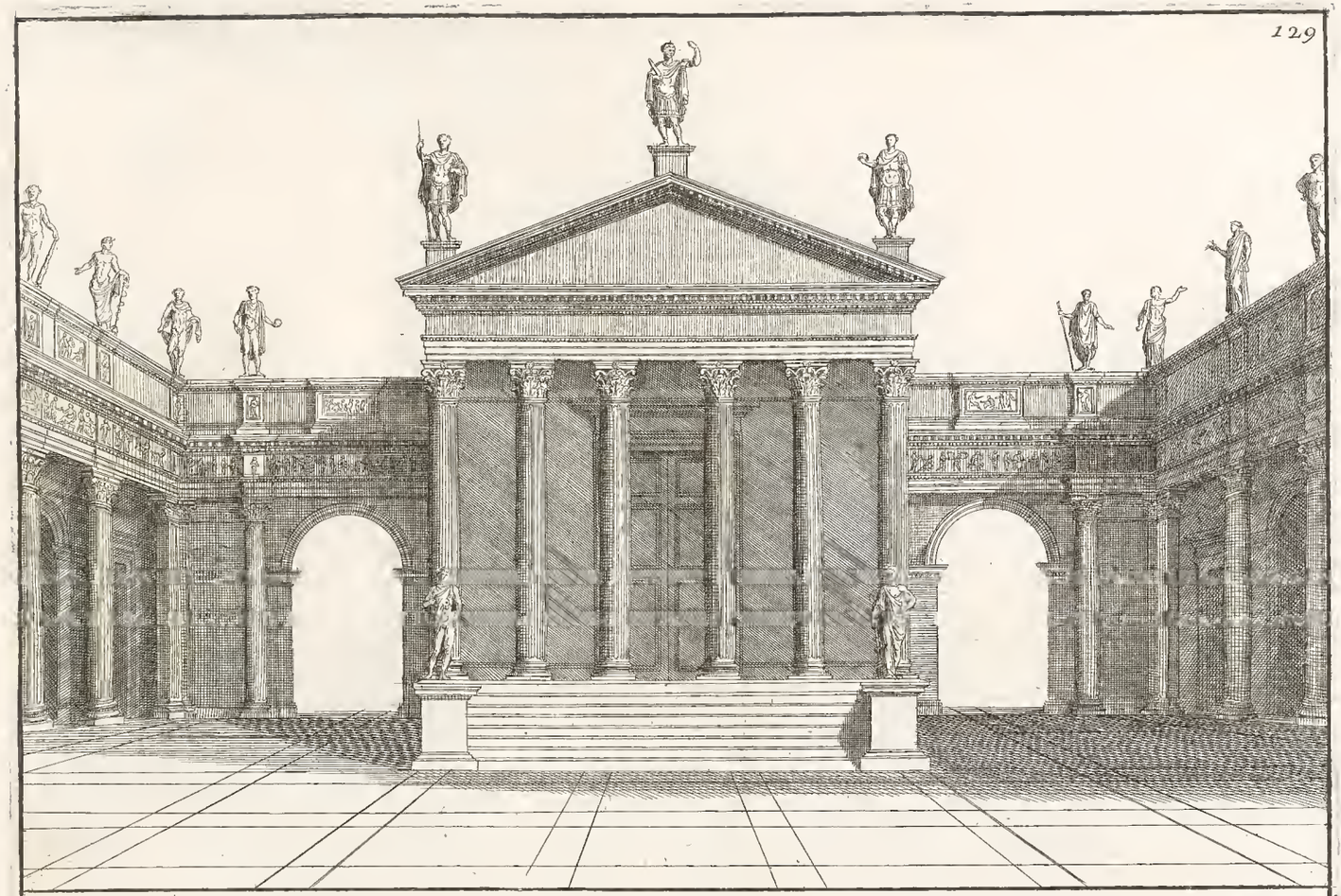

In eodem Foro creditur ab eruditis NERVÆ *Cæsari Augusto, quod et innuere uidetur Plinius in Traiani Panegyrico Templum à Traiano Aug. fuisse extructum. eius delineationem hic damus ab Andrea Palladio L. 4. c. 8. ex parietinis et ruderibus, quæ fortè tunc supererant, affabrè et sedulo depictam.*

Petrus Sancti Bartolus incudit. *Dominicus de Rubeis Hæres. Io. Iacob. de Rubeis ad Templ. SS. Mæ de Pace.*

MAVSOLÆVM AVGVSTI

Hodie uisuntur uestigia ad S. Rochum.

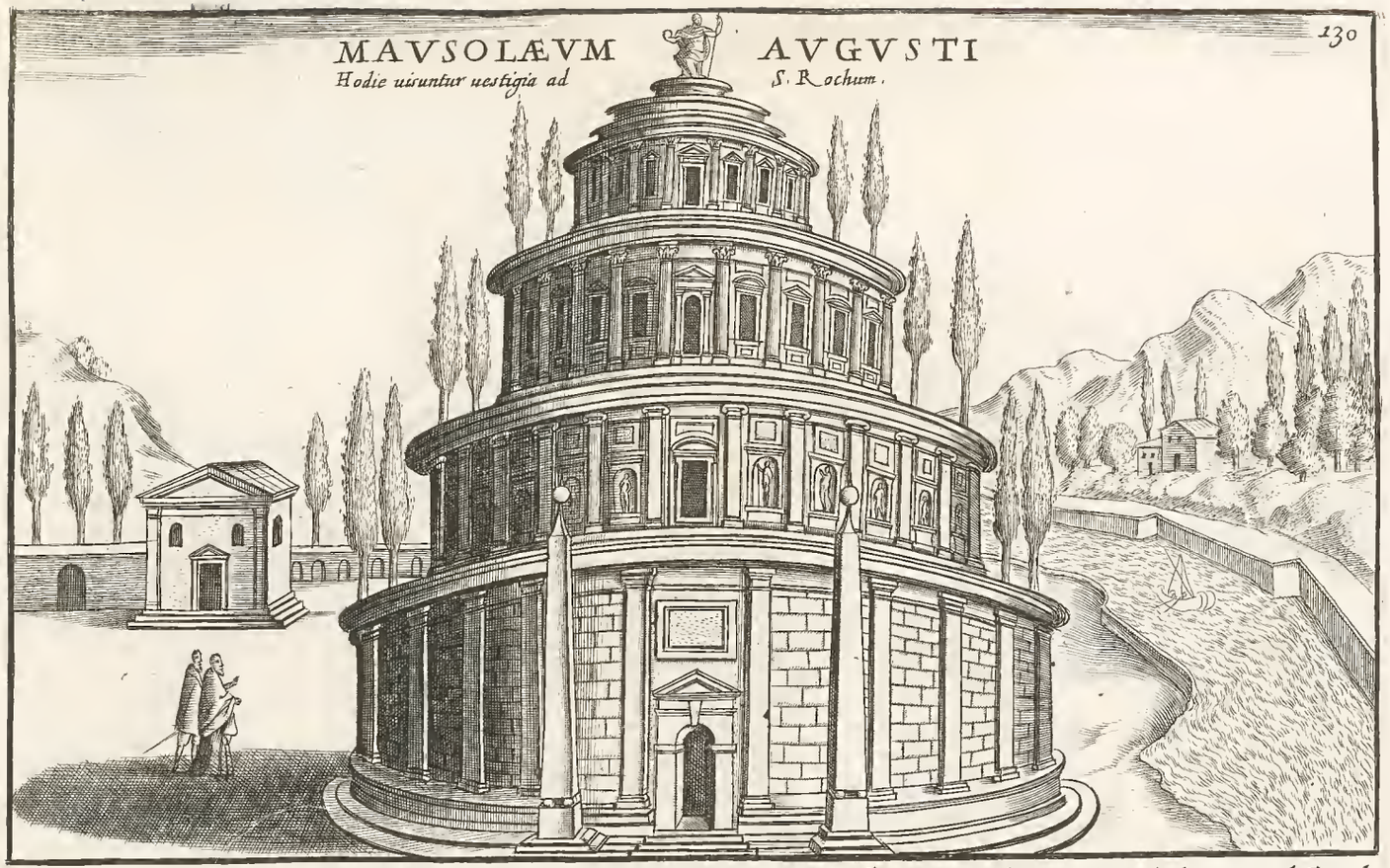

Mausoleū hōc Augustus sexto suo consulatu extruxit sibi, suisq; sepulchrum inter uiam flaminiā, et Tiberim, imitatus in hoc Mausoleū quod Artheminia Regi Cariæ Mausolo coniugi suo exædificauit, quod erat unum ex septem Orbis miraculis, cuius meminit Martialis in Amphitheatrū Cæsaris lib. 1. epig. his uersib. Aëre nec uacuo pendentia Mausolea. Laudibus immodicis cæres in astra ferant. Erat autem hoc Augusti, ut ferunt, tantæ amplitudinis, ut illi non cederet quamuis eximia opera extructo: exædificatū uero fuit ex Pario candido lapide. aiunt fuisse altum ducentos quinquaginta cubitos, et in apice sustinuisse æneam Augusti statuam. statuit hic Claudius Imp. post mortem Caligulæ Obeliscos duos, quorum unus à Sixto V. in aream Basilicæ S. Mariæ Maioris translatus, alter adhuc sub muris S. Rocchi iacet sepultus: addidisse præterea ferunt porticū pedū mille, hortos item, ac nemora uariæ amænitatis, et pulchritudinis, ita ut intuentium oculos tenerent, ac mirifice recrearent.

MOLES ADRIANI

Nunc Castrum S. Angeli.

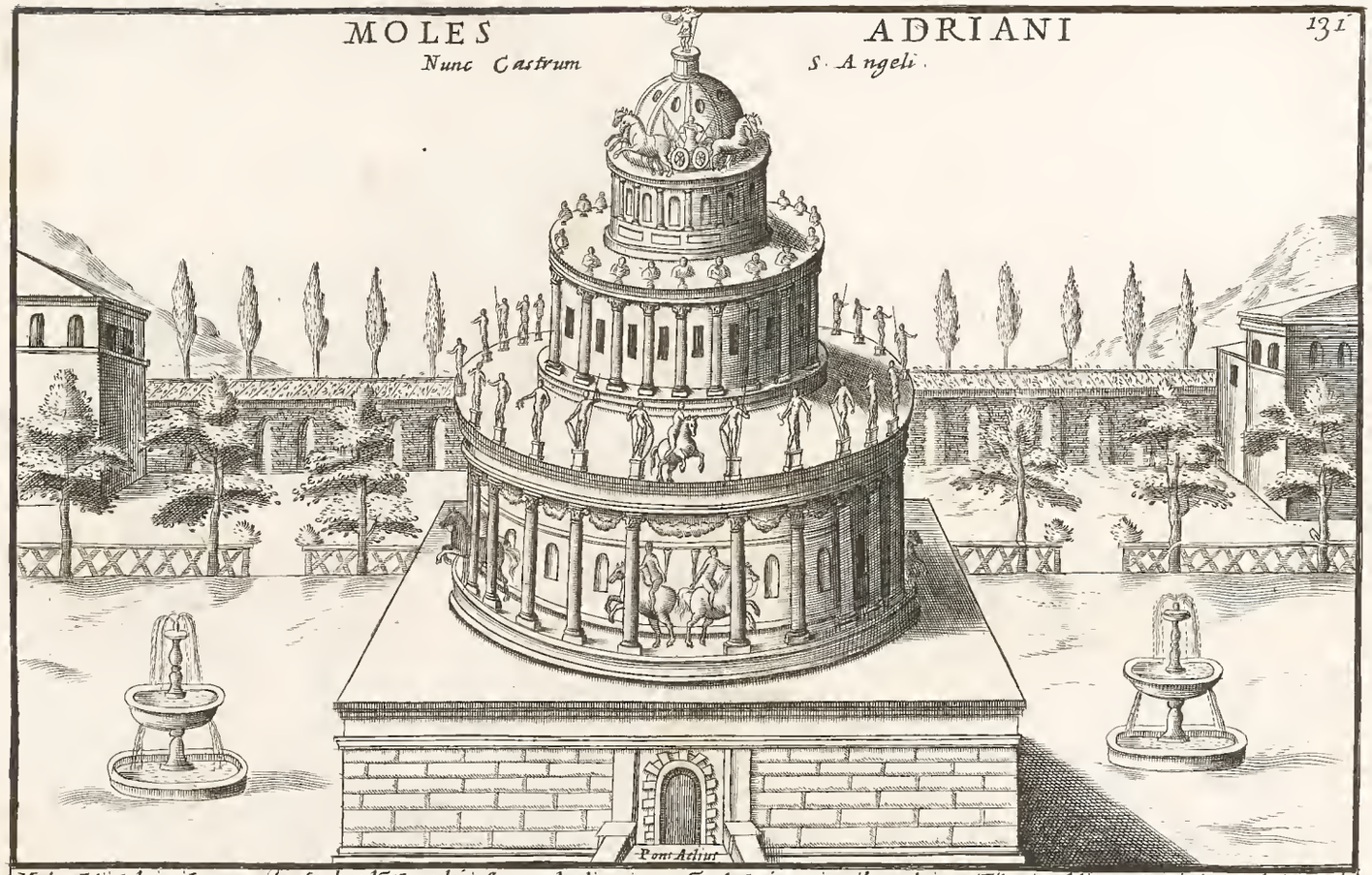

Moles Ælij Adriani Imp. constructa ab eodē Mausolei instar condendis suis suorūq; Antoninor; cineribus ad ripam Tiberis addito ponte eximio qui ab eius nomine pons Aelius dicitur, opus plurimis exornatum statuis ingentes columnæ fulciebant, tribus ordinibus surgebat, primus inferior loco basis referebat figuram quadratā, alter rotundam, tertius et supremus iterum quadratā opere, ut firmior esset moles, dorico: huic superpositæ fuit Adriani statua ex ære inaurato, cuius loco peste Romæ grassante, in fastigio uisus fuit Archangelus Michael S. Gregorio et uniuerso populo supplicanti gladium sanguine infecti recondens, eoq; pestilentiam cessasse: lapis uestigiorum angeli notis insignis usitur etiamnum in templo Aracæli. Bonifacius VIII. redegit in fortissimam arcē Alexander VI. in meliorem et munitiorem reædidit formam perfecit demum Pius III. qui illam munitissimo muro circumcinxit. Adrianus hic plurima gessit memoratu digna et præter cætera recusauit triumphum sibi a senatu decretū, quod quicquid nollet de Traiani gloria detractum cui is debebatur, domuit Hebreorū pertinaciam, instauravit Hierosolymā, compescuit Dacos a Traiano superatos, Gallos item Anglos et Hispanos, et cū audisset Xpianos innocentes in auditos condemnari, rescripsit ne id fieret, nisi in leges cōperirētur deliquisse. Moles hæc delecta fuit a Gothis, sed Belisarius Dux a Iustiniano cōtra eos missus deturbauit in eos dē multas statuas et col[umnas]

SEPTIZONIVM SEVERI AD VIAM APPIAM

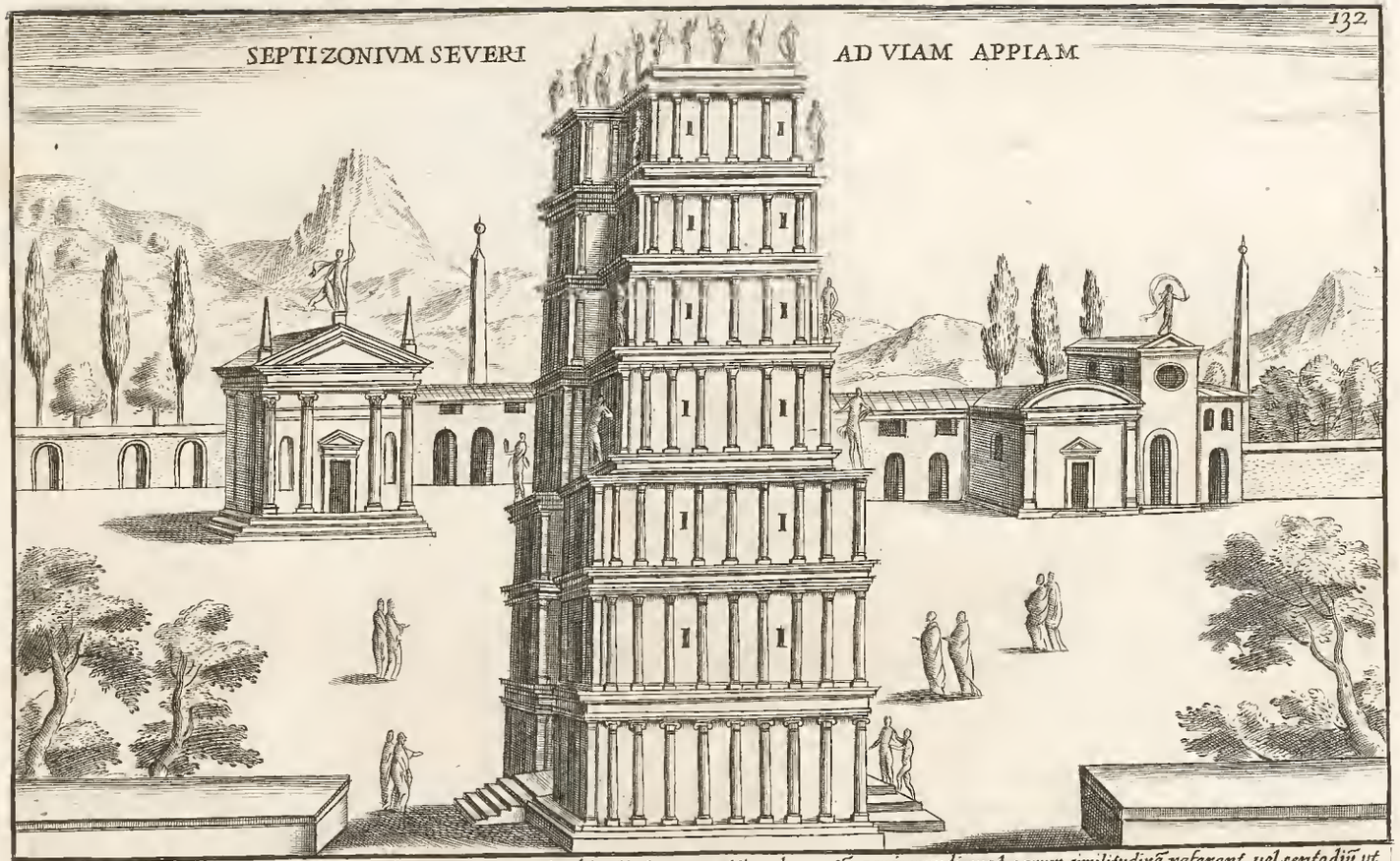

Septizonium dicitur a septem ordinibus columnar, sibi mutuo in altitudinẽ superpositis uel a septẽ zonis mundi quod earum similitudinẽ referant, uel septo diũ ut quibusdã placet, quod septem diuersæ uiæ in illud concurrerẽt Seuerus Imperator dicitur illud extruxisse Adnostrã hanc ætatem tres adhuc ordines supererant, quos quoniam ruinam minarentur Sixtus V. deturbandos curauit, lapidibus eius ad alia ædificia adhibitis ad quem autem usum Seuerus illud extruxerit, non constat sunt qui uolunt ut esset quasi porticus montis Palatini Alij ad suam sepulturã iuxta uiam Appiã, ut Romam hac ex Africa ingredientibus obiceretur monumentum celebre cineribus sui ciuis quamuis hostis suæmet huic nationi infestissimi, præcipue Leptæ patrio solo de quo etiam triumphauerat et fortasse ut suis quoque mortuus esset terrori quibus uiuus fuerat. Non desunt qui uolunt a Tito fabricatũ, quod is dicatur natus a Suetonio in uita prope Septizoniũ et a Seuero deinde perfectũ. Quidã architecturæ peritiuix possunt adduci ut credant quomodo septem ordines potuerint sibi in tantam proceritatẽ insistere, quocirca putant dictũ Septizoniũm non a septẽ columnariũ sed lapidum ordinibus qui ædificiũ circum zonarum instar cingebant uarietas lapidum columnarum indicat ædificium hoc insigne ex aliis ruinis ac uestigiis ædificiorũ fuisse constructum, columnæ enim quædã erant porphireticæ aliæ striatæ.

SEPTIZONIVM VETVS AD THERMAS ANTONIANAS

Ex omnibus Romæ ueteris monumentis nullū fere est, quod Romanorū facultates ingeniū et scientiā demonstraret, quā Septizonij moles illamirabilis, quā Plinius memorat, Septisoliū appellat, alij Septodiū uocare nō dubitant de cuius artificio abunde nouimus, nihil prorsū de Autore, nonnulla de loco coniicimus. De artificio constat quidē septē habuisse solaria cū colūnar, totidem peristilijs septem cælestiū zonar, in terris simulacræ referens unde et nomen accepit. id uxta nouj Septizonij ruinā fuisse autumant Antiquarij quæ in Sixti V. pontificatu puenīer, quomodo se quondam habuerit ostendebat, quā tunc temporis minitante ne qui eius spectandæ gratia uenirent aliquando quid cladis acciperent diruit pre Summus Pontifex imporauit. De Autore nulla mentio reperitur cū de nouo nullus dubitet. Nam Elius Spartianus de Septimio Seuero testatur, cū Septizoniū faceret, nihil aliud cogitasse, quā ut ex Africa uenientes suū opus cāspiceret. quod sane denouo, nō autem de ueteri instaurato Septizonio, ut uerbū ipsū facile indicat intelligimus, quare de antiqui conditore nihil adhuc acceperimus. locus uero (si Pyrro Ligorio habenda fides) ille dicitur, qui thermis Antonianis propē adest. Huius antiqui Septizonij sacræ et profanæ literæ meminēre. nam Sueton narrat Titū natū esse uxta Septizoniū, et in Actibus Apost. scriptū legitur, Apost. Petro ante Septizoliū in uia puluis cecidisse fascolā e suppurato diuturnio cōpede crure hoc quidē de ueteri nō autē de illo Septimij Seueri de quo alibi, quod hic esse non poterat, intelligitur locus plane celebris et conspicuus ac inuidendus nōn ob Titi Imp. natiuitatē uerū ob Princ. Apost reliquias quas contigit et accepit ex plagā illa beata, quā ex cāton prodeūtes Iesu nomine suū cepisse sustinuit.

Admirandū Portū Romanū Claudius Imperator construxit, quade re Suetonius in eius uita. Portū Ostiæ extruxit circunducto dextra sinistrāq. brachio, et ad introitū profundo ita solo mole obiecta, quā quo stabilius fundaret nauē ante domersit qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat aduectus. cōgestisq. pilis supposuit altissimā turrim in exēplū Alexādrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursū nauigia dirigerēt: Traianus deinde eundē portū instaurauit. A Portu Vrbs proxima Portuen. dicta. Hic Tyberis facit paruā insulā quā riuo ex se deducto circūdat in fluitq. in mare trās tēs iuxta Ostiā. Tyberinā Insula est satis paludosa et a Procopio belli Gothici lib. 1. dicitur insula sacra inter illā et oppidū. ad huc uisuntur uestigia ingētiū ædificior, et inter stirpes et cespites plurima reperiūtur lapidū ac marmorū fragmenta defossa, quos olim lapides mercatores eo mari deuexerunt aliquot etiā cernūtur iam parati ad statuas, ut deinde factas Romā asportarēt. Verū fracta Romanor, potentia ibi remansere. Neque solū portus hic fuit admirabilis ob eius magnitudinē, et quod esset statio fidissima nauib', sed ob splendorē ædificior, quæ uibi adsum ipsius portus et mercū extruxerāt erāt enim horrea et cellæ et Palatia ad excipiēdas aduenas, legatos Principesq, uiros qui Romā ad obeq. quid Romanis præstadū appellabāt. et hic in apposita eius delineat^ne diligētor expressa offertur nobis spectāda eius mag.^tas quā Pyrrus Ligorius ex antiquis monumētis numismatib') aliisq, locis et auctorib') excerpsit. Adhuc portū cōfluebant undiq, Romā mari, ex uāris scilicēt orbis terrarū partib'.

META SVDANS

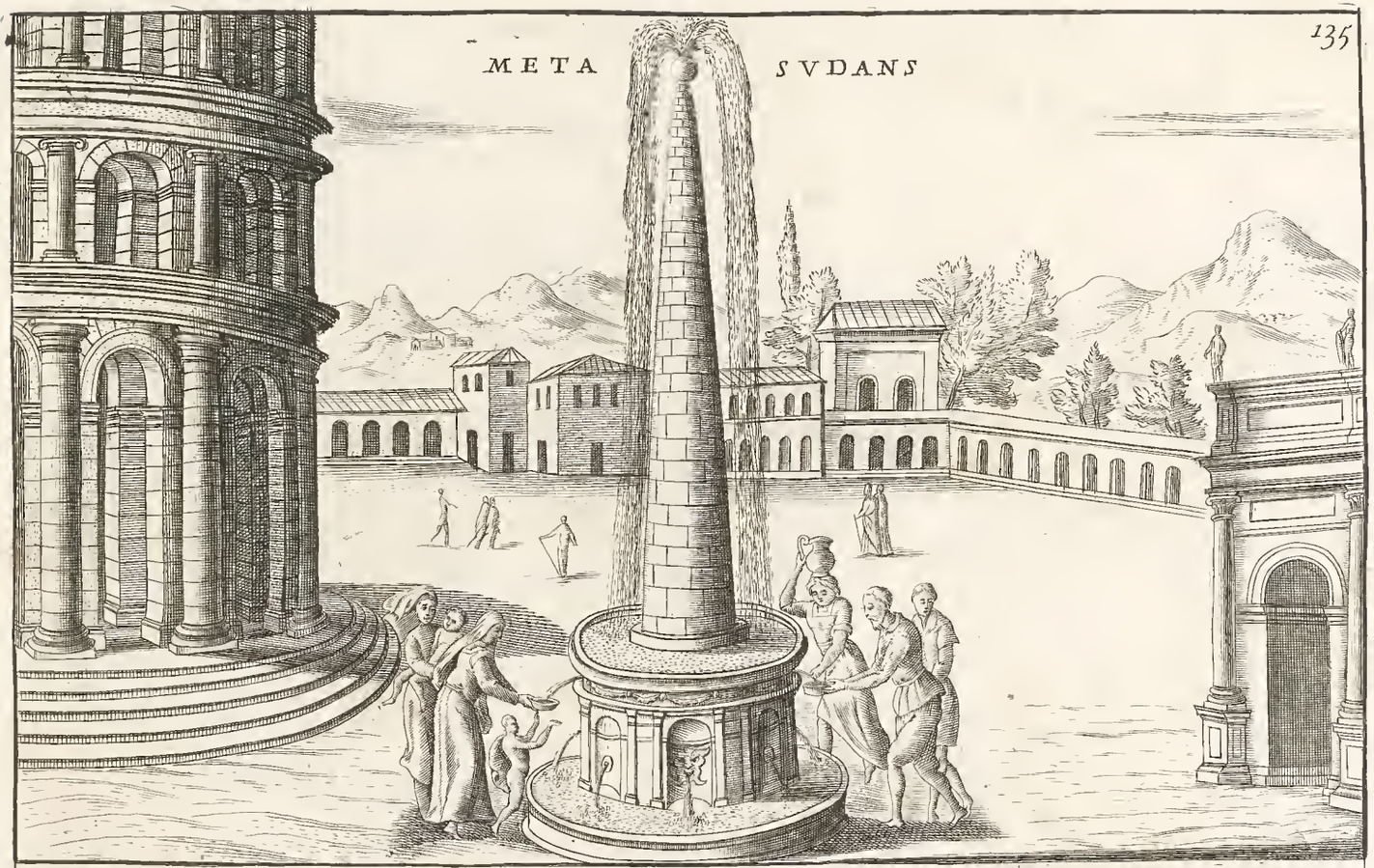

Huius adhuc cerniuntur uestigia iuxta amphitheatrum Titi. dicebatur Sudans, quoniam ex ea defluebant aquæ abundantes ad reficiendos eos sitimq, eorum-sedandã qui spectaculis in amphitheatro interfuerunt. dicitur in eius summitate stetisse Iouis statua uel potius pila coniectura ducta ex numismatibus Titi ubi eius-modi meta cernitur. erat hæc compacta e lateribus ad cognoscendum locum: uides hic ab uno latere amphitheatrum Titi ab altero Arcum Constantini.

DE TROPHEIS C·MARII HODIE IN CAPITOLIO

Hæc fabrica tunc tropheis C.Marij decorata utebantur ueteres in receptaculo aquæ Martiæ aut Iuliæ per Vrbem distribuendæ ut hodie uidere est ex uestigijs quæ extant in regione Exquilina apud S. Eusebium.

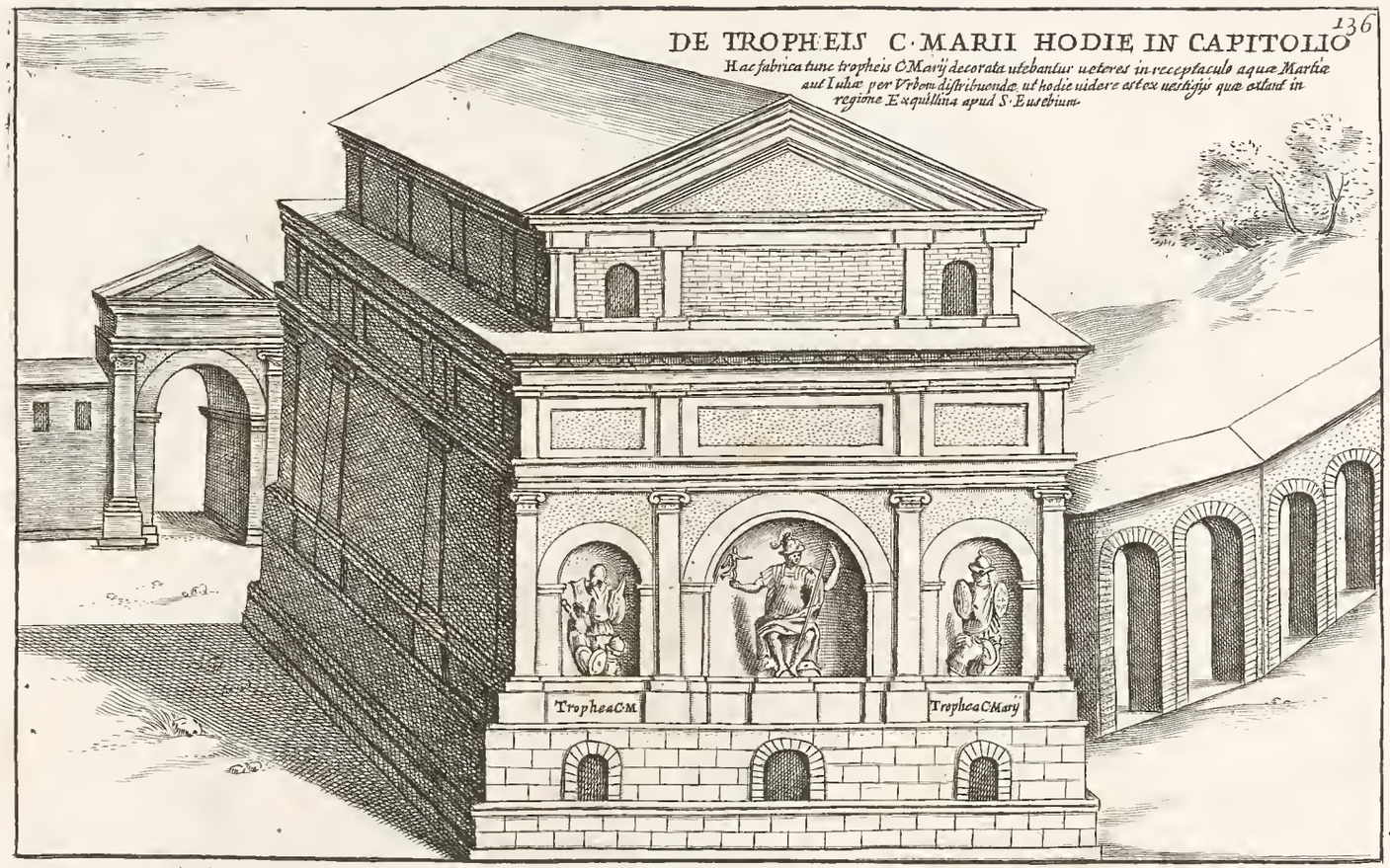

Erant Romæ multis in locis trophea quæ sunt spolia hostib' adepta, Ioui fere omnia tradita, et consecrata, quæ quidē in locis eminentib' pstipites dependebāt: ut tradit Seruius. Inter hæc autē nobilissima illa fuerunt, quib' C. Marius post suos de Iugurtha, Cymbris, et Teutonis triumphos, decoratus est, quæ olim apud templū S. Eusebij semidiruta uidebātur et Cymbrica appellātur quæ à C. Cæsare postea instaurata fuerūt, cū à Sylla fuissent disiecta teste Suetonio. ibidē in marmorib' uetustissimis ad huc apparent Galeæ et thoraces cū clypeis sculptæ nunc autem in capitolio hæc ipsa extant ante duos hinc inde equos marmoreos fuit autē C. Marius Arpinas M.T. Cice. cōpatriota humili quidē loco natus sed ob belli peritiā, animiq. magnitudinē prælarissimus. septies consulatū gessit, multa P.R. prælia summa cū gloria et laude pugnauit, de Cymbris atq; Teutonis triumphauit ut dictū est, et de Iugurtha, quē et duos eius filios in triumpho duxit, autor est Salustius, Plutarchus, Florus et alij. quos si defuissent, satis esset eius modi epigramma quod uidere est in lib. Epigra. antiquæ urbis. C. Marius PR. TR. PL. Q. Augur TR. Mil. ex sortē Bellū cū Iugurtha Rege Numid. uel procos. gessit eum cepit, et triūphans in Iouis ædē secundo cōsulatu ante currū suū duci iussit. III consul alvens creatus est IIII. Teutonor, exercitū deleuit V. Consul Cimbros fugauit ex Iesi et Teutonis itemū triūphauit Remp. turbatā seditionib' et TR. PL. et prætor qui armati Capitoliū occupauerat VI. Cos. uindicauit. part LXX. annū patria parma ciuilia pulsus armis Vestitutus. VII. Cos factus est. De manubijs Cimbricis et Teutonicis ædem Honori et Virtuti Victor Veste triumphali calceis puniceis.

DE VRBIS COLOSSIS

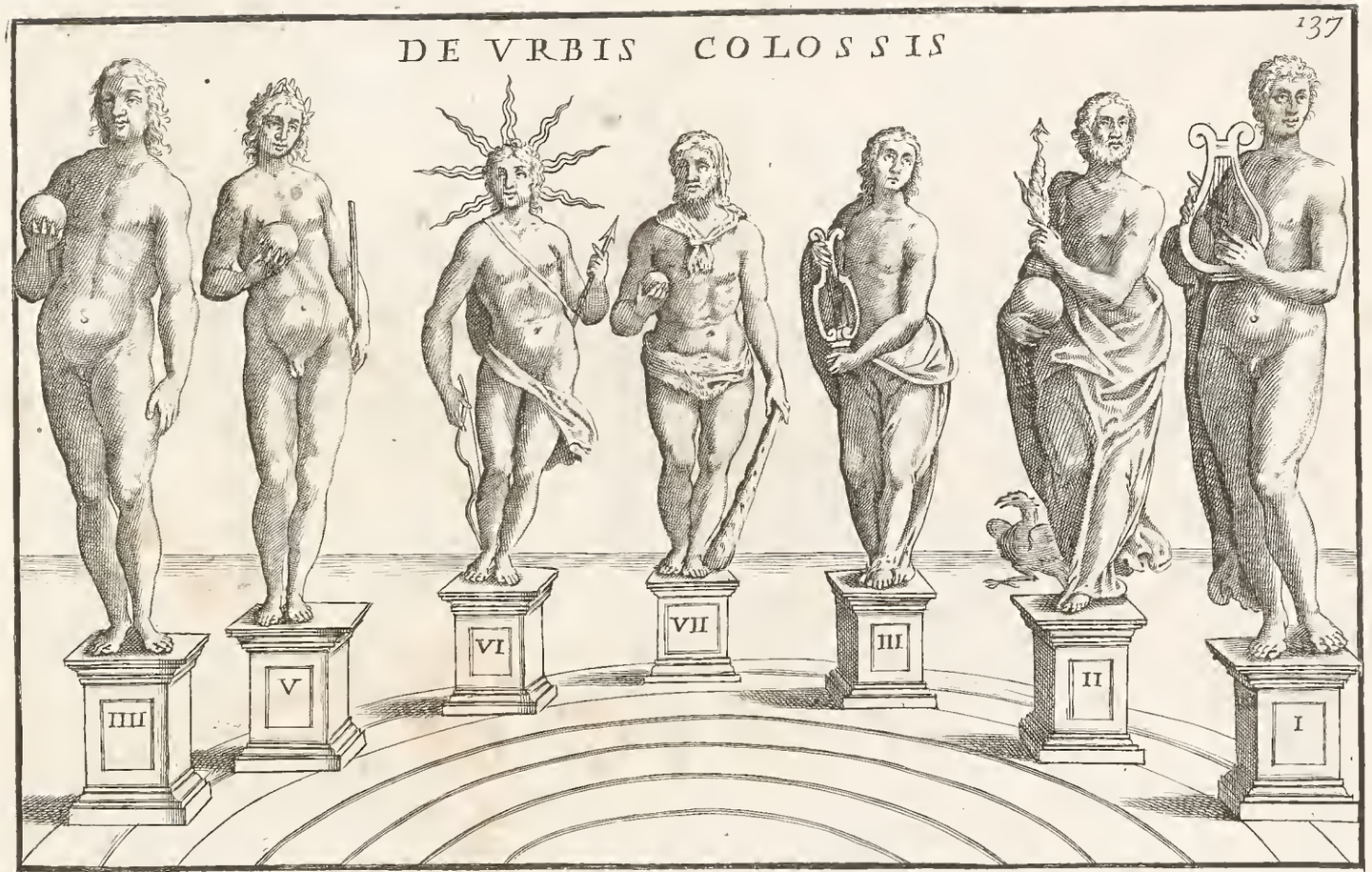

Inter omnes uastissimas statuas, quæ Romanor priscis temporib' in urbe stabant simulacra erant Colossi dicta Græco quidē uocabulo, ab hebetando uisu. si suidæ credimus quia oculor ascendentiū eo acias deficeret, uel si Pompeio, a colosso primo conditore, quos præter quā quod per totā urbē in fragmentis ut capite trunco manu, et pede uidere est Plinius moles pares tūerib', et Martialis ambitiosa hyperbole sidereos appellauit, quod in astra propius uiderētur. Horū quidē septē memuisse et collegisse nobis uisi est quos passim apud authores inuenies, utpote celebratissimor. Primus Apollinis erat in Capitolio xxx cubitor, ex Apollonia Ponti urbe translatus. 2. Iouis in campo Martio à Claudio Cæs. dicatus, qui et propter Pompei theatri uicinia Pompeianus dicitur. 3. eius dē Apollinis in bibliotheca templi Augusti. 50. pedū apollice, dubiū ære nobilior an pulchritudine. 4. in Capitolio ciusdē Iouis a Q. Seruilio cōditus, tantæ amplitudinis ut conspiciatur a latiari Ioue. 5. quē P. Lentulus in eodē Capitolio fabricari fecit. 6. Neronis a Zenodoro artifice sumo facto. 120. pedū imagu: chritudine. 4. in Capitolio ciusdē Iouis a Q. Seruilio cōditus, tantæ amplitudinis ut conspiciatur a latiari Ioue. 5. quē P. Lentulus in eodē Capitolio fabricari fecit. 6. Neronis a Zenodoro artifice sumo facto. 120. pedū imagu: dine quem ipse Nero cōstituit in domo aurea, unde et hodie Vespasiani amphitheatrū ab ipsius colossi uicinitate coliseo corrupte dicitur. de quo Martialis hic ubi sidereus propius uidet astra colossus, et subdit' inuidiosa feri radiabant atria Regis quē. ut refert Andreas Fulvius Neronē mortuo ne ob eius fœda flagitia talis memoria remaneret, uīo et cū sonitu interiret soli dicarunt donarunique. 7. fuit Domitiani in foro de quo Papinius. quę sup imposito moles gemata colosso stellatū complexa forū. Hæc sunt quæ de urbis colossis collegimus. Noueris tamen studiose lector mentionē fieri de S. copæ colosso extra Vrbē ad portā Labicanā apud circū in templo Bruti Callaici. duos etiā mōstruosę molis reperiri alterū Rhodiū soli dicatū, quē fecerat Chares Lydius. 70. cubitor, altitud': alterū Mercurij in ciuitate Gallie Aruernis a Zenodoro facti pedū 400.

1. Anianū ea tota pars uocatur quæ lacus est. Antrū Sibillæ Cumanæ est ad sinistrā Auerni, maximus fauibus et uasto ore, ad quod ducit specus latus, altus, longus, ut ex inscriptione antiquis. ibidē reperta patet.

2. Astruni uel Regia uenatio densissimi nemores et animatū siluestr: feracissima circuitu. 6. mill.

3. Sulfatura olim forū Vulcani, ut dicitur altissimis sulphurarijsq; mōtib⁹ circūdata in cuius culmine caletes aquæ scaturientes ebulliunt. ol. Campus Phlegreus

4. Ecclesia S. Proculi olim templū Iouis a Calphurnio ædificatum. Molis prope Puteolos salso creditur a Caligula substructa.

5. Piscinæ ucteres ubi reperiūtur gemmæ et plur. antiq⁹ mon. in eo rumor aquas exaudiri, et uario artificio cameræ spectantur.

6. Piscinæ ucteres ubi reperiūtur gemmæ et plur. antiq⁹ mon. in eo rumor aquas exaudiri, et uario artificio cameræ spectantur.

7. Mons Barbarus, olim Gaurus, uini pretio copiaq; celeberrimus, nunc sterilis ac passim saxosus.

8. Mons Nouus, siue Cinerū dicitur qui an. 1338 una noc: ex eruptione ignis et bitumine ibidem mortuo nomen accepit.

9. Villa Ciceronis Academia nuncupata olim plurimū celebrata.

10. Lacus Lucrinus olim piscib⁹ laudatis. aclatissimus: nunc uix eius uestigia apparēt.

11. Lacus Auernus ab animalib⁹ factore relictis de quo Virgil. Ae. 6.

12. Piscina mirabilis erat quæ data cōserua aquæ aut castrum, ut diuideret aquam per uaria uiridaria.

13. Antrū Sibillæ Cumanæ est ad sinistrā Auerni, maximus fauibus et uasto ore, ad quod ducit specus latus, altus, longus, ut ex inscriptione antiquis. ibidē reperta patet.

14. Mons Misenus plurima habet subsessa antra a miseno Aeneæ tubicine ibidem mortuo nomen accepit.

15. Crypta porticus est a radice mōtis Miseni inter mare mo: rtuū et uas Prochytes.

16. Mercatus sabbathi nunc dicit⁹ olim Circus in quo ludi Miner hab.

17. Centū cellæ antiquitus aquas ad hortos irrigandos asseruabāt.

18. Villa Mary et Iul. Cæs: ex antiquis uestigijs creditur esse inter tendros altos, mirtos.

19. Arcus felix dictus, siue felicis pulcherrimi artificij extat in:

20. Castrū Baiæ, quo loco extat nouū præsidiū ac prope portū cernitur templū Dianæ et Veneris.

Finibus Putheolor. 31. Balnea continētur, ex quibus calentes aquæ uarijs ægritudinibus uti: les emanant et plurimæ etiam antiquarum monumenta quæ singula ex prestimus, ut appa: ret in hac ipsa descriptione.
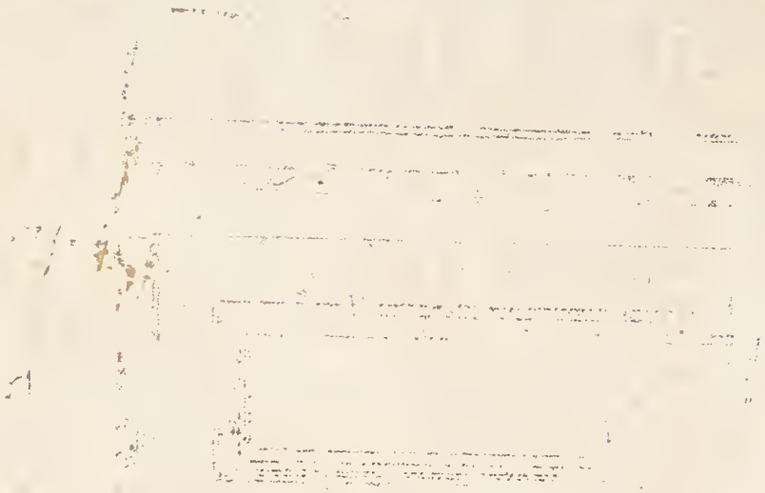
Ex officina Dom.ci de Rubeis hæ: red. Io. Iacob. ad Templū S. Ma: riæ de Pace, cum Priuil. S. P.